Sadiq bəy Əfşar

Məcməül-Xəvas

Sadiq bəy Əfşar • Məcməül-Xəvas

SADİQ bəy ƏFŞAR

Məcməül-Xəvas

Bakı – "Elm" – 2008

Azərbaycan MEA Məhəmməd Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu Elmi Şurasının 22 sentyabr 2008-ci il tarixli 9 №-li iclasının qərarı ilə nəşr edilir.

Müqayisəli mətnin tərtibi, tərcümə, transfonoliterasiya, ön söz, izahlar və adlar göstəricisi: **Əkrəm BAĞIROV** ***filologiya elmləri namizədi***

Elmi redaktoru: **Teymur KƏRİMLİ** ***AMEA-nın müxbir üzvü***

Sadiq bəy Əfşar, "Məcməül-Xəvas" (tərcümə, müqayisəli mətn) Bakı: «Elm», 2008. – 412 s.

ISBN 5-8066-1732-7

XVI-XVII əsrlər görkəmli Azərbaycan şairi, ədəbiyyatşünası və rəssamı Sadiq bəy Əfşarın "Məcməül-Xəvas" təzkirəsinin təqdim olunan nəşri əsərin Təbriz külliyyat nüsxəsindəki mətni əsas götürülməklə doktor Əbdür-Rəsul Xəyyampur tərəfindən h.1327-ci ildə Təbrizdə çap olunmuş mətn ilə müqayisə edilmiş və bütün əsas variant fərqləri göstərilməklə tərtib olunub hazırlanmışdır.

$Ə\ \frac{4603000000}{655(07)-2008}$

Kompüter tərtibiçisi və korrektoru: **Tural BAĞIRZADƏ**

© Ə.Bağırov, 2008
© AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu, 2008

SADİQ BƏY ƏFŞAR VƏ ONUN TƏZKİRƏSİ

(Ön söz)

Azərbaycan ədədi-estetik fikir tarixinin qaynaq simalarından və ən möhtəşəm şəxsiyyətlərindən biri də Sadiq bəy Əfşardır. Mənbələrdə Sadiq bəy Sadiqi və ya Sadiqi Kitabdar kimi də təqdim olunan bu insan hərtərəfli biliyə malik bir şəxs olmuş, özündən sonra Orta əsr müxtəlif elm sahələrindən xəbər verən sanballı əsərlər yadigar qoyub getmişdir. Lakin, təəssüf hissi ilə qeyd edilməlidir ki, bu günə qədər Sadiq bəy Əfşarın orta əsr rəssamlığının nəzəri və əməli problemlərindən bəhs edən 205 beytlik ***"Qanunüs-Süvər"*** mənzum risaləsinin 1971-ci ildə Bakıda nəşr edilmiş tərcüməsindən və Orta əsr Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığının möhtəşəm abidələrindən olan ***"Məcməül-Xəvas"*** təzkirəsinin İran alimi, azərbaycanlı Doktor Əbdür-Rəsul Xəyyampur tərəfindən fars dilinə tərcümə edilərək hicri-şəmsi 1327 (m.1948)-ci ildə Təbrizdə orijinal türk mətni ilə birlikdə çap edilmiş və artıq əlyazma səviyyəsində nadir nüsxə sayıla bilən nəşrindən başqa geniş oxucu və tədqiqatçı kütləsinin müraciət edə biləcəyi başqa etibarlı bir mənbə, demək olar ki, yox dərəcəsindədir. Bu səbəbdən də Orta əsr tərkirə və tərkirəciləri və konkret olaraq Sadiq bəy Əfşar və onun ***"Məcməül-Xəvas"*** təzkirəsi haqqında söz deyən və danışan tədqiqatçılar böyük çətinliklərlə üzləşməli olmuş və hətta, bəzi hallarda ilkin mənbəyə müraciət edə bilmədiklərindən bir-birini təkrar edən səhvlərə belə yol vermişlər...

Sadiq bəy Əfşarın əsli, özünün də qeyd etdiyi kimi Xudabəndəli adı ilə tanınan türk-əfşar tayfalarından olmuşdur. Təbrizin Vərci məhəlləsində, varlı ailədə doğulmuş Sadiq bəy 20 yaşında ikən atasını itirmiş və ondan qalan mirasın ədalətsizcəsinə bölüşdürülməsindən narazı qalaraq doğulduğu diyarı tərk etmiş, dərviş həyatına üz tutmuş, qələndərlərə qoşulmuşdur. O, müəyyən fasilələrlə ömrünün bir hissəsini səfərlərdə keçirmiş, müxtəlif insanlarla görüşmüş, onların bilik və istedadlarından faydalanmış, özünə neçə-neçə dostlar qazanmışdır. Bütün bunlar haqqında o, bu səfərlərin məhsulu olan və elmi-ədəbi bir əsər kimi bu gün də maraqla oxunan və müraciət olunan ***"Məcməül-Xəvas"*** tərkirəsində yeri gəldikcə məlumat vermişdir.

Şair, təzkirəçi alim və rəssam Sadiq bəy Əfşarın həm də Orta əsr

muğam və təsniflərindən xəbər verən gözəl musiqi duyumu - anlayışı və hərtərəfli istedada malik bir şəxs kimi təbabət elminə yaxınlığı olmuşdur. Onun evində ***həcamət dəstgahı*** deyilən bir avadanlıq olmuş və təzkirəsində qeyd olunduğu kimi müasiri olduğu şair Bazili Savəcinin iki ağrıyan dişini özü bu ***dəstgahda*** çəkmişdir. O dövrün xəstəlikləri və təbabətin vəziyyəti haqqında yeri gəldikcə qısa, lakin professional söz deməyi bacarsa da Sadiq bəy Əfşar Azərbaycanın mədəniyyət tarixində bir ***saray kitabdarı*** kimi böyük şöhrətə və hörmətə malik olmuşdur. II Şah İsmayıl (şahlıq illəri h.984-985) dövründə saray kitabxanasına gələn şair-rəssam, Sultan Məhəmməd (şahlıq illəri h.985-996) dövründə kitabxana rəisliyinə qədər yüksəlmişdir. Şah Abbas (şahliq illəri h.996-1038) dövründə də bu mənsəbin sahibi olmuş Sadiqinin izzət və ehtiramı azalmamışdır. Elə bu səbəbdən də müəyyən bir müddətdən sonra (h.1007 – m.1599-1600) Şah Abbas tərəfindən bəzi səbəblərə görə saray kitabdarlığından uzaqlaşdırılan şair ömrünün sonuna qədər bu vəzifənin təqaüdünü almışdır.

Həyatının son illərini İsfahanda keçirən Sadiq bəy bir tərəfdən ***külliyyatının*** tərtibi ilə (h.1010 – m.1601-1602) məşğul olmuş, o biri tərəfdən də düçar olduğu xəstəliklərlə mübarizə aparmışdır.

Tədqiqatçıların istinad etdiyi mənbələrə əsasən 77 il ömür sürmüş şair-təzkirəçinin doğum tarixi h.940 (m.1533), ölüm tarixi isə h.1017 (m.1609-1610)-ci il kimi qəbul edilə bilər.

Sadiq bəy Əfşar bir şair kimi qələmini Orta əsrin bütün şer növlərində sınamaqla yanaşı həm türk, həm də fars dillərində epik və lirik, mənzum və mənsur əsərlər yaratmışdır. Sadiq bəy Əfşarın bu gün dünya kitab xəzinələrinin və muzeylərinin nadir inciləri sayılan ədəbi, elmi və rəsm əsərlərinin hər biri təkrarolunmaz bir sənət nümunəsi kimi olduqca dəyərli və qiymətli sayılsa da onun ən maraqlı və əvəzolunmaz əsərlərindən biri, ədəbiyyatşunaslar və azərbaycanşunaslar üçün, bəlkə də, birincisi, əlbəttə ki, ***"Məcməül-Xəvas"*** təzkirəsidir. Mir Əlisir Nəvainin ***"Məcalisün-Nəfais"*** adlı təzkirəsinin üslubunda, təxminən h.1007-1008 (m.1597-1598)-ci illərdə ciqatay türkcəsində yazılmış və Orta əsr Osmanlı torpaqlarından tutmuş bugünkü İran, Azərbaycan, Orta Asiya, Əfqanıstan, Pakistan və Hindistana qədər olan böyük bir ərazinin konkret bir zaman çərçivəsində (I Şah İsmayıl dövründən müəllifin həyatda olduğu günlərədək) ədəbi və ictimai-siyasi mühitini əhatə edən əsərin dünya kitabxanalarında müəllifin öz dövründən başlayaraq köçürülmüş müxtəlif nüsxələri saxlanmaqdadır.

Təzkirə, ***müqəddimə, 8 məcmə*** və ***xatimə***dən ibarətdir.

Əsər tədqiqatçıların gəldiyi ümumi nəticəyə görə, qeyd olunduğu kimi, Nəvainin uslubuna və təzkirəçilik ənənəsinə uyğun bir şəkildə yaradılsa da öz orijinallığı və elmi-bədii dəyəri ilə bu janrda yazılmış Orta əsr təzkirələri içərisində xüsusi çəkiyə malikdir.

Əsərin ***müqəddimə***sində Sadiq bəy Əfşar özündən əvvəl təzkirə janrında əsərlər yaratmış Orta əsr müəlliflərinin adlarını hörmətlə yad edərək bu silsiləyə özünün də bir töhfə kimi ***"Məcməül-Xəvas"*** adlı bir təzkirə əlavə etdiyini və əsəri I Şah Abbas dövründə bitirdiyini qeyd edir.

Birinci məcmədə öz dövrünün ***şairlik istedadı olmuş müasir padşahları***ndan soz açır və əsərlərindən çox kiçik nümunələr verməklə on iki şəxs haqqında məlumat verir.

Təzkirənin ***ikinci məcməsi şahzadələr haqqında***dır. Əsərlərindəki qısa nümunələr verilən bu şair-şahzadələrin sayı səkkizsir.

Üçüncü məcmə səltənət sütunu olan türklər haqqındadır. On bir nəfəri əhatə edən bu fəsildə məhşur türk şairlərimizdən Yusif bəy Çavuşlu, Məhəmməd bəy Əmani və başqalarından söz açılır. Maraq doğuracaq hallardan biri də budur ki, Yusif bəy Çavuşlunun təzkirədə nümunə kimi verilmiş uç qəzəlindən biri şairin London muzeyində mühafizə edilən OR-15398 şifrəli "Divan"ında yoxdur. Sadiq bəy Əfşarın bir ədəbiyyatşunas kimi bu şair haqqında gəldiyi nəticə çox dəqiq və lakonikdir:

"Şeir təbi Mövlana Füzuliyə yaxındır. Divanını onun rədif və qafiyələri ilə bağlayıb". Məhəmməd bəy Əmani haqqında isə belə deyir: "...Özü türk, əməli saleh, işi ibadət, pisliklərdən uzaq bir insandır...

Yəzd hakimi olduğu vaxtlarda bəzən lütf edib yazdıqları şeirləri dinləmək üçün məni də məclislərinə çağırtdırardı. Şerlərindən feyz alırdım".

Dördüncü məcmədə ***səltənət sütunu olan taziklər (-iranlılar) haqqında*** söz açılır və bu fəsil otuz üç şairi əhatə edir. Bu fəsildə

maraqlı şəxsiyyətlərdən biri kimi Mirzə Hatəm bəyi göstərmək olar. Təzkirəçi onun haqqında yazır: "Ordubadlıdır. Azərbaycana tabe olan kiçik bir qəsəbədir... Çox istedadlı və qüdrətlidir. İnşa və imla-da və yazıçılıqda lazım olan türkcə və farsca istilahları yaxşı bilir. İnşa babında yazılmış az risalə və kitab tapılar ki, Mirzə onları mü-taliə etməmiş olsun... Son vaxtlarda şeir yazmağa başladılar. Çalış-salar yaxşı olar.

Beşinci məcmə səltənət sütunu olan türklərin və taziklərin (-iranlıların) böyük övladları haqqında*dır*. On beş nəfəri əhatə edən bu fəsildə şairin şəxsən görüşdüyü insanlar və yaşadığı tarixi məqamlar haqqında maraqlı faktlar var.

Təzkirənin çox maraqlı fəsillərindən biri də ***altıncı məcmə****dir*. Bu fəsil ***peyğəmbər nəslindən olan şairlər haqqında****dır*. Təzkirəçi-nin öz ustadlarından biri saydığı Mir Sün'i ilə başlayan bu fəsildə otuz doqquz şəxs haqqında məlumat verilir. Bu insanların hər biri özlüyündə öz dövrünün tanınmış və görkəmli şəxsi olmaqla yanaşı həm də şeir demişlər. Lakin, şairliklə yanaşı onların həm də dünyəvi peşələri, dolanmaq üçün sənətləri olmuşdur. Məsələn, Mir Əbu Turab Ələvi haqqında təzkirəçi yazır: ***"Həmədanda təbabətlə məş-ğul idi. Müalicəsi bir fayda gətirməsə də qədəmlərinin bərəkətin-dən xəstələri bir o qədər də tələfat vermirdilər"***. Mir Cəzmi haq-qında: ***"Təbrizdəndir. Öz vilayətində əttarlıqla məşqul olurdu".*** Mir Cəfəri isə ***"Təbrizdə çəkmətikən idi. Qürur və himmətinin çoxluğundan şairliyi ar bilib öz sənəti ilə dolanır"***.

Təzkirəçi ***yeddinci məcmə****nin* əvvəlində yazır: ***"... Türk, fars və ərəb dillərində söz demək güdrətinə malik olub, ərəb və əcəmdə şöhrət tapmış türk şairləri haqqında ..."***. Bu fəsil böyük Azərbay-can şairi, türk dünyasının fəxri Məhəmməd Füzuli ilə açılır. İyirmi səkkiz şairi təqdim edir. Sadiq bəy Əfşarın bu fəsildə böyük şair haqqında dediyi sözlər bu gün də Məhəmməd Füzuli haqqında əli-mizdə olan ən etibarlı və dəyərli fikirlərdən biri sayılır. Bu fikir Mə-həmməd Füzuli haqqında söz deyən hər bir tədqiqatçının təsdiq et-diyi məqamdır desək yanılmarıq.

Təzkirənin ən böyük fəsli ***səkkizinci məcmə****dir*. ***Əcəmin müasir fəsahət və bəlağət sahibləri haqqında*** olan bu fəsil 222 şairi əhatə etməklə müəllifin müasiri olduğu onlarla yeni adlar, o cümlədən,

azərbaycanlı şairlər haqqında məlumat verir. Ümumiyyətlə Sadiq bəy Əfşar üçün təqdim etdiyi hər bir şairin şəxsi keyfiyyətləri, mə-nəvi dəyərləri birinci cərgədə durur, ondan sonra isə onun şairliyi, sənəti və sənətkarlığı gəlir. Bütün təzkirə boyu, söhbət istər böyük hökmdardan, istərsə də adi insandan getsin, müəllif bu prinsipə sa-diq qalır.

Dövrün tarixi hadisələri, ədəbi mühit və ədəbi əlaqələr, müəl-lifin dünyagörüşü və bunlara münasibəti əsərdə öz maraqlı və dol-ğun əksini tapmışdır.

Sadiq bəy Əfşarın ***"Məcməül-Xəvas"*** təzkirəsinin hazırki nəşri əsərin Təbriz Dövlət Kitabxanasında saxlanılan ***külliyyat****dakı* (№ 3616) mətninə əsaslanır və yeri gəldikcə, Doktor Əbdür-Rəsul Xəyyampurun Təbriz çapı ilə tutuşdurularaq müqayisəli mətn şək-lində təqdim olunur. Qeyd etmək lazımdır ki, Doktor Xəyyampurun istifadə etdiyi mənbələr, özünün müqəddimədə yazdığı kimi, Türki-yənin İstanbul Universiteti kitabxanasında saxlanılan 4085 №-li (tarixi h.1016-cı il) və 4097 №-li (tarixi h.1037-ci il) nüsxələrlə yanaşı Nurosmaniyyə kitabxanasında 3720 №-si altında qeyd edimiş (tarixi h. 1021-ci il) əlyazma nüsxələri olmuşdur. Sadiq bəy Əfşarın ***külliyyat****ının* başqa nüsxələri (Tehran, Məlik, № 6325; Tehran, Universitet, № 7395 və s.) haqqında İran aliminin məlumat verməməsini həmin dövr üçün bu əlyazmaların yəqin ki, elmi dövriyyədə olmaması ilə izah etmək olar. Bu nüsxələr Sadiq bəy Əfşarın Təbriz külliyyatında olmayan başqa əsərlərindən (***Sə'd və Səid*** məsnəvisi, ***Həcvi-Sales*** tənqidi əsəri və s.) xəbər versələr də biblioqrafik mənbələr onlarda təzkirənin olmaması fikrini yaradır. Məlum olduğu kimi, ***"Məcməül-Xəvas"****ın* İranda olan üç əlyazma nüsxəsindən biri Tehranda Sipəhsalar kitabxanasında olsa da, Məhəmmədəli Tərbiyətin öz məşhur əsərini yazarkən istifadə etdiyi üçüncü nüsxənin məkanı bizim üçün hələ ki, qaranlıq olaraq qalır.

"Məcməül-Xəvas" təzkirəsi üzərində iş, qeyd olunmalıdır ki, bi-zim tərəfdən əvvəlcə Sadiq bəy ***külliyyat****ının* Təbriz əlyazmasının fotosurəti üzərində başlasa da, çox tezliklə məlum oldu ki, fotosurət naqisdir, bir çox səhifələri isə oxunmağa belə yararlı deyil. Bu sə-bəbdən də Təbriz nüsxəsinin əsli ilə tanış olmaq, təzkirənin dəqiq surətini əldə etmək üçün Təbrizə ezam olunduq və külliyatla tanış

olaraq təzkirənin fotosurətini əldə edə bildik.*

Təbriz əlyazması ilə tanışlıq və əldə olunan kamil mətn bir sıra qaranlıq məqamlara aydınlıq gətirdi. Belə ki, Doktor Xəyyampur nəşrindən fərqli olaraq (332 şair), ***külliyyat*** nüsxəsində olan şairlərin sayı 369-dur (müəllifin özündən başqa). Bundan əlavə ***külliyyat*** katib tərəfindən** köçürüldükdən sonra cildləmə zamanı təzkirənin mətni iki yerə ayrılmış və ***əlyazma***nın sonradan müasir üsulla səhifələnərək adi xətlə yazılmış mündəricatına əsasən 410-440 (***Təzkirətüş-Süəra – "Məcməül-Xəvas"***) və 627-888-ci səhifələrini (***Bəqiyyeyi-Təzkireyi-Şüəra***) əhatə edir.

Külliyyata daxil olan əsərlər sonradan yazılaraq əlavə edilmiş mündəricatda aşağıdakı şəkildə təqdim edilir:

1. ***Qəsidələr ("Zübdətül-Kəlam")*** s.9
2. ***Qəzəllər*** s.133
3. ***Müxtəlif şeirlər*** s.394
4. ***Şairlər təzkirəsi - ("Məcməül-Xəvas")*** s.410
5. ***Rübailər*** s.440
6. ***Məqalə və mənzum hekayətlər*** s.446
7. ***Şairlər adına deyilmiş müəmmalar*** s.454
8. ***"Fəthnamə" məsnəvisi*** s.474
9. ***Şairlər təzkirəsinin ardı*** s.627
10. ***Türk dilində yazılmış qəsidə və qəzəllər*** s.888
11. ***Feyzi şeirləri haqqında risalə*** s.920
12. ***"Qanunüs-Süvər" – rəssamlıq haqqında risalə*** s.934
13. ***"Həzziyyat" risaləsi*** s.948
14. ***Mərsiyə və tərkibbənd*** s.964
15. ***Tərkibbənd – əlifba sırası ilə*** s.986
16. ***Tərcibənd*** s.994
17. ***Heydərinin həcvi*** s.1000
18. ***Münşəat – türk və fars dillərində*** s.1008

* Bu işdə bizə yardımçı olmuş İİR-nın Bakıdakı səfirliyinin mədəniyyət mərkəzinə və Təbriz Dövlət Kitabxanasının rəhbərliyinə minnətdarlığımızı bildiririk.

** Çox istərdik ki, əsərləri ilə ustadımız mərtəbəsində duran Əziz Dövlətabadinin bu nüsxə haqqında olan ***avtoqraf*** fikri ilə razılaşaq. Təəssüf ki, arzu olunanla həqiqət həmişə üst-üstə düşmür.

19. ***Fələkdən şikayət və Məhəmməd bəy Məzaqinin həcvi*** s.1044
20. ***Müxtəlif həcvlər*** s.1062

Külliyyatdakı əlyazma mətni ilə Təbriz çapındakı mətni tutuşdurarkən bir sıra variant fərqləri üzə çıxmış və onlar bu nəşrdə bütünlüklə təqdim edilərək hər bir konkret halda xüsusi olaraq qeyd edilmişdir.

Külliyyatı görmədən fikir yürütmüş və ya yürüdülmüş fikri təkrarlamış tədqiqatçıları pərişan edə biləcək bir məqam da budur ki, təzkirənin ***altıncı məcmə***sinin sonunda – ***peyğəmbər nəslindən olan şairlər fəsli***ndə bu fəslə aidiyyatı olmayan 138 Orta əsr türk-Osmanlı şairinin adı sadalanır, haradan olması, məşğuliyyəti göstərilməklə yaradıcılıqlarından çox kiçik nümunələr təqdim edilir. Şairlərin təqdim edilmə üsulu ***"Məcməül-Xəvas"***dan açıq-aşkar fərqlənən bu səhifələri ən yaxşı halda Sadiq bəy Əfşarın qaralama yol qeydləri, ən pis halda isə katib əlavəsindən başqa bir şey hesab etmirik. Orta əsr türkdilli təzkirələrin gələcəkdə müqayisəli tədqiqata cəlb edilməsi, hər halda, bu mövzuya aydınlıq gətirə bilər. Hələlik isə bu hissənin kiçik bir təzkirə kimi tədqiqatçılar üçün maraqlı ola biləcəyini nəzərə alaraq əlyazmada əlifba sırası ilə verilmiş şair adlarını bu kitaba əlavə kimi sonda təqdim edirik [bax: s.359-362].

Qeyd olunmalı məqamlardan biri də budur ki, Sadiq bəy Əfşar və onun təzkirəsi ətrafında araşdırma aparmış hər bir tədqiqatçıya məlum olduğu kimi, Doktor Əbdür-Rəsul Xəyyampur tərtib etdiyi kitaba yazdığı ön sözdə təzkirəçinin özü, əsərləri, etdiyi səfərlər, görüşdüyü insanlar haqqında təzkirədə verilmiş məlumatları toplayaraq 34 maddə altında təqdim etmiş və oxucuların diqqətini həmən faktlara yönəltmişdir. Bu istiqamətdə olan araşdırmaların tədqiqatçılar üçün qiymətli, oxucular üçün isə maraqlı ola biləcəyini nəzərə alaraq biz də Təbriz əlyazma nüsxəsi əsasında üzə çıxmış və bu nüsxənin dəyərlərindən sayıla bilən bəzi əlavə faktları qeyd etməyi məqsədəuyğun saydıq. Belə ki, Sadiq bəy Əfşar:

- Nişapurun mötəbər seyidlərindən olan Mir Məsum xanla h.1013-cü ildə İraqda görüşüb və ondan yadigar olaraq ***Divan***ını qəbul edib (№ 40).

- Herat bəylərbəyi Əliqulu xan Şamlunun vəziri Mirzə Əhmədin oğlu Mirzə Mələkidən sonuncu Mosulda olarkən şeir qəbul edib

təzkirəyə daxil etmişdir (№ 46).

- Mirzə Ərəb Müqəllidlə şəxsən Məşhəddə görüşmüş və onun xoş rəftarının şahidi olmuşdur (№ 51).

- Girdbadiqanlı şair-xəttat Mövlana Hişməti ilə yaxından tanış olmuş, tez-tez onu evində qəbul etmişdir (№ 211).

- İsfahanlı kimi tanınan rəssam-şair Zəmani Nəqqaş ilə şəxsən tanış olmuşdur (№ 228).

- Həmədanlı Mövlana Musa Riza ilə birlikdə naqqaşlıq və rəssamlıq dərsi almışdır (№ 283).

- Təbrizli Hafiz Əndəlib ilə həmsöhbət olmuşdur (№ 287).

- Dirəxş adlı qəsəbədə xalçaçılara müdirlik etmişdir (№ 330).

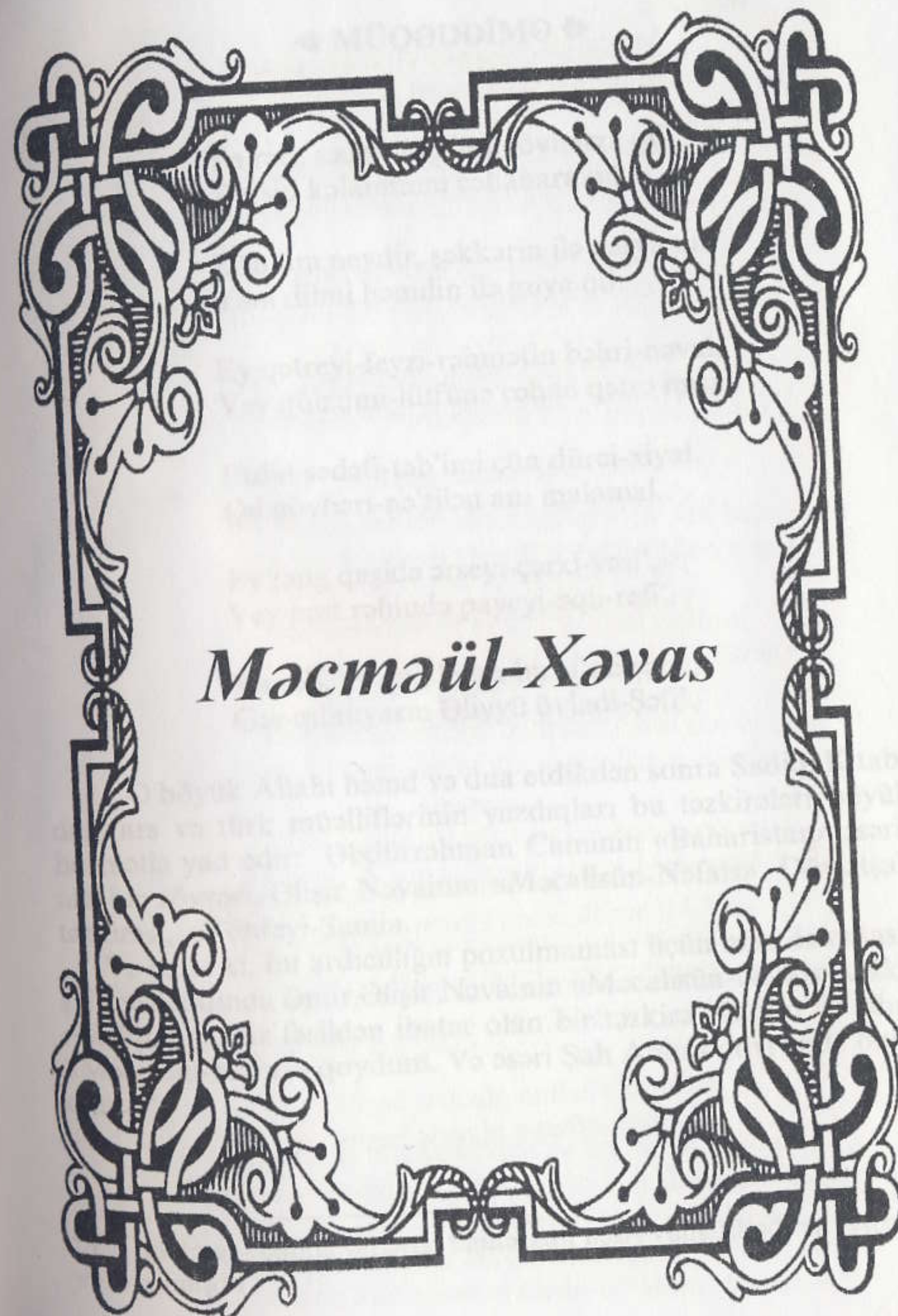
- Məşhəddə Bəlxdən olan və Azəricə yazan Cünuni adlı şairə qarmaqarışıqlıq zamanı evində sığınacaq vermişdir (№ 342).

Vaxtilə İran alimi Doktor Əbdür-Rəsul Xəyyampur Sadiq bəy Əfşar haqqında söz deyərkən onun əsərlərində verilən məlumatlardan əlavə cəmi iki mənbəyə: bir mənbə kimi bu təzkirədən hərtərəfli şəkildə istifadə etmiş Məhəmmədəli Tərbiyyətin "Danişməndani-Azərbaycan" və böyük Azərbaycan tarixçisi İskəndər bəy Münşinin "Tarixi-Aləmarayi-Abbasi" əsərlərinə müraciət etsə də, sonradan başqa mənbələr də elmi dövriyyəyə buraxılmış və rəngarəng məlumatlar üzə çıxmışdır. Bütün bunlar haqqında öz biliklərini artırmaq istəyən oxucunu isə biz Sadiq bəy Əfşarın həyat və yaradıcılığı haqqında maraqlı tədqiqat işi çap etdirmiş filol.e.n. Məntiqə Muradovanın ***Sadiq bəy Sadiqinin həyat və yaradıcılığı*** adlı kitabına (Bakı – 1999) və o kitabda verilmiş mənbələrə istiqamətləndiririk.*

Sadiq bəy Əfşarın mənəvi aləmini, sənətə və sənətkara olan yanaşma üslubunu, bir insan kimi insanlara olan münasibətini açıqlayan faktlarla zəngin olan ***"Məcməül-Xəvas"*** təzkirəsinin hazırkı nəşri, heç şübhəsiz, Azərbaycanın bu böyük sənətkarının ədəbi-elmi irsinin öyrənilməsində yeni üfüqlər açmaqla yanaşı, XVI-XVII əsrlər ədəbiyyatımızın, ədəbiyyatşünaslığımızın, ədəbi-tənqidi və mədəni mühitimizin araşdırılmasında dəyərli bir mənbə, real bir qaynaq olacaq.

---

* Bu gün ***"Məcməül-Xəvas"*** təzkirəsinin nəşr olunmasının səbəbkarlarından biri kimi beş il əvvəl bizi bu işə həvəsləndirmiş ağbirçək alimə öz minnətdarlığımızı bildiririk.

❦ MÜQƏDDİMƏ ❦

Ya rəb, sədəfi-təb'imi gövhərza qıl,
Xurşid kəlamımnı cəhanara qıl.

Könlüm neydir, şəkkərin ilə dərya qıl,
Yəni dilmi həmdin ilə guya qıl.

Ey qətreyi-feyzi-rəhmətin bəhri-nəval,
Vey qülzümi-lütfünə cəhan qətrə misal.

Etdin sədəfi-təb'imi çün dürci-xiyal.
Qıl gövhəri-nə'tilən ani malamal.

Ey təng qaşidə ərseyi-çərxi-vəsi',
Vey pəst rəhində payeyi-əqli-rəfi'.

Ya rəb, nə qıla bizgə bu əf'ali-şəni,
Gər qılmıyasın Əliyyü övladi-Şəfi'.

...O böyük Allahı həmd və dua etdikdən sonra Sadiqi Kitabdar fars və türk müəlliflərinin yazdıqları bu təzkirələri böyük hörmətlə yad edir: Əbdürrəhman Caminin «Baharistan» əsərinin bir rövzəsi, Əlişir Nəvainin «Məcalisün-Nəfais», Dövlətşah təzkirəsi, «Töhfeyi-Sami».

Və yazır ki, bu ardıcıllığın pozulmaması üçün mən də müasir şairlər haqqında Əmir Əlişir Nəvainin «Məcalisün-Nəfais» təzkirəsi kimi səkkiz fəsildən ibatər olan bir təzkirə yazdım və adını «Məcməül-Xəvas» qoydum. Və əsəri Şah Abbas dövründə bitirdim...*

* Üç nöqtə qoyulmuş yerlərdə təmtəraqlı nəsri yüngülləşdirən ixtisara yol verilmişdir.

Məsnəvi:

Məşəqqət mülkünün bixanümanı,
Məlamət dəftərinin nüktədanı,

Məhəbbət guşəsinin xaki-ruyi,
Məvəddət məclisinin payi-kuyi,

Həqarət dəştinin əz'əf giyahı,
İradət dərgəhinin xaki-rahi,

Vəfa sərrişrtəsinin payibəndi,
Dəvasız dərdi-eşqin dərdməndi,

Məlalət üqbasının guşəgiri,
Gədalıq astanının fəqiri,

Təcərrüd kişvərinin kamiranı,
Təfərrüd məclisinin qissəxanı,

Bəla həngaməsinin pişdəsti,
Fəna xümxanəsinin meypərəsti.

Ol kim moqol istilahın eyləyib məşhur,
Aldı ərəbü əcəm elidən mənşur.

Bolsa nə əcəb cahan tilinə məzkur,
Kim heç kişiyə bu yanlıq irmas məqdur.

Bir neçə sözünə güzariş berib,
Bir neçə səfhəyə nigariş berib.

Rübai:

Ya rəb, bu söz əhlinin dilara zikrin,
Bu löcceyi-danişin göhərza zikrin,

Mənzuri-xəvasilə ə'la zikrin,
Məqbuli-əvam ilə ədna zikrin,

Yüz şükr ki, bu təzkireyi-xeyrkəlam,
Bu Şahi-Cəhan zamanıda boldu təmam.

Kim tapdılar iltifatidən xas ilə am,
Həm işrəti-bərdəvamü həm eyşi-müdam.

Qitə:

Ol Sekəndər şə'nü Dararay kim ədli belə,
Tutdular zülmü təəddi dəhr bağidən kənar.

Ol ki, tiği-abdarı birlə düşmən xeylini,
Seyli-xunriz təvəccühdən qılıbdır tarümar.

Ol ki, dəftərxaneyi-qədrində səbt etmiş adın,
Şah Abbasi-Əbülfəthi-müzəffər kirdikar.

Ta qəza qılqay təmənnayi-qədr birlə müdir,
Ta qədr etkay təğazayi-qəza birlə mədar.

Bu şəhənşahi-cəvanbəxtin nihai-dövləti,
Gülşəni-iqbalü nüsrət içrə bolsun paydar.

Şah Abbasın dediyi şeirlərdən:

Nəzm:

Ze qəmət çenin ke xarəm ze kəsan kənar darəm,
Məno bikəsiyo xari be kəsi çe kar darəm.

Məqzar bare-digər be deləm ze sər gerani,
Ke be sine kuhe-həsrət məne-bordbar darəm.

Məqşa zəban be porseş boqzar ta bemirəm,
Ke ze coure-bihəde-to gele bişomar darəm.

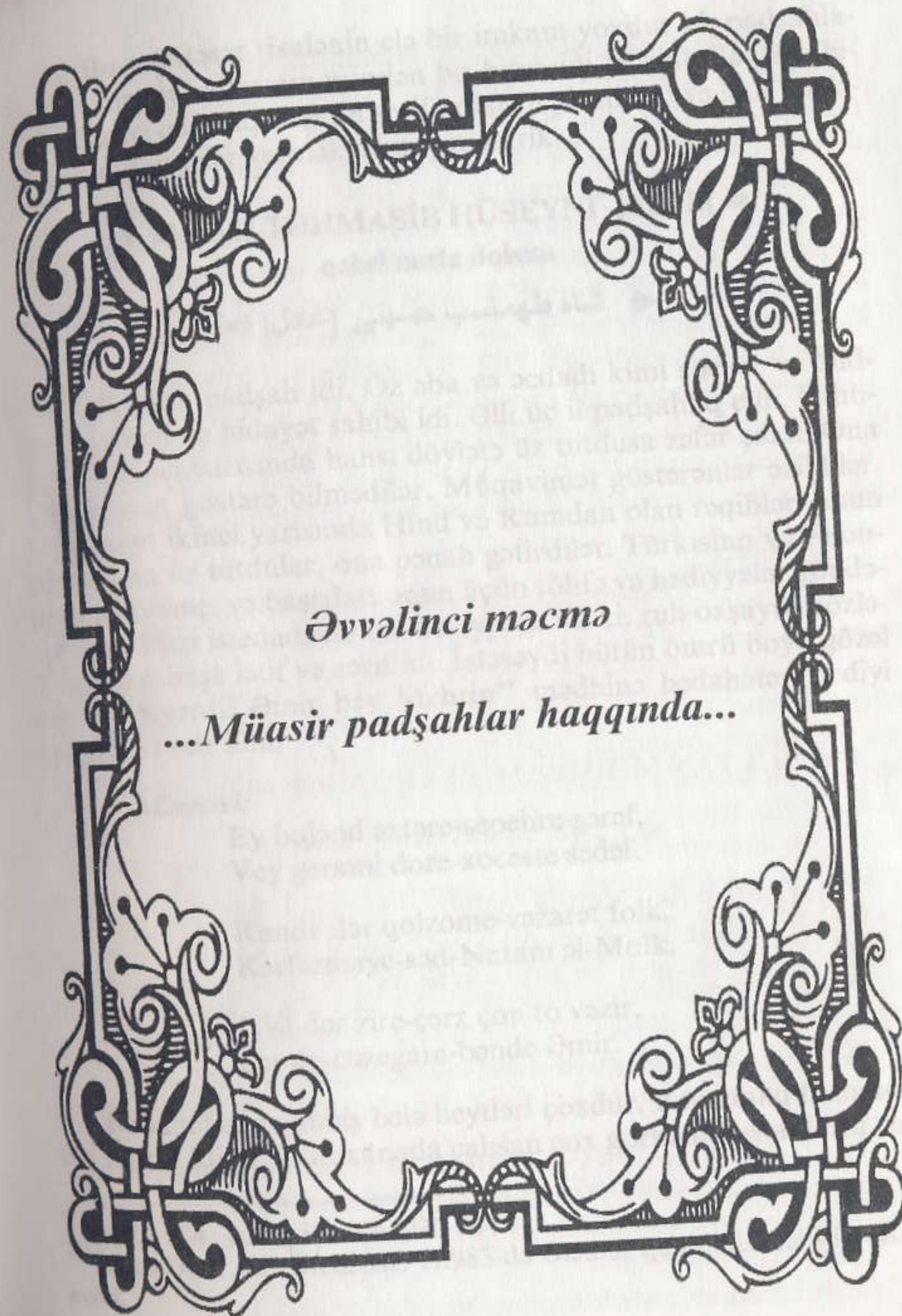
⸻⸻

Rübai:

Ya rəb, ki yeri çərx binası bolsun,
Təsbihi-mələk zikri-duası bolsun.
Əflak inankeşi-rizası bolsun,
Ta dövr bəqasıdır, bəqası bolsun.
Amin ya rəbbül-aləmin!

Ya rəb ke benaye-çərx cayəş bada,*
Təsbihe-fereşteqan doayəş bada,
Əflak enankeşe-rezayəş bada,
Ta doure-fələk həst bəqayəş bada.
Amin ya rəbbəl-aləmin!

* Rübainin fars variantı Təbriz nüsxəsində (bundan sonra *əlyazma*da) yoxdur. Doktor Əbdür-Rəsul Xəyyampur tərəfindən h.1327-ci ildə Təbrizdə çap olunmuş mətnindən (bundan sonra ***çap nüsxəsi***ndən) götürüldü.

Əvvəlinci məcmə

...Müasir padşahlar haqqında...

... Bu müxtəsər risalənin elə bir imkanı yoxdur ki, padşahların tərcümeyi-hallarının mindən bir hissəsini təfsilatı ilə yaza bilək. Əlacsız qalaraq onların şərif adlarını çəkməklə və lətif şeirlərindən nümunələr verməklə kifayətlənirik...

1. ❁ ŞAH TƏHMASİB HÜSEYNİ* [ADİL] ❁

qəbri nurla dolsun

❁ شاه طهماسب حسینی [عادل] ❁

Adlı-sanlı padşah idi. Öz əba və əcdadı kimi şücaət və qüdrət, himmət və hidayət sahibi idi. Əlli üç il padşahlıq etdi. Şahlığının birinci yarısında hansı dövlətə üz tutdusa zəfər çaldı. Ona müqavimət göstərə bilmədilər. Müqavimət göstərənlər əzildilər. Şahlığının ikinci yarısında Hind və Rumdan olan rəqibləri onun dərgahına üz tutdular, ona pənah gətirdilər. Türkistan və Firəngistan qiyamçı və başçıları onun üçün töhfə və hədiyyələr göndərirdilər. Fitri istedadı elə bir səviyyədə idi ki, ruh oxşayan sözləri başdan-başa lətif və zərif idi. İstəsəydi bütün ömrü boyu gözəl şeirlər deyərdi. Əmir bəy Mehrin** mədhinə bədahətən dediyi aşağıdakı şeir kimi:

Məsnəvi:

Ey booland əxtəre-sepehre-şərəf,
Vey gerami dore-xocəste sədəf.

Rande dər qolzome-vəzarət folk,
Karfərmaye-səd-Nezam əl-Molk.

Nist dər zire-çərx çon to vəzir,
Şərəfe-ruzegare-bənde Əmir.

Bədahətən deyilmiş belə beytləri çoxdur. Rəssamlıq fənnində elə mahir idi ki, kitabxanada çalışan çox görkəmli ustadların ya-

---

* H.920-984, şahlıq illəri: h. 930-984

** Xacə Əmir bəy Mehrdar. H.983-də Ələmut qalasında həbsdə vəfat edib.

ratdıqları əsərləri o padşah bəyənməsəydi həmən işlər tamamlanmazdı. Ustadımız Ustad Müzəffərəli Nəqqaş (№268) – saray rəssamı, özü də Ustad Behzadın bacısı nəvəsi – o mərhum ustaddan sonra öz istedad və bacarığını bu padşahın təlim və tərbiyəsinə sərf etdi. Mərhumun alimlərə, müdriklərə və fəzilət sahiblərinə elə böyük hüsn-rəğbəti var idi ki, qırx ildən böyük bir müddətdə istər böyük, istərsə də kiçik, istər sözdə, istərsə də əməldə heç ir günaha yol vermədi. Səxavət və kəraməti elə bir həddə idi ki, ümumi məbləği hər il səkkiz min tüməndən çox olan bir vergidən ticarət əhlini azad etdi. Yollardan yol kəsənliklə məşğul olan vergi yığanları götürməklə yolçuların ürəyindən kin və küdurəti təmizlədi. Şeir deməkdə ardıcıllıq göstərməsə də, təbinin dəryasından çıxan hər bir gövhər dünya əhlinin qulağında sırğa olub qalırdı. Bu rübai də mərhum şahın təbinin məhsuludur:

Rübai:

Yekçənd be yaqute-tər alude şodim,
Yekçənd peye-zomorrod sude şodim.
Aludegi bud be hər hal ke bud,
Şostim be abe-tobe və asude şodim.

2. SULTAN MƏHƏMMƏD XUDABƏNDƏ[*] [FƏHMİ]

سلطان محمد خدابنده [فهمی]

Mərhum şahın[**] böyük oğludur. Kəramət və səxavət sahibi olan bir padşah idi. Rəssamlıq, şeir qaydaları və musiqi istilahlarından çox baxəbər bir şəxs idi. Bu beytlər o padşahındır.

Qəzəl:

Ço nəqşe-əbruye-u dər şərabe-nab nəmayəd,
Hilal id bovəd kəz fələk dər ab nəmayəd.

Fəğan, ke nist çenan məhrəmi ke, nameye-şouqəm,
Ze ruye-lotf nehani bedan cənab nəmayəd.

[*] Şahlıq illəri: h.985-996

[**] I Şah Təhmasib nəzərdə tutulur (bax: № 1).

Ze dərdməndiye-*Fəhmi* be Vacebi şəvəd agəh,
Əz in qəzəl do-se beyti gər entexab nəmayəd.

Bu rübaini pis deməyib:

Rübai:

Deldare-məra bər qəme-əğyar emşəb,
Dadəst be bəzme-xiştən bar emşəb.
Ey sobh, çerağe-eyşe-mara nəkeşi,
Zenhar, dəme-xiş negəh dar emşəb.

3. ŞAH İSMAYIL SANİ[*] [ADİLİ] شاه اسمعیل ثانی [عادلی]

Mərhum şahın (№ 1) böyük övladı idi. Rəssam təbiətli, incə zövqlü, böyük şərəf sahibi və heybətli bir padşah idi. Zahirən çox bədgörkəm olmasına baxmayaraq daxilən olduqca mülayim və xoşəxlaq idi. Şahzadəlik dövründə bir çox cəsarətli işlərə əl qoydu və o səbəbdən mərhum şah şərəf və nüfuzunu qorumaq xatirinə o həzrəti iyirmi bir il Qəh-qəhə qalasında əsir etdi. Əmirlərin ona məktubla müraciət etmələrinə və yanına elçilər göndərmələrinə baxmayaraq, şahzadə padşahın əmrindən çıxmağı ağlına belə gətirmədi. Padşahın humay quşu cənnət bağçasındakı ağaca qonduqdan sonra şahzadənin səadət quşu şahlıq taxtına əyləşdi. Şahlığının ilk günlərindən zəhmi ürəkləri elə almışdı ki, iki ildən artıq bir müddətdə sərhədlərə heç bir hakim göndərilmədi və buna baxmayaraq bir kimsənin sərhəddi pozmağa və yol kəsməyə cürəti belə çatmadı. Fələyin yazısı onun əməlləriylə düz gəlmədi və izahı aqillərin ağlına belə gəlməyən çox qeyri-adi bir hadisə nəticəsində dünyasını dəyişdi. Şeirin hər bir növündə məharəti var idi. «*Adili*» təxəllüsü ilə yazardı. Bu rübai onundur:

Rübai:

Douran mara ze vəsl şadan nəkonəd,
Coz tərbiyəte-rəqib nadan nəkonəd.

[*] Şahlıq illəri: h. 984-985; 45 yaşında ölüb, Ərdəbildə dəfn olunub.

Hərgez nərəsanəd dele-mara be morad,
Kari be morade-namoradan nəkonəd.

Aşağıdakı rübaini həbsdə öz vəziyyəti haqda yazıb:

Rübai:

An ruz ke, karət həmegi qəhqəhe bud,
Əz raye-to rahe-məmləkət sədməhe bud.
Emruz dər in Qəhqəhe ba gerye besaz,
Kan qəhqəhera nətice in Qəhqəhe bud.

Bu beyti onun öz dilindən eşitmişəm:

Beyt:

Məno eşq əgərçe başəd həme haseləm ze xuban,
Ze omid naomidi, ze morad namoradi.

Ney çeşme-tora suye-əsiran nəzəri həst,
Ney bər delət əz ahe-qəriban əsəri həst.

Qofti ke, məra həst bəsi çon to gereftar,
Benma be gereftariye-mən gər degəri həst.

Şadəm be xədənge-to ke navək fekənanra,
Penhan suye-amac ke, xod nəzəri həst.*

4. ❁ XAN ƏHMƏD PADŞAH** خان احمد پادشاه ❁

Deyilənə görə ətraf padşahlar içərisində ondan nüfuzlusu yox idi. Ömrünün ilk çağlarında küşti tutanlara, qılınc oynadanlara, oyunbazlara, heyvan gəzdirənlərə..., bir sözlə, bütün mərə-

* Sonuncu üç beyt *çap nüsxəsində* yoxdur.

** Xan Əhməd Sultan Həsən oğlu h.760-dan 999-a qədər Gilanda hakimyyət sürən Karkiya sulaləsindəndir. Xan Əhməd padşah h.943-də hakimyyətə gəlib və h.975-də Əmir Məsum bəy Səfəvi tərəfindən əsir alınıb, 10 il həbsdən sonra h. 985-ci ildə (II Şah İsmayıl dövründə) zindandan azad olur və öz əvvəlki hakimiyyətinə qayıdır. Lakin h.999-cu ildə Şah Abbas onu məğlub edərək Karkiya sülaləsinin axırına çıxır.

kə tayfasına himayədarlıq edirdi. Əksəriyyətin fikrincə onun qapısına ümidlə gələn layiqli bəndəni naümid qoymayıb. Musiqi, hikmət və astronomiya elmlərindən məlumatı var idi və müxtəlif musiqi alətlərində pis çalmırdı. Şeiri də belə deyir:

Qəzəl:

Şame-fəraq kare-məne-zar moşkel əst.
Sobhe-vosal əgər nədəməd kar moşkel əst.

Can dadənəm be paye-to asan bovəd, vəli
Məhrumiyəm ze douləte-didar moşkel əst.

Şayəd əcəl mədəd konəd **Əhməd** ke, varəhəm
Əz mohnəte-fərağ ke, besyar moşkel əst.*

Bəxt varun, dust doşmən yar yare-digər əst.
Rəft an ruzi ke didi ruzeqare-digər əst.

Nəşnəvəd əz kəsi peyame-məra,
Ke nəbayəd şenid name-məra.

Xəmuşiye-şəbe-hecrəm nə əz səburi bud.
Dəmi ke nale nəkərdəm ze bi şouri bud.

Deyirlər bu beyt də Xanındır:

Beyt:

Məne-məcnunsefət əz muye-sər pirahəni darəm,
Ze mu bariktər dər zire-pirahən təni darəm.

5. ❁ HUMAYUN PADŞAH** همایون پادشاه ❁

Böyük səxavət və kəramət sahibi olan incə zövqlü bir padşah idi. Kitabxana işinin zinət və rövnəqinə çox həvəsi var idi. Əbül-

* Beyt *çap nüsxəsində* yoxdur.

** Nəsrəddin Humayun. Baburun oğludur, hakimiyyət illəri: h.937-963. Baburun hakimiyyət illəri: h.932-937

qazi Sultan Hüseyn Mirzədən* sonra cığatay padşahları arasında Humayun padşahdan xoştəb padşah çox az olubdur. Qardaşı Kamran Mirzə** tərəfindən məğlub olunub mərhum padşaha (I Şah Təhmasib, № 1) pənah apardı. Qızılbaş ordusunun köməyi ilə öz düşmənini məğlub edib Hindistan qapılarını öz üzünə açdı. Mülayim şeir təbinə malik idi. Türkcə yazdığı bu iki beyti çox məşhurdur:

Nəzm:

Qəriblik qəmidən möhnətü məlalım bar,
Bu qəmdən ölümqə yetdim qərib halım bar.
Vüsali-dövlətidən ayrılıb məni-məhzun,
Tirinmənü bu tirinlikdən infialım bar.

6. SULTAN SÜLEYMAN XONDGAR [MÜHİBBİ]***

سلطان سليمان خواندگار [محبى]

Adil, mehriban və rəiyyətpərvər bir padşah idi. Şeiri və şairləri çox sevirdi. Özü də çox mülayim şeir təbinə malik idi və ***Mühibbi*** təxəllüsü ilə yazırdı. Deyilənə görə bu təxəllüsü onunla mərhum padşah (I Şah Təhmasib, № 1) arasında olan düşmənçilik dostluğa və ədavət məhəbbətə çevrilən vaxt qəbul edib. Hər halda bu təxəllüsdən məhəbbət zahir olur. Bu beytlər o padşahındır:

Şeir:

Başım diyari-qəmdə bəla kühsarıdır,
İki gözüm həmişə anın bidarıdır.****

Bəzmi-mey eyləmişəm dün gecə soltanlar ilə,
Necə soltanlar ilə, bisərü samanlar ilə.

---

* I Şah İsmayılın oğlu Bəhram Mirzənin oğludur. II Şah İsmayıl dövründə qətlə yetirilib.
** H.964-də vəfat edib.
*** Sultan Süleyman Qanuni – Osmanlı padşahı. Hakimiyyət illəri: h. 926-974
**** Bu və sonrakı üç beyt ***çap nüsxəsində*** yoxdur.

Məstü aşiqü şeyda ləvəndü yəqə çak.
Gəzərəm bisərüpa cəm'i-pərişanlar ilə.

Vəh nə xoş boldi ki yoxdur bəni-Adəmdə xəfa
Ol ki, Məcnuni ənis eylədi heyvanlar ilə.

Həmdəmin hər dəmdə bir gül yüzlü canan oldu, tut,
Məhrəmin dün gün məhü xurşidi-rəxşan oldu, tut*

Tacü təxti-səltənət bərbad olur çün aqibət,
Kəndüni aləm sərirində Süleyman oldu, tut.

Qaldırırsan bəzmi-aləmdən əyağı çün könül
İçdigin cami-şərabı abi-heyvan oldu, tut.

Dəhr bağının, ***Mühibbi***, yox ğülündə buyi-lütf,
Dağlar cismində yer-yer vərdi-xəndan oldu, tut.

Hələb şəhərində Baqi Çələbidən (№ 128) eşitdiyim farsca bu mətləni də ona aid edirdi:**

Mətlə:***

İn həme sərkeşiyo bisəro samaniye-ma,
Bəhre-cəmiyyəte-delhast pərişaniye-ma.

7. ÜBEYD XAN ÖZBƏK**** عبيد خان اوزبک

Çox incə zövqə malik, şair təbiətli və xoştəb bir padşah idi. Özbək elində o padşahdan cəsuru olmayıb. Şahi-cənnətməkan

---

* Bu və sonrakı üç beyt ***əlyazmada*** yoxdur.
** Baqi Çələbi (h.933-1008) Hələb qazısı olan ustadı ilə h.963-cü ildə İstanbuldan Hələbə gedib və h.967-də onunla İstanbula geri dönüb.
*** ***Çap nüsxəsində*** olan beyt ***əlyazmadan*** fərqlənir:

Dide əz atəşe-del ğorfeye-ab əst məra,
Kare-in çeşme ze sərçeşme xərabəst məra.

**** Übeydulla xan Özbək – Şeybani sülaləsindən olan Mahmudun oğludur. Mavərənnəhrdə hökumət sürüblər. Übeydullahın hakimiyyət illəri: h.940-946

ilə (I Şah Təhmasib ilə, № 1) üz-üzə durdu. Məğlub olsa da qəhrəmanlıq göstərdi, mərdü-mərdanə vuruşdu. Şeirin hər növündə təbi yaxşıdır. Düşmənlərinin kinayəsi izharında və özünün tənəsi isbatında olan aşağıdakı rübaini çox gözəl deyib:

Rübai:

Ey qoum, ke əz şoma ətayi nərəsəd,
Nəf'i be fəqiro binəvayi nərəsəd.
Səhl əst agər səre-şoma miyarənd,
Bayəd qədəme-şoma be cayi-nərəsəd.

Bu məşhur beytlər də onundur:

Şeir:

Mobarək bad ide-an dərdmənde-bikəs ke ura,
Ke ney kəsra mobarək bad quyəd, ney kəsi ura.

Ey moəzzen, bər səre-tabute-mən fəryad kon,
Yarra aqah sazo ruhe-mara şad kon.

Buye-ərbabe-vəfa əz qole-ma miyayəd,
Kəbe zanru be təvafe-dele-ma miyayəd.

Nist sərmənzele-ma qabele-hər naəhli,
Hər ke əhl əst be sərmənzele-ma miyayəd.

8. ❁ ABDULLA XAN ÖZBƏK [ƏVƏZ QAZI]* ❁

❁ عبدالله خان اوزبک [عوض غازی] ❁

Özbək padşahlarının ən şücaətlisi, böyük xanlarının ən səxavətlisidir. Həm türkcə, həm də farsca şeir yazır. Təxəllüsü ***Əvəz Qazi***dir. Aşağıdakı beytlər o padşahındır:

* Şeybani sülaləsindən olan İskəndərin oğludur. H.964-cü ildə Buxaranı aldı və özünə paytaxt etdi və 986-cı ildə Səmərqəndi də özünə birləşdirdi. 991-ci ildə atasının ölümündən sonra II Abdulla adı ilə onun yerinə taxta əyləşdi və 1006-cı ilə qədər hökmranlaq etdi.

Şeir:

Ta tilbəliyim şöhrəti-aləmni tutubdur,
Andan bəri Məcnun sözünü el unudubdur.

Navəkləri məndən keçib əğyarqə dəydi
Canım bilir ol dəmki nələr məndən ötübdür.

Biçarə ***Əvəz Qazi*** nəytib vəsliğə yetsin,
Hicran odu çün nəxli-ümidin qurudubdur.

Fərhad ilə Məcnun nə bilir eşq fünunin,
Bu vadidə şagirdim olarnı oxudubdur.

Qəraqçı lap tökədür qan qəra içində kişün,
Qılıc qılıcğa urar qan tökəndə göz qaqişun.

Mordəmo kuye-to şod mənzeləm, ey hursereşt,
Koşteye-eşq bəli mirəvəd axər be beheşt.

Cəhan, ke vos'əte-u səd hezar fərsəng əst,
Be pişe-çeşme-cəhanbine-hemmətəm təng əst.

Çequne del nəkeşəd canebe-Erağ məra,
Ke əz Erağ be suye-Hecaz ahəng əst.

9. ❁ NİZAM ŞAH [SİPEHRİ] | نظام شاه [سپهری] ❁

Xoşsöhbət və səxavət sahibi olan bir padşahdır. Hind padşahlarından heç kim onun kimi iraqsevər və moqolpərəst olmayıb. Bu səbəbdən də bu tərəfdən gedən istedad sahibləri ona pənah aparırlar. Əlbəttə, əgər tale onların üzünü Humayun Hindinə tərəf çevirərsə. Təxəllüsü ***Sipehri***dir. Aşağıdakı mətlə və məqtəni çox yaxşı deyib:

Xalət Xəlilo çehre qolestane-atəş əst
Xətət siyahei ke be damane-atəş əst

Pişe-roxe-to dide **Sepehri** be həm nəzəd,
Atəşpərəst bin ke, çe heyrane-atəş əst.

10. ❀ CƏMŞİD XAN* جمشيد خان ❀

Pis padşah deyildi. Onun haqqında bunu demək kifayədir ki, öz həməsri olan hökmdarlar kimi əsası olmayan şöhrətə sahib olmayıb. Rəvan təbi var idi və bu beytlər onundur:

Beytlər:

Bivəfai nəhayəti darəd,
Cour kəm kon ke qayəti darəd.

Tond məqzar, keşide dar enan,
Dərdməndi hekayəti darəd.

Bariktər ze must miyane-neqare-mən.
Yek mu qosur nist dər əndame-yare-mən.

Anan ke ba xədənge-cəfaye-to xu konənd.
Tiri nəxorde tire-degər arezu konənd.

11. ❀ QAZİ GƏRAY XAN** غازى گراى خان ❀

Çingiz xan zamanından bu gunə qədər şahlıq taxtına belə bir cavan əyləşməyib. Həqiqətən, onun kimi kamal sahibi olan bir kimsəni heç kəs görməyib. Qızılbaş ordusuyla əsir-yesir olduğu bir vaxtda Rüstəmi-dastan və Sami-Nəriman kimi göstərdiyi qəhrəmanlıqlarının şərhə və izaha ehtiyacı yoxdur. Himmət və səxavətdə Hatəm onun şagirdi belə ola bilməz. Musiqi elmini yaxşı bilir və müxtəlif alətlərdə çalmağı bacarır. Qələm illərlə yazsa belə onun vəsfini sona çatdıra bilməz. Qala həbsindən sonra layiqi olmadığı mənsəblərdənsə yenidən həbsə qayıtmağa razı olması haqqında bu rübaini yaxşı deyib:

---

* İshaqiyyə sülaləsindən olan Mahmud xanın oğludur. Karkiya Xan Əhməd padşah devrildikdən sonra 975-ci ildə I Şah Təhmasib tərəfindən Gilan taxtına çıxarıldı və 991-ci ildə öldürüldü.

** Krım hökmlarlarından olan I Gərayın oğludur. Hakimiyyət illəri h.996-1002 və 1002-1017.

Rübai:

Ta bude qəmo şadiye-herman bude.
Zin qune qozəşte ta ke douran bude.
Ma təcrobe kərdim ke dər molke-şoma,
Rahət həme dər qəl'e vo zendan bude.

12. ❀ MƏHƏMMƏDİ XAN LOR* محمدى خان لر ❀

Yaraşıqlı və böyük himmət sahibi idi. Hamı o padşahın qayğısından bəhrələnirdi. Xüsusən də istedad sahibləri. Mərhum şahın məngənəsindən qaçması onun şücaətinə dəlildir. Bütün bunlarla yanaşı şeir də deyir:

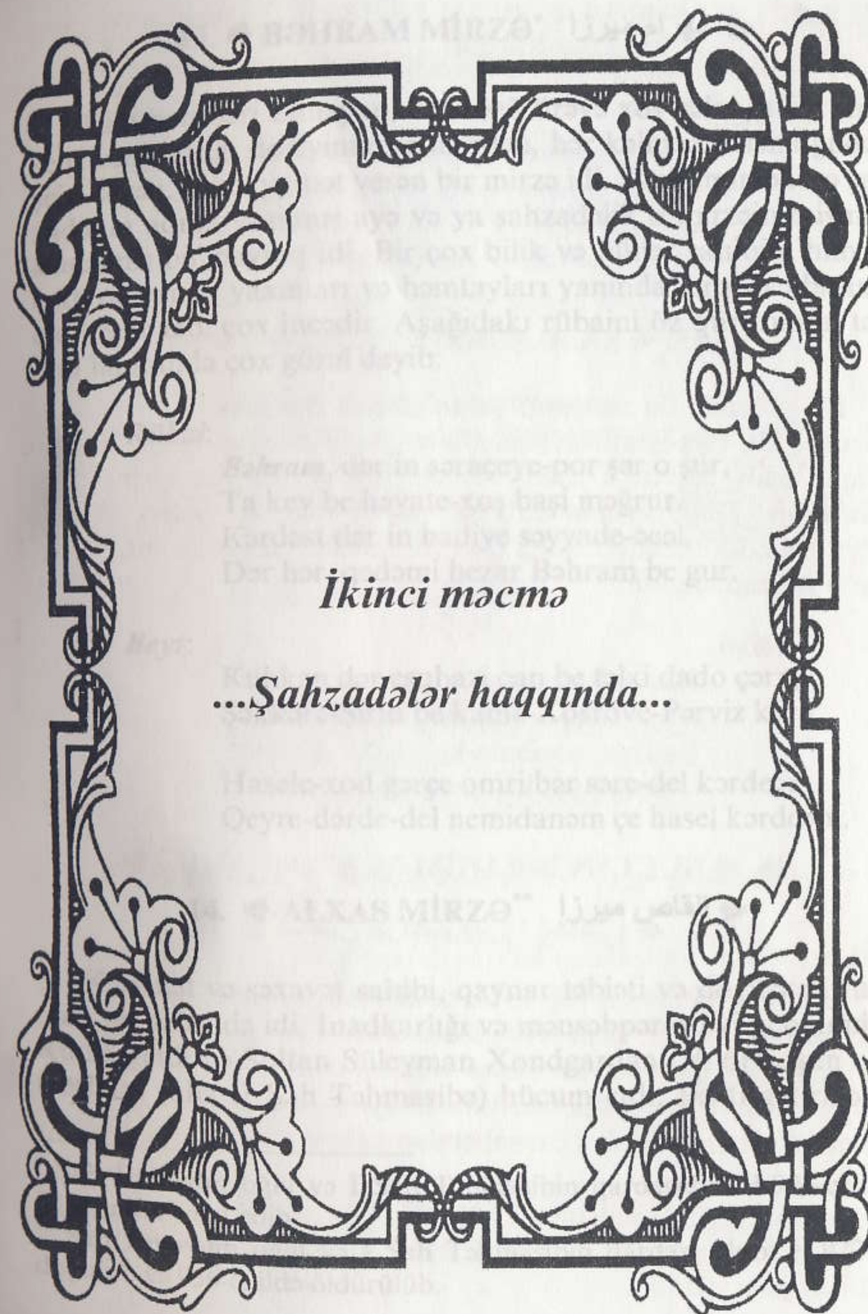
Qətreye-əşki ke dər çeşme-nəminəm mande bud,
Rixtəm dər paye-an delbər həminəm mande bud.

---

* Bəni Xurşid sülaləsindən olan Cahangirin oğludur. Kiçik Lorestanın atabəyi idi. Paytaxtları Xürrəmabad idi və axırda Səfəvilərə qatıldılar. Cahangir h.949-cu ildə I Şah Təhmasibin əmri ilə edam edildi. Oğlu Məhəmmədi xan II Şah İsmayılın vəfatından sonra III Sultan Murada tabe oldu. Bəzi mənbələrdə Məhəmmədi xan Kürd kimi təqdim edilir.

*Sadiq bəy Əfşarın «**Qara ulağa minmiş dərviş**» əsəri. Parisdə mühafizə olunur.*

İkinci məcmə

...Şahzadələr haqqında...

13. BƏHRAM MİRZƏ* بهرام میرزا

Tayı-bərabəri olmayan, hər sözü ürəyə xoş gələn, sözü şirin, şeiri rəngarəng, dediyinin yerin bilən, hər kəlmədə məna güdən, şeiri sevən, şairə qiymət verən bir mirzə idi. Sanki mirzəlik o şahzadənin adına yazılmış ayə və ya şahzadəlik o mirzəinin isminə sancılmış bir bayraq idi. Bir çox bilik və hünər sahibini himayə edib onları öz yaxınları və həmtayları yanında fərqli və başıuca etdi. Şeir təbi çox incədir. Aşağıdakı rübaini öz qürurunun tənqidi haqqında çox gözəl deyib:

Rübai:

Bəhram, dər in səraçeye-por şər o şur,
Ta key be həyate-xoş başi məğrur.
Kərdəst dər in badiye səyyade-əcəl,
Dər hər qədəmi hezar Bəhram be gur.

Beyt:

Kuhkən dər eşqbazi can be təlxi dado çərx,
Şəkkəre-Şirin be kame-Xosrove-Pərviz kərd.

Hasele-xod gərçe omri bər səre-del kərdeəm,
Qeyre-dərde-del nemidanəm çe hasel kərdeəm.

14. ALXAS MİRZƏ** القاص میرزا

Kəramət və səxavət sahibi, qaynar təbiəti və döyüşkən ruhu olan bir şahzadə idi. İnadkarlığı və mənsəbpərəstliyi ucbatından Ruma getdi və Sultan Süleyman Xondgardan (№ 6) qoşun alıb mərhum şaha (I Şah Təhmasibə) hücum etdi. Bəxti gətirməyib

* Şah İsmayılın oğlu və I Şah Təhmasibin qardaşıdır. H.936-cı ildə 33 yaşında vəfat edib.
** Şah İsmayılın oğlu və I Şah Təhmasibin qardaşı olub. H.922-də doğulub və 956-cı ildə öldürülüb.

əsir düşdü və Qəhqəhə qalasında vəfat etdi. Yaxşı şeir təbi var idi. Aşağıdakı rübaisi məşhurdur:

Rübai:

Çon şire-dərənde dər şekarim həme,
Ba nəfso həvaye-xiş yarim həme.
Çon pərde ze ruye-karha bər darənd,
Məlum şəvəd ke dər çe karim həme.

15. SAM MİRZƏ* سام میرزا

Bu şahzadə də mərhum şahın (I Şah Təhmasib, № 1) kiçik qardaşı idi. Eyş-işrəti sevirdi. Bir neçə il Xorasan vilayətinə hakimlik edib. Müxtəlif nəzm və nəsr növlərində şux və möhkəm təbi olub. ***Töhfeyi-Sami*** adlı bir şairlər təzkirəsi yazdı. Axırda Şeyx Səfiəddin məqbərəsinə çəkilib şairliklə məşğul oldu. Bu rübai o şahzadədəndir:

Rübai:

Hər qah ke eşvei an delaviz konəd,
Aşeq ze bəla çequne pərhiz konəd.
Bad əst nəsihəte-kəsan dər quşəm.
Əmma badi ke atəşəm tiz konəd.

16. SULTAN İBRAHİM MİRZƏ [CAHİ]** سلطان ابراهیم میرزا [جاهی]

Bəhram Mirzənin (№ 13) övladlarının başıdır. Söhbətcil, istetdadlı, dərrakəli, lətifəsevər bir şəxs idi. Haqqında qeyri-adi rəvayətlər yayılıb. Çox az hünər və sənət sahəsi olar ki, o həzrət onun elmi və ya əməli tərəfindən faydalanmamış olsun. Lətifə deməyə elə meyilli idi ki, o səbəbdən xalq arasında məsələ çevrilmişdi. Dilini saxlaya bilmədiyindən II Şah İsmayıl (№ 3) dövründə qətlə yetirildi. Təxəllüsü ***Cahi*** idi. Yaxşı beytləri çoxdur. Bu beytləri sevgilisinin göz ağrısı haqqında çox münasib deyib:

* Doğulub: h.923, həlak olub h.975

** II Şah İsmayıl tərəfindən başqa Səfəvi şahzadələri ilə birlikdə h.984-cü ildə qətlə yetirilib.

Beyt:

Şenidəm ke, çeşme-to darəd gəzəndi.
Həmana ke oftade bər dərdməndi.

Be çeşmət əsər kərde xune-şəhidan,
Koca kərdei ta neqah keşəndi.

Çera bəsteye-nərgese-natəvanra,
Ke bimar hacət nədarəd bebəndi.

Hərzeqərdi bud Məcnun səxt cani kuhkən,
Rəsmo aine-məhəbbət dər cəhan ***Cahi*** qozaşt.

Yazdığı bu rübai çox məşhurdur:

Rübai:

Çon şiveye-ust qəsde-***Cahi*** kərdən,
Hər dəm setəmi be biqonahi kərdən,
Mən dər əcəbəm əz in ke an səngindel,
Gər can tələbəd, dela, çe xahi kərdən.

17. SULTAN HƏSƏN MİRZƏ سلطان حسن میرزا

Şah Abbas Bahadur xanın böyük qardaşı idi. Yaraşıqlı surəti və hamıya bəlli səxavəti olan bir şahzadə idi. Şahzadələr II Şah İsmayılın (№ 3) qəzəbinə düçar olub qətlə yetirildikləri vaxt o da kənarda qalmadı.* Lakin qətl vaxtı çox böyük mərdanəlik göstərdi. Yumşaq şeir təbi var idi. Aşağıdakı rübai onundur.

Rübai:

Ruyət ke ze bade lale miruyəd əz u.
Vəz tabe-şərab jale miruyəd əz u.

* H.984

Dəsti ke piyalei ze dəste-to gereft,
Gər xak şəvəd piyale miruyəd əz u.

18. MƏHƏMMƏD İBRAHİM XAN [RƏHİMİ]*

محمد ابراهیم خان [رحیمی]

Urgənc (اورگنج) padşahı Hacım xanın (حاجم) oğludur. Deyirlər rəssamlıq və nəqqaşlıqda bacarığı var imiş. Dütarda (simli musiqi aləti) yaşıdlarından irəlidə imiş. Şeiri də belədir:

Şeir:

Səhər ke rixt səd qohər səhne-bustan şəbnəm,
Morəsse gəşt came-laleye-sədbərg əz an şəbnəm.

Ze mojqan abe-çeşməm pişe-ruyət duşəd ari,
Be pişe-aftab əz səbze migərdəd nehan şəbnəm.

Qole-sədbərg çon came-şərab ərğəvani şod,
Hobab çənd şod ba an şərab ərğəvan şəbnəm.

Nəxahəd mand əz bade-xəzan qolha əgər başəd,
Be fərğəş mixhaye-ahənin, ey bağban, şəbnəm.

Nevisəd ta dər ousafe-roxət şe're-***Rəhimira***,
Əz an ru kərde dəftərhaye-qolra zərfeşan şəbnəm.

19. BƏDİ ƏZ-ZƏMAN MİRZƏ** بدیع الزمان میرزا

Bu şahzadə də mərhum Bəhram Mirzənin (№ 13) oğludur. Ağıl-dərrakə, səxavət və kəramət sahibi idi və illərlə Sistanda hakimlik edib. Təbində böyük şuxluq var. Aşağıdakı beytləri məhbubunun qəzəbli rəftarı müqabilində çox gözəl deyib:

* ***Çap nüsxəsi***ndə yoxdur.
** Bu şahzadə də II Şah İsmayılın əmri ilə h.984-də Sistanda qətlə yetirilib.

Nəzm:

Tərəfe-ğolle be naz şekəstən negəh konid.
An ahuvane didəno costən negəh konid.

An tərze-taziyane keşidən be bad pa,
Vəz kəf enan xəlq qosəstən negəh konid.

*Məst amədən be rəğme-**Bədii** ze bəzme-qeyr,*
*Bordən be tiğ dəsto neşəstən negəh konid.**

20. SULTAN MUSTAFA MİRZƏ** سلطان مصطفی میرزا

Mərhum şahın (I Şah Təhmasib, № 1) əziz övladı idi. «Şah-surət və məna» adı ona layiq, «günəş hüsnlü və camallı» təşbihi ona düzgün verilmişdi. Kiprikləri ürəyə sancılır, gülüşü qəlbə vəlvələ salırdı. Təbi çox incə və aşiqanədir. Bu beytlər onundur:

Beyt:

Ey del, qəm aşenaye-to şod, tərke-u məkon,
Hər ruz be yeki nətəvan aşena şodən.

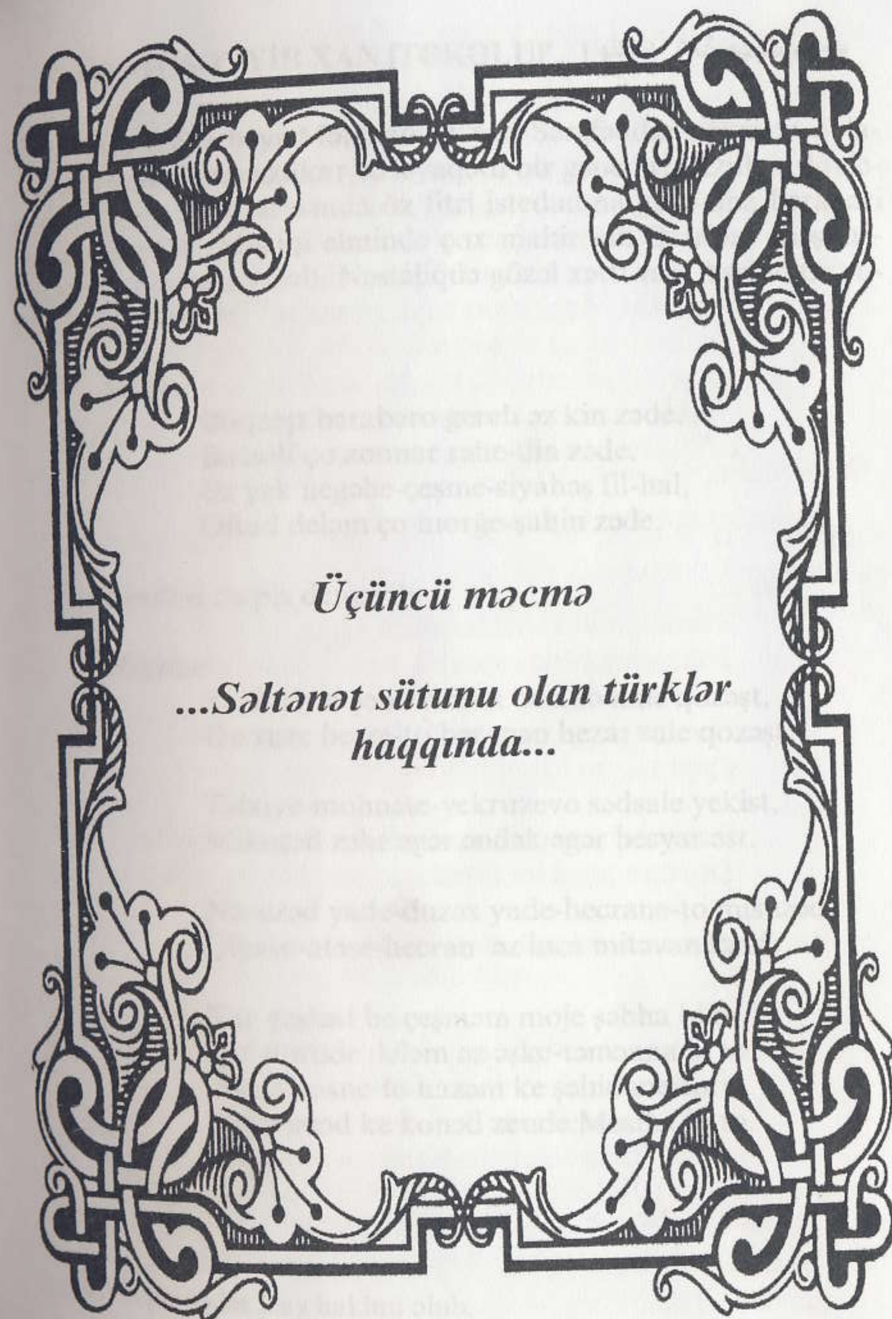
Ey sərv, fekəndi be sərəş saye, nəqofti,
Nazok bədəni çon keşəd in bare-geranra.

Dadeəm can ke be dəst amədе damane-qəməş,
Vəqt yarist, dela, cane-tovo cane-qəməş.

* Sonuncu iki beyt ***çap***dan götürüldü
** Atası ölən vaxt bu şahzadənin iyirmi yaşı var idi və II Şah İsmayılın əmri ilə qətlə yetirilib.

Sadiq bəy Əfşarın ***«Ağac altında oturmuş dərviş»*** *əsəri.*
Tehranda mühafizə olunur.

Üçüncü məcmə

...Səltənət sütunu olan türklər haqqında...

21. ❁ MÜSƏYYİB XAN [TƏKƏLU]* [مسيب خان [تکلو ❁

Herat bəylərbəyi Məhəmməd xan Şərəfəddin oğlunun övladıdır. Olduqca təvazökar və ləyaqətli bir gəncdir. Qızılbaş dövlətinin şəxsiyyətləri arasında öz fitri istedadına görə ona bərabəri çox az tapılar. Musiqi elmində çox mahir idi. Əsərləri məşhurdur. Hər növ şeir yazıb. Nəstəliqdə gözəl xətti var. Aşağıdakı rübaisi məşhurdur:

Rübai:

Boqzəşt bərabəro gereh əz kin zəde.
Ba zolf ço zonnar rəhe-din zəde.
Əz yek negəhe-çeşme-siyahəş fil-hal,
Oftad deləm ço morğe-şahin zəde.

Bu beytləri də pis deməyib:

Beytlər:

Ze duriyət şəbo ruzəm be aho nale qozəşt,
Do ruze hecre-to bər mən hezar sale qozəşt.

Təlxiye-mohnəte-yekruzevo sədsale yekist,
Mikoşəd zəhr əgər əndək əgər besyar əst.

Nəsuzəd yade-duzəx yade-hecrane-to misuzəd,
Qiyase-atəşe-hecran əz inca mitəvan kərd.

Xar gəştəst be çeşməm moje şəbha bi to,
Qol dorude deləm əz əşke-təmənna bi to.
Əsəre-hosne-to nazəm ke şəhidane-tora,
Nətəvanəd ke konəd zende Məsiha bi to.

---

* H.992-ci ilə qədər Rey hakimi olub.

22. ❀ MURAD XAN [FİQARİ] مراد خان [فقاری] ❀

Təmər xanın* oğludur. Əvvəllərdə mərhum şahın nəzəri altında idi. Bəzi namünasib əməllər nəticəsində o səadət şərəfindən məhrum oldu. Çox gənc və güclü bir cavan idi. Bu səbəbdən də çox qəribə bir göz xəstəliyinə düçar oldu. Ümid var ki, daxili aləmi sevinc nuru ilə işıqlansın. Təbi şeirin hər növündə yaxşıdır. Təxəllüsü *Fiqari*dir. Aşağıdakı beyt onundur:

Beyt:

Mən məstəm əz nəzzareye-to sağər dəhi be naz,
Bitabiyi ke sər zənəd əz mən qonah nist.

Aşağıdakı türkcə beytləri pis deyil:

Beyt:

Təkəllüm vaxtı açdı qönçə ağzın ləli-dürbarı,
Təbəssüm birlə can aldı, yenə can verdi güftarı.

Hər qətreyi-qan kim tökülür çeşmi-tərimdən,
Qəmmazım irir, düşdü bu yüzdən nəzərimdən.

Baş çıxarmış çaki-pəhludən könül nəzzarinə,
Dostum gör kim nə düşmən çıxdı yanımdan bənim.

Bu rübaini də dərvişanə deyib:

Rübai:

An rahrəvane-biqədəmra eşq əst,
Sahebnəfəsane-zendedəmra eşq əst.
Hatəmsefətane-biderəmra eşq əst,
Matəmzədeqane-biələmra eşq əst.

* Sistan hakimi olub.

23. ❀ MƏHƏMMƏD ƏMİN SULTAN* محمد امین سلطان ❀

Turkəmandır. Anası tərəfdən mərhum II Şah İsmayıla (№ 3) qohumluğu çatır. Bu cür əsil-nəcabəti ilə bərabər xoş rəftarı da olan başqa bir gənc tapmaq mümkün deyil. Himmət və şücaəti də var. Fars və türk şeirini yaxşı oxuyur və yaxşı da bilir. İstəsə belə şeir də yazar:

Beyt:

Nəşekoft del dər sineəm əz bade-damane-kəsi,
Ta çənd başəd əxgəri dər zire-xakestər nehan.

24. ❀ ŞAHVERDİ XAN [QÜYURİ] شاهوردی خان [غیوری] ❀

Çəmdanoğlu çılğın bir aşiq, nəcib və fədakar bir insandır. Təsəvvüflə arası çox yaxşıdır. Təxəllüsü *Qüyuri*dir. Təxəllüsü ilə rəftarı bir-birinə çox uyğundur. Həqiqətən çox yaxşı gəncdir. Aşağıdakı beytlər onundur:

Qəzəl:

Ey dərdo qəme-to bər dele-mən,
Eşqət ze do koun hasele-mən.

Ruh əl-qods əst dər şəbe-vəsl,
Pərvaneye-şəme-məhfəle-mən.

Sər mibarəd ze əbre-tiğəş,
İnəst neşane-qatele-mən.

Bər xiz ze pəhluyəm, *Qüyuri*,
Misuzi əz atəşe-dele-mən.

* Şah Təhmasibin qızı Xədicə bəyimin oğludur. Atası Cəmşid xan (№ 10) olub. Xan Əhməd padşahla (№ 4) birlikdə Şirvan yolu ilə Osmanlıya pənah apararkən yolüstü Gəncədə xəstəlikdən vəfat edib və orada dəfn olunub.

25. ❁ MƏHƏMMƏD PAŞA محمد پاشا ❁

Yəmən bəylərbəyisi İskəndər Paşanın* oğludur. Mən gəzib dolaşdığım heç bir vilayətdə onun kimi doğma və əcəmsevər bir cavan görməmişəm. Ağıl və fərasətdə, hünər və şücaətdə rumlular tərəfindən qəbul olunur və bəyənilir. Heç kim ərəb, fars və türk dillərini onun kimi bilmir. Aşura günlərinin bir gecəsi şəhid İmam Hüseyn [ə]-ın qəbrini ziyarət etmək üçün yola çıxmışdıq. Yolda bir neçə beyt mərsiyə qoşub ziyarət vaxtı oxumaq istədi. ***Kərbəla*** rədifli qırxbeytlik bir qəsidə qoşdu. Qoşduğu hər beyti yanında olan fərasətli zəvvarlardan birinə verirdi. Səhər açılanda bütün beytləri zəvvarlardan yığıb qəsidəni tam hala saldı. Aşağıdakı beyt həmən qəsidənin mətləidir.

Beyt:

Aməd be cuş xune-şəhidane-Kərbəla.
Qolha şekoft baz be bostane-Kərbəla.

26. ❁ MƏHƏMMƏD BƏY MƏZAQİ محمد بیگ مزاقی ❁

Qaraca Sultan Təkəlunun övladıdır. Alçaqları himayə edən fələyin gərdişindən bir neçə gün məşəl şöləsinin tüstüsü burnuna dəydi və ***Hökm ali şod*** yazısı gözlərini işıqlandırdı. Baxmayaraq ki, o istəyirdi ***Hökm ali şod*** onun üçün ***Hökm Allahındır*** olsun. Allaha şükür ki, müvəffəq olmadı. Hakimliyinin əvvəllərində dörd-beş yüz qızılbaş mücahidini qonşu ölkə ilə müharibədə qırğına verdi, təkcə özü sağ qaldı. Həqiqətən də o «şücaət və səxavət» sahibindən doğru bir söz eşitmədim. ***Yalançının yaddaşı olmaz*** məsəli doğrudur. Yoxsa ki, Məzaqi Bəy həzrətləri bu həqirin [mənim] şeirini mənim üzümə oxuyub xəcalət də çəkmirdi.

Aşağıdakı beytləri də deyir ki, mənimkidir [yəni onundur].

Şeir:

Yaran ze məne-suxte qəte-nəzər oli,
Mən atəşe-suzəndeəm əz mən həzər oli.

* H.930-cu ildən bu vəzifəyə təyin olunub.

Şad əz şame-vosale-u nemibayəd şodən,
Ebrət əz ruze-məne-naşad mibayəd gereft.

27. ❁ YUSİF BƏY ÇAVUŞLU* یوسف بیگ چاوشلو ❁

Qızılbaşın istedad sahibləri arasında seçilən bir şəxs idi. Məhəmməd xan Ustaclunun qohumlarından idi. Darüs-səltənə olan Təbrizdə bir neçə gün hakimlik etdi. Şeir təbi Mövlana Füzuliyə (№ 119) yaxındır. Divanını onun rədif və qafiyələri ilə bağlayıb. Bu qəzəllər həmən divandandır.

Şeir:

Bu aləm qeydini çəkməkdə yüz min möhnətü qəm bar.
Xoş ol azadə kim yad eyləməz hərgiz ki, aləm bar.

Doğanda tifl qamu olurlar yığlar ol hər dəm,
Həmana kim bilir axır bu sur ardınca matəm bar.

Yüzündə şəbnəm əşki ağzı dolu qönçəmin xəndə,
Sürudi-qəm bu gülşən əhli üçün yəni dərhəm bar,

Nə vüs'ətdir bu, ya rəb, ələmi-meyxaneyi-eşqə,
Ki hər bir guşəsində neçə min cam səd meyi-cəm bar.

Dələr müjganı bağrım cani-əfkarım tapar rahət,
Qələt gər etməsəm, ***Yusif***, bu xəs o həsdə mərhəm bar.

Yenə də:

Ey xoş ol kim qəmi-dövran ilə məhzun olmaz,
Gər fələk eyləsə yüz mehr ona məmnun olmaz.

Şahidi-fitnə gər dəhr fəribində uya,
Cilvə hər necə ki, eylər, ona məftun olmaz.

* Divanı London muzeyində mühafizə edilən (OR 15398) şairin təzkirədəki üç qəzəlindən biri həmən əlyazmada yoxdur.

Füqərada var ona bir payə ki, xərclik hərgiz,
Gitidən əksük olub mehrindən əfzun olmaz.

Eylə məzbundur vəqti ki, yüz yol yetsə,
Aləmin vəsfinə təğyiri-digərgun olmaz.

Yusifa, ... bir beylə əmrə tapşura gör,
Qətrə ta bəhrə yetməs dürri-məknun olmaz.

Yenə də:

Bir nəzər didar üçün bizdən tələb can eyləmiş,
Müjdə, ey eşq əhli, kim bad atəşi asan eyləmiş.

Könlümün mə'murəsində gənci-eşqin gizləmiş.
Girməyə ta onda bir qeyr oni viran eyləmiş.

28. MEHDİQULU SULTAN مهدیقلی سلطان

Qadurğalıdır. Bu ad ilə tanınır. Əvvəllərdə Qızılbaşlar arasında *Sulağ* kimi məşhur idi. Əmirləri müşayiət edən dəstələrlə bir çox səfərlərdə oldu. Əksər vaxtlarda Sultan həzrətləriylə mən də həmsəfər oldum. Bu söz ədəbdən xaric olsa da, həqiqət olduğundan yəqin ki, xatirinə dəyməz. Hər halda Allahın yerdə olan gölgəsi Şah Abbas Bahadur xanın himayəsi ilə əmirliyə çatdı. Təbində gözəl şairlik istedadı özünü göstərir. Bu beytləri Astərabadlı Sərraf Qasımın eşqiylə yazıb:

Nəzm:

Əgərçe rəsme-botan şiveye-məhəbbət nist,
Kəsi ço Qaseme-Sərraf bi həqiqət nist.

Rübai:

Sərrafe-pesər hosne-to əfzun bada,
Ruyət ze meye-neşat qolqun bada.
Hər kəs ke be qeyre-mən be suyət negərəd,
Del qonçe sefət teh'be tehəş xun bada.

Bu mətləni də yaxşı deyib:

Şeir:

Nuşe-ləbət ke, zendegiye-cavidan dəhəd,
İsa sefət be mordeye-sədsale can dəhəd.

29. PƏHLİVAN BƏY QUMRİ پهلوان بیگ قمری

Adı çəkilən tayfanın orta təbəqəsinə mənsub olsa da Xorasan vilayətində bir çox pəhlivanlıq və qəhrəmanlıqlar göstərib. Onun gördüyü işlər bircə-bircə yazılsa neçə-neçə dəftər edər, qulaq asanı heyrətə salar. Qərəz, öz şücaət və səyi ilə mərhum şahın sayəsində əmirlik mənsəbinə qədər yüksəldi. Musiqini də bilirdi, gözəl şairliyi də vardı. Aşağıdakı beyitləri o şücaət sahibinə aid edirlər:

Dər eyne-vəsl mordeəm əz bəhre-yek neqah.
Vəz şərme-eşqe-tiz beruyət nədideəm.

Ku rəfiqi ta bərəm peyğame-deldar avərəd,
Mojde zenfase-Məsiha suye-bimar avərəd.

30. MƏHƏMMƏD BƏY [ƏMANİ] محمد بیگ [امانی]

Bayburtludur.* Özü türk, əməli saleh, işi ibadət, pisliklərdən uzaq bir insandır. Türk olmasına baxmayaraq *«Müqəddəmat»*** mütaliəsinə rəğbət göstərir, şeir də deyir. Təxəllüsü *Əmani*dir. Yəzd hakimi olduğu vaxtlarda bəzən lütf edib yazdıqları şeirləri dinləmək üçün məni də məclislərinə çağırtdırardı. Sözlərindən feyz alırdım. Şeirləri belədir:

Beyt:

Sayən başından ey şəhi-xuban kəm olmasın.
Vəslindən ayrı ömr mənə bir dəm olmasın.

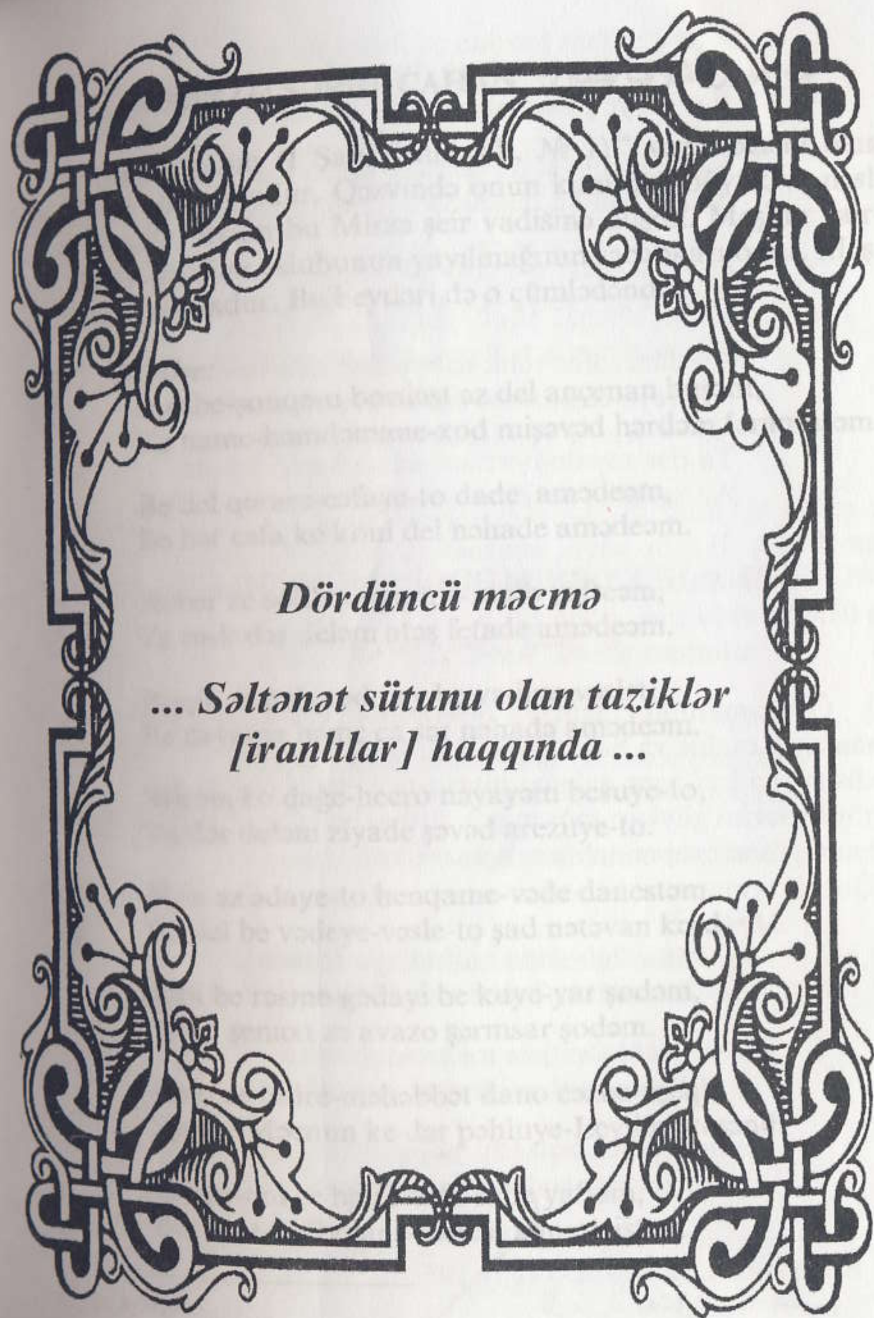
* Kiçik Asiyanın Şimal-Şərqində olan bir yaşayış məskənidir.
** Elmlərə giriş.

31. ❁ RÜSTƏM BƏY رستم بیگ ❁

Kosa Rüstəm kimi məşhurdur. Zahirən yaxşı yoldaş və söhbətcil bir cavandır. Himməti və şücaəti də var. «Hezar cərib» bölüyünün başçısı oldu. Şairliyi də var. Bu rübai onundur:

Rübai:

Kuyindən əgər getmiş idim həsrət ilə,
Dərdü qəm ilə, fəraq ilə, firqət ilə,
Bir dərd ilə gər getmiş idim kuyindən,
Gəldim yenə yüz dərdlə yüz möhlət ilə.

Dördüncü məcmə

... Səltənət sütunu olan taziklər [iranlılar] haqqında ...

32. MİRZƏ ŞƏRƏF CAHAN* ميرزا شرف جهان

Mərhum şahın (I Şah Təhmasib, № 1)** vəziri-əzəmi olan Qazi Cahanın oğludur. Qəzvində onun kimi özü böyük və nəsli böyük azdır. Bizim bu Mirzə şeir vadisinə düşdü. Məşhur şairdir. Bəlkə də *vüqu* üslubunun yayılmağının səbəbkarı odur. Məşhur beytləri çoxdur. Bu beytləri də o cümlədəndir.

Beytlər:

Şərabe-şouqe-u bordəst əz del ançenan huşəm,
Ke name-həmdəmane-xod mişəvəd hərdəm fəramuşəm.

Be del qərare-cəfaye-to dade amədeəm,
Be hər cəfa ke koni del nəhade amədeəm.

Xəbər ze sohbəte-gərme-rəqib yafteəm,
Ze rəşk dər deləm ataş fetade amədeəm.

Rəqib ta nəbərəd pey be vadiye-vəslət,
Be caye-pa həme ca sər nəhadə amədeəm.

Mirəm be dağe-hecro nəyayəm besuye-to,
Ta dər deləm ziyade şəvəd arezuye-to.

Mən əz ədaye-to henqame-vəde danestəm,
Ke del be vədeye-vəsle-to şad nətəvan kərd.

Şəbi be rəsme-gədayi be kuye-yar şodəm,
Məra şenaxt ze avazo şərmsar şodəm.

Həm ze təsire-məhəbbət dano cəzbe-aşeqi,
Surəte-Məcnun ke dər pəhluye-Leyli mikeşənd.

Orağe-qol ze hərfe-vəfa sade yaftəm,
Bər hale-bolbolane-çəmən xun geristəm.

* H.912-969
** H.888-960

Baz amədim şouqe-to dər del həmanke bud,
Vəz gerye pa bekuye-to dər gel həmanke bud.

Baz amədim şouq həman, arezu həman,
Souda həman, təsəvvore-batel həmanke bud.

Hecran koşənde, eşq həman, doşmən qədim,
Nomid əz vəfaye-toəm del həmanke bud.

Kərdəm səfər vəlik nəbordəm rəhi be dust,
Avareye-cəhanəmo mənzel həmanke bud.
To dər xəyale-bordəne-cane-*Şərəf* hənuz,
'An sadedel ze fekre-to qafel həmanke bud.

33. ŞEYX BƏHAƏDDİN MƏHƏMMƏD*

شيخ بهاء الدين محمد

Öz zamanının fazili və dövranının kamilidir. Bütün *zahiri elmlər*də mahir və bütün qeyri-adi fənlərdə qadirdir. Onun gözəl xüsusiyyətləri əgər qələmə alınsa neçə-neçə dəftər olar, elminin gövhərlərini göylərə səpsən göy üzü azlıq edər. Aşağıdakı beytlər onun gövhər səpən təbinin nəticəsidir.

Məsnəvi:

Hər ke nəbud mobtəlaye-mahruy,
Esme-u əz louhe ensani beşuy.

Sineye-xali ze mehre-qolroxan,
Kohne ənbani bovəd por ostoxan.

Kullun mən ləm yaşiq əl-vəchəl-həsən,
Ğurbul vasli ileyhi varrəsən.**

---

* Bəhai Amoli. H.953-1030 və ya 1031
** كل من لم يعشق الوجه الحسن
قرب الو صل اليه والر سن

Yəni an kəsra ke nəbvəd mehre-yar,
Bəhre-u palane-əfsari biyar.

Bu rübaini də yaxşı deyib:

Rübai:

Əz seyheye-mən pire-moğan rəft əz huş,
Vəz naleye-mən fetad dər şəhr xoruş.
An rend ke xerqe dado zonnar xərid,
Təkbir ze mən gereft dər meykəde duş.

34. MİRZƏ SALMAN* ميرزا سلمان

İsfahanlıdır. Olduqca xoşxasiyyət və söhbətcil bir adam idi. Mərhum şahın vaxtında *dəftərxana işçisi* idi. II şah İsmayıl (№ 3) dövründə vəzirliyə çatdı. Şah Sultan Məhəmməd (№ 2) əyyamında baş vəzir, bəlkə də ən səxavətli əmir oldu. Güclü şeir təbi var. Divan bağlayıb. Aşağıdakıf beytlər onundur:

Beytlər:

Emruz degər mibərəd əz ca həme şouqəm,
Ku an roxe-ziba ke səra pa həme şouqəm.

Əz pakiye-eşq əst nə noqsane-məhəbbət,
Gər meyle-təmənna nəbovəd ba həme şouqəm.**

Taət anəst ke rahi behəqiqət darəd,
Vər nə dər botkəde həm taəte-məbud konənd.

Hər dəm ze bad mojdeye-deldar mirəsəd,
Del dər təpidən əst məgər yar mirəsəd.

Səlman, əgər rəsid bəlayi əz an, mərənc,
Gər aşeqi, bəla be to besyar mirəsəd.

---

* Mirzə Salman Cabiri, h.991-ci ildə vəfat edib.
** Beyt *əlyazma*da yoxdur.

Rəqiban məsto xab, yar bidar əst, ey *Səlman*,
Əgər dərde-deli dari məcale-qoftən əst emşəb.

35. ❀ MİRZƏ MƏXDUM* ميرزا مخدوم ❀

Mir Seyyid Şərif [Cürcani]** oğludur. Böyük fəzilətlər sahibidir. Misli-bərabəri yox idi. Sünni olmaq töhmətindən təsirlənib Rum elinə getdi. Deyilənə görə Xondgar (№ 6) həzrətlərinin dövlət başçıları səviyyəsinə qədər yüksəlib. Yaxşı şeir təbi var. Bu beytlər onundur:

Qəzəl:

Qozəştəm əz həme əndişe ta qəza çe konəd,
Qozəştəm be xoda kar, ta xoda çe konəd.

Be qaməte-mənə-Məcnun qəba nemizibəd.
Kəsi ke çak konəd pirəhən qəba çe konəd.

Be dəst xomro bedel şerko bər miyan zonnar,
Bedin təriq kəsi ruze-macəra çe konəd.

Bekon be *Əşrəfe*-biçare ançe mixahi,
To padşahiyo u kəmtərin gəda çe konəd.

36. ❀ MİR RASTİ مير راستى ❀

Təbrizlidir. Mərhum şah zamanında ***məmləkət mülkünün mühtəsibi-hesabdarı*** idi. Görkəmli seyyid, fazil və istedadlı insandır. Aşağıdakı rübaini çox məharətlə deyib:

Rübai:

Şouqe-to ze tən borun nəxahəd rəftən,
Ta can ze bədən borun nəxahəd rəftən.
Qofti ke borun kon əz delət mehre-məra,
İn əz dele-mən borun nəxahəd rəftən.

* H.992-də vəfat edib.
** H.740-da doğulub, h.816-da vəfat edib.

37. ❀ XACƏ ƏFZƏL TƏRKƏ* خواجه افضل تركه ❀

Mərhum şahin nəzəri altında idi və *zahiri elmləri* kəsb etməkdə öz həmtayları arasında çox yüksəkdə dururdu. Çox yaxşı şeir təbi var. Aşağıdakı rübai və beytlər onundur.

Rübailər:

Dər çeşm be ahuye-xəta mimani,
Dər mu be şəbe-siyahe-ma mimani
Məbud neivo gər nə dər yektai,
Gər kofr nəbaşəd be xoda mimani.

Ta çənd be gerde Kəbe zinsan gərdəm,
Xahəm ke be gerde-Kəbeye-can gərdəm.
Sərgəşte be gerde-Kəbe gəştən ta key,
Rəftəm ke, be gerde-səre-canan gərdəm.

Gər Xosrou eşq ba məneş kar oftəd,
Ya atəşe-u dər dele-əfkar oftəd.
Hənqameye-kofr ançenan gərm konəd,
Katəş be kəlisavo zonnar oftəd.

Dad əz setəme-nərgese-dayem məstəş,
Vəz zolfe-pərişane-bolənd pəstəş.
Mitərsəm əz an ke həmçenin dər ərəsat,
Xun rizədo hiçkəs nəgirəd dəstəş.

Əfzəl ke qomarxanei saxtei,
Rəsme-bəd şidra bər əndaxtei.
Zenhar ke əz kərde peşiman nəşəvi,
Dər əvvəle-dav əgər ke din baxtei.

Beytlər:

Be ruze-həşr atəşbar xahəm əbre-rəhmətra,
Ke şayəd atəşi dər nameye-əmale-mən oftəd.

* Xacə Əfzələddin Məhəmməd Tərkə İsfahani, h.991-ci ildə vəfat edib. Xacə Həbibulla Tərkənin (№ 38) oğludur.

Nərəftəm zire-tiğəş ta şəvəd moştağtər, tərsəm,
Ke nagəh dər peşimani əz in ehmale-mən oftəd.

Be gerda gerde-bot zahed ebadətra nemidanəd,
Be botxane nərəfte tərze -taətra nemidanəd.

Bəraye-u be koştən mibərəndəm, heyf ke an bədxu,
Həmiyyətra nemifəhməd, hemayətra nemidanəd.

Be fərdaye-qiyamət koşteye-şəmşire-coure-to,
Həman şokre-to miquyəd şekayətra nemidanəd.

Be xod dər mande ruze-həşr mərdom həmçenan, Əfzəl,
Tora micuyədo ruze-qiyamətra nemidanəd.

38. XACƏ HƏBİBULLA TƏRKƏ* خواجه حبیب الله ترکه

Fazil və alim, olduqca təmiz və əməlisaleh bir insandır. Nəzmdə rübaiyə üstünlük verir. Aşağıdakı rübailər onun təbindən doğulub.

Rübailər:

Emşəb, ke şəbe-vosale-an delxah əst,
Fəryade-moəzzen çe qədr canqah əst.
Ya rəb,to be ahe-dele-mən məsparəş,
Quyəndeye- la ilahə illəllah əst.

Ey qəmzeye-yar lotfe-penhani ku?
Vey zolfe-neqar an pərişani ku?
Girəm fekənəm ze dəste-courət zonnar.
Ey dust, sərobərge-mosəlmani ku?

Qətle-ço məni be xəşmo kin miyərzəd,
Xunəm be şekəste-astin miyərzəd.
Dər ozre-deləm xəyalət əz pa nəneşəst,
Azordəne-dustan bedin miyərzəd.

* Xacə Əfzəl Tərkənin (№ 37) atasıdır.

Xoş kərd deləm ke sobhera tar qosixt,
Boqzaşt kəlisavo zonnar qosixt.
Ta nik pərəstariye-eşqe-to konəd,
Sərreşteye-kofro din be yekbar qosixt.

Duşine ke yar bər səre-yari bud.
Van nərgese-məst dər vəfadari bud.
Dər xab nərəfte bud an qəmze hənuz,
Ey morğe-səhər çe vəqte-bidari bud?

39. MİRZƏ HATƏM BƏY* میرزا حاتم بیگ

Ordubadlıdır. Azərbaycana tabe olan kiçik bir qəsəbədir. Hal-hazırda Mirzə həzrətləri Allahın yerdə olan kölgəsi Şah Abbas Bahadur xanın böyük vəzir əmri ilə Etimadüd-dövləsidir. Çox istedadlı və qüdrətlidir. İnşa və imlada və yazıçılıqda lazım olan türkcə və farsca istilahları yaxşı bilir. İnşa babında yazılmış az risalə və kitab tapılar ki, Mirzə onları mütaliə etməmiş olsun. Böyük hörmət və izzət sahibidir. Mirzə həzrətlərinin böyük və kiçiklə, aşağı və yuxarı təbəqədən olan insanlarla ünsiyyəti və yaxınlığı vardır... Talesiz insanları özünə yaxın buraxıb əl tutandır... Əlhəmdülillah rəbbil-aləmin, bu mohtərəm Etimadüd-dövlənin yaxşılıqları çoxdur. Allah-təala onların təqsirindən keçsin. Canları sağ olsun. Son vaxtlarda şeir yazmağa başladılar. Çalışsalar yaxşı olar. Bu beytlər onundur:**

40. MİR MƏSUM XAN*** میر معصوم خان

Nişapurun mötəbər seyidlərindəndir. Hindistana gedib Cəlaləddin Əkbər padşahın**** yanında olan xidməti müqabilində xeyir-bərəkət sahibi oldu. Hicri tarixi ilə min on üçüncü ildə dini

* Təzkirənin *çap nüsxəsində* yoxdur. Təxəllüsü ***Safi***dir, h.1019-cu ildə vəfat edib.
** *Əlyazmada* şeir nümunələri yoxdur.
*** Təzkirənin *çap nüsxəsində* yoxdur.
**** Şahlıq illəri h.963-1014

dərəcə almaq üçün İraqa gəldi. Onunla görüşə müşərrəf oldum. Təvazökar, insani xüsusiyyətlərə malik, şairsevər bir adam idi. Şeyx Nizaminin *Xəmsə*sini tətəbbö-tədqiq edib qurtarmışdı. Bu divan qəzəlin üç kitab ilə yadigar olaraq mənim üçün göndərmişdi. Aşağıdakı beytlər onun təbinin məhsuludur:

Beytlər:

Bi qole-ruyəş ze bərğe-ahe-ateşbare-ma,
Sayeye-qol şole gərdəd bər səre-dəstare-ma.

Afaq ze bitabiye-dərdəm gele darəd,
Duzəx ze şərare-nəfəsəm abele darəd.

Be hile əz to təvanəm ke dide bər bəndəm,
Vəli çequne konəm cane-naşəkibara.

Qanune-xoruşəm həme birun ze conun əst,
İn zomzome emşəb nə be əndazeye-saz əst.

Ta tey nəkoni badiyeye - eşq çe dani,
Dər hər qədəmi çənd nəşib əst o fəraz əst.

Aşeqan zouqe-qəmətra be do aləm nədəhənd,
Zouqe-şadi degəro çaşniye-qəm degər əst.

Məsləhət nist ki bi pərde cəmaləş negəri,
Dide bər duz ke çeşme-to hecabe-nəzər əst.

Name-an qəmze ço bordəm ze deləm dərd çekid.
Çe konəm vay zəbanəm be səre-niştər əst.

Baz dər gərdeşe-çeşme-to təğazai həst,
Ke deləm raze-to dozdide təmənnai həst.

İn dağe-taze bər deləm əz lalezare-kist,
Səd niş dərd dər çegər əz xar xare-kist.

Emruz baz qəmze sər əfkənde mirəvəd,
Ta bər qələt ke gəşte şodo şərmsare-kist.

Şahine-hosn seyde-del bulhəvəs nəkərd,
Ənqaye-qafe-eşq şekare-məqəs nəkərd.

Şərhe-codaiye-to çe san bər zəban bərəm,
An kərd bər mən ah ke atəş be xəs nəkərd.

Qol-qole-roxəş əz tabe-ərəğ əksfekən şod,
An baese-əfzuniye-qolhaye-çəmən şod.

Dər medhəte-to bərge-səmən comle zəban gəşt.
Dər vəsfe-roxət qonçe sərapaye -dəhən şod.

Dəste-deləm əz cibe-həvəs fasele darəd,
Məcruhe-to ze asayeşe-mərhəm gele darəd.

Ey vay be rəy kur şode koftade be həsrət,
Quşi be sədaye-cərəse-qafele darəd.

Zan ahe-çegərtab ke əz sine keşidəm,
Peyvəste ze del ta be ləbəm abele darəd.

41. ❀ MİR ŞƏMSƏDDİN MƏHƏMMƏD ❀

❀ میر شمس الدین محمد ❀

Baş vəzir idi. Kirmanın Xübeys qəsəbəsindəndir. Olduqca istedadlı və zövq sahibidir. İstedad sahiblərinə bacardıqca kömək edir. Şeir istilahlarını gözəl bilir, yaxşı da şeir deyir. Bu şeirlər onundur.

Rübailər:

Dər meykədeye-eşq şərabı degər əst,
Dər şər'e-məhəbbət ehtesabi deger əst.
Məstane-to fareğənd dər Ruze-hesab,
Zin tayefe dər Həşr hesabi degər əst.

Delgir şodim əz in vocude-nabud,
Darim həvaye-ədəm əz nənge-vocud.
Səd qune fərağət əst dər molke-ədəm,
Caist ke hər ke rəft anca asud.

42. MİRZƏ MƏHƏMMƏD MÜNŞİ* میرزا محمد منشی

Ordubadlıdır. Yaraşıqlı bir gənc idi. II Şah İsmayılın (№ [illegible]) ondan çox xoşu gəlirdi. Bir namünasib əməli müqabilində Şah Abbas tərəfindən cəzalandırıldı. Şairlik təbi var idi. Aşağıdakı şeiri məhbubunun məktubunun mürəkkəbliyindən məzmunu başa düşməmək haqda yaxşı deyib:

Beyt:

Qased avərd be mən naməvo əz zouğe-peyam,
Bixodəm namevo peyğam nemidanəm çist.

43. MÖVLANA NURƏDDİN MƏHƏMMƏD [QƏRARİ] مولانا نورالدین محمد [قراری]

Təxəllüsü **Qərari**dir. Mövlana Əbdürrəzzaq Danişmənd oğ-ludur. Gilanda qədr-qiymət sahibidir. Xan Əhməd padşahın (№ 4) ***mühüm idarəçilik işləri*** onun əlində idi. Gilan çaxnaşması vaxtı Qəzvinə gəldi. Bu rübaini söylədi ki, «mənimdir» [yəni, özümündür]. Çox güman ki, onundur. Çünki çox yaxşı şeir təbi var:

Rübai:

Gər eşqe-dele-məra xəridar oftəd,
Kari bekonəm ke pərde əz kar oftəd.
Səccadeye-pərhiz çenan əfşanəm,
Kəz hər tarəş hezar zonnar oftəd.

Bu beytlər də onundur:

Şeir:

Mordəm əz nomidiyo şadəm ke nomid əz to saxt,
Səxtiye-can kəndənəm omidvarane-tora.

---

* Mirzə Hatəm bəyin (№ 39) əmisi oğludur.

Zin neşəstənha be əğyar, ey məhe-bidərde-mən,
Bade-qeyrət mibərəd axər ze kiyət gərde-mən.

Gərçe del əfsordeəm əz eşqe-to, əmma, hənuz,
Moddəira mitəvanəd suxt ahe-sərde-mən.

Ğeyr pişe-qasedəş bər xod nəhəd name-məra,
Ta konəd qafel əz u təhqiqe-peyğame-məra.

Hərfe-təlx əz lə'le-u şirin bovəd zinsan ke duş,
Moddəi bər xiştən mibəst doşname-məra.

Ze azarəş dele-azordera əfkar mixahəm,
Be lotfe-u moqəyyed nistəm azar mixahəm.

Ze dərde-hecr bixod budeəm ey dust moddətha,
Dəmi həm bixodi əz lezzəte-didar mixahəm.

Porsid çon ze mən səbəbe-ezterabra,
Zouqe -vosal bord ze xater cəvabra.

Əz an çon seyde-navəkxorde əz pişət qorizonəm,
Ke şayəd şoğle-seydəm fareqət əz digəran sazəd.

Çe san binəm tora məhşur ba xəlqi məgər izəd,
Be məhşər şoleye-rəşke-məra kutəhzəban sazəd.

Be xaheş nasəburi mikonəm ba anke midanəm
Kəz ebraməm hərise-lotfra del əz kərəm girəd.

Ze moddəi xəbər əz lezzəte-təmaşa pors,
Həlavəte-setəme-yar əz dele -ma pors.

Şəfaye-xəsteye-eşq əz dəme-Məsiha nist,
Əlace-ma həm əz an çeşme-bimədara pors.

Delət məlul şod əz porseş, ***Qərari***ye-zar,
Tora ke qoft kəzan dərdməndaniha pors.

Nəbud tabe-vedaəş dele-bitabe-məra,
Kaşki bare-səfər bəndədo qafel berəved.

Dərdəm in əst ke, hər çənd be mən cour koni,
Lezzəte-coure-to nayafte əz del berəvəd.

Be xod dadəm qərare-didənəş bər xiş mitərsəm,
Nəgərdəd qayem əz bəxte-bədəm ruze-qiyamət həm.

Əz coure-cəfaye-çərx rəncur şodim,
Nakam ze yaro dust məhcur şodim.
Nalan-nalan veda kərdim behəm,
Geryan-geryan ze yekdegər dur şodim.

44. MƏHƏMMƏD MİRƏK SALEHİ* محمد میرک صالحی

Məşhəddəndir. Mötəbər və tanınmış bir adamdır. Mərhum şahın ***darül-inşasında – katibliyində*** seçilmiş bir şəxs idi. Yaxşı səliqəsi var. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Dərde-del qoftəm təğafol kərd, xarira bebin,
Gerye kərdəm xənde zəd bietebarira bebin.

Ah kərdəm dər gereft asare-talera negər.
Şekve kərdəm rənce şod, biexteyarira bebin.

Ruz ta şəb gərdəm ke təğribha peyda konəm,
Ta dəmi pişe-səgane-yar ca peyda konəm.

Əqlo səbro huş əz mən şame-qəm beqorixtənd,
Ya rəb, in cəm'e-pərişanra koca peyda konəm.

Kəs nemiyayəd be baline-aşeqe-zare-tora,
Qaleba omide-sehhət nist bimare-tora.

* Salehi Tusi

Reza be həşr nəkərdəm ke koşteqanət məbad,
Şəvənd zendevo bitaqəti ze sər girənd.

Naleəm bi əsəro mən xecel əz xod ke tora,
Yade-bidərdiye-mən midəhəd in əsəri.

Be cəfa qodaxt çəndan fələk həsude-mara,
Ke be səd neşan bedan məh nətəvan nəmud mara.

Qeyr bidərd əst leyk, əz lotfe-u ba ***Salehi***,
Mikonəd zanqune bitabi ke musizəd məra.

Nəbudi sobhe-məhşər gər nəvid vədeye-vəsləş,
Key əz xabe-ədəm, ***Salehi***, bidar migəştim.

Aşağıda bir neçə beyti yazılmış qəsidəni də çox yaxşı deyib:

Qəsidə:

Bedan rəsid degər xubi əz nəsime-bəhar,
Ke səbze bər dəməd əz toxme-əşk bər roxsar.

Şod ançenan berotubət həva ke atəşe-bərg,
Ze səng qətre borun avərəd be caye-şərar.

Rəsid feyz be həddi ke əz sərе-qogerd,
Həva bənəfşe borun arəd əz təvarode-nar.

Nəmand bərf sərе-kuh bəhre-mojde məgər,
Robud bade-bəhar əz sərе-cəbəl dəstar.

Ze bəs ke, təb'e-zəman eqtezay seyr konəd,
Səvabət fələkira həva konəd səyyar.

Bu iki rübaini də yaxşı deyib:

Rübai:

Zan piş dela ke hecre-zarət bekeşəd,
Zenhar çenan koni ke yarət bekeşəd.

Bər vədeye-u ze sadegi del nənəhi,
Kari nəkoni ke entezar bekeşəd.

Əyyam məra ço aşeqi miyamuxt,
Dani ke çera şəme-bəla miyəfruxt?
Yəni ke həmişe əşk mibayəd rixt,
Yəni ke təmame-omr mibayəd suxt.

45. MİR ƏLİ ƏKBƏR میر علی اکبر

Məşhəddəndir. ***Məmləkət mülkünün müstəhibi-hesabdarı*** olmuş Mir Hadinin oğludur. Mir həzrətləri səxavət və şücaətdə məşhur idilər. Hər il yüz, bəlkə ondan da çox adam ondan maaş alardı. Mənimlə münasibəti çox yaxşı idi. Belə ki, dəfələrlə mənim evimə təşrif buyurub, söhbətləri ilə məni feyziyab edirdi. Şeir qaydalarını çox gözəl bilirdi. Yaxşı da şeir deyirdi. Zəmanə insanları, bəlkə də padşahlar haqqında məzəmmət olan bu qəsidəni yaxşı deyib:

Qəsidə:

Dela, ço nist dər in ruzeqar eyşo hüzur,
Həman beh əst ke başi bequşei məstur.

Çenan be xabe-ədəm sər foru bəri ke degər,
Nəyavəri sere-həsti borun, məgər əz qur.

46. MİRZƏ MƏLƏKİ* میرزا ملکی

Mirzə Əhməd vəzir oğludur. Hansı ki, Herat bəylərbəyi Əliqulu xan Şamlunun vəziri idi. Bir müddət Hindistanda oldu. Bəxti gətirmədi. Allahın yerdə olan kölkəsi Şah Abbas Bahadur xan İraq, Xorasan və başqa məmləkətlərə azadlıq verəndə həmən bu Mirzə İraqa gəldi, onu saya aldılar. Hal-hazırda Mosul

* Təzkirənin ***çap nüsxəsi***ndə yoxdur.

və ona tabe olan ərazinin ***mühüm işləri*** bu Mirzənin əlindədir. Mirzə həzrətləri xoştəb və xeyirxah cavandırlar. Bu qəzəli göndərdilər və onların əmrinə müvafiq olaraq yazıldı.

Qəzəl:

Dər an dəmi ke nəsibe-mən in səfər migəşt,
Neşat mişodo ənduh biştər migəşt.

Be hər qədəm ke mən əz dust dur migəştəm,
Hezar bar dele-xəste baz bər migəşt.

Be təlxkamiye-mən zəhrra cegər misuxt,
Be zendeqaniye-mən mərg nouhegər migəşt.

Beqoftəm əz şəbe-hecran be səbr bayəd zist,
Ze səbr kərdənəm ənduh biştər migəşt.

Koca səbr təvan kərd çareye -hecran,
Ke səbr niz dərin qəm ze mən betər migəşt.

Hezar bəhr ze çeşməm rəvan be bər mişod,
Vəli ze ahe-deləm bəhr həmço bər migəşt.

47. QAZİ ABDULLA RAZİ* قاضی عبدالله رازی

Məşhur Qazi Məhəmməd [Razi] oğludur. Rey vilayətinin mötəbərlərindəndir. Zəmanəsinin nadir şəxslərindən biri idi. Mərhum şahin (№ 1) məclislərində ondan üstün olanı yox idi. Çox vaxt mərhum şah ilə zarafatlar edərdi. Belə ki, günlərin birində mərhum şah ilə gecəni çox otururlar, axırda şah deyir: «Qazi, elçimiz Qumdan qayıtmadı». Cavab verir: «Padşahım, oturmuşuq ki, gəlsin». Şahın bu cavabdan xoşu gəlir. Ona hədiyyələr verir. Bu cür lətifələrindən çoxdur. Musiqi elmini yaxşı bilir. Çox mahir təsniflər bağlayıb. Şeirdə də təbi yaxşıdır. Bu

* Mir Sədid Razinin (№ 84) qardaşıdır.

beytlər **Qazi** həzrətlərinindir:

Beyt:

Əgər çe tohfeye-can dər xure-to nist, mərənc.
Bebin ke **Qazi**ye-biçare biş əz in darəd.

Qeyr həmdəm, doşmənan məhrəm, rəqiban mohtərəm,
Qeyre-***Qazi*** hiçkəs məhrum əz in dərgah nist.

48. ❦ ŞEYX ƏBÜLFEYZ [FEYZİ][*] شيخ ابولفيض [فيضى] ❦

Hind vilayətinin fəzl sahiblərindən, Cəlaləddin Əkbər padşahın bəlkə də yaxınlarından biri olan Şeyx Əbülfəzlin[**] qardaşıdır. Təxəllüsü ***Feyzi***dir. Öz şeirlərini çox bəyənir və öz üslubu ilə fəxr edir. Guya ətrafında olan iraqlı rəqiblər onun əzəmət və heybətindən şeirinə müdaxilə edə bilmirlər. Belə ki, divanından qəribə şeirlər seçib İraqa göndərmişdi. Aşağıdakı beytlər həmən şeirlərdəndir.

Şeirlər:

Ey eşqe-to əz Kəbe təraşide sənəmra,
Peymaneye-mey saxte qəndile-hərəmra.

Hərçənd be xakestəre-del kar nədari,
Ayine be piş ar məne-suxtedəmra

Piş əz sepəharai meydane-qiyamət,
Hosne-to gereft əz sər xorşide-ələmra.

Feyzi, çe neveşti ze niyyət dud bər aməd?
Ey suxteye-eşq, negəh dar qələmra.

[*] Atasının adı Şeyx Mübarəkdir. H.954-də Aqrada doğulub və 1004-də vəfat edib.
[**] Təxəllüsü ***Əllami***dir. H.957-də doğulub və h.1011-də öldürülüb.

Məste-eşqimo riyaşuye-hərəm badeye-ma,
Bade palaye-dəre-meykəde səccadeye-ma.

İn qole - taze begiro ze şərəf bər sər neh,
Kare-moğani beheşt əst ferestadeye-ma.

Xizo dəryuzeye-eqbal kon əz həzrəte-ma,
Ke kəm əz hiç sepahi nəbovəd hemməte-ma.

Bütün beytləri belədir. Aqilə bir işarə də kafidir.

49. ❦ HƏKİM RÜKNƏDDİN[*] [MƏSİHİ] ❦

❦ حكيم ركن الدين [مسيحى] ❦

Kaşanlıdır. Həmən vilayətdə tanınmış şəxsdir. Yerdə Allahın kölgəsi olan Şah Əbülqazi Abbas padşahın zəfər əsabələri sırasına daxildir. Onun cənnətə bərabər olan məclisində də iştirak etmək hüququ var. Xoşxasiyyət və xoşrəftar gəncdir. Bütün şeir növlərində yazır. Hal-hazırda ***«Xosrov və Şirin»***ə cavab olaraq bir kitab yazır. İnşallah müvəffəq olsun. Təxəllüsü **Məsihi**dir. Bu hekayət adı çəkilən kitabdandır.

Məsnəvi:

Şenidəm ruzi əz pakizerayi,
Səraye-ariyətra kədxodayi.
Roxəş dade be doure-id idi,
Ço sobhe-sadeqəş riş əz sepidi.
Məhi dər borce-elmo ouce-eqbal,
Şekənc ruye-bəxtəş mouce-eqbal.
Xəta kərdəm, çe məh, mehre-cəhangir,
Qələt qoftəm çe aləm, aləme-pir.

[*] ***Çap nüsxəsi***nə görə Rükna. Hər iki variant düzdür. Daha çox Məsih Kaşani kimi tanınır. Bütöv adı Mövlana Rüknəddin Məsud fərzəndi – Nizaməddin Əlidir. H.1066-da vəfat edib.

Hekayət kərd an pire-xerədkiş,
Ke dər Kerman be sali çənd əz in piş.
Ze torkan hakemi fəryadrəs bud,
Ke şokre-əhde-u fəryade-kəs bud.
Ço bade-ədle-u dər bağe-gəşti,
Nəsim əz qonçe ba dəhşət qozəşti.
Cəvani daşt yektaye-zəmane,
Ze məşuqi sərapa aşeqane.
Nehali çon sənubər qəd keşide,
Setəm oşşaq əz u bihəd keşide.
Be gerde-mahruyəş haleye-moşk,
Dəmide ənbəre-tər ze atəş xoşk.
Ze meşkin xət neşəste gərd bər nur,
Be dud alude qui atəşe-tur.
Şəkər xoş ba ləbəş peyvənd bəste,
Nəmək dər şəkkərəş çon qənd bəste.
Ləbəşra çeşmeye -heyvan Xezrvar,
Xezrra dər ləbəş sərçeşmeye-kar.
Ze tiğəş gər səre- saman setandi,
Ze kuye-mehro məh meydan setandi.
Ze tərs xune-del peykan gerefti,
Nəfəs dər sine buye-can gerefti.
Be bağı kərde ca ruzi peye-kam,
Əz in qafel ke kaməş manəd əncam.
Çenari bud bəs adi dər an bağ,
Gerefte bər fərazəş aşiyan zağ.
Çe bağ an bağe-qure-delforuzan,
Çe zağ an zağe-bəxte-tireruzan.
Çenari həmço tuba sər keşide,
Bər in səthgəri mehvər keşide.
Be sağe-ərş sağe-u həmağuş,
Fələkra həmço teflan bəste bər duş.
Be bədməsti qoşude dəst çon tak,
Kəbud əz siliye-u ruye-əflak.
Çenare-salxordo sərvrəftar,
Fələk çon bar bərəd əz vey nəmudar.
Nehani şoleəş dər puste-rəxşan,

Rəge-ləl əst dər kane-bədəxşan.*
Vəli dər kan əz an ləl atəş oftəd,
Ke çon ləle-atəşin oftəd xoş oftəd.
Əz u qave-zəmin dər dadxahi,
Ze rişe saxte qollabe-mahi.
Ço dər paye-çenar aram begerft,
Əz an məşuqe-şirin kam begereft.
Peye-eşq əz dəmağəş zəng bezedud,
Ço bəxte-aşeqanəş xab berobud.
Bəda, bari ke bərg əz vey nekutər,
Bəda, xabi ke mərg əz vey nekutər.
Ço didəş xofte an sərv nehaleyn.
Bər aməd şuxiyəşra sər zəbaleyn,
Be qəsde-xaneye-zağ an nərivəş,
Ço atəş dər çenar oftad sərkəş.
Şodi çon bər çenaran sərve-azad,
Ze hər şaxi rəvan mirəst şəmşad.
Ço şəmşadəş ze şaxe-axərin rost,
Nəhad an aşiyanra dər bəğəl cost.
Qəzara mari əndər aşiyan bud,
Ke çon mare-əcəl dər qəsde-can bud.
Ço əfi zəhr dər məğzəş zəxire,
Ço dalane-ədəm tariko tire.
Çe mari çon şəbe-hecr əz-siyahi,**
Be gərmi həmço ahe-sobhqahi.
Əz u şame-əcəl bidar gəşte,
Şəbe-hecran be surəte- mar gəşte.
Məgər əz şax an sərve-qəbapuş,
Dəvidəş həmço şax qonçe əz duş.
Ze duşo gərdən an sərve-çalak,
Borun avərd sər çon mare-Zohhak.
Vəli an sərvnaz əz mar qafel,
Be kari bəste vəz kar qafel.

---

* Bu və sonrakı beyt *çap*da yoxdur.
** Beyt *çap*da yoxdur.

Rəfiqane-degər çon qesse didənd,
Sərənqoşte-nəfəs bər ləb qozidənd.
Ke nətvan saxt an pərira,
Be xak əfkənd nəqşe-azərira.
Del aməd comlera dər mehnəto rənc,
Ze bime-dəstborde-mar ba gənc.
Dele-an xofte həm qui xəbər daşt,
Ke nagəh sər ze xabe-mərg bər daşt.
Ço didəş aşeqe-bədhal, bədruz,
Əsire-şame-hecran sobhe-nouruz.
Kəmani çon qəza begereft dər çəng,
Şetaban suye-kiş avərd ahəng.
Ze tərkəş cost tire-markoş çost,
Bezəd bər markoş şemşade-tər rost.
Xədənge-tir çon ba mar şod coft,
Qəza həm xənde zəd həm afərin qoft.
Be xak əfkənd mare-xirera sər,
Hərifan şadman gəştənd yeksər.
Be paye-xorrəmi hər su dəvidənd,
Vəli kuran xəbər zan sər nədidənd.
Xəta qoftəm qəzaşan kurtər saxt,
Ke pa bəstəş be kar sərbesər saxt.
Nehan dər kəfşe-qolrox şod səre-mar,
Ke budəş əz qəza ba qolroxan kar.
Ço an arame-can ca bər zəmin kərd,
Dele-aşeq ze şadi tərke-din kərd.
Gəriban çak kərdəş pirəhənvar,
Fetad an gənc əz piramone-mar,
Fetad əz didəne-marəş be del tab,
Mohit noğre şod kerdar simab,
Ço delbər zan xətər salem bər aməd,
Həvaye-seyre-bağəş dər sər aməd.
Be kəfş avərd paye-nazəninra.
Be zəhr ağoşt şəhde-əngəbinra.
Be zəd fəryado bər xake-rəh oftad,
Tənabe-omrəş axər kutəh oftad.
Dela, peyvəste dər bənde-reza baş,

Ço şahine-ədl mizane-qəza baş.
Be sərdo-gərm həmçon sayexoş baş,
Və gər həm aftabi sayevəş baş.
Çe sud axər tora zin gərmo sərd əst,
Ke çon saye qəza donbale-mərd əst.

50. XACƏ QİYAS NƏXŞBƏND* خواجه غياس نقشبند

Şirazlıdır. Şeyx Sədi [Şirazi] nəslindəndir. Müxtəlif bacarıq və istedad sahibi olan bir insandır. Əvvəla, ***nəqşbəndlik və nəssaclıq – şə'rbaflıq***** sənətində öz dövrünün nadiri, zəmanəsinin yeganəsidir desək, yanılmarıq. İran, Turan və Hind şah və şahzadələri onun yaratdığı sənət əsərlərinin alıcıları idilər. Cəldlikdə, gücdə, kaman tutmaqda və güləşdə tayı-bərabəri yoxdur. Bütün bunlarla bərabər olduqca zərərsiz və rəhimli bir insandır. Astərabad qarışıqlığından-məğlubiyyətindən sonra mən onun qulluğuna Yəzddə müşərrəf oldum. Həmdəm olmaqdan əlavə evinə də məhrəm oldum. Onun bir gün qonağı olmasaydı yeyib-içməyi ona nuş olmazdı. Gündəlik üç Təbriz tüməni olan gəliri xərcini ödəmirdi. Tərifdə ifrata yol verməmək üçün onun ibadət, taət və şeir üslubunun bəyanı ilə kifayətlənirik. Hər cür şeir deyir və elə sinədəftərdir ki, bir-birinin ardınca yüz beyt şeir deyir və qulaqasan başa düşmür ki, bunlar bədahətən deyildi. Bu beytlər onundur:

Şeir:

Mən ke dər Yəzd rəşke-əğranəm,
Əz honər bər qozideye-yəzdanəm.
Honəri nist çon soxəndani,
Həm honərməndo həm soxəndanəm.
Gərçe dər fənne-noktepərdazi,
Zibe-İrano rəşke-Turanəm.

---

* Bu şair ***çap nüsxəsində*** VIII (№ 165, s.187), ***əlyazmada*** isə IV məcmədə təqdim olunur. Mətnlər bir qədər fərqlidir.
** Parça toxuyub üzərini zərlə işləmək.

Hiç əz an dəm nemizənəm ke əz an,
Xar dər dideye-hərifanəm.
Əlhəqq, insaf de ze bixerədi,
Kəz cəfayəş be ləb rəsəd canəm.
Çe konəm qeyr əz in ke dər əvəzəş,
Be nekuheş ləbi be conbanəm.
Becəviniyo sə'təro-serke,
Fareq əz xezro abe-heyvanəm.
Xişo biqane mibərəd qesmət,
Dər xure-xod ze xane-ehsanəm.
Nəkeşidəst ru be həm hərgez,
Be roxe-qeyr sofreye-nanəm.
Səd del əz qeyd kərdem azad,
Gərçe xod dər miyane-zendanəm.
Ruz dər bənde-nəğşpərdazi,
Şəb hərife-nəmazo qor'anəm.
Dər səfe-sərvərane-şəhre-qiyas,
Şire-qorrano tiğe-borranəm.
Leyk dər mə'rəze-tohiqədəman,
Mure-bican nə mare-piçanəm
Həme dani ke əz koca darəm,
Əz qolamane-şahe-mərdanəm.
Xoş an zəman ke bər ayeneət qobar nəbovəd,[*]
Tora bənəfşe dər ətrafe-lalezar nəbovəd.
Qol cəmale-to bi abe-ruz xar nəbovəd,
Be sərkeşiye-to sərvi dər in diyar nəbovəd.
Kəsi ze badeye-hosne-to huşyar nəbovəd,
Ze sərgeraniye an badeət xomar nəbovəd.

Konun ke morğe-cəmalət be bale-riş pərid,
Xotute-nəsx be ruye-to dəste-ris keşid.

Bebin ke Kəbeye-ruye-to kaferestan əst,
Ze rişe-Yusef hosnət əsire-zendan əst.
Tərəbsəraye-roxət şahrahe-muran əst,

[*] Sonrakı şeir nümunələri *çap nüsxəsində*n götürülmüşdür.

Qole-riyaz molke-zire-paye-şeytan əst.
Hezar del ze pərişaniyət pərişan əst,
Rəsid sobh tora şam noubəte-an əst.

Ke hər do kəs ke ço meqraz həmzəban bini,
Hədise-sərzəneşe-riş dər miyan bini.

Qərəz ke kəştiye-hosnət qəriqe-bəhre-fənast,
Nə vəqte-sərkeşiyo kebro nazo esteğnast.
Zəmane dəmbedəmət hosnqaho rişəfzast,
Ze qəmze qət'e-nəzər kon ke rişo qəmze bəlast.
Konun ke sim be əksire-nure gərdəd rast,
Tora təsəvvore-bazare-gərm əz soudast.

Be xod qərar bede bordbariyo xari,
Çera ke noubəte-həmmalisto gelkari.

51. MİRZƏ ƏRƏB MÜQƏLLİD[*] ميرزا عرب مقلد

Məşhəddəndir. Müqəddəs dərgahda mənsəb sahibi idi... Sultan Həmzə Mirzə Xorasan səfərindən qayıdarkən bu alçaq da onun zəfər əshabələri içərisində idi. O qədər arsız və oyunbaz idi ki, təqlid etdiyi adamdan heç seçilmirdi. Şirin söhbət aparıdi ki, təqlid etdiyi adamdan heç seçilmirdi. Şirin söhbət aparmağın və həmdəm olmağın usullaqını elə gözəl bilirdi ki, heç bir vaxt yersiz sözə və hərəkətə yol verməzdi. İncikliyə səbəb ola biləcək heç bir nalayiq rəftarının şahidi olmadıq. Bu beytlər onundur:

Qəzəl:

Xune-del ta çənd ruzi dideye-geryane-ma,
Ta be key dərde-səre-xəlqi şəvəd əfqane-ma.

Zəxme-eşq ər mişəvəd nasur bər can mennətəst,
Mərhəme-rahət nəxahəd dərde-bidərmane-ma.

[*] *Çap nüsxəsində* yoxdur.

Ey *Ərəb*, sərreşteye-omid məqsəl, zanke yar,
Əhde-xodşekəste ayəd bər sərе-peymane-ma,

Peye-emtəhane-səbrəm ze cəfa məşo pəşiman,
Ke ço bulhəvəs nəxahəm dəre-şekve baz kərdən.

Gər del be vədehaye-to, ey bivəfa, nəhəm,
Şəm'e-omid dər rəhe-bade-səba nəhəm.

Tən pare-pare gəşt ze tiğe-cəfaye-to.
Mərhəm bəraye-rahəte-xod bər koca nəhəm.

Şod həme ruye-zəmin por ze şəhidane-qəmət,
Ruze-məhşər ke əz in ohde borun miyayəd.

Ey *Ərəb,* in çe səfər bud ke əz ruze-veda,
Omrha rəfto hənuz əz moje xun miyayəd.

Suzi darəm ke saken əz təb gərdəd,
Ruze-siyəhi ke ruz əzu şəb gərdəd.

Moştağe-to ba deli por əz həsrəto dərd,
Dər duzəxe-hecr can bər ləb gərdəd.

Ma xod ğəme-u be aho fəğan nədəhim,
Gər can berəvəd xəbər be canan nədəhim.

Ta seyle-bəla rah nəyabəd dər del,
Ma roxsət didhaye geryan nədəhim.

52. MİRZƏ CƏFƏR* ميرزا جعفر

Ağa Molla Qəzvini nəslindəndir. O nəsildə heç vaxt fərsiz övlad doğulmayıb. O camaat kimi bu da gözəldir. Elə bu səbəbdən Mirzə Cəfər həzrətləri gözəl vaxtlarında belə yazmışlar:

* *Çap nüsxəsində* yoxdur.

Şeir: Miyaneye-məno Yusef həmin qədr fərğəst,
Ke u əzize-pedər budo mən zəlile-pedər.

Hindistana getdi. Deyirlər vəziyyəti yaxşıdır. Bu beytlər də o mirzənindir:

Nəzm: Bekoş mərao ğəme-həsrətəm məxor çəndan.
Şəhide-tiğe-tora həsrəti nemibaşəd.

Ze rəşke-*Cəfər* əz in kuy mirəvi birun.
Boro ke həmço to bidouləti nemibaşəd.

53. ... [SƏFAİ]* [صفائى] ...

Təxəllüsü *Səfai*dir. Xorasan vilayətində məşhur və məruf-durlar. İsfahan vəziri Mirzə Məhəmməd atasıdır. Hansı ki, bu gün Şah Abbas Bahadurxanın *Etimadüd-Dövlə*sidir, bəlkə ondan da artıq. Bu beytlər onundur:

Beytlər: Nəmudi guşeye-əbruvo əz hər guşe ğoğa şod.
Fəğan bər xast əz mərdom ke, mahe-id peyda şod.

Rəğib ba to nehani hekayəti darəd,
Məgər ke əz məne-bidel şekayəti darəd.

Ço sər zəd əz qolruye-to səbze danesti,
Ke dude-ahe-əsiran serayəti darəd.

Anke məğsude-dele-ğəmzədeəm bud berəft,
Ağebət əz kəfe-mən qouhəre-məğsud berəft.

* *Əlyazmada* adı oxunmur, *çap nüsxəsində* yoxdur. Ehtimal ki, Əbdürrəhman Caminin dostlarından olan Səfai Xorasanidir.

Ço mirəvim, **Səfai**, əz in diyar an beh,
Ke, nəğde-cane-gerami be yadeqar dəhim.

54. ... *

Cəlaləddin Əkbər padşahın etibar etdiyi və onun ***mühüm işlərini*** idarə edən bir şəxs idi. Şeir də deyirdi. Bu beytlər onundur:

Bəharo motrebo saqiyo badeye-Kəşmir,
Begir dər rəməzan sağəro bəhane məgir.

Bəhar Yusefe-Kəşmir Mesr danəd ruy,
Nə kur dideye-Yəqubo ney Zoleyxa pir.

Hədəf ze çake-çəmən gər koni əcəb nəbovəd,
Ke narəside be amac səbz gərdəd tir.

55. MÖVLANA HÜSEYNİ** مولانا حسینی

Köhnə şair, üzügülər bir insandır. Dərvişlər və namuradlar ilə rəftarı xoşdur. Paytaxt İsfahanda ***sərrafliq***la məşğul idi. Bir kimsədən təmənnası yox idi. Bu şeirlər onundur.

Beytlər:

Ab ataş şəvədo şole bər əflak keşəd,
Gər be dərya fekənəd eşqe-to xakəstəre-ma.

Ba dağe-təmənnaye-to aləm ço məhşər,
Bər suze-deləm rəşk bərənd əhle-qiyamət.

Ba mehro-məhəm nist sərgərmiye-sohbət,
Mən şoleye-turəm, nə be hər xaro-xəs oftəm.

* ***Əlyazma***da adı oxunmur, ***çap nüsxəsi***ndə yoxdur.
** ***Çap nüsxəsi***ndə yoxdur.

Dideye-qeyrət be leyl nətəvanəd didən,
Bər roxe-qol həme gər dideye-şəbnəm başəd.

Çerağe-mordeye-mara qəme-to rouşən kərd,
Be aşena ço rəsəd aşena bər əfruzəd.

Ke nəzzare ço forsət şəvəd be məxzəne-del,
Zəxire ta be qiyamət ze yek neqah nəhəm.

Səfidruy be həşr rəvəm əgər bari,
Ze cə'de-zolfe-to dər nameye-siyah nəhəm.

Bulhəvəs axər be qədre-hemməte-xod feyz yaft,
Nakəsanra həm nemisazəd məhəbbət naomid.

Ze houle-ruze-qiyamət məra nəbaşəd bim,
Ke əz neqahe-to hər dəm qiyaməti darəm.

56. SƏMAİ KAŞİ* سماعی کاشی

Kaşanlıdır. Yaxşı ***göz həkimi*** idi. Qiyabi şahmatı çox yaxşı oynayırdı. Şeir də deyirdi:

Şeir:

Ze bibakiye-dəm şəmşire-an bədməstra mibusəm
Bəlara gerd migərdəm, əcəlra dəst mibusəm.

Şəb ke çin gerde-səre-an xəməbru migəşt,
Fetne bər haşiyeye-çeşme-soxənqu migəşt.

Bəzmiyo dər u badeye-çon çeşme-xorus,
Saqi bot araste pər çon tavus.

Kafər başi əgər nəgiri sağər,
Mortəd başi gər nənəvazi naqus.

* ***Çap nüsxəsi***ndə yoxdur. Ehtimal ki, ***Mövlana Səmai*** (№ 194) ilə eyni şəxsdir. H.1001-də vəfat edib.

57. MƏHƏMMƏD HAŞİM [MƏRDÜMİ]*

محمد هاشم [مرد می]

Təxəllüsü **Mərdümi**dir. Qisməti olan fitri istedadı sayəsində uzun illər boyu səkkizinci imam – İmam Rza [ə.] dəftərxanasında ***katib*** olub. Həm də şərif insandır. Məşhur Hafizi-pənbe İraqdan Xorasana getdiyi vaxt aşağıdakı rübaini onun halına münasib təzmin etdi:

Rübai:

Ey pənbeye-Xorasan ze to məhcur xoş əst,
Qətle-to be ettefağe-comhur xoş əst.
Xanəndəgiye-to dər Erağ əst neku,
Avaze-dohol şenidən əz dur xoş əst.

Bu beyt də onundur:

Şeir:

Kərdəm əz hileye-varəstəgiyəş ram be xod,
Saəti səbr kon, ey del, ke təpidən zud əst.

58. MÖVLANA KAMİ مولانا کامی

Lahicanlıdır. Fəzilət əhlidir. Xan Əhməd padşahın (№ 4) xidmətində ***inşa-yazı işləri***nə baxır. Xoştəb, ləyaqətli və ağıllı bir insandır. Şeiri belə deyir:

Nəzm:

Ey qəmzeye-to pərde dər raze-məhəbbət,
Vey hər negəhət pərde bərəndaze-məhəbət.

Bixod şodəm əz badeye-eşqe-tovo tərsəm,
Ezhar konəm pişe-kəsi raze-məhəbbət.

* H.997-də Heratda öldürülüb.

Morğe-dele-Cəbreyl bud seyde-həqirəş,
Anca ke həvagir şəvəd baze-məhəbbət.

Kami asan nərəsidəst be sərmənzele-vəsl,
Rəfte rahi ke be hər qam xətərha darəd.

59. QAZİ ƏTAULLAH* قاضی عطاءالله

Qazi Məhəmməd Razinin qardaşıdır. O da gözəl zövqə malik bir insandır. O sülalədən olanların hamısı kamil şəxsiyyətlərdir. Necə də şərəf və heysiyyət mənbəyi olan bir ailədir. O da mərhum şahın böyük məclisinin üzvü idi və söz demək ixtiyarı var idi. Mərhum şah ilə Sultan Süleyman Xondgar (№ 6) arasında əhdü peyman sazişi bağlananda aşağıdakı tarixi yaxşı qoşub şeirə aldı:

[Maddeyi-]Tarix:

Padşəhe-Rumo şəhe-kamkar,
Solh ço kərdənd behəm exteyar.
Əz peye-tarix gereftəm qələm,
Nazəde əz kelk hənuz in rəqəm.
Mənəhi eqbal dər in kohne deyr,
Ğolğole əfkənd ke əs-sələhə xeyr.

60. MÖVLANA MÖMİN HÜSEYN** مولانا مؤمن حسین

Yəzddəndir. Atası Şah Nemətullah Baqi*** dəftərxanasında ***kitabdar*** olub. Özü də ***zahiri elmləri*** mükəmməl öyrənib və öz vilayətinin öndə gedən alimidir. Sufiyanə şeir təbi var. Yəzddə onunla görüşə müşərrəf olduğumuz vaxt ondan şeir istəyəndə bu rübaini söylədi:

* Qazi Abdulla Razinin (№ 47) əmisidir.
** H.1010-cu ildə vəfat edib.
*** Mir Əbdül-Baqi Nemətullahi, Şah Nemətullah Vəlinin nəslindəndir, h.920-də vəfat edib.

Rübai:

Nətəvan be xoda rəsidən əz elme-ketab,
Höccət nəbərəd rah be eqlime-səvab.
Dər mərefəte-xoda be raheyne-həkim,
Çon caddehast dər çəraqahe-dəvab.

61. ❁ ƏHMƏD BƏY MÜŞƏRRƏF احمد بیگ مشرف ❁

Mərhum şahın iltifat qanadının saldığı kölgə sayəsində başı ucalmış Xacə Seyf əl-Mülukun övladlarındandır. Xoşsəliqə və xoşrəftar bir cavandır. ***Katib***liyinə baxmayaraq elmləri öyrənməyə böyük meyli var. Öz vəzifəsindən narazıdır. Yaxşı şeir təbi var. Lakin az məşğul olur. İstəsə yaxşı şeir deyər. Aşağıdakı rübai onun öz istəyi ilə yazıldı:

Rübai:

Əfsus ke ruze-zendeqani boqzəşt,
Omr amədo həmço karvani boqzəşt,
Bi qorre məhe-omr be səlx əncamid,
Vin səlx həm ançenan ke dani boqzəşt.

62. ❁ SEYFƏDDİN MAHMUD[*] [RICAI] ❁

❁ سيف الدين محمود [رجائى] ❁

Təxəllüsü **Ricai**dir. İsfahan əsilzadələrindəndir. Mərhum şahın dəftərxanasında ***rəsmi katib-yazar*** idi. Xoştəb və xoşzövq bir şairdir. **Ümidi**nin aşağıdakı mətləli qəsidəsinə:

Konun kəz səre-sərvo paye-sənubər,
Keşəd mörğ mərğulevo lale sağər.

Belə bir mətlə ilə başlayan qəsidə deyib:

---
[*] H.962-də qətlə yetirilib.

Sənubərqədde-mən ke nazəş bovəd bər,
Bər u bəsteəm del, ço bare-sənubər.

Bu məşhur rübai də onundur:

Rübai:

Qasem ke, dele əhle-vəfara xun kərd.
Xun kərd çenan ke, kəs nədanəd çun kərd,
Sərpənce be xune-aşeqan qolqun kərd,
Çon şaxe-qoli ke, qonçeha birun kərd.

63. ❁ MÖVLANA MƏHƏMMƏD ŞƏRƏFİ[*] [NİYAZİ] ❁

❁ مولانا محمد شرفی [نیازی] ❁

Şah Nemətullah Baqinin[**] ***mühüm işlər***ini idarə edirdi. Mərhum şahın yanında da tədbirli və istiqanlı bir adam kimi tanınırdı. Təxəllüsü ***Niyazi***dir. Aşağıdakı beytlər onundur:

Nəzm:

Suye-mən, ey sərvnaze-mən bebin,
Sərvnaze-mən niyaze-mən bebin.

Ruy dər mehrabo del suye-botan,
Taətəm bengər, nəmaze-mən bebin.

Suxtəm əz dağe-tənhai ço şəm,
Geryehaye-canqodaze-mən bebin.

Minəvazəd hər dəməm ba navəki,
Delbəre-meskinnəvaze-mən bebin.

Əşke-qolqune-*Niyazi* dəmbedəm,
Mikonəd efşaye-raze-mən bebin.

---
[*] ***Çap nüsxəsi***nə görə **Şərqi**, səhvdir.
[**] Bax: № 60-ın izahı.

Ricainin (№ 62) həcvində olan bu iki ***qitə*** də yaxşı olduğundan buraya yazıldı:*

Ki.e-pesəre-seyyede-məmuri bin,
Bər pay setade şəm'e-kafuri bin.
Ta bud be dəste-mən nəşod ənzaləm,
Xasiyyəte-mahiye-səğənquri bin.

* * *

Şəbi məra zəne-Qəzvini be dəst oftad,
Be kar borde bəsi udo ənbəro ladən.
Be xane bordəmo bəs məsto bixodəş kərdəm,
Be xofto qoft konun nist vəqte-istadən.
Ço dər ko.əş negəristəm məra geran aməd,
Miyane-xaro xəsi nazoki ferestadən.
Ze ruye - mərhəməto lotf qoftəm, ey xatun,
Çera to meyl nədari be ruy oftadən.
Ke mən be yomne-to bər təxte-ac beneşinəm,
Rəhim hər do mən əz mordəno to əz zadən.
Be xənde qoft ke ari bəhane micui,
Zəne - əkabore - Qəzvin ze k.n təvan .adən?!

64. ❦ TƏHMASİBQULU BƏY [ƏRŞİ]** ❦

❦ طهماسب قلی بیگ [عرشی] ❦

Şah Xəlilullah*** nəslindən məhrəmi-kakültaş Mir Miranın**** oğludur. Şahzadə xasiyyətli nəzakət sahibidir. Əhli-keyfdir... Lakin bütün bunlar Yəzddə yaşayan bir insan üçün eyib sayılmır. Əqidəsi də budur ki, şeir bunlardan yaranıb. Bundan artıq ədəbsizlik olar deyə təxəllüsü ilə bitirirk. Təxəllüsü **Ərşi**dir. Bu beytlər onundur:

Şeir:

Yadəm nemikoni ze toəm çeşm in nəbud,
Ba dur mandeqane-delət əvvəl çenin nəbud.

Axər nəzər ke dide be ruye-to baz mand,
Ağaze-omr bud, dəme-vapəsin nəbud.

Bəhre-kereşmeye-çeşme-to lezzətist, çe sud,
Kəz əvvəlin negəhət əhle-bəzm bihuşənd.

Şəbe-hecran miyane-çeşme-xişo xab mibinəm,
Həman olfət ke ba pəhlu bud xare-moğilanra.

Lə'lət çe agəh əst ke ba can çe mikonəd,
Ari, key agəhist ze məsti şərabra.

Gərmiye-ruze-qiyamətra bord əz yade-xəlq,
An ke ba suze-to dər səhraye-məhşər ca konəd.

Gər nəkərdi ahuvane-dəştra ba xiş ram,
Biş əz in miyaft Məcnun lezzəte-divanegi.

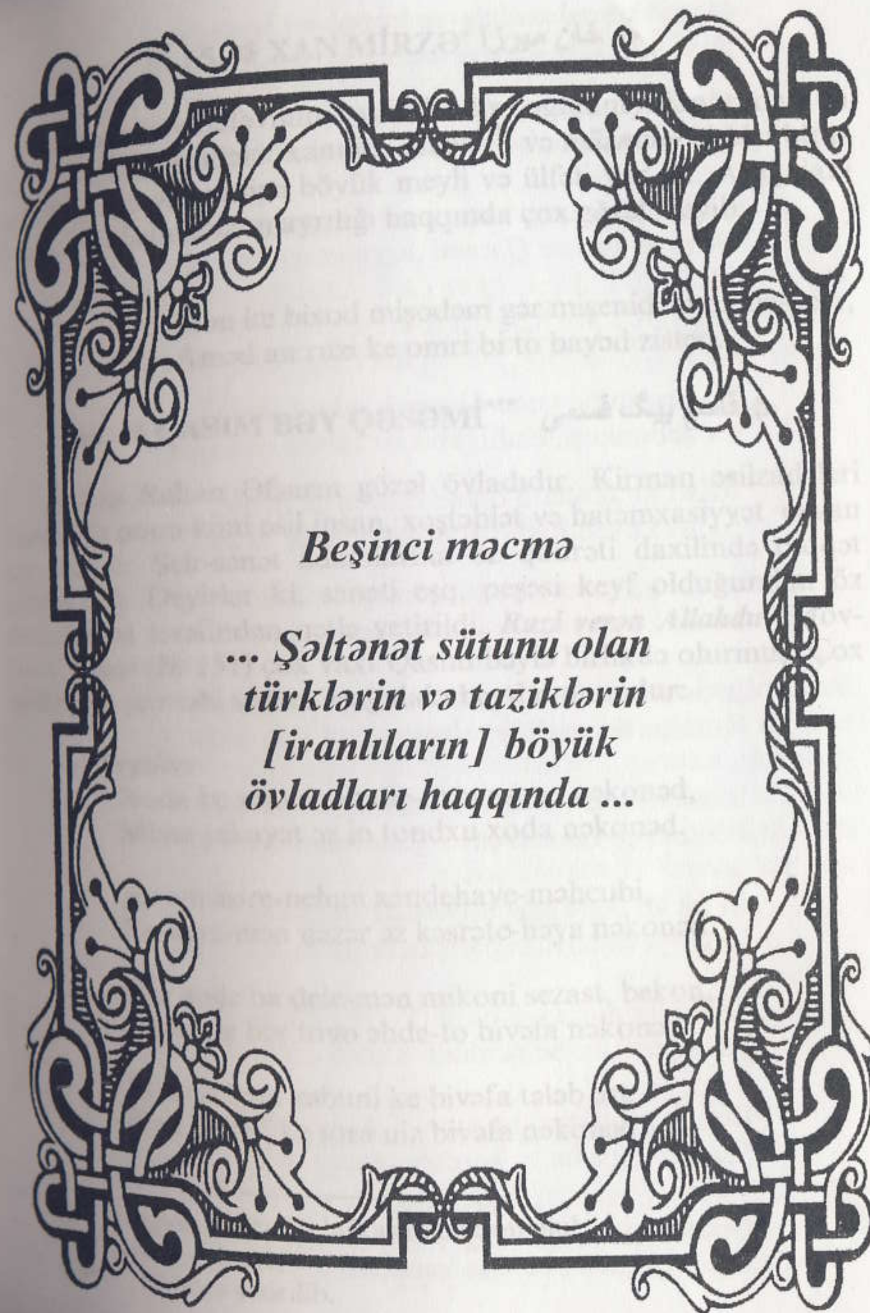
Ma bi to dide əz moje xəspuş kərdeim,
Ta rəftei nəzzare fəramuş kərdeim.

---

* Bu şeirlər ***çap nüsxəsi***ndə yoxdur.
** H.989-da qətlə yetirilib. Anası II Şah İsmayılın dayəsi olub.
*** Nurəddin şah Xəlilullah. Şah Nemətullah Vəlinin oğlu. H.775-də Kirmanda doğulub və h.853-də 78 yaşında Hindistanda vəfat edib.
**** Yəzd hakimi Mir Qiyasəddin Məhəmməd.

Sadiq bəy Əfşarın ***«Teymur xan Türkəman»*** *əsəri. Sankt-Peterburqda mühafizə olunur.*

Beşinci məcmə

... Şəltənət sütunu olan türklərin və taziklərin [iranlıların] böyük övladları haqqında ...

65. XAN MİRZƏ* خان میرزا

Məsum bəy Səfəvinin nəslindəndir (oğludur). Doğrudan da Xan Mirzə şahzadələr xanı idi. *Hey'ət*** və ***müəmma elmi***ni bitirmişdi. Şeirə və şairliyə böyük meyli və ülfəti var idi. Aşağıdakı beyti istəklisinin uzun ayrılığı haqqında çox gözəl deyib:

Beyt:

Mən ke bixod mişodəm gər mişenidəm name-hecr,
Aməd an ruzi ke omri bi to bayəd zistən.

66. QASIM BƏY QƏSƏMİ*** قاسم بیگ قسمی

Abbas Sultan Əfşarın gözəl övladıdır. Kirman əsilzadələri arasında onun kimi əsil insan, xoştəbiət və hatəmxasiyyət cavan az tapılar. Şeir-sənət adamlarına öz qüdrəti daxilində diqqət göstərirdi. Deyirlər ki, sənəti eşq, peşəsi keyf olduğundan öz xacəzadəsi tərəfindən qətlə yetirildi. ***Ruzi verən Allahdır.*** Mövlana Vəhşi (№ 151) çox vaxt Qasım bəylə birlikdə olurmuş. Çox mülayim şeir təbi var və aşağıdakı beytlər onundur:

Beytlər:

Xoda be şekve zəbane-mən aşena nəkonəd,
Məno şekayət əz in tondxu xoda nəkonəd.

Şəvəm əsire-nehan xəndehaye-məhcubi,
Ke suye-mən nəzər əz kəsrəte-həya nəkonəd.

Hər ançe ba dele-mən mikoni sezast, bekon,
Ke təkye bər tovo əhde-to bivəfa nəkonəd.

Mərast bəxt zəbuni ke bivəfa tələb əst,
Nəmişəvəd ke tora niz bivəfa nəkonəd?

---

* I Şah Təhmasib dövründə Kaşan hakimi olub.
** Astronomiyaya giriş
*** H.989-da qətlə yetirilib.

Həzər konəd ze dele-zudrənce-u *Qəsəmi*,
Sərе-şekayəte-bicaye-xiş va nəkonəd.

Qəsəmi, zəbanəmra bebor, gər şekvei kərdəm əz u,
Mən kafərəm dər omre-xod gər şekvera fəhmideəm.

Şode xar ənqədrha ke əgər fereşte gərdəd,
Əcəb ər kəsi ze *Qəsəmi* degər etebar girəd.

Mən əgər nə sadə başəm ze to mərdomi nəcuyəm,
Bevəfate-del nəbəndəm əgərəm conun nəbaşəd.

To həmin be xune-*Qəsəmi* şodei dəlir, ya rəb,
Çe zəbunkeşi, elahi, ke kəsi zəbun nəbaşəd.

İn əst ke zendani qəme-canəm əz in əst.
İn əst ke səd rəxne dər imanəm əz in əst.

İn əst ke qarətgəre-səbrəm şode emruz.
İn əst ke an naleye-penhanəm əz in əst.

İn əst ke atəş zəde dər xərmənе-canəm,
Xunabe feşan dideye-geryanəm əz in əst.

İn əst ke səd navəke-pərran zəde bər del,
Penhan çe konəm çake-gəribanəm əz in əst.

İn əst ke dər xaneye-*Qəsəmi* zəde atəş,
İn geryevo əhvale-pərişanəm əz in əst.

Ze kuyət mirəvəm nomido çeşme-həsrətəm dər pey,
Sərət gərdəm be penhan didəni omidvarəm kon.

Dela xoş mikoni ba mən əfakulla çenin bayəd,
Sezaye-ançe ba to kərdəm əknun dər kənarəm kon.

Neqahe-axər əst in bar xoş şirin bebin, *Qəsəmi*,
Xelas əz mehnəte-can kəndəno in entezarəm kon.

Çe bica şekvei bud in kəzan peyman qosel kərdəm,
Zəbanəm lal gərdəd pişe-xəlq ura xecel kərdəm.

Ze bime-anke dər məhşər məbada monfəel gərdəd,
Ze bidadi ke ba mən kərde bud ura behel kərdəm.

67. ❀ SULTAN MAHMUD XAN سلطان محمود خان ❀

Əmirxan Kelabi oğludur. Pis cavan deyil. Türkəman bəyzadələrinin başıdır. Bəzi çatışmazlıqlar səbəbinə dəli kimi danışır. Allahtəala öz şəfa şərbətini tezliklə ona əta etsin. Şeir təbi yaxşıdır. Bu beyt onundur.

Beyt:

Çe qoftəm qoftəməş mənşin be qeyr əz mən be təng aməd,
Be bin kəz bəxte-bəd çon tire-tədbirəm be səng aməd.

68. ❀ ƏLİXAN MİRZƏ [SADİQ] [صادق] عليخان ميرزا ❀

Murad xanın (№ 22) kiçik qardaşıdır. Çox incə qəlbli namurad və dili dilimdən olan bir cavandır. O qədər eşqə bağlı və hal əhlidir ki, əgər imkanı olsaydı eşqdən başqa lap səltənət işi olsa belə heç bir şeyi vecinə almazdı. Səltənətin ara qarışan günlərindən birində mən təsadüfən Gilanda oldum. O da orada idi. İmkanı daxilində insanlıq göstərib qəribnəvazlıq etdi. Allah onu muradına çatdırıb məqsədinə yetirsin. Türkcə və farsca hər növ şeir deyir. Təxəllüsü ***Sadiq***dir. Bu beytlər onundur:

Türkcə:

Götür bürqə yüzündən kim güli-rüxsarı görsünlər,
Məni bimar edən ol nərgisi-xunxarı görsünlər.

Mənim bir kafirədən verdiyimni gər inanmazlar,
Əlimdə büt, belimdə rişteyi-zünnarı görsünlər.

Vəfa əhlinə timar eyləyənlər həsbətullah,
Bu mühlik dərdimin, ***Sadiq***, nədir timarı görsünlər.

* * *

Fərib nərgese-məstəş be qəsde-can berəvəd,
Ço rəhzəni ke be donbale-karevan berəvəd.

Təbib əz bəhre-xod in lotfo ehsanra negəh darəd,
Be dərdəş xoşdeləm tədbire-dərmanra negəh darəd.

Ço tora do zolfe-meşkin ze dəme-səba beconbəd,
Peye-qarəte-dele-mən sepəhe-bəla beconbəd.

69. MURAD BƏY مراد بیگ

Kirman hakimi Şahqulu Sultanın oğludur. Olduqca namurad və ağıllı bir cavan idi. Fələyin kəc rəftarından və tiryəkə qurşandığından səltənət işini buraxıb *qaşıq yonmaq*la məşğul idi. Lakin bu işdə çox böyük səliqəsi var idi. Səbzəvarın mərhum Sultan Həmzə Mirzə tərəfindən mühasirəsi zamanı Xüləfa oğlu tərəfindən qətlə yetirildi. Aşağıdakı rübailər onundur:

Rübai:

Ya rəb, be deləm atəşe-şouq əfzun kon,
Əz eşq həmişe xaterəm məhzun kon,
Şahənşəhe-eqlime-fəna saz məra,
Vəz məmləkəte-afiyətəm birun kon.

Maimo dele-təngo bedan mayeye-naz,
Cesmi suzan ze şoleye-ahe-niyaz,
Yek qətreye-xun o in həme dərd dər u,
Moşti xaşako in həme suzo qodaz.

70. MƏHƏMMƏD MÖMİN BƏY محمد مؤمن بیگ

Türkəman sultanı Məhəmməd Əminin (№ 23) qardaşıdır. Xoşrəftar və namurad bir cavandır. Şücaət və himməti öz həmtaylarından artıq olmasa da əskik deyil. Xoştəb və şirinkəlam şairdir.* O insan övladının yaxşı sözləri məşhurdur.

* Bundan sonra gələn cümlə və dörd beyt *çap nüsxəsin*də yoxdur.

Şeir:

Emşəb əz suze-codai dide atəşbar bud,
Şəm suzəm xub midanəd ke şəb bidar bud.

Cəhane-tire be çeşm əz çe rouşənəst emşəb,
Məgər ke tərfe-kolahe-to əz cəbin bər xast.

Bazəm bedərun suze-to dər eyne-kəmaləst,
Buye-cegərə-suxteəm şahede-haləst.

Dər bağe-cəhan celvedehe-tazenəhaləst,
Hər qətreye-əşki ke məra əz cegər oftad.

Bu beytlər də onundur:

Şeir:

Beriz xune-mən,ey saqiyo, be sağər kon,
Çe mişəvəd to həm əz xune-ma ləbi tər kon.

Kəsi ke çon qəme-eşqe-to həmdəmi darəd,
Qəmi nədarəd əgər dərde-aləmi darəd.

Siyəhlebasiye-bəxtəm ze hecr nist, əcəb,
Siyahpuş şəvəd hər ke matəmi darəd.

Bər hər zəmin ke təkye koni ta beruze-həşr,
Buye-beheşt midəməd əz təkyeqahe-to.

Doşmən be hile xast şekayət ze mən konəd,
Sazəd məra bəhanevo ba u soxən konəd.

Çeşme-binənde nədarim əz an məhrumim,
Vər nə hər su ke nəzər miyəfkəni didar əst.

Kərde xiyale-kakolət rəfte be konce-mohnəti,
Ba moje şane mikonəm cə'de-şəbe-derazra.

Zəkate-hosn tələb mikonəm dəlir əz yar,
Çera ke in tələb əz babəte-gədai nist.

Key dele-səyyad imən mişəvəd, *Momen*, ze seyd
Ta ze fetrakəş nəyavizəd şekare-xişra.

Zud xodra koşt o əz dərde-codai şod xelas,
Rəşk miyayəd məra, *Momen*, be mərge-kuhkən

Çon təvanəd xoft əz qeyde-cəhan fareq şəbi,
Anke əz xakestəre - qolxən nəbaşəd bəstərəş.

71. MƏHƏMMƏD SALEH MİRZƏ محمد صالح ميرزا

Türkəman bəyzadələrindəndir və Əlixan Mirzənin (№ 6 oğludur. Bu vəziyyəti ilə bərabər böyük qabiliyyət sahibi «Boğaz yandıran gözəllik» ki, deyirlər, bu Mirzədə gördük. T binin incəliyi də bu rübaisindən məlum olur:

Şeir:

Saleh ki sənin yolunda candan keçdi
Yox can ki,təmənnayi-cahandan keçdi,
Qanın nə tökərsən imtəhan etmək üçün,
Rəhm eylə ki, işi imtəhandan keçdi.

72. YADİGAR BƏY يادگار بيگ

Həsən Sultanın* oğludur. Qorxmaz və qayğısız bir cavandır. Yaxşı əməlləri çoxdur. Allah evinin ziyarətinə müşərrəf olmaş onlardan biridir. Allah özü onun ruzisin versin. Yaxşı təbi var. Bu beyt onundur:

Beyt:

Fələk təlafiye-yek didəne-to nətəvanəd,
Hezar sal əgər fekre-enteqam konəd.

* I Şah Abbasın böyük qardaşıdır. H.984-də II Şah İsmayıl tərəfindən qətlə yetirilib.

73. MİRZƏ NİZAM ƏL-MÜLK ميرزا نظام الملک

Adı bu təzkirədə qeyd olunmuş müdrik vəzir Mirzə Salmanın (№ 34) oğludur. Xoştəb və xoşəxlaq bir cavandır. Hakimiyyətdə olduqları vaxt öz ətrafındakılardan fərqli olaraq camaat ilə yaxşı rəftar edərdi və bu səbəbdən bir çox qarışıqlıqlardan sağ-salamat çıxdı. Yaxşı təbi var idi. Bu beyt onundur.

Beyt:

Koşteye-tiğe-to henqame-təpidən miqoft,
Coure-emruze-tora porseşe-fərdai nist.

74. MİRZƏ İBRAHİM* ميرزا ابراهيم

Məşhur Mirzə Şah Hüseynin oğludur. Tərifə ehtiyacı olmayan xoşrəftar bir insan oğludur. Mülayim şeir təbi var. Bu rübailər onundur.

Rübai:

Rendan qahi molke-cəhan mibazənd,
Qahi be neqahi delo can mibazənd,
İn toure-qomarra nə çənd əsto nə çun,
Hər tour bər ayəd ançenan mibazənd,

Gər vədeye-vəsl diro zudi darəd,
Əvvəl bəre-aşeqan nəmudi darəd,
Eşq atəşo hizom dele-aşeq, əmma,
Ta dər nəgereftəst dudi darəd.

Şəhbaze-xətət təb'e-səməndər darəd,
Zanəst ke aşeyan dər azər darəd,
Əz qəmzeye-şahinsefətət milərzəd,
Şəhbaze-fələk ke atəşin pər darəd.

* İsfahanlıdır, h.989-da vəfat edib.

75. ❧ ƏMİR NURULLA ŞÜŞTƏRİ امیر نورالله شوشتری ❧

Əmir Əsədulla Sədrin kiçik qardaşının oğludur. Çox ya[xşı]
təbi var. Bu beytlər onundur:

Beyt:

Qeyrra qostax dər ərze-təmənna kərdei,
Bəs ke,ey xodkam, ba u lotf peyda kədei.

Şokre-feyze-eşq kon, ey del, ke emdade-u,
Aşenayi ba xiyale-dust peyda kərdei.

Şekve əz xari məkon nazok məzaci bər təraf,
Ezzətəş in bəs ke dər pişe-səgəş ca kərdei.

Gər ze can boqzəri, ey del, şəvi asude, vəli,
İn qədr hemməte-ali nə to dariyo nə mən.

Mibərəd *Nuri* əz təhi dəsti,
Tohfeye-yar şərmsariha.

76. ❧ ABBAS BƏY عباس بیگ ❧

Fərruxzad bəy Türkəmanın oğludur. Yaxşı həmdəm və zövq
sahibi olan bir cavandır. Bəzən şeirə meyl göstərir və belə deyir:

Beyt:

Səmənde-naz coulan dade miyayiyo mitərsəm,
Ke gərdi xizədo bər daməne-əğyar beneşinəd.

77. ❧ MƏHƏMMƏD SALEH BƏY محمد صالح بیگ ❧

Maqsud bəy Vəzirinin oğludur. Olduqca gözəl idi. Şeir təbi
var. Bu iki beyti ona mənsub edirlər:

Şeir:

Çe təneha ke ze əğyar mikeşəm hərdəm,
Çenin dəliriye-əğyar bi hemayət nist.

Bəraye-qətle-mənət hər zəman bəhane çerast,
Bekoş be koştəne-*Saleh* bəhane hacət nist.

Şouq dər rahe-tələb mikonədəm sərgərdan,
*Gərçe danəm ke be məqsud rəsidən zud əst.**

78. ❧ QASIM BƏY [HİCRİ] قاسم بیگ[هجری] ❧

Allaha sığınmış əjdəha Sultan Əfşarın oğludur. Təxəllüsü
*Hicri*dir. Bir ***müsəddəs tərkibbənd*** deyib, çox məhşurdur. Bu beyt
də onundur:

Beyt:

Mən nə anəm ke məra əz to şekayət başəd,
Məno ezhare-qəmət in çe hekayət başəd.

79. ❧ MƏHƏMMƏD BƏY XƏLİFƏTÜL-XÜLƏFAYİ ❧
❧ محمد بیگ خلیفه الخلفایی ❧

Xüləfanın böyük övladıdır. Həqiqətən özü və xasiyyəti insan
olan ləyaqətli və sakit cavandır. Bütün sənətlərin ən çətini olan
rəssamlığı elə yaradır ki, bir kimsəyə ehtiyacı olmur. Nəstəliq
xəttini yaxşı yazır, beşsimli tənburu da yaxşı çalır. Doğrudan,
kamil bir cavandır. Səxavət və şücaətdə də öz həmtayları arasın-
da birincidir. Bəzən, taleyin hökmü ilə gözlənilməz hadisələr baş
versə də, o qədər təmkin və vüqarı var ki, onlar halına təsir et-
məz. Az-çox da olsa dostlarla görüşdən kənar durmaz. İnşallah
ki, padşahımızın himayəsi altında arzu və muradına çatsın. Yax-
şı şeir təbi də var və bu beytlər onundur:

Rübai:

Çon yade-to dər zəmir cuşəd mara,
Çeşm əz həme momkenat puşəd mara.
Tərsəm ke to əz fəraq bazəm nəxəri,
Vangəh be əcəl qəmət foruşəd mara.

* Üçüncü beyt *çap*dan götürülüb.

Beyt:

In zəman çake-gəribanəş be damən mirəsəd,
Anke əz dəstəş həme aləm gəribançak bud.

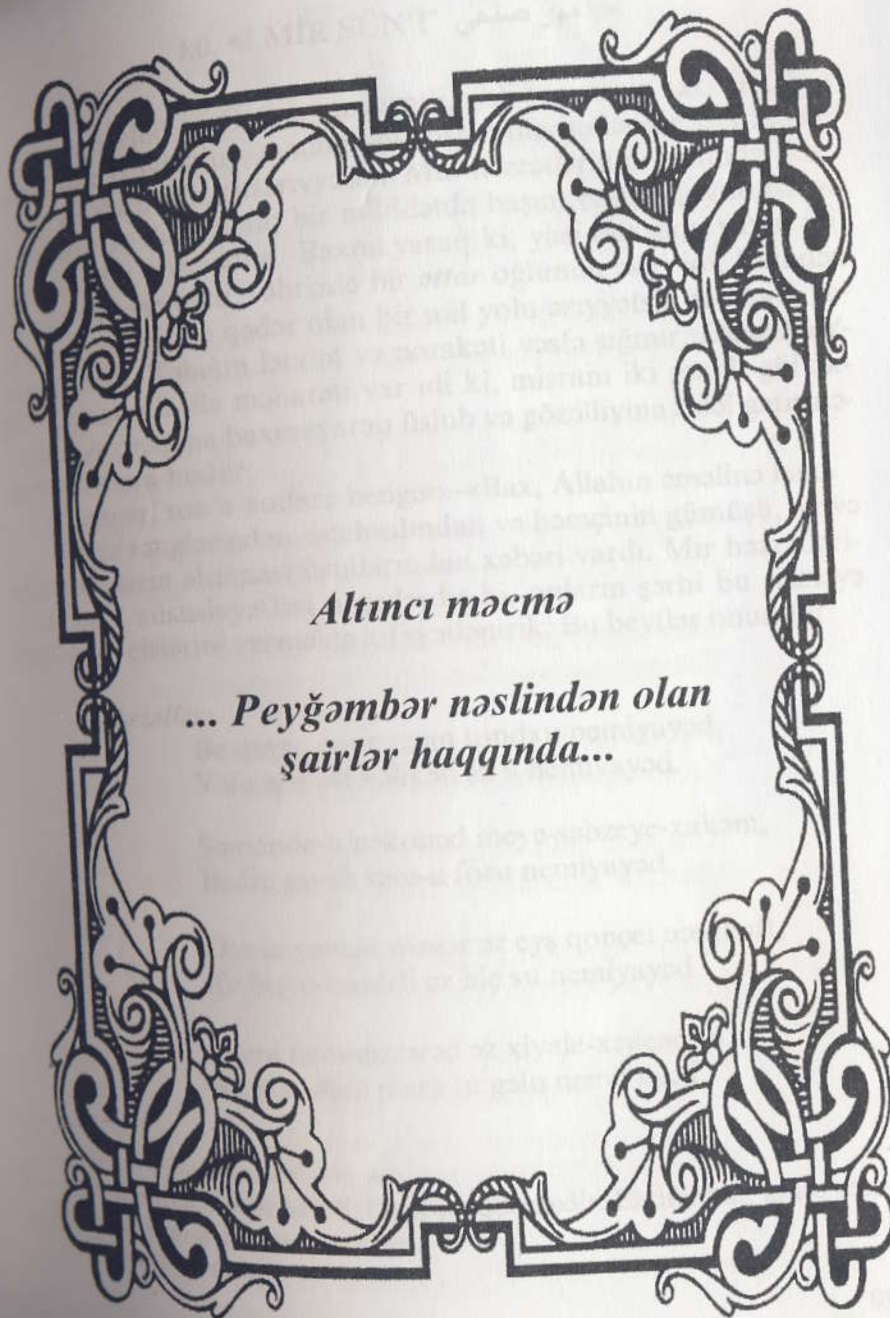
Hər dəm məra be qəmze to namehreban məkoş,
Gər mikoşi be kame-dele-doşmənan məkoş.

Mən tabe-şekveye-to nədarəm, xodayra,
In nimcan ke mande be tiğe-zəban məkoş

Vəh ke hər ləhze fozuntər ze fozun mibinəm,
Gərmi əz hosne-to, bazare-tələbkarira.

Rübai:

Çeşmət nazəm ke naz miruyəd əz u,
Səd qəmzeye-delnəvaz miruyəd əz u.
Bər xakəm əgər ze naz yek rəh qozəri,
Ta həşr qole-niyaz miruyəd əz u.

80. MİR SÜN'İ* میر صنعی

Nişapurludur. Dərviş xasiyyətli, əhli-təqva bir şəxs idi. Şeir sənətində bəndənin – mənim yol göstərənlərimdəndir. Şeirin mühüm risalələrinin əksəriyyətini Mir həzrətlərinin yanında oxumuşam. Üç ildən artıq bir müddətdə başını balışa qoyub istirahət etdiyini görmədim. Baxmayaraq ki, yaşı doxsana yaxın idi. Darüs-səltənə olan Təbrizdə bir *əttar* oğlunun əsiri idi. Evindən onun məhəlləsinə qədər olan bir mil yolu əziyyətsiz dəfələrlə gedib-gələrdi. Təbinin lətafət və nəzakəti vəsfə sığmır. ***Əlaqəbəndlik***** sənətində elə məharəti var idi ki, misranı iki rəngli gül əkməklə yazmağına baxmayaraq üslub və gözəlliyinə xələl gətirməmişdi. Misra budur:

«Bengər, son'e-xodara bengər»-«Bax, Allahın əməlinə bax»

Kağız rənglərindən, istehsalından və həmçinin gümüşü, ağ və göy rənglərin alınması üsullarından xəbəri vardı. Mir həzrətlərinin gözəl xüsusiyyətləri o qədərdir ki, onların şərhi bu risaləyə sığmaz. Şeirlərini verməklə kifayətlənirik. Bu beytlər onundur:

Qəzəllər:

Be qeyre-cour əz an tondxu nemiyayəd,
Vəfa xoş əst vəlikən əz u nemiyayəd.

Səmənde-u nəkonəd meye-səbzeye-xakəm,
Bedin giyah səre-u foru nemiyayəd.

Dər in çəmən məgər əz eyş qonçei nəşekoft,
Ke buye-xoşdeli əz hiç su nemiyayəd.

Dəmi nemiqozərəd əz xiyale-xəncəre-u,
Ke abe-dide məra tu gəlu nemiyayəd.

---

* Bəzi mənbələr onu Mir Səfi kimi təqdim edir. Ehtimal ki, katib xətalarından irəli gələn qarışıqlıqdır.

** Güləbətin sənəti.

Ze nikvan nəkonəm qət'e-arezu, *Son'i*,
Çera ke in sefət əz mən neku nemiyayəd.

Nazəm be suze-sinevo əşke-niyaze-xiş,
Darəm səri ço şəm' be suzo-qodaze-xiş.

Anan ke del be zolfe-neqari nəbəsteənd,
Aya, çe kərdeənd be omre-deraze-xiş.

Əz nəzər rəftiyo rəft əz ca dele-bihaseləm,
Ta nemiyayi be caye-xod nemiyayəd deləm.

Qolbone-dərdəm məno dər qolşone-qəm camra,
Mişəvəm pəjmorde çon dər qol nəbaşəd pamra.

Mən ke bi u çon sənubər dərhəm əz bare-deləm,
Səd gereh bər yekdegər darəd dele-bihaseləm.

Suzəd əz dağe-conun çon şəm' sər bər tən məra,
Zatəşe-souda qodazəd tuğ bər gərdən məra.

Bər ma şəbe-qəmkar bəsi təng gereftəst,
Ku sobh ke ayineye-ma zəng gereftəst.

Atəş zəde mehro məhe-mən dər dele-əğyar,
Misuzəd əz in şole ke dər səng gereftəst.

Əz ruze-siyəh mikonəd əfqan dele-*Son'i*,
Xasiyyəte-morğane-şəb ahəng gereftəst.

Çenan be koştəne-oşşaq mikeşid deləş,
Ke nimkoşte reha kərd əz şetab məra.

Be ruyət ayineye-del moqabel oftadəst,
To dər deliyo məra kar ba del oftadəst.

Əksər beytləri bəyənilir. Divanından müntəxabat çıxarmağa bir kimsənin qüdrəti çatmaz. Təbrizdə də vəfat etdi. Qəbri *Cahanşah məscidinin* qarşısındadır.

81. ❁ MİR HÜZURİ QUMİ* ❁ میر حضوری قمی

Mir Əşkinin (№ 82) qardaşıdır. Baxmayaraq ki, Mir həzrətləri deyirdilər ki, o mənim qardaşım deyil. Xülasə, bu Mir *zahiri elmləri* öyrənməkdə uzun illər zəhmət çəkdi, lakin o zəhməti mü-qabilində inkişaf edə bilmədi. Şairliyi alimliyindən üstün idi. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Koşte əz bəhre-rezaye-to şodən asan əst,
Mişəvəd şad bədamuze-to doşvar an əst.

Şəb çon be sine dərde-məhəbbət fozun şəvəd,
Geryəm be haləti ke dele-səng xun şəvəd.

Qeyrət gereftəm anke bər oftad əz cəhan,
Olfət miyane-mavo rəqibe-to çun şəvəd.

Naomid əz sare-baline-*Hozuri* an şux,
Ab dər dide ço bər xast qiyamət bər xast.

Be ruze-mərg fəqan bər məzare-mən məkonid,
Zəmanera xəbər əz coure-yare-mən məkonid.

Siyahpuş məgərdid bəhre-matəme-mən,
Dər in lebas şekayət ze yare-mən məkonid.

Səre-*Hozuri*yo fetrake-xunçekan nəgeryəd,
Həvaye-didəne-çaboksəvare-mən məkonid.

Xoş an rənceş ke suye-u nəzər əmda nemikərdəm,
Dele-mən mitəpid əz şouqo sər bala nemikərdəm.

* Mir Əzizullah. H.1000-də vəfat edib.

Xoş an ağaze-eşqo aşenai kəz həya hərgez,
Nemirəftəm bərəş ta həmrəhi peyda nemikərdəm.

Səd soxən darəm vəli pişe- to quyaiyəm nist,
Sərbesər əfsunəm əmma dər to giraiyəm nist.

Təmənnai kəzu darəd dele-omidvare-mən,
Təkəllof nist miyərzəd be dərde-entezare-mən.

Hər çe badabad dər bəzməş *Hozuri* mirəvəd,
Biş əz in dər konce-həsrət tabe-tənhaiyəm nist.

Ba to dər xab deləm ərze-təmənna mikərd,
Dər gəlu gerye gereh bud ço bidar şodəm.

Oqate-xoş an bud kəz əsbabe-təəlloğ,
Divane deli daştəm, an həm degəri daşt.

82. ❁ MİR ƏŞKİ* ❁ میر اشکی ❁

Qum vilayətindəndir. Çox yuxarıdan gedən idi. *Tərdüləks*** şəklində bir divan bağlamışdı. Qürrələnirdi ki. «iki divanım var». Belə şeir deyirdi:

Şeir:

Məstane-koşteqane-to hər su fetadeənd,
Tiğe-tora məgər ke be meyab dadeənd?

Nə təble-baz bər rəxşe-cəfa an nazənin bəste,
Sərəm beboridevo bəhre-nəvazeş pişe-zin bəste.

Nəhayət, Hindistana gedib o vilayətin hakimi tərəfindən qəbul olundu. Deyirlər həmən məclisdə ona yüz min sikkə pul verdilər və hövsələsi təngimiş Mir pulu alan kimi şadlıqdan canını tapşırdı. Allah rəhmət eləsin.

* Mir Hüzurinin qardaşıdır (№ 81). H.972-də vəfat edib.
** Əvvəldən axıra və axırdan əvvələ.

83. ❁ MİR MƏHƏMMƏD MÖMİN ASTƏRABADİ* ❁
❁ میر محمد مؤمن استرابادی ❁

Öz dövrünün alimlərinin alimi olmuş Mir Fəxrəddin Səmakinin bacısı oğludur. Mir həzrətləri təmiz elm adamıdır. Şahzadə Sultan Heydər Mirzənin müəllimi və bəlkə də aşiqi idi. Olduqca xoştəbiət şairdir və bu beytlər onundur:

Mətlə:

Xət dəmanidiyo del mibərəd an xənde hənuz,
Naxone-hosne-to canrast xəraşənde hənuz.

Bər anəm kəz cəfahayət vətən cayi konəm ke anca,
Neşane-hosn hərgez nəşnəvəm, name-məhəbbət həm.

Məhbubinin aşiq olmasının tənqidi haqqında deyilmiş bu beytlərdə təzəlik var:

Beytlər:

Kərde şəm'i be delət xane mobarək başəd,
Şəm'e-mən mənsəbe-pərvane mobarək başəd.

Be həvaye-səre-kuyi ke to midaniyo mən,
Şəb borun amədən əz xane mobarək başəd.

Mimordəm əz ələm əgər əndək təvəccohi,
Zaher nemişod əz negəhe-qahqahe-to.

Şodəm avare tərsəm digəri gərdəd feqare-u,
Bər oftəd kaş rəsme-eşqbazi əz deyare-u.

Əsəre-məlahəte-u məne-zəxmxorde danəm,
Ke nəməkfeşan həmeşəb be deləm qozar darəd.

* H.1025-də həyatda olub.

84. MİR SƏDİD RAZİ* میر سدید رازی

Məşhur Qazi Məhəmməd (Razi) oğludur. Belə bir nəslə mənsub olmasına baxmayaraq, elə qayğısız və laübali bir şəxsdir ki, deyiləsi mümkün deyil. Daxili və zahiri gözəlliklərlə bəzənmiş bir insandır. Musiqi elmini yaxşı bilir. Şeiri qiymətləndirməkdə mahirdir. Bəzən özü də şeirə meyl göstərir. Bu beyt onundur.

Beyt:

Dele-xamuşe-mən əz biədəbihaye-rəqib,
Vəqte-an şod ke degər ərbəde ağaz konəd.

85. MİR HƏZİNİ** میر حزینی

Mir Zeynəlabidin Vaiz oğludur. Yəzddəndir. Fazil, alim və xoştəb bir cavan idi. Bəzən şeirə də meyl göstərirdi. Deyirlər ki, bu rübailəri can verərkən deyib:

Rübai:

Henqame-qəm fərağ ənduxtən əst,
Vəğte-rəveş codai amuxtən əst,
Va suxtəm ze xiş əz bi mehri,
Va suxtəni ke bədtər əz suxtən əst.

Rəft an ke be kofr mikeşəd imanəm
Aşeq gəştəm konun nə in, ni anəm.
Bi xod bi yar gerde-del migərdəm,
Xod Kəbevo xod haciyo xod qorbanəm.

86. MİR ƏBU TURAB ƏLƏVİ میر ابو تراب علوی

Həmədanda ***təbabətlə*** məşğul idi. Müalicəsi bir fayda gətirməsə də qədəmlərinin bərəkətindən xəstələri bir o qədər də tələ-

---

* ***Çap nüsxəsi***nə görə ***Zari*** , səhvdir. Qazi Abdulla Razinin (№ 47) qardaşıdır.

** ***Çap nüsxəsi***ndə yoxdur.

fat vermirdilər. Həyatının əvvəllərində Mövlana Heyrəti Hərəvi (№ 162) ilə həmsöhbət olub və öz soyuq şeirlərini oxumaqla onu cana yığırdı. Bir gün ***«Bulə kənar»*** adlı çayın kənarında Mir həzrətlərinə qüsl vacib olur. Mövlana Heyrəti fürsəti qənimət bilib Mirin bütün ömrü boyu yazdığı şeirləri vərəq-vərəq, bəlkə də cüzv-cüzv suya atır. Mir vəziyyətdən agah olub əl-qol atana qədər bütün şeirlər heç olur. Onların arasında olan ülfət küdurətə çevrilir və Mir həzrətləri Heyrətidən inciyir. Bir neçə gündən sonra Mövlana Heyrəti Mir həzrətlərinin ürəyini almaq üçün iştirak etdiyi bir məclisdə həmsərhəd olan bir şəhərdən təbib daxil olub mənası anlaşılmaz bir söz yığını deyir. Məclisdə olan iraqlılar bu anlaşılmaz söz yığınından təəccüblənib bir-birindən soruşurlar ki, «bu adam nə deyir». Mövlana Heyrəti onlara belə cavab verir: «Bu həmən Mir həzrətlərinin gözəl şeirlərini qatdığımız çayın suyu ilə əkin sahələrini suvarıb, məhsulundan yeyib hədyan danışır». Haqq Mövlana Heyrəti tərəfdə olduğu üçün Mir həzrətlərinin şeirlərindən bir neçə beyti nümunə verilir:

Qit'ə:

Sərma şodo be hiç nədarim dəstrəs,
Bi qəm neim billah əz in fekr yek nəfəs.

Cəmi xəzide pəhluye-həm dər xərabei,
Əz sərdiye-həva həme bədhal çon məqəs.

Dər xanei ke, mənzelo mava gerefteim.
Hasel lebase-ma həme an xanəsto bəs.

87. MİR MƏHƏMMƏD KƏSKƏNİ* میر محمد کسکنی

Səbzəvarın böyüklərindəndir. Şücaətlərinin şöhrəti çox yayılıb. Deyirlər ki, aşağıdakı beytlər onundur:

Beyt:

Qol nime-şəb şekofte şəvəd dər hərime-bağ,
Təlime-qolroxan be həya in qədr bəs əst.

---

* H.911-ci ildə həyatda olub.

Əvvəl eşq əsto əz heyrət nədarəm zouqe-vəsl,
Morğe-dam oftade yekçəndi nəxahəd danera.

Aşağıdakı qitəni də Xacə Əhməd Cami və Mir Hüseyn Təb...
dükaninin qətli haqqında yaxşı deyib:

Qit'ə:

Əz qaziye-cam duş mikərd soal,
Məhmud ke lotfo ezzətəş adəto xust.

Əfzəl başəd şəhadəte-Mir Hüseyn,
Ya Ruze-cəza bəradərəm əfzəl əz ust.

Qazi qoftəş ke əz koca ta be koca,
An koşteye-doşmən əst o in koşteye-dust.

88. MİR VALEHİ QUMİ* میر والهی قمی

Köhnə şairdir. Xoşsəliqə və xoşsöhbət bir insandır. Yaxşı
beytləri çoxdur, necə ki, bu beytlərdən görünür:

Beytlər:

Suxt mara təbe-eşqe-to çenan kəz heyrət,
Duzəx ənqoşt gəzəd bər səre-xakestəre-ma.

Be kəsi əz an nəkərdəm gele ta be qayət əz to,
Ke bərəm be xak ba xod dele-porşekayet əz to.

Ba mehro-məhəbbət to cəfapişe çe dari,
Rou, dağ be cani neho xun dər çeqəri kon

Xeyale-qətl ke emruz dər deləl migəşt,
Ke miqozəştiyo əz qəmzeye-to xun mirixt.

Be aşyaneye-bolbol nəsim pa zədo qoft,
Ke xano mane əsiran xərab mibayəd.

---

* Mir Yusif.

Ləb xamuşo dide bər zəmin əst,
Xasiyyəte-didəne-to in əst.

Qafel mənneşin ke ahe-mara,
Səd dəşne nihan dər astin əst.

Ta celveqahe-şahede-eşqe-to şod deləm,
Bər comle ozvhaye-tənəm naz mikonəd.

Dər konce-xane fekre-to çəndan məra neşand,
Kəz pərde ənkəbut dəre-mənzeləm gereft.

Cai ke areze-to neqab əz qəmər keşəd,
Xorşid gərdən əz peye-nəzzare bər keşəd.

Həmrəhe-qeyr əsto ba mən səd enayət mikonəd,
Ya rəb in lotf əst, ya rəf'e-xecalət mikonəd.

Roxsare-xod dəmi ke nəmai be *Valehi*,
Dər dide kəm konəd ze təhəyyor neqahra.

89. QAZİ ƏSİRİ RAZİ* قاضی اسیری رازی

Əsli-nəsəbi məlum olan seyidlərdəndir. Fəziləti dəvar. Yaxşı
katib, dünya görmüş insandır. Şeirlərinin dadı-duzu əskik deyil.
Bu beytlər onundur:

Nəzm:

Xeyaləş bəske dər əndişe besyarəm əndazəd,
Conune-yekbaregi tərsəm ke dər bazarəm əndazəd.

Şəvəm gər morğo beneşinəm be divarsəraye-u,
Nəsime-naomidi əz sərə-divarəm əndazəd.

Qased rəqib budevo mən qafel əz fərib,
Bidərd moddeaye-xod əndər miyane saxt.

---

* Qazi Məs'ud Seyfi oğlu. H.982-də vəfat edib.

Hosne-to ze xət rotbeye-ecaz gereftəst,
Əncame-to keyfiyyət ağaz gereftəst.

Ço qased yaft şouğəmra ze məktube-por əfsunəş,
Deləmra saxt xun ta kərd aqahəm ze məzmunəş.

Sərapa suxtəm zin qəm ke şəm'e-bəzme-u xodra,
Sərapa suxt ta əz bəzme-u narənd birunəş.

90. ❀ MİR HEYDƏR KƏRƏHRUDİ میر حیدر کرهرودی ❀

Məşhur Mir Əlaəddin Mənsurun oğludur. Olduqca istedadlı cavandır. Himmət və səxavəti çox yayılıb. Yaxşı xətti var, şeiri də yaxşıdır. Bu beytlər onundur:

Nəzm:

Əz şekafe-sine qoftəm hale-delra bengərəm,
Nimbəsməl taeri didəm ke dər xun mitəpəd.

Çənd əz nəvide-amədənət bixəbər şəvəm,
Yek bar bixəbər ze dəre-xaneəm dəra.

91. ❀ MİR HEYDƏR KAŞİ* میر حیدر کاشی ❀

Alçaq boylu və cılız cüssəli bir adam olmağına baxmayaraq istedadı çox ucadır. ***Müəmma və maddeyi-tarix*** ustasıdır. Deyirlər Xan Əhməd padşahın (№ 4) adına elə bir qəsidə deyib ki, hər misrasından bir müəmma və bir [maddeyi-] tarix çıxır. Əgər düzdürsə, çox diqqətlilik tələb edir. Bu bir neçə ***müəmma*** onundur:

Mollaşah adına:

Mən taze aşeqo yar bidad kərde ağaz,
Del dad yare-noura piş ke mibərəd baz.

* Əmir Rəfiəddin Heydər Müəmmayi. Əkbər şahın (H.949-1014; hakimiyyət illəri h.963-1014) mülazimi olub. 1014-də onun ölümünə maddeyi-tarix deyib.

Həbib adına:

Şəbha ke təmame-aşeqan bidarənd,
Çeşmo dele-mən bexabe-rahət yarənd,
Saher pesəri ku ke bərəd səbro qərar,
Əvvəl ze delo dide ço xabi darənd.

Söhrab adına:

Xoş anke nəzər be suye-ma əndazənd,
Gərdənd bema be hale-ma pərdazənd,
Gərdəndo kəle sərasəro kakolha,
Gəh kəc benəhəndo gəh pərişan sazənd.

92. ❀ MİR QÜRBİ* میر قربی ❀

Bağlandığı məskəni məlum deyil. Özü eşq əhli, görkəmi fənailikdən xəbər verən bir insan idi. Əbərquh şəhərində Maqsud adlı bir cavana aşiq idi. Səhərlər, bəlkə də bütün günü ağlaya-ağlaya yol gedirdi. Məşuqunun adına bir müəmma demişdi. Müəmmanın adını gizli yazdığı halda ona rast gəldim və dedim: «bu müəmma Maqsudun adınadır. Deyin ki, düzdür». Mənim o vaxt təqribən on yaşım var idi. Mir həzrətləri təəccüblənib mənim üçün bir dua oxudular. Mukafat olaraq bir qəzəl də hədiyyə verdilər. Aşağıdakı beyt həmən qəzəlin məqtəidir:

Məqtə':

Mən'e-***Qorbi*** koni ke nale məkon,
Nəkonəd nale pəs bequ çe konəd.

Özü dərviş, əməli saleh bir adam olduğu üçün duası yəqin ki, müstəcəb olmuş olar. Aşağıdakı beytlər də onundur:

Şeir:

Şod ze Leyli təl'əti vadiye-mohnət məskənəm.
Rəft əgər Məcnun əzin aləm be caye-u mənəm.

* Əsli Gilandan olsa da Qəzvində sakin idi.

Tə'ne bər çake-gəribanha məzən dər aşeği,
Pak damanəm ço qol çakəst əgər pirahənəm.

93. SEYYİD MƏHƏMMƏD NƏCƏFİ* سید محمد نجفی

Qənaim qəbiləsindəndir. ***Zahiri elmlər*** bilicisi idi. Buna ba- mayaraq Hindistana getdi. Lakin orada diqqət görmədi. Təhq- olundu. Bir müddət həbsdə yatdı. Şeir təbi pis deyil. Bu beytlər onundur:

Beyt:

Emşəb be yade-ləle-to xunəm sil bud,
Əz əbre-dide hər mojeəm rude-Nil bud.

Məşno, məqu, məpors ze eyş ço zəhre-ma,
Ba anke dər piyaleye-ma səlsəbil bud.

Dəre-həftado do mellət zədəmo bər dəre-yəs,
Naomid əz mədəde-kebro mosalman rəftəm.

Ozr mirixt be hər dər ke şodəm, pendari,
Ke be dəryuzeye-məhrumiye-herman rəfrəm.

Həm to yadəm koni kəz xatere-biqaneo xiş,
Ta be səd mərhələ zan canebe-nesyan rəftəm.

Be eşrəte-to ke ma bolbolane-an çəmənim,
Ke qol şekofto nədanesteim bağ kocast.

Be dəsto tiğe-to nazəm ke koşteqane-qəmət,
Ze Xezro zendegiyəş niz bac mitələbənd.

Ey yade-toəm selsele conbane-conun,
Dur əz tovo bəzme-to məqu çunəm çun.
Çon şəm' setade ta be zanu dər əşk,
Çon cam neşəste ta be gərdən dər xun.

* *Çap nüsxəsində* yoxdur.

İn koşdevo mordeye-qəmət bi din əst,
Qorbane-tora ze eyd səd təhniyət əst.
Saleh kevo taleh çe ke dər bargəhət,
Taət qonəh aludetər əz mə'siyət əst.

94. MİR ƏBÜLBƏQA [BƏQAİ]* میر ابوالبقا [بقا ئی]

Təfriş adlı qəsəbədəndir. Xoş rəftarı olan, ədəb-ərkanlı və şux təbiətli seyyidzadədir. İnsanlar ilə ünsiyyətində riya yoxdur. Vaxtını mütaliə və şeirə sərf edir. Şeirə aid bir risalə də yazıb. Şah Abbasın məddahı idi. Şaha həsr etdiyi mədhiyyələri toplu halına salıb. Pis deyil. Təzəliyi var. Şeirləri belədir:

Beytlər:

Nəsime-sobh ço buyi ze zolfe-yar gereft,
Cəhan ze nekhəte-u buye-nobəhar gereft.

Məgər ze çeşmeye-nuşe-to Xezr yaft neşan,
Ke əz xecalət benohoft çeşmeye-heyran.

Fozud hosne-qolarezət ze səbze xət,
Bəli ze sonbol qol rast zibo ze bostan.

Çe qol ke çeşme-cəhan əsto bər həme rouşən,
Ke eybdide bud gər nəbaşədəş mojqan.

Hənuz əvvəle-hosn əsto delrobaiye-to,
Be mehr kuş ke zudəst bivafaiye-to.

Be şəm'e-mən nəzibəd bulşəvəsra lafe-sərqərmi,
*Ke inca atəş əz balo pəre-pərvane mirizəd.***

Yekira xater agah dadənd,
Yekira taco təxto cah dadənd.

* Məhəmməd Arif.
** Bura qədər olan beytlər *çap nüsxəsindən* götürülmüşdür. Bioqrafiya *əlyazmada* daha genişdir.

Nəsibe-ma ze qesmətxaneye-qeyb,
Qəmi, an həm be səd ekrah dadənd.

Səba dər costocuy əz pay beneşəst,
Be bəzme-vəsl əz anəş rah dadənd.

Ze nakami, ***Bəqai***, şekve ta key,
Kera kame-dele-delxah dadənd.

95. MİR MÜNHA میر منهی

Ərdistana tabe olan Zəvvarə kəndindəndir. Hatəmi-Kaşi (№ 181) şagirdidir. Çox yuxarıdan gedən həyasız bir şairdir. Y qin ki, ustadından yalnız bu pis sifətləri götürə bilib. Şeirləri belədir:

Beytlər:

Atəş foruze-del negəhe-sehrsaze-tost,
Cane-rəxne-rəxne əz mojehaye deraze-tost.

Monha, be hərze çənd şekayət koni ze yar,
İn sərkeşi təmam ze ərze-niyaze-tost.

Tərsəm degər cəza tələbənd əz şəhide-to,
Əz lezzəti ke ba dəme-şəmşirbaze-tost.

Ze bitabi bədəl kərdəm be mohnət şademanira,
Ze yəmne-eşq bər xod təlx kərdəm zendeqanira.

Səgane-kuye-ura bi səbəb əz xod bər avərdəm,
Be xod bihude doşmən saxtəm yaran canira.

Dərde-deləm əz an be modava nemirəsəd,
Kinca kəsi be dərde-kəsi va nemirəsəd.

Səd bar qoftəm, ey pesər, pase-dele-***Monha*** bed
Kəz bixodi zan bədzəban hərfi məbada sər zənəd

96. MİR CƏZMİ* میر جزمی

Təbrizdəndir. Öz vilayətində ***əttarlıq***la məşğul olurdu. Şeir əhlinə bərş** və tiryək qonaqlığı verirdi. Bu işi etməkdə məqsədi şairlərin bəd sözlərindən özünü qorumaq idi. Şeirdə təbi pis deyil. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Ba vocude-bivəfaihaye-u,
Suxt canəmra codaihaye-u.

Baese-biqanegiha mişəvəd,
Ba rəqiban aşenaihaye-u.

Ustadımız Mir Sün'inin vəfatı haqqında bu [maddeyi-]tarixi yaxşı deyib:

Mir Son'i xan mə'nira nəmək,
Anke mitabid əz vey nure-eşq.

Eşqbazi bovəd dayem ture-ma,
Caye-u bada həmişe ture-eşq.

Sale-tarixe-vəfatəş əz do tur,
Yaftəm əz şouqe-şero şure-eşq.

97. MİR BƏZMİ HƏMƏDANİ*** میر بزمی همدانی

Bir qədər əvvəl haqqında danışılmış Mir Əbu Turab Ələvinin (№ 86) oğludur. Köklü seyiddirlər. Dostluq və yoldaşlıqda zahiri batinindən də yaxşıdır. Şeir təbi pis deyil. Bu beytlər onundur:

---

* ***Əlyazma***da Mir Hərfi kimi verilsə də çapda olan Mir Cəzmi adına üstünlük verildi.

** Hind həşişi – narkotik xüsusiyyəti olan maddə.

*** Mənbələrdə Mir Əqil Kövsəri Həmədani kimi də təqdim edilir. ***«Fərhad və Şirin»*** adlı məsnəvisi olub.

Beytlər:

Meyi xahəm, kəzu məst ançenan dər kuye-yar oftəm
Ke çon sər bər zənəd sobhe-qiyamət dər xomar oftəm

Be bəzməş naneşəste xaterəş əz mən be təng aməd,
Be ləb nəborde cami şişeye-eyşəm be səng aməd.

Səbr ba anke be mən mojdei rahət nədəhət,
Taqətəm roxsəte-ezhare-şekayət nədəhəd.

Qətrei əşk ze çeşməm be zəmini nəçekəd,
Ke qoləş ta be əbəd buye-məhəbbət nədəhəd.

Şouq xahəd ke şəbi paye-xiyalət busəd,
Ədəbe-eşq dər əndişe ke roxsət nədəhəd.

Əgər çe ba degəran dər təkəllom əst an ləb,
Nəmək driğ nədarəd ze zəxmxariye-ma.

Tire ruze-dele-mən gər şəbe-mohnət in əst,
Vay bər canəm əgər suze-məhəbbət in əst.

Mərge-*Bəzmi* mucebe-xoşhaliye-u mişəvəd,
Ey rəfiqan, ba xəbər sazid deldare-məra.

98. MİR ƏBU TURAB MƏHRƏMİ RAZİ* میر ابو تراب محرمی رازی

Bir qədər əvvəl haqqında danışılmış **Qazi Əsirinin** (№ 89) qardaşıdır. ***Zahiri elmləri*** öyrənmək yolu ilə gedir. Yaxşı da çalışır. Gözəl təbiətli insandır. Şeiri də yaxşı deyir. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Təni ze zəəf ço kaho qəmi bərabəre-kuh,
Şekəste bəste deli darəmo hezar ənduh.

To, ey hərif, ke qorbe-vosal mitələbi,
Bebin ke bərğe-təcəlla çe mikonəd ba kuh.

Suxte qeyrra ze qəme-eşq setize raye-to,
Qeyr ke suzəd inçenin vay bər aşenaye-to.

Zatəşe-rəşk suxtəm in çe bəla məhəbbət əst,
Ta be miyan nəhadeəm raze-to ba xodaye-to.

99. MİR HƏZİNİ YƏZDİ میر حزینی یزدی

Tacirdir. Yaxşı zövqü və düz sözü olan şairdir. Bu beytlər onundur.

Beytlər:

Dər əsnaye-təqafol əz neqahe-xəşmaludəş,
Ço an seydəm ke səyyad əz qəme-mordən koşəd zudəş.

Entezare-u nemiquyəm ke zarəm mikeşəd,
Naomidihaye-bəd əz entezarəm mikeşəd.

Qət'e-omid ço əz yar be nakam konəm,
Suzəm əz həsrəto va suxtənəş nam konəm.

Çe rəvəm rənce ze kuyəş ke be səd xune-cegər,
Bayədəm rəft ke digər be xodəş ram konəm.

Xune-biçare *Həzini* səre-rahəm girəd,
Xəşmgin çon səfər əz kuye-delaram konəm.

Əgər vəqte-nəzzareət morde budəm,
Ze dəste-fəraqe-to can borde budəm.

Be ağyar çon mikoni mehrebani,
Ke namehrebanət bər avərde budəm.

---

* *Çap nüsxəsinə* görə Məhrum Razi (?!).

Anke ba cano deləm bidade-hecran mikonəd,
Kaferəm gər hiç kafer ba mosəlman mikonəd.

İn çe təcil əst dər xunrizəm, ey namehreban,
Çon vəfaye-mən tora axər peşiman mikonəd.

Yek didənət təlafiye-sədsaleye-mohnət əst,
Gər dər qəme-fəraqe-to mərgəm əman dəhəd.

Çon konəm arezuye-vəslo deli şad konəm,
Əz setəmhaye-to yad arəmo fəryad konəm.

Yade-yarane-vəfadar qəriban ço konənd,
Ey *Həzini*, məne-biçare kera yad konəm.

Qəmgin nemişəvəm ze vəfaye-to ba rəqib,
Əz bəske bər vəfaye-toəm etemad nist.

Avare mişəvəd ze dərəş qeyr dəmbedəm,
U dər cəfakeşi ze ***Həzini*** ziyad nist.

Bə'd omri ke ze mən dərde-deli quş konəd,
Moddəara dele-divane fəramuş konəd.

Birəhmiyət məra çe qədr entezar dad,
Ta karəm əz fəraq be koştən qərar dad.

100. ❀ MÖVLANA MİR ƏLİ* مولانا مير على ❀

İmam Hüseyn [ə] nəslindəndir. ***Xəttat***lıqda dövrünün xəttatları içərisində yüksəkdə durur. Olduqca sadə və insan adam idi. Ustad olmağına baxmayaraq qitələrini ***«Əli Əl-katib»*** və ***«Fəqir Mir Əli»*** imzası ilə yazırdı. Onun olduqca yaxşı qitə və yazılarını görmüşəm. Lakin özü haqqında və öz şeiri olan bir qitəni elə yaxşı yazmışdı ki, qələm əhli elə hey onun dövrəsinə fırlanırdı. Həmən qitə budur:

---

* Məşhur Azərbaycan xəttatı Mir Əli Təbrizi

Qit'ə:

Omri əz məşqe-dota bud qədəm həmçon çəng,
Ta ke xətte-məne-biçare bedin qanun şod.

Talebe-mən həme-şahane-cəhanəndo məra,
Dər Boxara cegər əz bəhre-məişət xun şod.

Suxt əz qosse dərunəm çe konəm, çon sazəm,
Ke məra nist əz in şəhr rəhe-birun şod.

İn bəla bər sərəm əz hosne-xət aməd emruz,
Vəh ke xət selseleye-paye-məne-məcnun şod.

Fareq budəm ze aşeqi yekçəndi,
Mibud məra cano del xorsəndi.
Naqah be yek eşve şirinəm saxt,
Rosvaye-zəmane şuxe-şəkkərxəndi.

Bəli, hünər əhli və istedad sahibi heç bir vaxt yaxşı gün görməyib. Düz deyiblər: ***«İstedad əhlini dövran istəməz».***

101. ❀ MİRZƏ SADİQ* ميرزا صادق ❀

Ordubadlıdır. Yaxşı zövqü və səliqəsi olan elm yolçusudur. Mərhum şahın vaxtında müqəddəs Məşhədə gedib o qüds qapısının seyyidü sadatını həcv etdi. Yuxarıdan ixrac hökmü verildi. Deyirlər hal-hazırda Dəkəndədir. Lakin olub-olmaması məlum deyil. Əksər şeirləri rübai olduğundan bir neçəsi ilə kifayətlənirik:

Rübai:

Ey rəhzəne-karevane -zohdo pərhiz,
Bed'ət ne, dustiye-xəsmiamiz.

---

* Kafi Ordubadinin (H.969-da vəfat edib) qardaşı oğlu, Mirzə Hatəm bəy Ordubadinin (№ 39) əmisi nəvəsidir. H.970-də Hindistana gedib və 988-də sağ idi. Əkbər şahın (h.949-1014) müharibələri zamanı Dəkənin ***Qəribkoş*** adlı qəsəbəsində həlak olub.

Dər kuye-to əz hocume nəzzaregiyan,
Ney cay setadən əst o ney rahe-qoriz.

Sadeq, qəme-eşqət ər be can nəpəzirəd,
Nakam be kame-dele-doşmən mirəd.
Həqqe-nəməke-xəndeət ər nəşenasəd,
Ya rəb, nəməke-hosne-to çeşməş girəd.

102. MİR MÜQİS [MƏHVI]* [محوی] میر مغیس

Həmədanlıdır. Təxəllüsü ***Məhvi***dir. Yaxşı seyyidzadədir. Həm də müəyyən bir həddə çatmış elm yolçusudur. Eşq əhli olan qayğısız bir cavandır. Şeir təbi pis deyil. Bu beytlər onundur:

Rübailər:

Mən geryeye -atəşin nemidanestəm,
Mən cano dele-həzin nemidanestəm.
Ney nam be mən qozaştiyo nə neşan,
Ey eşq, tora çenin nemidanestəm.

Məhvi ke ze kuye-əql birun migəşt,
Divanetər əz hezar Məcnun migəşt.
Dur əz to ze dur didəm an qomşodera,
Dər badiyei ke bad dər xun miğəşt.

Ta xal bər vey həmço məh xahəd bud,
Ta xət şahe-hosnra sepəh xahəd bud.
Gər xane ze xeşte-aftabət sazənd,
Ey del, ruzət həman siyəh xahəd bud.

Key zəxme-to dər sineye-ma miyayəd,
Key dərde-məra əz to dəva miyayəd.
Key dər dele-təng çon məni cay konəd,
Gər qəm danəd ke əz koca miyayəd.

* H.1020-də Hindistanda vəfat edib.

103. MİRZƏ İBRAHİM* [DÜRDI] [دردی] میرزا ابراهیم

Həmədan tabeçiliyində olan [Toy] Sərkan adlı qəsəbədəndir. Çox həyalı və ədəbli insan oğludur. Gəncliyinin ilk çağlarında təhsil almaq üçün Həmədana gəldi. Mənə yol tapıb rəssamlıq və şeir öyrənməyə başladı. Az vaxtda çox şey öyrənib yaxşı rəssam və gözəl şair oldu. Deyirlər ki, Kirmanda ***Şah Vəli məqbərəsi***ndə guşənişin olub. Allah köməyi olsun. Ömrünün əvvəllərində yazdığı şeirlərdən bir neçəsini nümunə veririk:

Beytlər:

Ma kərdeim qət'e-nəzər əz vəfaye-to,
Səd can fədaye-coure-məhəbbətfəzaye-to.

Hər kəs ke aşenaye-to şod ruze-xoş nədid,
Xoşvəxt an kəsi ke nəşod aşenaye-to.

Dordi, ço bare-xatere-yari dər in diyar,
Avare şou ke, nist dər in molk caye-to.

104. MİR MAHMUD** [FÜZUNI] [فزونی] میر محمود

Astərabaddandır. Hal-hazırda İsfahanda evsiz-eşiksiz yoxsul həyat keçirir. Lakin güclü şeir təbinə malikdir. Təxəllüsü ***Füzuni***dir. Yaxşı şahmat oynayır. Qarışıq və pərişan əhvalına baxmayaraq şeir və şahmatda səhvə yol verməz. Bu rübaini ***Həkim Şəfai***nin (№ 197) həcvində pis deməyib.

Rübai:

Ey sədrneşine-səfeye-bibəsəran,
Təb'e-to ke va mande ze vamande xəran.
Dər caddeiyo bər nəgiri qədəmi,
Bi niş covalduze-fekre-degəran.

* ***Çap nüsxəsi***nə görə Mir İbrahim Dürdi.
** ***Çap nüsxəsi***ndə yoxdur. Mənbələrdə Mir Məhəmməd kimi də təqdim olunur.

Cəlala adlı bir kişi üçün yaxşı deyib:

Cime-cəhlo əlefe-əbləhiyo lame-ləccac,
Həme dər name-to cəm'ənd *Cəlala* çe əlac.

105. MİR QÜRBİ میر قربی

Lahıcandandır. Müxtəlif xətt [növlərində] yaxşı yazır. Deyirdi ki, «Qubar xəttini məndən yaxşı yazan yoxdur». Görmədik. Müəmmadan xəbəri var idi. *Budaq* adına deyilmiş aşağıdakı müəmma onundur:

Müəmma:

Sərve-bağ, ey botane-hurleqa,
Key be bala bovəd ço qədde-şoma.

Bu ***beytlər*** də onundur:

To gər neqab be mahcəmale-xod nəqzari,
Çe adəmi ke pərira be hale-xod nəqzari

Mikonəm dər eşqe-tərsazadei kofr exteyar,
Miqozarəm ba şoma, ey zahedan, eslamra.

Bəzme-xasso yar saqiyo rəqiban bi nəsib,
Forsət əst emşəb bekeş, ***Qorbi***, peyapey camra.

Şəb dideəm nəzzareye-roxsare-yar daşt,
Duzəx ze rəşk dər dele-gərməm qozar daşt.

Qorbi əz an be eşqe-to momtaz şod ke u,
Cane-fekaro dideye-şəb zendedar daşt.

106. MİR FƏRİBİ میر فریبی

Simnan qazisinin qohumudur. Böyük fəzilət sahibidir. Musiqidə çox mahirdir. Belə şeir deyir:

Məqtə:

Boqzar, ta be suye-***Fəribi*** nəzər konəd,
Ey şərm, çənd manee-canane-mən şəvi.

107. MİRZƏ XƏLİL* میرزا خلیل

Həmədan qazisinin oğlu Mir İbrahimin qardaşıdır. Elm əhli bu zamanədə onu alimlərin alimi sayır. Əsərləri var. Bu Mirzə qardaşının əksinə olaraq cəsarətli idi. Doğrudan da sücaət və səxavət sahibi olan bir cavan idi. Gözəl vaxtlarında onun xidmətində olduq. Bir qədər naxələf və başıpozuq olduğundan Hindistan yolunda xəzan küləyi onun bahar ömrünə əsib həyat gülşənini soldurdu. Bu beytləri onun öz dilindən eşitmişəm:

Beyt:

Ta sərəş gərm ze came-meye-qolqun nəşəvəd,
Yar sərgərm be xune-məne məhzun nəşəvəd.

108. MİR ŞAH MÜRTƏZA میرشاه مرتضی

Həmədan tabeçiliyində olan Artiman kəndindəndir. Qədərincə fəzilət sahibidir. Yaman qayğısız və laübalı bir cavandır. Təəccüblüsü də odur ki, şeyxul-islamdır. Bu rübai onundur:

Rübai:

Həmnaleye-nayo həmdəme-caməm mən,
Nahəqq be riyayo zohde-bədnaməm mən.
Ta meykəde həst ru be məsced nəkonəm
Zendiğəm mən, nə şeyxulislaməm mən

Ey mehr qosəl be bivəfa mimani,
Bər goşte ze ma be bəxte-ma mimani.
Bimehriyo ca dər dele-təngəm dari,
Biqaneiyo be aşena mimani.

---

* Mirzə Məhəmməd Xəlil

109. ❁ MİR MÜİZZƏDDİN* ❁ میر معز الدین

Kaşandandır. Olduqca mülayim, həmsöhbət, xoştəb və xoş-səliqə bir cavan idi. Nəstəliqi ustadların xəttinə yaxın bir məharətlə yazırdı. Dərk edənlər qitəsinin – yazısının qədrini bilir. Təbi də pis deyil. Bu mətlə onundur:

Mətlə:

An qol ze dağe-dəste-xod əfqar kerdeəst,
Hərgez kəsi be dəste-xod in kar kərdeəst.

110. ❁ MİR ƏMİNİ** ❁ میر امینی

Astərabadın Astərabad-Rüstaq adlı bölüyündəndir. Ünsiyyətə girə bilən müsbət cavandır. Zühdü səlah ilə ziddiyyət təşkil edən laubalılığına baxmayaraq zahid və abid olmaq istəyir. Bəzən şeir də deyir. Bu beyt onundur:

Şeir:

Naze-çeşme-setəməngize tora bənde şəvəm,
Rənceşe-məsləhətamize-tora bənde şəvəm.

111. ❁ MİR YƏQUBİ XƏYYAT*** ❁ میر یعقوبی خیاط

Qumdandır. Pis adam deyil. Şirin ləblərin cəfası haqqında olan bu məşhur mətləni ona aid edirlər:

Mətlə:

Hər səda kəz kuh kəndən tişeye-Fərhad dad,
Dad in mə'ni ke əz bidade-Şirin dad, dad.

---

* Mir Müizzəddin Məhəmməd
** Mir Seyyid Əmini
*** Kaşanda doğulub, h.989-cü ildə vəfat edib.

112. ❁ MİR CƏFƏRİ ❁ میر جعفری

Təbrizdə *çəkmətikən* idi. Qürur və himmətinin çoxluğundan şairliyi ar bilib öz sənəti ilə dolanır. Təbi pis deyil. Bu beyt onundur:

Beyt:

Nəkərd yade-mən əz nazo mən bedin xodra,
Dəhəm fərib ke bər qased etemad nəkərd.

Bu rübaini Təbriz qırğını haqqında münasib deyib:

Rübai:

Təbriz ço Kərbəlast əz şivəno şeyn,
Fərqi ke bud həmin bud dər mabeyn.
Kan bəhre-Hoseyn dər məhərrəm bude,
Vin dər rəməzan bəhre-mohebbane-Hoseyn.

113. ❁ MİR SEYYİD ƏLİ MÜSƏVVİR* ❁ میر سید علی مصور

Öz sənətində dövrünün böyük ustadı və mərhum şahın kitabxanasının əshabələrindən olan Mir Müsəvvirin oğludur. Mir özü də olduqca bacarıqlı nəqqaş və rəssam idi. Kiçik bir inciklik üzündən İraqdan Hindistana getdi və Cəlaləddin Əkbər şahın xidmətində yüksəldi. Deyirlər Mir ilə Mövlana Qəzali (№ 149) arasında bir az soyuqluq əmələ gəldi və bir-birini həcv etdilər. Mir Qəzalinin şəklini demək olar ki, olduğu kimi çəkdi və bu səbəbdən hər ikisinin izzət-ehtiramı zəiflədi. Şeir təbi olduqca yaxşıdır. Bu beyt onundur:

Beyt:

Sobhdəm xare-dəm əz həmdəmiye-qol mizəd,
Naxoni bər dele-sədpareye bolbol mizəd.

---

* Məşhur Azərbaycan rəssamı.

114. MİR NƏCDİ مير نجدی

Yəzddəndir. O vilayətin əsil-nəsəbi məlum olan seyyidlərindəndir. Çox ləyaqətli və ünsiyyətə girə bilən insandır. Rəftarı hamı ilə bir cürdür. Pis-yaxşı, şərif – qeyri-şərif olmalarına baxmayaraq. Dəfələrlə Hindistana gedib qayıdıb. Yolçuluq edib bərkimiş insandır. Mənim evimə çox gəlib. Şeir istilahlarını yaxşı bilir. Yaxşı da şeir deyir. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Ço bər zəmin sərəm an nazənine-cəvan əndaxt,
Sərəm kolah ze şadi bər aseman əndaxt.

Ze pişe-çeşme-to mixastəm ke beqorizəm,
Neqahe-gərme-toəm dəst dər miyan əndaxt.

Rəsid vəqte-şəhidane-qəmze, bər xizid,
Ke an neqahe-qiyamət bedin cəhan əndaxt.

Ba qeyr həmdəmiyo meye-nab mizəni,
Bər atəşe-məhəbbəte-ma ab mizəni.

Fərdast, ey emam, ke əz kofre-qəmzeəş,
Naqus dər bərabəre -mehrab mizəni.

Gər bəste kəmənde-məhəbbət nəgəştei,
Nəcdi, çe piç mixoriyo tab mizəni.

Mən bəste bale-morğ xəzan dide qolşənəm,
Hərgez nədideəm behəme omr yek bəhar.

Şadi təlağdadeye-sədsaleye-mən əst,
Ba u məra çe nesbəto ura be mən çe kar.

Məcnun ze qəm həlak şodo kuhkən ze dərd,
Mao toim, *Nəcdi*, əz işan beyadeqar.

115. MİR TƏŞBİHİ* مير تشبيهی

Kaşandandır. Səfərlər edib dünya görmüş insandır. Vaxtını dərvişliklə, yamaqlı paltarlar geyməklə keçirir. Belə bir vəziyyətdə elə bir əqidəsi var ki, aşağıdakı rübaidən məlum olur:

Rübai:

Bəhre-kərəməm mennəte coude-ke bərəm?
Məhve-ədəməm name-vocude ke bərəm?
Quyənd socud pişe-həqq bayəd kərd,
Çon mən həme həqq şodəm socude-ke bərəm?

Dediyi aşağıdakı beytlərin də incəliyi var:

Beytlər:

Yeki bər xod bebal, ey xake-qurestan, beşadabi,
Ke çon mən koştei zan dəsto xoncər dər ləhəd dari.

Kelide-xold midadəm bəhaye-mojdeye-vəsləş,
Kəsi gər mixərid inca mətae -ancəhanira.

Kəfe-pa be hər zəmini ke rəsəd to nazəninra,
Be ləbe-xəyal busəm həme omr an zəminra.

Be səge-yar əgər nesbəte-əğyar konəm,
İn cəfaist ke nesbət be səge-yar konəm.

116. MİR QÜDSİ** مير قدسی

Təfriş adlı qəsəbədəndir. Şeir təbi də belədir:

Şeir:

Əz neqahe-gərme-mən bər xod be səd del aşeq əst,
Dide dər ayineye-çeşməm məgər roxsare-xiş.

---

* Mir Əli Əkbər Təşbihi. *Nöqtəvilər* təriqətinə mənsub olub. *«Zərrə və Xurşid»* adlı məsnəvi yazıb.
** Mir Məhəmməd Hüseyn. H.992-də vəfat edib.

Şouq nəqzarəd kəzu yekbaregi del bər konəm,
Vər nə ba in natəvani mordənəm doşvar nist.

Zədən xəncəro mərhəm tələbidən ze rəqib,
Bər səre-zəxme-deləm xəncəre- digər zədən əst.

Xun tələb kərdən əz an şuxe-setəmgər, *Qodsi*,
Atəşe-rəşk be həngameye-məhşər zədən əst.

117. ❧ MİR SƏDRƏDDİN MƏHƏMMƏD ❧

❧ میر صدرالدین محمد ❧

Kirman vəziri Mir Şahmirin oğludur. Çox ləyaqətli və ünsiyyətə girən cavandır. Şücaət və himməti elə bir səviyyədədir ki, əksər qızılbaş qəhrəmanları ilə olan yoldaşlığı sübuta yetib, şöhrət tapıb. Şeir təbi də var və aşağıdakı mətlə onundur:

Beyt:

Zəd naxonəm be reşteye-can zolfe-por xəmi,
Şadəm ke, baz bər dəre- del həlqe zəd qəmi.

Aşağıdakı rübaini Türkəman Məvalinin (№ 145) həcvində çox münasib təzmin edib:

Rübai:

Ey anke be fəhmo fe'le-xişi məğrur,
Fəhm əz to ço nur əz roxe zəngi dur.
Xanənd tora *Məvali*, ey kohne yəzid,
Bər əks nəhənd name-zəngiye-kafur.*

---

* Təzkirənin ***əlyazma nüsxəsi***nin bu yerindən başlayaraq adları əlifba sırası ilə düzülmüş yüz otuz səkkiz orta əsr türk-Osmanlı şairi haqqında sox qısa məlumatlar və əsərlərindən kiçik nümunələr verilib [bax: s.359-360].

118. ❧ MÖVLANA TƏB'İ YƏZDİ* مولانا طبعی یزدی ❧

Peşəsi şairlik, özü namurad bir insandır. Bu beytləri mənə özü verdi.

Şeir:

Rəftimo dele-fekar bordim,
Həsrət ze to yadeqar bordim.
Bordim dele-şekəste axər,
Əmma ne be exteyar bordim.
Coz nomidi nəgəşt hasel,
Hərçənd ke entezar bordim.
Təb'i, be səfər rəvane gəştim,
Dərd-sər əz in diyar bordim.

Nəfəsi xiyale-ruyət nəkonəd ze ma codai,
Çe şəvəd ke yad giri ze xiyale-xod vəfara.

Mara sərvbərge-cano tən nist,
Pərva ze xodo ze xiştən nist.
İn dide ke mayebəxşe-əbrəst,
Kəmtər ze tənure-pirezən nist.

Ma ğəriban xeyrbad arezuha kərdeim,
İn çenin niku nəbaşəd ba ğəriban, zistən.
Gər xəyali boqzəranidi be xater əz ləbət,
Mitənavesti Xezr bi abe-heyvan zistən?

---

* Çap nüsxəsində yoxdur.

Sadiq bəy Əfşarın ***«Əlində gül tutmuş şahzadə»*** *əsəri. Parisdə mühafizə olunur.*

Yeddinci məcmə

... Türk, fars və ərəb dillərində söz demək qüdrətinə malik olub, ərəb və əcəmdə şöhrət tapmış türk şairləri haqqında ...

119. MÖVLANA FÜZULİ مولانا فضولی

Bayat elindəndir. İbrahim xanın xidmətinə Bağdada gedib. Xan mərhum Sultan Süleyman Xondgarın (№ 6) yanından köçüb İraqa gəldiyindən Mövlana Füzuli Hillədə sakin olur. ***Zahiri elmləri*** öyrənməyə başlayır və az bir vaxtda böyük uğur qazanır. Həqiqətən, heç kəsə belə bir istedad səadəti üz verməyib ki, türk, fars və ərəb kəlamını bu səviyyədə bilsin. Türkcə ***«Qəzəl və qəsidələr divanı», «Şah və Gəda», «Leyli və Məcnun», «Bəngü Badə»*** münazirəsi və ***«Rövzə»*** əsərlərini yazıb. Farsca ***«Qəzəl və qəsidələr divanı», «Rindü Zahid», «Səhhət və Mərəz»***i, ərəbcə ***«Qəzəl və qəsidələr divanı»***nı yazmışdır. Təxminən otuz min beyt şeiri var ki, onun öz xətti ilə mütaliə etmişəm. Mövlana Füzulinin mislibərabəri olmayan şeirlərinin çox olmasına baxmayaraq, bu kiçik təzkirənin həcmi imkan vermədiyindən bir neçə məşhur və ya qeyri-məşhur beytləri ilə kifayətlənib türkcə olan mətlələrindən bir divan tərtib olunur:

Beytlər:

Kargər düşməz xədəngi-tə'neyi-düşmən mənə,
Kəsrəti-peykanın etmişdir dəmirdən tən mənə.

Kuhkən Şirinə öz nəqşin çəkib vermiş fərib,
Gör nə cahildir yonar daşdan öziçün bir rəqib.

Səba, əğyardən pünhan qəmim dildarə izhar et.
Xəbərsiz yarımı hali-xərabimdən xəbərdar et.

Xəti-rüxsarın edər lütfilə reyhan ilə bəhs,
Hüsni-surətdə camalın güli-xəndan ilə bəhs.

Münhərifdir, saqiya, ənduhi-dünyadan məzac,
Badə tut kim illəti-ənduhə qəflətdir əlac.

Qaysi mahın bilməzəm mehrilə olmuş zar sübh,
Hər gün eylər xəlqə min daği-nihan izhar sübh.

Rəngi-ruyindən dəm urmuş sağəri-səhbayə bax,
Afitabilən qılır dəvi tutulmuş ayə bax.

Nalədəndir ney kimi avazeyi-eşqim bulənd,
Nalə tərkin qılmazam hər dəm kəsilsəm bənd-bənd.

Ey məzaği-canə cövrün şəhdü şəkkərdən ləziz,
Dəmbedəm zəhri-qəmin qəndi-mükərrərdən ləziz.

Çeşmi-surət bazumə müjgan sifət həngamədir,
Qanə batmış hər müjəm bir şuxi-gülgün camədir.

Nəmi-əşkim mükəddər xatirimdən dəf'i-qəm qılmaz,
Bu röşəndir ki, nəm ayinədən zənqar kəm qılmaz.

Ey könül, ol xəncəri-müjganə eyləsən həvəs,
Qəsdi-can etdin bəqayi-ömürdən ümidi kəs.

Bütün növrəsim nəmazə şəbü ruz raqib olmuş,
Bu nədəndir, Allah-Allah, bütə səcdə vacib olmuş.

Zəhi cəvahiri-ehsan amə mə'dəni-xass,
Düri-şəfaət üçün bəhri-rəhmətə qəvvas.

Xəlqə xublərdən vüsali -rahətəfzadır qərəz,
Aşiqə ancaq təsərrüfsüz təmaşadır qərəz.

Qılmagil möhkəm, könül, dünyayə əqdi-irtibat,
Sən bir avarə müsafirsən bu viran bir ribat.

Dürcdür lə'li-rəvanbəxşin, düri-şəhvar ləfz,
Dürcdən dürlər tökərsən eyləsən izhar ləfz.

Dil uzadır bəhsilən ol arizi-rəxşanə şəm,
Od çıxar ağzından etməzmi həzər kim yanə şəm.

Saqiya, mey süz ki, dami-qəmdürür huşyarlıq,
Məstlikdir, kim qılır qəm əhlinə qəmxarlıq.

Möhnəti-eşq, ey dil, asandır deyib çox vurma laf,
Eşq bir yükdür ki, xəm bolmuş onun altında Qaf.

Olur ruxsarına gün, ləlinə gülbərgi-tər aşiq,
Sənə əksik deyil göydən yağar yerdən bitər aşiq.

Qıymadın sakini-kuyin olana peykanın,
Bir içim su ilə ağırlamadın mehmanın.

Eylə müstəsna gözəlsən kim sənə yoxdur bədəl,
Səndən, ey can münqəte qılmaz bəni illa əcəl.

Hər hübabi- əşkimə bir əks salmış peykərim,
Şahi-mülki-möhnətəm tutmuş cahanı ləşgərim.

Dust bipərva, fələk birəhmü dövran bisükun,
Dərd çox, həmdərd yox, düşmən qəvi, tale zəbun.

Hər səhi qədd cilvəsi bir seyli-tufani-bəla,
Hər hilal əbru qaşi bir sərxətti məşqi-cunun.

Ramazan oldu çəkib şahidi-mey pərde ze ru,
Mey üçün çəng tutub təziyə açdı giysu.

Müshəf deməkxətadır ol səfheyi-cəmala,
Bu bir kitab sözdür fəhm edən əhli-hala.

Sanma kim, bülbül açır uçmağa balü pərini
Gül yaxıb ani sovurmuş göyə xakistərini.

118. ❀ MİRZƏQULU MEYLİ* ميرزا قلى ميلى ❀

Təkəlu tayfasındandır. Atası Sultan Məhəmməd Xudabəndə padşahın (№ 2) xidmətində olub. Mərhum Sultan İbrahim Mirzənin (№ 16) yanında ərsəyə çatıb şair olub. Çox beytləri məş-

* Mirzə Məhəmmədqulu Meyli Hərəvi, türk. H.979-da Hindistana gedib və orada bir müddətdən sonra zəhərləmə yolu ilə qətlə yetirilib. Ölüm tarixi Məşhəddəki məzar daşı üzərində h.985 yazılıb.

hurlaşıb. Taleyin hökmü ilə Hindistana gedib orada dünyasını dəyişdi. Bu beytlər o mərhumundur:

Beytlər:

Ço həmrəhi be mən an sərve-xoşxoram konəd,
Ze bime-tə'ne be hər kəs rəsəd səlam konəd.

Nə aşenao nə biqanei, nemidanəm,
Ke extelate- çeninra kəsi çe nam konəd.

Ze didəne-to deləm yaft ləzzəti, ke fələk,
Nəuzi-billah, əgər fekre -enteqam konəd.

Bedan rəside ke *Meyli* ze təlxkamiye-rəşk,
Şərabe-vəsle-to bər xiştən həram konəd.

Danestei ke eşqe-to ba can nemirəvəd,
Kəz xake-koşteqan qozəri sərgəran hənuz.

Mənəmo dele-xərabi be to miseparəm ura,
Be çe kar xahəd aməd ke neqah darəm ura.

Dəme-axər əst doşmən be mənəş qozar yekdəm,
Ke be səd hezar həsrət be to miqozarəm ura.

Mirəmo bər koşteqanəm rəhm miyayəd ke to,
Xu bedan bidadha kərdi ke ba ma kərdei.

To ba rəqibiyo *Meyli* təqafoli darəd,
Təqafoli ke kəm əz səd neqah həsrət nist.

Meyli, ze bəske mavo to bədnam gəşteim,
Hər bəd ke mikonənd rəqiban bename-mast.

Bade ba qeyr keşidiyo xərabəm kərdi.
Dağ bər dəst nəhadiyo kəbabəm kərdi.

Çon dər xaneye-qarətzəde çeşmət baz əst,
Ta sepahe-mojera rəhzəne-xabəm kərdi.

Bud imən ze xeləl afiyətabade-deləm,
To be yek çeşm zədən xanexərabəm kərdi.*

Çon gəştim əknun həvəse-kaməm nist,
Asude deləm fekre-sərəncaməm nist.

Anha yeksuvo in fəraqət yeksu,
Kəndişe ze enteqame -əyyaməm nist.

121. ❀ YOLQULU BƏY ŞAMLU [ƏNİSİ]** ❀

❀ یولقلی بیگ شاملو [انیسی] ❀

Herat bəylərbəyi Əliqulu xanın ***kitabdar***ı idi. Çox sadə, xoş-xasiyyət, alicənab bir gəncdir. Təxəllüsü ***Ənisi***dir. Güclü şeir təbi var idi. ***«Mahmud və Ayaz»*** adlı bir məsnəvi yazıb. Lakin hələ məşhurlaşmayıb. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Əvvəl eşq əst əgər geryəd kəsi məzur dar.
Kuzeye-ma ab nadidəst nəm birun dəhəd.

Gər nəgeryəm pişe-kəs əz qayəte-azordegist,
Zəxm çon nasur şod xunabe kəm birun dəhəd.

Darəm deli bər atəşe-həsrət sepənde-to,
Oftadei besane-gereh dər kəmənde-to.

Xater be fekre-kare-degər bud, naseha,
Mə'zur dar əgər nəşenidim pənde-to.

Bər xake-koşteye-to molke-nurqu məriz,
Gərdi kefayət əst ze some-səmənde-to.

Nədide pərtoe-xorşid rahe-rouzəne-ma,
Şəbe-siyahe -kəsan əst ruze-rouşəne-ma.

---

* Beyt *əlyazma*da yoxdur.
** H.1016-cı ildə Hindistanda vəfat edib.

Cəhan əgər be məsəl rouzeye-cenan gərdəd,
Be coz səmum nəgərdəd be gerde-rouzəne-ma.

Məbər ze koştəne-ma yəd ke dər şəriəte-eşq,
Bovəd be corme-vəfa xune-ma be gərdəne-ma.

Ze ma məcuy, *Ənisi*, təriğe-matəmo sur,
Xelafe-nəğme nədarəd sorudo şivəne-ma.

Deli kazorde şod seyre-qolo qolşən nemidanəd.
Bosate-səbze əz xakəstere-qolxən nemidanəd.

Be kuyəş ca nəkərde arezuye-qorb darəd del.
Hərise-oftade muro dane əz xərmən nemidanəd.

Anku be vəfa kərd rəğme-pişeye-mara,
Əz mehre-to pərvərde rəgo rişeye mara.

An xoşk giyahim, ke xun miçekəd əz ma,
Gər mikəni əz bağe-vəfa rişeye-mara.

Ma nəşvo nəma yafteye-bade-səmumim.
Coz şole giyahi nəbovəd bişeye-mara.

Naseh, nəşəvəd zəxme-mən əz pənde-to behtər,
Peyvənd məkon zabe-dəhən şişeye-mara.

Darəm əz şəmşire-u zəxmi ke bə'd əz suxtən,
Gər beyəfşarənd əz xakestərəm xun miçekəd.

Niyaze-bulhəvəsra gər məhəbbət nam xahi kərd,
Vəfara soste-peyman, arezura xam xahi kərd.

Səra pa atəşi emşəb qədəh ku digəri por kon,
Ke xahəd suxt sağər ta to mey dər cam xahi kərd.

Vəfa kamuxti əz ma be kare- digəran kərdi,
Robudi qouhəri əz ma nesare-digəran kərdi.

Şəb conune-del deməğamra pərişan kərde bud,
Ba xəyale-u məra dəsto gəriban kerde bud.

Duş sər mizəd be caye şole nur əz xake-ma,
Qaleba xunrize-ma yade-şəhidan kərde bud.

Eşqo-məqnatis yek çensənd kəz dele-navəkəş.
Ta borun mişod məhəbbət cəzbe-peykan kərde bud.

Duş fəryade-*Ənisi* sineha məcruh daşt,
Neştəri quyi ke dər hər nale penhan kərde bud.

Əgər oşşaqra herman be qədre-arezu başəd,
Nəsibe-ma nəxahəd bud vəsləş dər qiyamət həm.

Ço bini şolera moztəreb atəşpərəsti dan,
Ke cesməş rəfto canəş dər atəşxane mirəqsəd.

Abdulla Özbək Herata gəldiyi vaxt Hindistana gedir və hazırda xanlar-xanının xidmətində böyük izzət və ehtiram sahibidir.

122. ❀ QASIM BƏY HALƏTİ* ❀ قاسم بیگ حالتی ❀

Türkəmandır. ***Zahiri elmlər***in təhsilinə çox çalışır. Təbi rəvan, şeiri dolğundur. Yeni sözləri çoxdur. Divan bağlayıb. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Çeşmo deləm por əst, məkon mən'əm, ey rəfiq,
Boqzar kin do kaseye-xun sərnequn şəvəd.

Zouqe-əltafe-to eykaş nemiyaft deləm,
Yade-hər lotfe-to əknun səbəbe-səd ələm əst.

Çe xoş başəd do ruzi yar əgər rahe-səfər girəd,
Ke ta baz amədən hər bulhəvəs rahe-degər girəd.

Roxsəte-qol çidənəm dadəst digər bağban,
Ku təmaşai ke daməne-por qole-həsrət konəd.

---

* Təbrizlidir, h.1000-ci ildə vəfat edib.

Aşağıdakı rübaini sərvinazının hərarəti izharında və özünün fədakarlığının sübutunda çox yaxşı demişdir:

Rübai:

Təb dur ze cesme-natəvanət bada,
Cane-həme kəs fədaye-canət bada,
Əz bordəne-name-doşmənan şərməm bad,
Dərde-to nəsibe-dustanət bada.

Bu iki rübaini də pis deməyib:*

Rübailər:

Peyvənd qosəsteiyo xəndəd be to del,
Peyvənd qosostən nəpəsəndəd be to del,
Hərgez qofti ke, ***Haləti***, hale-to çist,
Xun bad dele-kəsi ke bəndəd be to del.

Deldare-degər be dame-xişəm fekənəd,
Vəz no nəməki bər dele-rişəm fekənəd.
Tərsəm be qələt robude başəd delra,
Binəd ke həman deləst nişəm fekənəd.

Emruz çe şod ke məste-came-gelei,
Sər gərm be dadəne-peyame-gelei,
Mən çeşme-hezar ozrxahi darəm,
Ba mən to hənuz dər məqame-gelei.

123. MAHMUD BƏY SALİM** محمود بیگ سالم

Türkəmandır və o tayfanın tanınmışlarındandır. Çox sakit təbiətli, xoşrəftar, ünsiyyətə girən bir insan idi. Şeirdə şöhrəti var. Məsnəvi üslubunda yaxşı təbi var idi. ***«Yusif və Züleyxa»***nı tətəbbö – təqlid edib. Həqiqətən, əgər adı ***«Yusif və Züleyxa»*** olmasaydı, o beytlər məhşurlaşardı. Məlum olduğu kimi, ***«Xəmsə»***ni də tətəbbö – təqlid edib. Biz görmədik, lakin, bu beytləri eşitdik:

«Yusif və Züleyxa»dan:

Gəhi kəz qaməte-niku xesali,
Neşanəm dər riyaze-can nehali,

Dəvanəd rişeha dər ostoxanəm,
Bepiçəd xoş bər u rəghaye-canəm.

Ço dər abo zəmin cane-naşad,
Şəvəd nazok nehaləş sərve-azad.

Be tondi əz bərəm girəd kənare,
Şəvəd rəghaye-canəm pare-pare.

«Mehr və Vəfa»dan:

Çon qəme-piri be kəsi ru nəhəd,
Ruy bər ayineye-zanu nəhəd.

Hər dəm əz ayineye-zanuye-xiş,
Ruye-əcəlra negərəd suye-xiş.

Xəl'əte-şibət ço dəhəd aseman,
Rəg şəvəd acidevəş əz tən əyan.

Tire-nəzər kust sorəyya qozər,
Zire-qədəm həm nəşəvəd kargər.

Lərze dər oftəd ze zəifi be pa,
Dəst şəvəd əz peye-rəftən əsa.

Səcde konəd fərq be pişe-qədəm,
Həlqesefət pao sər ayəd behəm.

«Leyli və Məcnun»dan atın tərifi:

Əz bərqe-xəyal gərmroutər,
Vəz fekre-məhal tizdoutər.

Bər çərx ço rakebəş rəside,
Əz təngiye-ca enan keşide.

---

* Rübailərin sayı üçdür?!

** Təbriz böyüklərindən Əbülfəth bəyin oğludur. Cahanşah Həqiqinin nəslindəndir.

*Qəzəllər*indən:

Əgər be Kəbeye vəslət nəmirəsim, bəs əst,
Təvəccoh tələbo zouqe-costocu mara.

Xəşm xoş nazist gər kin dər dele-deldar nist,
Cour başəd lotf əgər ba u təğafol yar nist.

To atəşiyo mənəm qorbcu nemirəncəm,
Bəraye-suxtəni kan be exteyare-to nist.

Çe koşənde zəhr dadi mojera ke zəxme-tiğəş
Nədəhəd əman ke aşeq konəd ezterab hərgez.

Ey xoş an kəz setəme-hecre to çon xun geryəm,
Səbəbe-gerye ze mən porsiyo əfzun geryəm.

Eşvei dər kar saqi kərd çeşme-məste-yar,
Şod çenan bixod ke mey dər cam nətəvanest kərd.

Ba səbr konəm çare be hecre-to ke şayəd,
Dərmane-moxalef koşədəm piştər əz dərd.

Gereft gərm be qoftare-poretab məra,
Ke acezane koşəd xecləte-cəvab məra.

Ço rahəm nist dər qolzare-vəsle-laleroxsari,
Nəhəm hər ləhze çeşme-həsrəti bər çake-divari.

124. HƏSƏN BƏY ŞƏKƏROĞLU [MÜQIMI][*]

حسن بیگ شکر اوغلی [مقیمی]

Türkəman padşahı Cahanşah [Həqiqinin][**] nəticəsidir. Əsil nəsəbi ilə yanaşı bəzi keyfiyyətləri də əxs edibdir. Xüsusilə, bir

[*] H.998-də Hindistana gedib, h.1009 və ya 1014-də vəfat edib. *«Yusif və Züleyxa»* adlı məsnəvi yazıb.

[**] H.872-ci ildə yetmiş yaşında və otuz iki illik hökmranlığından sonra qətlə yetirilib. Məzarı Təbrizdədir.

çox musiqi alətlərində çalmağı bacarır, şeirin növlərində qüvvəsini göstərə bilir. Şücaət və səxavəti də vardır. Təxəllüsü *Müqimi*dir. Şeiri belə deyir:

Beytlər:

Səbəb in bud ke mibərəm gəhi name-tora,
İnke del quşe-dəmi suye-məlamətgər kərd.

Boqzəşt səvari ke qəməş bər delo din xord,
Didəm pəs poşti ke qəfayəş be zəmin xord.

Dozdide çon be suye-to xahəm nəzər konəm,
Əz ezterab məclesianra xəbər konəm.

Çe dadei be deləm, in çe ezzət əst be mən,
Məhəbbəte-ço toira çe nesbət əst be mən.

Təmame-omr ço əz həsrətəm bexahi koşt,
Bedin do ruze mədara çe mennət əst be mən.

Əsbabe-qosse bəhre-deləm cəm minəmud,
Douran ke daşt in həme asudedel məra.

125. MÖVLANA ŞANİ[*] مولانا شانی

Təkəlu tayfasındandır. Yaxşı təbi var. Baba Fəqanini [Şirazi][**] tətəbbö – təqlid edib. Divan bağlayıb. Şeirlərindən göründüyü kimi taleyi də yaxşı olub. Necə ki, bu beytdə deyib:

Beyt:

Əgər sağər keşəd doşmən o gər dust,
Be tağe-əbruye-mərdaneye-ust.

Dövrün padşahı əvvəlcə ona öz ağırlığında ağça-gümüş pul verdi. Ustad Rudəkinin zamanından bu günə qədər heç bir şair belə bir qədr-qiymətə sahib olmamışdı. Bu beytlər onundur:

[*] Mövlana Nəfisəddin Şani. H.1023-də vəfat edib.

[**] Fəqani Şirazi. H.925-də vəfat edib.

Şeir:

Ma səmume-xoşksale-naomidi xordeim,
Səbzeye-ma gər ze dərya sər zənəd sirab nist.

Damən keşan ze naz məro hər tərəf ke baz,
Çeşme-hezar kamtələb dər qəfaye-tost.

Setəm negər ke be hər kəs zəmane xari kərd,
Fələk ze *Şaniye*-biçare enteqam keşid.

Sinera suraxha kərdi be peykane-setəm,
Xub kərdi xaneye-tarike-ma rouzən nədaşt.

Nimbəsməl şodeira ke təvanai nist,
Koştənəş behtər əz anəst ke azad konəd.

Mövlana Şani bir qədər tənghövsələ olduğundan öz həmkarları ilə etdiyi söz mübahisəsində aciz qalan vaxt el-oymaq ilə öyünməyə başlayır və əgər qarşı tərəf geri çəkilməsə məğlub olub qarğışa keçir. O xəbislər, yalan ya doğru, deyirlər ki, bu Mövlananın əksər yaxşı beytlərinin məxəzi var və bu cür sübuta yetirirlər:

İmam Fəxr Razi:

Suxt çəndan dele por həsrəte mən,
Ke dəməd gər qoli əz torbəte-mən.

Xoşk ləb başədo nadide bəhar,
Əgər əz bəhr dəməd mərcanvar.

Mir Xosrov:

Çequne bər to nələrzəm ze hər tərəf ke dər ayi,
Hezar dideye-xunbar dər qəfaye-to başəd.

Füruqi:

Gərdi be daməni nəneşinəd ke ruzeqar,
Dər doure-u ze mən nəkeşəd enteqamra.

Nərgisi:

Zəxme-xədənge-u degər, ey del, həvəs məkon,
İn xanexərabe-to rouzən çe mikonəd.

Haləti:

Məqzər əz qətləm məra çon nimbəsməl kərdei,
Rəhm bər mən bəd əz in eyne-setəmkari bovəd.

Eybləri pərdələyən Allah bütün günahsızlarını bu sənətdaşların dilindən öz himayəsi ilə qorusun. Amin, ya rəbbül-aləmin.

126. İMAMQULU BƏY FÜSUNİ امامقلی بیگ فسونی

Ustaclu tayfasındandır. Sakit təbiətli cavandır. Başqa şairlərdən fərqli olaraq şeirini bir kimsə üçün oxumağa meyilli olmaz. Görən səbəbi nədir, bir kimsəni öz şeirlərinə layiq bilmir, yainki, məxəzinin faş olmağından qorxur?! Nə isə, bu beytləri sənətdaşları onun adı ilə bağlayırlar:

Beytlər:

Hənuz tondiye-xiş setizefərma nist,
Becoz nəvide-vəfa bər zəban ima nist.

Kəm eltefatiye-Yusef qorure-məhbubist,
Və gər nə dər peye-məhrumi Zoleyxa nist.

Salha əz geryeəm rəfto ço mixizəm ze ca,
Ləxti əz del ya cegər miyoftəd əz damən hənuz.

Səbze əz xakəm nəmayan gəşto zəhre-an neqah,
Miçekəd çon abe-Xezr əz ostoxane-mən hənuz.

Kəm məkon bidado bər zə'fəm məbəxşa kəz qəmət,
Mitəvanəd çak zəd pirahəni bər tən hənuz.

Çon qolroxan təhyeye-bəzme-nehan konənd,
Binəndera be corme-negəh qəsde-can konənd.

Xuban be hər deli ke separənd raze-xiş,
Əvvəl be tiğe-qəmze əlace-zəban konənd.

Morği ke nist roxsəte-pərvaze-qolşənəş,
Zanəş çe delxoşi ke qəfəs qoləfşan konənd.

Ğərdəm be gerde-məclesiyani ke qah eyş,
Mey dər qədəh ze xune-təmaşaiyan konənd.

Təsire-qeyrət negəh dour doure-ma.
Neştər dəmanəd əz dele-həmsohbətane-to.

Delət azordeəm mibayədəm koşt,
Ke dər eşq in qonəh bəxşidəni nist.

127. NİCATİ RUMİ* نجاتی رومی

O vilayətdə nəzm əhli və istedad sahiblərini keçərək ***məlikü-şüəra***lıq mənsəbinə çatmışdı. Həqiqətən, öz ləhcəsində olan şeirləri çox yaxşıdır. Bu beytlər onundur:

Şeirlər:

Dil kişvərinə zülfi-siyahın bəla yetər,
Yıxmağa min vilayəti bir əjdəha yetər.

Ey çərx sən də yar kimi olma bivəfa,
Zira, bu dənglü dünyaya bir bivəfa yetər.

Dek yerdə göydə zərrə qədər minnət olmasın,
Örtü döşək ***Nicati***yə bir buriya yetər.

Bu nə kakül, bu nə mu, sünbili-xoşbudur bu,
Dili-üşşaqı pərişan eləyən budur bu.

Nə könül qoydu, nə göz xalü xəti-arizi-yar,
Oda yanmaz, suya batmaz necə cadudur bu.

Gözümün pəncərəsin yanmağa hökm eylədi şər',
Ki nigarın hərəmi-hüsninə qarşudur bu.

* H.914-də vəfat edib.

128. BAQİ ÇƏLƏBİ* باقی چلبی

Rum ***məliküş-şüəra***sı Nicatidən (№ 127) sonra, şək-şübhəsiz, qəbul edilən odur. Hələb şəhərində onunla görüşmək şərəfinə nail olduq. Mənimlə elə hey incə zarafatlar edirdi. Yüsif Çələbi adlı bir xacəzadəsi var idi. Həqiqətdə ona Yusifi-sani demək özü bir kinayə idi. Onun hökmünün məhkumu idi. Dəfələrlə deyirdi ki, bu gecə beş qəzəl yazmışam. Öyünməyi mübaliğə həddini keçdikdən sonra dedim ki, «ədəbsizlik olmasın, bu gecə Yusifini bizə ver, səhərə qədər on yeni qəzəl yazıb şərifinizin islahına çatdırım». Küsüb incikliyini izhar etdi. Lakin həmən saat yenə də barışaraq əl uzadıb, qəribnəvazlıq etməyə başladı. Bu şeirlər onundur:

Şeirlər:

Əskər fitnəsinə xeyli-xətü xal yetər,
Tiğ lazım deyil ol qəmzeyi-qəttal yetər.

Fitnələr qaynadıb, ey dost, nədir xalü xətin,
Könül almağa rüxin eylədiyi al yetər.

Həyatəfzayi-aləm, ruhbəxşi-mürdeyi-qəmsən,
Həmin mən xəstənin haləti deyilsən, cani-ələmsən.

....

....

Mən yüzümün suyun sevərəm sufi danəsin.
Zira kimi qız sever kimi anəsin.

*Necə tufan oldu peyda dideyi-xunyaşdan,***
Nuh çeşmim yanına gəlsə dəm urmaz yaşdan.

Jalə düşmüş bərgi-susəndir mürəssə xəncərin,
Bərgdir, ey səngdil, əmma dəmirdən, daşdan.

* H.939-1008

** Bu və sonrakı üç beyt ***çap nüsxəsi***ndən götürülüb.

Xəlqi-aləm gül sevdi, kaşki bülbül kimi,
Ol ləbi qönçə mənə tənha qalaydı gül kimi.

*Cür'ədən əbdala gərçi **məxzənül-əsrardır**,*
*Rindi-dərdaşamə sağər **mətləül-ənvardır**.*

Qəmin zə'fidə pəhlum üstüxanı sayılur bir-bir,
Məni seyr etməyən əhbabi-musiqarı görsünlər.

Gözəllər mehriban olmaz demək yanlışdır, ey ***Baqi***,
Olur, vallah, billah, həmin yalvarı görsünlər.

Dövran ayağın necə şikəst etdi şərabın,
Guya ki, meyi-nabə gözü dəydi həyatın.

Əzəli bulma dövri-ayini-sipehri-qəddar,
Ki gülün cangəhi xar ola xar tək gülzar.

Sədri-aləmə keçirsə, nola bad, ey fələk,
Daima naqisi ə'layə çıxarır memar.

129. ❧ ŞAHQULU BƏY شاهقلی بیگ ❧

Qarpaoğlu kimi tanınır, rumludur. Təsəvvür oluna biləcək səviyyədə fitri istedadı var. Gülərüz və istiqanlı cavandır. Əyləncəli işlərdən imkan tapan kimi vaxtını ***«Müqəddəmat»***ın mütaliəsinə sərf edir. Vaxtının çox hissəsini istedad əhli ilə ünsiyyətdə keçirir. Mövlana Möhtəşəm Kaşi (№ 153) şeirlərinə möhkəm bağlılığı var idi. Belə ki, əgər kimsə onun yanında həmən mövlananın bir zəif beytinə belə etiraz etsəydi, gərək onun tənqid oxuna məruz qalaydı, bəlkə də canını salamat qurtarmayaydı. Lakin hal-hazırda həmən əqidədən geri çəkilib və bir qədər, bəlkə də, daha çox ədalətli mülahizələr irəli sürür. Ümid var ki, bundan da yaxşı olacaq. Bu ***rübailər*** onundur:

Ey badi-səba naməmi ol yarə yetir,
Şərhi-dili-zarimi vəfadarə yetir.
Dil müntəziri-vüsaldır tanrı üçün,
Öldüm yenə, ey məsih, bir çarə yetir.

Nə dərdi belə səbrü qərarım bardır,
Nə xüd pərvayi-karü barım bardır.
Rüsvalığıma nəsihət eylər nasih,
Sanır ki, əlimdə ixtiyarım bardır.

130. ❧ SÜSƏNİ BƏY* سوسنی بیگ ❧

Türkəmandır. Əvvəllərdə mərhum şahın ***böyük qurçisi***** idi. Seçmə qızılbaş cavanları arasında öz yeri olan bir gənc idi. Lakin sonradan şərab, tiryək və qumara qurşanması onu bəylərdən uzaqlaşdırıb öz girdabına saldı. Şeir təbi Əmir Əlişir Nəvaiyə çox yaxındır. Divanı natamam qaldı. Dünyasını Həmədanda dəyişdi. Əmirül-ümərə Əmirxan Kelabi Türkəmanın – torpağı nurla dolsun-tapşırığı ilə onu tamamlamağa girişdim və müvəffəq oldum. ***Şahi***nin aşağıdakı mətləli qəzəlinə:

Tutdu əlgim mehr edib verdi mənə ol mah əlin,
Kim ki, əl tutar görüm tutsun onun Allah əlin.

Süsəni bu ***beyt***i münasib deyib:

Şahlar tutmaz gəda əlin fəna bazaridə,
Gəl ki, ol bazar kim tutqay gədalar şah əlin.

Bu ***beyt*** də onundur:

Yol tapar buldu nəsihət kuyi-viranimqə ah,
Başıma mundağ bəla bu ahü əfqanimdən gəlir.

131. ❧ ƏMİRXAN BƏY امیر خان بیگ ❧

Mərhum İskəndər xan Bəkişlinin qohumlarındandır. O qədər mayası təmiz və təbiəti gözəl insan idi ki, ömrünün əvvəlindən axırına qədər tiryək çəksə belə heç bir vaxt yersiz bir hərəkə-

* Qaraqoyunludur.
** Qur – silah, ələhə deməkdir. Çox ehtimal ki, mühafizəçi mənasında işlənmişdir. Atıcı-döyüşçü də ola bilər.

tə yol verməzdi. Şücaət və himməti elə bir dərəcə də idi ki, do-
və yoldaşlarından canını belə əsirgəməzdi. Mənimlə təriqət qarda-
şıdır. Yeri göyü yaradan allah onun aqibət və axirətini abad et-
sin. Yəzddə dünyasını dəyişdi. Qəbri *Bürci* məzarlığındadır. Bu
şeirlər onundur:

Beytlər:

Ey bəlagərdane-çeşmət çeşme-xunnaleye-mən,
Bad qorbane-sərapayət ze sər ta paye- mən.

Ya rəb ke xun şəvi del couri ke hər zəman,
Dər çeşme-mərdoməş to çenin xar mikoni.

Boro, ***Şadi***, be gerde-xatere-ma pa məne hərgez,
Qole-eyşe-ço mae-bitalean pəjmorde mibayəd.

Rübai:

Yek hərf ze dərde-deləm, ey pak nəsəb,
Miquyəm əgərçe mişəvəd tərke-ədəb.
Dər selke-qolaman nəşomordi mara,
Əz lotfe-to besyar əcəb bud əcəb.

132. ❁ PİRİ BƏY DÜKƏR پیری بیگ دوکر ❁

Türkəmandır. Ləyaqət sahibi və ünsiyyətə girən bir cavandır. Onun kimi isticanlı dost və kamil həmsöhbət az tapılar. Musiqi elmindən faydalanır və bir çox əsərləri var. Şeirləri belədir:

Rübailər:

Əz vəsle to, ey neqar, duri ta key?
Hər çənd ke başəd in zəruri, ta key?
Qofti ke səbur baş, ***Piri***, yo mənal,
Qorbane-sərət şəvəm, səburi ta key?

Ey kaş dəmi kəz to coda migəştəm,
Yaxud, ruzi ke aşena migəştəm,
Dər paye-toe-courpişe dəxi midadəm can,
Bər gerde-sərе-toe-bivəfa migəştəm.

Türkcə olan bu ***rübai***si də pis deyil:

Bixast könüldən yenə əfqan gələyir,
Gözdən dəxi bisəbəb bu gün qan gələyir,
Vəsliğə qırranma kop daxi şad olma,
Əsbabi-qəm et, könül, ki hicran gələyir.

Aşağıdakı ***rübai***ni də yaxşı təzmin edib:

Ruyət ke məh əz qeyrəte-an kaste şod,
Araste əz səbzeye-nouxaste şod.
Qolzare-roxət ze xət ço piraste şod,
Qol bud be səbze niz araste şod.

133. ❁ KƏLBİ ZÜLQƏDR کلبی ذولقدر ❁

Yeni yetişmiş şairlərdəndir. Pis cavan deyil. Şeiri belədir:

Şeir:

Negəhe-gərmi əz an qəmzeye-xunriz kocast?
Eşveyi zan ləbe-şirine-şəkərriz kocast?

Moddəti ba meyo məşuq neşəstim bəs əst,
Tobe kərdim konun xerqeye pərhiz kocast?

Do bar əcəb xiş zədim atəşe-fəna,
Hala be yəmne-eşq səbokbare-aləmim.

Keşidəm pa ze kuyət, mən kərdəm biqərarira,
Neşəstəm quşei bəstəm dəre-omidvarira.

Fetadəm əz nəzərha ta şodəm aşeq, nemidanəm,
Ke kərde name-aşeq in mayeye-bietebarira.

Elahi ta əbəd nomid gərdəd əz vəfa ***Kəlbi***,
Be tumare-məhəbbət gər nevisəd hərfe-yarira.

134. ❁ QASIM BƏY RƏĞMİ قاسم بیگ رغمی ❁

Herat bəylərbəyi Əliqulu Xanın qaynıdır. Yaxşı cavandır. Yaxşı təbi var. Bu beytlər onundur:

Şeirlər:

Del ze rəşke-qeyr emşəb yade-hecran kərde bud,
Didəno nadidənət bər xiş yeksan kerde bud.

Şəb be bəzme-qeyr budi, cane-mən quya ke sobh,
Buye nomidi demağəmra pərişan kərde bud.

Cane-mən, çake-gəribanət çe miporsi ke çist,
Ba əcəl mara qəmət dəsto gəriban kərde bud.

Baz bitabi to kərdi, **Rəğmi** yo rəfti bərəş
Vər ne in del yek do ruzi xu be hecran kərde bud.

Şəm'a, miyane mao to söhbət həram şod,
To dir zi ke zendegiye-ma təmam şod.

Əvvəl fereştera be hərime-to rəh nəbud,
Axər çe şod ke sohbəte-xasse-to amm şod?

Dər atəşe-qəm suxtəmo yar nədanest,
Haşa ke məhəbbət əsəri daşte başəd.

Do ruz şod ke vosaləş be moddeaye-mən əst,
Zəmane ta degər, ey del, çe moddea darəd.

135. ❁ DÜRRƏ BƏY KƏRAMİ دوره بیگ کرامی ❁

O da Əliqulu xanın *süfrəçisi* idi. Yaxşı zövqü və xoş rəftarı olan bir cavandır. Musiqi elmindən məlumatı çoxdur. Təsniflər də deyib. Bu mövzuda risalə də yazıb. Türkcə və farsca şeirləri var. Bir gözəl qəzəl deyib. Bu beytlər həmən qəzəldəndir:

Şeir:

Demə onun səri-kuyini, ki əngəlli deyil,
Bir deyil, iki deyil, aşiqi qırx, əlli deyil.

Qeyrilən seyr qılır hər yanə çün yetdi mənə,
Eylə rə'nalıq edər kim otəsi bəlli deyil.

Eyləmə mən' ***Kərami***ni, əgər qılsa fəqan,
Eşqdir, sevdiciyim,bu tənə natəlli deyil.

136. ❁ MAQSUD ƏLİ [ŞƏKIBI]* مقصود علی [شکیبی] ❁

Təxəllüsü ***Şəkibi*** idi. Atası olduqca sadəlövh bir insan idi. Qohum-əqrəba qarşısında şikayət edirmiş ki, «bu uşağa adam kimi ad qoyub, o da gedib özünə pişik adı qoyub».**

Hər halda, ***Şəkibi*** yaxşı zövq sahibi olan istedadlı cavan idi. Darüs-səltənə olan Təbrizdə yaşadıqlarına görə bilməyənlər onun təbrizli olduğunu zənn edirdilər. Bu beytlər onundur:

Kəs nist ta quyəd bedan birəhme-xunxar inqədr,
Kin nimbəsməl seydra bər xak məqzar inqədr.

Ço haləmra nemidani deləm şad əst pendari,
Həme kəs çon to əz bənde-qəm azad əst pendari,

Məne-delxəste hər dəm dur əzu səd bar mimirəm,
Əcəlra kar tənha ba mən oftadəst pendari.

137. ❁ XOŞTƏB BALİ خوش طبع بالی ❁

Təkəlu tayfasındandır. Həqiqətən xoştəb, əsgəri görkəmli və insana həmdəm bir cavandır. Deyirdi ki, «bu rübai mənimdir»:

---

* H.971-də Təbrizdə vəfat edib.

** Şairin atası çox ehtimal ki, **döziim** mənasını verən **şəkib** sözünü başa düşmədiyindən onu **pişik** kimi anlamışdır.

Rübai:

Miyamədo çehre əz ərəğ tər kərde,
Çouqan be kəfo əsbe-tərəb bər kərde.
Vəndər xəme-zolfhaye-gərdaludəş,
Delhaye-şekəste xak bər sər kerde.

Astərabadda Bədrxanın zəfər yürüşü zamanı onun məiyyətində olarkən türkəmanlar tərəfindən qətlə yetirildi. Cəsədi də tapılmadı.

138. MƏŞRƏBİ TƏKƏLU مشربی تکلو

O tayfanın əsil-nəsəbi olanlarından, bəlkə də, əmirül-ümaralarının qohumlarındandır. Olduqca qayğısız və laübalı olduğundan xidmət və itaətdən boyun qaçırır. Gah sipahi olur, gah da fənai. Şeir təbi də var. Şücaət və himmət sahibi olduğundan da dəm vurur. Bu beytlər onundur:

Şeir:

Ey fələk, ey bitərəhhom, bikəsira ta be key,
Miqodazi zateşe-həsrət morovvətra çe şod?

Məşrəbi, girəm ke ahe-biəsər kari nəsaxt,
Heyrəti darəm ke təsire-məhəbbətra çe şod!

139. MİRZƏ MƏHƏMMƏD EVOĞLU

میرزا محمد ایو اغلی

Mərhum Sultan Həmzə Mirzənin *qurçisi* idi. Sözünə sadiq, namurad bir gəncdir. Təhsil üçün çox zəhmət çəkib, faydasını görüb. Türkcə və farsca hər cür şeir yazır. Bir az sadəlövh olduğundan şeirlərini qızıl suyu və lacivərd ilə də bəzəyir ki, daha yaxşı və gözəl olsun. Xətti də pis deyil. Bu iki rübai onundur:

Rübai:

Ruzi ke şodəm aşeqət, ey törfe neqar,
Mitərsidəm ze tire-hecrət besyar.

Axər qozərandi ze deləm an navək,
İn dər dele-mən qozəşte bud əvvəl bar.

Xahəm ke be gerde-sore-canan gərdəm,
Aşofteye an zolfe-pərişan gərdəm.
Zonnarpərəst kofre-zolfəş gəştəm,
Kafərtər əz anəm ke mosəlman gərdəm.

Türkcə olan bu *rübai* də onundur:

Bənd olduğunu zülfünə danmaz könlüm,
Köp-köp sitəmin çəkdi usanmaz könlüm.
Əz bəske cəfaqə oldu canım mötad,
Gər yar vəfa etsə inanmaz könlüm.

140. QILIC BƏY قلیج بیگ

Bağdadda ***divan katibi*** olan Fərəhşad Çələbinin bacısı oğludur. Mən ***Ətəbati-aliyyata**** çatdığım vaxt xəstələndim və bir müddət onların divanxanasında yatdım. Pərişanlığımı qovmaq üçün mey və mə'şuqdan ibarət bir məclis təşkil etdi. Belə bir şəkildə mənim ürəyimi almağa çalışdı. Şeir təbi Rum ləhcəsindədir. Bü iki beyt onundur:

Şeir:

Yetirdim suzi-eşqilə sipehrə şöleyi-ahi,
Şəraridən füruzan oldu çərxin məş'əli-mahi.

Mənimçün yüz çevirdi söyləmişlər asitanından,
Yalandır, ey yüzi qibləm, yalan, vallahi, billahi.

141. ƏMİR BƏY [ƏMİRİ] امیر بیگ [امیری]

Əfşar elindəndir. Təxəllüsü **Əmiri**dir. Pis cavan deyil. Bu ***mətlələr*** onundur:

* İmamların qəbirləri olan dörd müqəddəs şəhər: Kərbəla, Nəcəf, Kazımeyn və Samirə.

Nistəm razi ke quyəd qeyr peyğam-e tora,
Biədəb tərsəm ke arəd bər zəban name-tora.

Yek qətre xuno səd qəmo mohnət dele-mən əst,
Yek didəno hezar bəla hasele-mən əst.

142. DÜRDİ دردی

O da Əfşar elindəndir. Yeni yetişənlərdəndir. Hələ ki, yaxşı-dır. Təbi də yaxşıdır və bu ***məqtə*** onundur:

Toiyo qovvəte-yek naleye-degər, ***Dordi,***
Nəuzibillah, əgər dər deləş əsər nəkonəd.

143. PİRQULU BƏY پیرقلی بیگ

Yusif bəy Ustaclının (№ 27) qohumlarındandır. Mərhum şa-hın zamanında Sultan Hüseyn Mirzənin [bax: s.24] lələsi idi. Varlı adamdır. Şeir də yazır. Divan bağlamağa müvəffəq olub. Bu beyt onundur:

Şeir:

Xətti əksi görünür dideyi-giryan içrə,
Mur xeyli güzəri düşdi məgər qan içrə.

Farsca olan bu beyt də onundur:

Beyt:

Ze tabe-mey şode qərqe-ərəq xunxareyi didəm,
Şodəm heyran miyane-ab atəşpareyi didəm.

144. MƏHƏMMƏD BƏY [ŞƏMSİ] محمد بیگ [شمسی]

Sevindik bəy ***qurçibaşı***nın yanında xidmətdə idi. Şəmsi təxəl-lüsünü qəbul edəni məhşurlaşdı. Səbəb də budur ki, guya istəyir-di ki, onun vərsaqi-qoşmalarını yuxarılar bəyənib şöhrətləndir-sinlər. Onun bu vərsaqisi çox məşhurdur:

Vərsaqi:

Çərxi-fələk devrilib dönərsə,
Bəli, demişəm, dönmərəm yarımdan.

Mən', etməyə İsa göydən enərsə,
Bəli, demişəm, dönmərəm yarımdan.*

145. MƏVALİ TÜRKƏMAN موالی ترکمان

O tayfadan bir kəs çıxmayıb. Lakin iddialı olduğundan kiçik xidmətdən başlayıb yüksəldi. Sultan Həmzə Mirzənin etimadını qazandı. Şeiri türkanə deyirdi. Mirzə Salman İsfahaninin (№ 34) həcvində aşağıdakı beyti yaxşı deyib:

Beyt:

Şah çe şod gər ze to doxtər gereft,
Doxtəre-Bubəkre-peyəmbər gereft.

Heratda Əmir Axurbaşı Şahverdinin gəlməsi və qabaqda ge-dən çıraqçının hədələnməsi haqda məzhəkəli bir qəzəl deyib. Bu mətlə ordandır:

Mətlə':

Çırağa müjdə verin, kim çırağkiş gələdür,
Bu köhnə boz nədür, aya kim ol çəpiş gələdür.

146. TƏNHAYİ BƏY تنهایی بیگ

Arazbarlıdır. İstiqanlı, məclis canlandıran, xoştəbiət bir in-sandır. Lakin istiqanlı və gülərüz xasiyyətinə baxmayaraq zəma-nə əhlindən əvəzini görmür. Şeiri türkanə deyir. Bu türkcə və farsca olan beytlər onundur:

Rübai:

Aşiq deyil ol kimsə ki bədnam olmaz.
Bədnami-cəhanü şöhreyi-am olmaz.

---

* Beyt ***əlyazma***da yoxdur, ***çap***dan götürüldü.

Eşq əhlinə bisəbrligi eyb etmə,
Bu tayifədə səbr ilə aram olmaz.

Şeir:

Be corme-eşq əgər mikoşəndəm arəm nist,
Koca rəvəm, çe konəm qeyre-eşq karəm nist.

Nəhofte raze-deləm ta be həşr xahəd mand,
Dər in zəmaneye-fani ço razdarəm nist.

Keşideəm sərе-xodra be cibe-*Tənhai*,
Rəfiqo munese-del qeyr fekro barəm nist.

Səkkizinci məcmə

... Əcəmin müasir fəsahət və bəlağət sahibləri haqqında ...

147. MÖVLANA LİSANİ[*] مولانا لسانی

Şirazddandır. Məşhur və tanınmış şairdir. Aşiqlikdə Mövlana kimi müstəhəqq, lakin məhrum olan az tapılar. Lakin əqidəsi pak, duaları müstəcəb idi. Deyirlər ki, bir gün məhbubi rəqiblərinin «məsləhəti» ilə bu Mövlanadan böyük bir məbləğ pul istəyir ki, bəlkə, o qədər pulun olmaması səbəbinə utanıb onun evinə az get-gəl etsin. Mövlana iflas vəziyyətdə olmasına baxmayaraq bu xahişi qəbul edir. Fikirləşib görür ki, bu düyünün açarı yalnız dövranın böyük vəziri və səxavətli əmiri Mir Nəcmin əlindədir. Bədahətən Mir Nəcmə bir mədhiyyə qoşub onun görüşünə gedir. Deyirlər ki, Mir hamamdadır. Mir hamamın paltar soyunan hissəsində olduğu vaxt Mövlana ora daxil olmaq istəyir. Qapıçılar onu buraxmırlar. Əziyyətlə hamamın damında olan şüşəni sındırıb içəri baxdığı vaxt Mir Nəcm xatırladır ki, «nə səbəbdən Mövlana Lisani bizim xidmətimizə gəlmədi». Mövlana yuxarıdan deyir ki, «gəlib, qapıçılar buraxmır». Mir vəziyyətdən agah olan kimi Mövlanaya daxil olmaq icazəsi verirlər. Bədahətən dediyi qəsidəsini çox bəyənir, xacəzadəsinin istədiyi məbləği eyni ilə ona əta edir. Mövlana əlində pul məhbubinin yanına gedir. Lakin məhbubi öz əməlindən utanıb üzrxahlıqlar edir. Qərəz, belə hallar bu Mövlana üçün təəccüblü deyil. Çünki əqidəsi çox təmiz insan idi. Mövlana Lisani ləqəbə ehtiyacı olmayan bir şəxs idi. Bu müxtəsər risalənin elə bir həcmi yoxdur ki, onun şeirlərindən bir müntəxabat ora yazıla. O səbəbdən bir neçə beytini yazırıq. O cümlədən aşağıdakı beytləri:

Beytlər:

Çe bəd kərdəm ke digər mehr bər təngc-şəkər dari,
Neqabe-naz bər qol, zəhr dər badame-tər dari.

Nə zan kakol tərașidi ke sərgərdan koni delha,
Nehale-nazokiyo ze cuşe-morğan dərdsər dari.

---

[*] Vəcihəddin Abdulla, h.941-də vəfat edib.

Mənəm zan xuye-nazok astin bər çeşme-tər mande,
Ze mojqan ta çegər səd pərde xun bər yekdegər mande.

Mən əz qəm dəst bər sərе-u be hər ca dide bidərdi,
Bər qəme-mən təvazo kərdeyo dəsti be sər mande.

Be xəncər qəsde-qətləm kərdeo əz surəte-haləm,
Ço surət mande heyran dəsto-xəncər bər kəmər mande.

Rəqib əz hosne-tale' səd səbuhi kərde ba canan,
Lesani həmçenan əz came-əvvəl bixəbər mande.

Nə lafe-dusti ba delroban mitəvanəm zəd,
Nə dər rahe-vəfayəş dəsto payi mitəvanəm zəd.

To kəz suze-məhəbbət bi nəsibi çareye-xod kon,
Ke mən pərvaneəm xodra be cayi mitəvanəm zəd.

Dər esbate vəfa gər mən xəmuşəm yar midanəd,
Ke aşeqpişeəm lafe-vəfai mitəvanəm zəd.

Çe fəryad əst, ya rəb, kəz məne-divane mixizəd,
Ke əz fəryade-mən səd, ya rəb, əz hər xane mixizəd.

Be doure-çeşme-məstəş kərdeəm keyfiyyəti hasel,
Ke dər hoşyari əz mən nə'reye-məstane mixizəd.

Məzən, ey şəm'e-məcles, biqonəh pərvanera atəş,
Ke nagəh bade-sobh əz canebe-pərvane mixizəd.

Lesani taze kərd əfsaneye-men şərhe-Məcnunra,
Çenin başəd bəli əfsane əz əfsane mixizəd.

Bəğəle-qeyr ze məktube-to çon qonçe por əst,
Məne-deltəng be yek hərfe-zəbani moştaq.

Be dəsti aşeq əz sənge-məlamət xane misazəd,
Be digər dəst ta bər sər zonəd virane misazəd.

Miyane-zohdo rendi aləmi darəm nemidanəm,
Ke çərx əz xake-mən təsbih ya peymane misazəd.

Gər be qol peyvəstəm əz bəxte-bəde-mən xar şod,
Vər Məsihara be can həmdəm şodəm bimar şod.

Gər mələk dər xane bordəm suxtəm əz mə'siyyət,
Vər pəri dər pərde pərvərdəm səge-bazar şodəm.

Zehi eşqət be bade-biniyazi dade xərmənha,
Xəme-fetrake-zolfət sərkeşanra tuğe-gərdənha.

Be xake-asetanət xabe-mərgəm borde bud emşəb,
Səgane-an sərе-ku naleha kərdəndo şivənha.

Negəh dar əz həvaye-gərm qolbərge-tərе-xodra,
Məriz, ey qol, ərəğ, beşnas qədre-qouhərе-xodra.

Be tefli kəştiye-dəryaye-xubi səd xətər darəd,
Negəhdar, ey pesər, ta mitəvani ləngərе-xodra.

Həmço qol came məkon çak ke əz lotfe-bədən,
Mitəvan yaft ke dər del çe xiyal əst tora.

Be cane-aşeq məşo, ey şux, məhbubane-şeydara,
Ke əz Yusef nəzibəd aşeqi kərdən Zoleyxara.

Ze məkre-şahedan dər yek nəzər səd del be dam oftəd,
Ço bər qəbqəb keşənd əz çine-moəccər dame-delhara.

Be səd xari nərəfti əz beheşte-cavedan birun,
Əgər Ruze-əzəl Adəm nədidi ruye-Həvvara.

Zən ər Məryəm bovəd mərg əst ba u həmnəfəs budən,
Lesani, pas dar ənfase-canbəxşe-Məsihara.

Əz koca miyayi, ey qolbərge-xəndan, əz koca?
Əz koca, çeşmo çerağe-dərdməndan, əz koca?

Ture-mən bədarezu bihədd botan moşkelpəsənd,
Mən koca, soudaye-in moşkelpəsəndan əz koca.

Qəmo ənduho bəla gerde-*Lesani* cəm'ənd,
Aşeq emruz be cəm'iyyəte-u kəm başəd.

Souda həmano eşq həmano conun həman,
Yəni, həman *Lesaniye*-divaneye-toəm.

Mirəm be dağe-hecre-to ta təşneqane-vəsl,
Binənd hale-mən nəkonənd arezuye-to.

Dər çeşmesar abele tərsəm qoli konəd,
Xari ke mande dər qədəm əz costocuye-to.

To gərəm həlak xahi, degəran məzide-omrəm,
Be oğubəti bemirəm ke əz an betər nəbaşəd.

Gər təvan busid ləbhaye-şəkkərxənde-tora,
Can sepordən səhl başəd arezumənde-tora.

An pesər di ba pedər mirəfto miqoftənd xəlq,
Xune-ma çon şire-madər bad fərzənde-tora.

Emruz pərişantər əz anəm ke təvan qoft,
Vəz dərde-codai nə çenanəm ke təvan qoft.

Bidadgəri pənce foru borde be xunəm,
Nəgerefte hərifi rəge-canəm ke təvan qoft.

Cayi məne-divane be şekli negəranəm,
Əmma, nə be şekli negəranəm ke təvan qoft.

Boqzar ta siyahi dağəş bərəm be xak,
Kin dağra fetile ze pirahəne-kəsist.

Mordimo sərgərdaniye-u həmçenan ke həst,
Nazo etabo tondiye-xu həmçenan ke həst.

Əz bime-qəm *Lesaniye*-azorde şod xəmuş
Tə'ne-zəbane-bihudequ həmçenan ke həst.

To nəxle-hosniyo coz nazo fetne bare-to nist,
Kodam fetne ke dər nəxle-fetne bare-to nist.

Hezar mive ze bostane-arezu çidəm,
Yeki be lezzəte-peykane-abdare-to nist.

Gərəm be couro cəfa mikoşi nemirəncəm,
Ke məste-hosniyo inha be exteyare-to nist.

Ze qofteye-to, *Lesani*, ketabe-şouq por əst,
Be səfheyi nərəsidəm ke yadeqare-to nist.

Məsləhət binəd ke gərdəd yar o nəqzarəd rəqib,
Məsləhət xubəst, əmma, məsləhətbineş bəd əst.

Hər xəste ke dur əz bote-simintəne-xiş əst,
Ta zende bovəd dər həvəse-mordəne-xiş əst.

Ey həmnəfəsane-atəşəm, əz mən beqorizid,
Hər kəs ke be mən dust bovəd doşməne-xiş əst.

Xubruyan həme bədxahe-doaquye-xodənd,
Nist quşi ke dər u pənde-bədamuzi nist.

Çeşməm əz ruze-bəde-tost, *Lesani*, bi nur,
Çeşme-bəd dur ke manənde-to bədruzi nist.

Əgər ba bənde yari, mehrebani biş əz in bayəd,
Və gər namehrebani, sərgərani biş əz in bayəd.

Ney həmin sərreşteye-bidad mibayəd gereft,
Mehrebaniyo vəfa həm yad mibayəd gereft.

Nəxle-həyate-mən dele-porxun bər avərəd,
Nəxli ke xun xorəd beh əz in çon bər avərəd.

Leyli səri ke şame-əcəl bord zire-xak,
Sobhe-qiyamət əz dele-Məcnun bər avərəd.

Qofte, ey, aqebəte-kare-***Lesani*** mərg əst,
Mordəmo aqebəte-kar nə peydast məra.

Gər bemirəm in soxən bər qure-mən nətvan neveşt,
Qeyr həmdəm, bəlkə həmzanu, ***Lesani*** binəsib.

Pəs əz səd biqərari can sepordəm qesse kutəh şod,
Həmin aram didəm bə'd çəndin ezterab emşəb.

Hesabe-dağe-del mikərdəm emşəb suxtəm, cana,
Be mən gərdid rouşən gərmiye-ruze-hesab emşəb.

Fələk ruzi ke mizəd xərgəhe-hosne -to danestəm,
Ke caye-pasebanane-vəfa birune-dərgah əst.

Mordən be xake-paye-to ba can bərabər əst,
Xake-dərət be çeşmeye-heyvan bərabər əst.

Bidarii ke zolfe-to nəbvəd bərabərəm,
Ba səd hezar xabe-pərişan bərabər əst.

Aşeq mənəm ke əz qəme-del çake-sineəm,
Dər aşeqi be çake-gəriban bərabər əst.

Hərgez qobare-xatere-muri nəbudeim,
İn səltənət be molke-Soleyman bərabər əst.

Pakizedamən əst ***Lesani*** ço çeşme-xiş,
Həst inqədr ke aşeqo bədnamo şaer əst.

Nə ba to dəste-həvəs dər kəmər təvan kərdən,
Nə arezuye-to əz del be dər təvan kərdən.

Nə əz peye-to təvan amədən ze bime-rəqib,
Nə bi to ru be diyare degər təvan kərdən.

Biya ke geryeye-mən anqədr zəmin nəqzaşt,
Ke əz fəraqe-to xaki besər təvan kərdən.*

Xoda be dəste-mən an torreye-dota nəqzaşt,
Qərib selselei daştəm xoda nəqzaşt.

Be ruze-mərg nevisəm xətti ke daməne-omr,
Gerefte budəmo əyyame-bivəfa nəqzaşt.

Rəqib hasele-qolzare-vəsl qarət kərd,
Qoli bəraye-***Lesaniye***-binəva nəqzaşt.

Tora xoş əst be mojqanxəraş xatere-mən,
Vəli təravoşe-mojqane-abdar bəd əst.

Qole-Herat ze bustane-xeyro-xubi nist,
Həvaye-kare-***Lesani*** dər in deyar bəd əst.

Həm zemame-naqe kutah əsto həm Leyli moti',
Arezuye-del boləndo dəste-Məcnun kutəh əst.

Belə beytləri çoxdur. Təbrizdə vəfat etdi. Məzarı ***Baba Həsən qəbri***nin yaxınlığındadır.

148. ❀ MÖVLANA ZƏMİRİ İSFAHANİ** ❀

❀ مولانا ضمیری اصفهانی ❀

İsfahanlı olmasına baxmayaraq, ləyaqət sahibi, xoşsöhbət və böyük himməti olan bir insan idi. Aşiqliyi də var idi. Lakin xacəzadəsi ilə qörüşüb onu imtahana çəkməyincə aşiq olmazdı. Zəmanəsinin böyük-kiçiyi, türkü-farsı – hamı onun söhbətlərinə can atır, ehtiyac duyurdu. Yüz min beyt şeiri var. Hökmdarların mədhinə bir beyt də yazmayıb. Himmətinin ucalığına bu özü bir sübutdur. Xacə Hafiz divanı üslubunda bir divan bağlamağa

* Beyt *əlyazmada* yoxdur.
** Kamaləddin Hüseyn. H.973-də vəfat edib.

müvəffəq olub. Bu Mövləvidən çox gözəl sözlər şöhrət tapıb. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Ço mibinəm kəsi əz kuye-u delşad miyayəd,
Fəribi kəz vey əvvəl xorde budəm yad miyayəd.

Çe konəd Xezr nədanəm be həyate-cavedani,
Ke məra məlal girəd ze do ruze zendeqani.

Ku çenan eşqi ke hərgəh sağəre-hecran dəhəd,
Dərdra omre-əbəd bəxşəd, bəlara can dehəd.

Ço bər xizəd xabe-nazo binəd ruye-xod suyəm,
Bəhane çeşm malidən konəd ta nəngərəd suyəm.

Səd negəh can ke u başəd be hər su mikonəm,
Ta be təqribi neqahi canebe-u mikonəm.

Nə ze zə'f əst ke əz xod rəvəmo baz ayəm,
Hər nəfəs dər tələbe-u be cəhane-degərəm.

Əz cəfayəş kərdəm ahi bixodo misuzədəm,
Kəz sərdərd əst mitərsəm ke tə'siri konəd.

Çenan nehan ze toəm atəşe-məhəbbət suxt,
Ke dər deliyo nədari ze suze-mən xəbəri.

Hər do aləmra be yek didən ze çeşme-mən fekənəd,
İn zəman xod əndək-əndək dər deləm ca mikonəd.

Gər nə fəribe-və'deye-ruze-cəza bovəd ze to,
Suye-bədən ke avərəd cane-qorizpayra.

Əlace-dərde-***Zəmiri*** nəşod nemidanəm,
Ke qofte bud ke dərdət dəvapəzir məbad.

Be hokme-səbr molke-eşqra əmno əman kərdəm,
Cəfara saxtəm moşfeq, bəlara mehreban kərdəm.

Ey əhdşekən, anhəme sohbət be koca rəft?
An bəstəne-peymane-məhəbbət be koca rəft?

Xuy kərde rox əz təşneye-didar çe puşi?
Ma hiç nəquyim morovvət be koca rəft.

Bequ yek rəh be kuyəm biqərari bovəd, peyda nist,
Be rahe-mən fetade xakşari bovəd, peyda nist.

Çe ruz əst in ke durəm zan dəro nayəd be yade-u,
Ke meskini bər in dər ruzeqari bovəd peyda nist.

Hər kəs ke did koşte məra qoft in kəsist,
Kəz bəhre-arezuye-del əz can qozəştəst.

Əz həsrəte-didare-to yabəd dele-pordərd,
An zouq ke dər ləzzəte-didar nəbaşəd.

Məclesi por rəşke-əğyar əst rosvayəm məsaz
Zan eşarətha ke yad əz sohbəte-penhan dəhəd.

An fəramuş və'dera qorban şəvəm çon dər rəhi,
Binədəm əz şərmsari və'deye-digər dəhəd.

Vəsl daem ezterabe-şoleye-şouqəm neşanəd,
Çənd ruzi hecr mixahəm sezaye-mən dəhəd.

Can əz nəzzare duş çenan kamyab bud,
Kəz şərme-arezu be dele-mən qozər nədaşt.

Tey lesani əz xoda xahəmo ruze-məhşəri,
Pişe-to şərh ta dəhəm hale-şəbe-derazra.

Təlqine-mən be vəqte-şəhadət çe mikoni,
Boqzari rəfiqe-zəmani be u məra.

Duş əz və'deye emruze-to aməd yadəm,
Fekre an şəb, həme şəb, ah çe ba canəm kərd.

Şadəm ke və'de dad be fərdaye-məhşərəm,
Kanruz hiç və'de be fərda nemişəvəd.

Be əndək suye-qeyr əz ca məro kan əz həvəs başəd,
Ço atəş dər xəs oftəd şoleye-an yeknəfəs başəd.

Ze xane dir əz an mahe mən borun ayəd,
Ke bulhəvəs ze rəhe-entezar bər xizəd.

Kocast bəxt ke ayi bedin qərəz ke məbad,
Ze rəhqozare-mən an biqərar bər xizəd.

Öz vilayətində vəfat etdi. Məzarı da oradadır.

149. QƏZALİ MƏŞHƏDİ[*] غزالی مشهدی

Ömrünün əvvəllərindən şair kimi tanındı. Nuri Dəndaniyə[**] həcv dedikdən sonra çox böyük şöhrət qazandı. Mərhum şahın zamanında bir iftiraya məruz qalıb qorxudan vətəni tərk etdi. Hindistana gedib Əkbər şah[***] tərəfindən qəbul olundu. Göstərdiyi səyindən də artıq iltifat gördü. Deyirlər ki, topladığı altı min tüməni keçdi. Mal-dövlət çoxluğunun sonu rəzalət olur fikri bu Mövlana haqqında düz imiş. Deyirlər ki, on altı cild kitab yazıb. Bu da onun həyat tərzinə bir sübutdur. ***«Nəqşi-bədi»*** adlı bir kitabını İraqa gətirdilər. Doğrudan da pis yazmayıb. Bu beytlər o kitabdandır:

Məsnəvi:

Ya məngər suye-botan tiz-tiz,
Ya qədəme-del məkeş əz rəstxiz.

Ey ke be nəzzare şodi dide baz,
Səhl məbin dər mojehaye-deraz.

---

[*] H.980-ci ildə Hindistanda vəfat edib.
[**] Nuri Hərəvi. H.928-də sağ olub.
[***] H.949-1014

Kan moje dər sine ço kavəş konəd,
Xune-del əz dide təravəş konəd.

Çehreye-qol gərçe təro delkeş əst,
Bolbole-delsuxtera atəş əst.

Hər bote-rə'na ke cəfa kiştər,
Meyle-dele-ma suye-u biştər.

Dər roxe-bi fetne ço gisu məpiç,
Nafeye-bi meşk nəyərzəd be hiç.

Laleozari ke cəfacuy nist,
Həmço qoli dan ke dər u buy nist.

Gər meye-bi zur nənuşi rəvast,
Şole ke suzənde nəbaşəd həvast.

Hosn be piraye ço delkeştər əst,
Torreye-meşkin xoşo xət xoştər əst.

Didəne-hər sade nəşayəd bəsi,
Səfheye-nənveşte nəxahəd kəsi.

Xub bovəd hər sade vəli dər nəzər,
Zu xəte-norəste bovəd xubtər.

Saderoxani ke səmənqəbqəbənd,
Ta xətəşan nist təngməşrəbənd.

Kaş xət arənd ze əvvəl borun,
Ta dele-oşşaq nəsazəd xun.

Bari əgər no xət əgər sadeənd,
Həstiye-mara be fəna dadeənd.

Xorrəmiye-ma qəme-eşq əsto bəs,
Şadiye-ma matəme-eşq əsto bəs.

Bu beytlər də həmən *Mövlana*dandır:

Beytlər:

Nə Məcnun dər bosate-aşeqi ney kuhkən mande,
Həme rəftəndo əknun molke-rosvayi be mən mande.

Nə tənha kuhkən heyran bud əz surəte-haləş,
Ze dəste tişe həm ənqoşte-heyrət dər dəhən mande.

Bəsi bər piço tab oftade zolf həmço zənciraş,
Məgər dəste-qəza lərzide dər henqame-təhriraş.

Nə əz tiğ əst bər tərəf zəğən zəxme-nəmayanəş,
Ke əz çouqane -zolf azorde şod quyi zənəxdanəş.

Gərde-xakestəre-qolxən nəbud bər təne-ma,
Bər tən əz suze-dərun suxte pirahəne-ma.

Əz kuye conun selseledaran həme rəftənd,
Ma ba ke neşinim ke yaran həme rəftənd.

Mordəmo yare-mən əz xane nəyaməd birun,
Can borun amədo canane nəyaməd birun.

Mən be viraneye-qəm mordeo teflan hər su,
Səng dər dəst ke divane nəyaməd birun.

Tiğe-kin bəste be xunrize-*Qəzali* aməd,
Kəs bedin şəqq yetimane nəyaməd birun.

Nəxahəm tond başəd navəki kəz delbəri ayəd
Əz an tərsəm ke əz mən boqzərəd bər digəri ayəd

Hənuz qafeli, ey del, ke gəştei ze ke dur,
Əgər be vəqte-xod ofti ze qəm həlak şəvi.

Elə Hindistanda da dünyasını dəyişdi.

150. MİRZƏ QASİM* ميرزا قاسم

Xorasan vilayətinin *Cənabüd* adlı şəhərindəndir. Məşhur və tanınmış şairdir. Təbi məsnəvi [formasına] meyl göstərir. *Xəmsəni* tətəbbö – təqlid etməklə məşğul idi. *«Xosrov və Şirin»*, *«Leyli və Məcnun»* və mərhum şahın adına *«Şahənşahnamə»* adlı əsərləri yazıb. Mütaliə etdik. Bu beytlər həmən kitablardandır:

*«Xosrov və Şirin»*dən:

Rəsid, ey kuh, an mahe-delaray,
Be esteqbale-u bərxiz əz cay.

Xoram aşubo qaməte-fetneəngiz,
Qiyamət mirəsəd əz həm foru riz.

*«Leyli və Məcnun»*dan:

Qolzare-cəhan təhi kon əz xar,
Kan qeyrəte-səd hezar qolzar.

Ruzi ke be buye-qol şəvəd məst,
Xari nəzənəd be daməņəş dəst.

Şod mohreye-poşte-an səmənbər,
Çon reşteye-dorr ze pay ta sər.

Şod saede-simnazəninəş,
Çon nale-qələm dər astinəş.

*«Şahənşahnamə»*dən:

Foru mande əsbane-coulan həme,
Ço əsbane-şətrənc bican həme.

Yəlan qərqe-ahən ze sər ta bepay,
Ço surət ke girəd dər aine cay.

---

* Abdulla Cənabüdinin oğludur. Təxəllüsü *Qasimi* olub. H.982-də vəfat edib. Şah Qasim Ənvarın (h.837-də vəfat edib) nəslindəndir.

Ze valaye-qolqun senan bəhremənd,
Şəfəq əz zəmin nize dari bolənd.

151. ❦ MÖVLANA VƏHŞİ BAFEQİ* ❦ مولانا وحشى بافقى

Bafeqin Kirman tabeçiliyində olan bir qəsəbə olmasına baxmayaraq Mövlana daha çox Yəzdli kimi tanınır. Nə isə, xoştəb və püxtə şairdir. Şeirin bütün növlərində bacarığı var, xüsusən qəzəldə. *«Xosrov və Şirin»*ə cavab olan bir məsnəvi başladı, lakin tamamlaya bilmədi. Həqiqətən, əgər tamamlasaydı, aləm olardı. Bu beytlər o kitabdandır:

Məsnəvi:

Bovəd nazok do təb' əndər zəmane,
Ke cuyənd əz peye-rəncəş bəhane.

Yeki təb'e-şəhano şəhriyaran
Degər əz qolroxano qolozaran.

Kəsi kəz hər do mə'ni bəhremənd əst,
Qiyase-nazokiha kon ke çənd əst.

Beqayət xatere-şirin qəmin mand,
Əz an bironəği ənduhgin mand.

Deləş dər təngnaye-sine xəste,
Be ləb can dər xəbər giri neşəste.

Be casusan seporde rahe-Pərviz,
Xəbərdar əz şomare-qame-Şəbdiz.

Ke gər bər səng xordi nə'le-şəbrəng,
Dər an xordən şərari costi əz səng.

Hənuz asare-gərmi ba şərər bud,
Kəzan dər məclese-Şirin xəbər bud.

* Kamaləddin Məhəmməd. H.901-də Yəzddə vəfat edib.

Bu *şeirlər* də onundur:

Gər tey konəm təriqe-ədəbra çe mikoni?
Ranəm dəlire-rəxştələbra çe mikoni?

Ey bisəbəb əsirkoşe-biqonahsuz,
Porsənd əgər be həşr səbəbra çe mikoni?

Girəm ze naz, mən' təvan kərd hosnra,
An xəndeye-nehani ləbra çe mikoni?

Girəm ze eşve mən' təvan kərd qəmzera
Hosne-niyazmənd tələbra çe mikoni?

Gər mən be del foru nəxorəm doşnehaye-naz,
An qəmzeye-həris qəzəbra çe mikoni?

Lazeme aşeqist rəftəno didən ze dur,
Vər ne ze nəzdik həm roxsəte-didar həst.

Soxən besyaro roxsət kəm, xodaya, vəsl çon dadi,
Nemibəxşi əgər tule-zəman teyye-lesanəm deh.

Anke hərgez yade-moştağan be məktubi nəkərd,
Gərçe qostaxist miquim por xubi nəkərd.

Ba vocude-karevane-Mesr kəz həm nəqosləd,
Yusefi darəm ke hərgez yade-Yəqubi nəkərd.

Yek və'de xahəm əz to ke başəm dər entezar,
Hakem toi dər amədene-diro zude-xiş.

Eşqbazan, razdaran həmənd, əz mən məpuş,
Həmço mən biezzəti ya qədro meqdariyət həst.

Əz telseme-dusti kəndər toəş təsir nist,
Nosxeha darəm eşarət kon əgər kariyət həst.

Bare-herman bər nətabəd xatere-nazokdelan,
Cane-mən bər cane-***Vəhşi*** neh əgər bariyət həst.

İn eşq bəlaist şenidi ke çeha did,
Yə'qub ke del dər kəf mehre-pesərəş daşt.

İn teyye-məkan bin ke ze hər ca ke borun taxt,
Vəhşi negəran budo səre-rəhqozərəş daşt.

Be məzhəb ke əməl mikoniyo kiş ke dari,
Ke qoftəst ke hosne-tora zəkat nəbaşəd.

Zourəq gerano locce xətərnako mouce sə'b,
Ey naxoda, noxost beyəndaz rəxte-ma.

Hoquqe-xedməte-sədsale lə'be-ətfal əst,
Be keşvəri ke dər u kudekan xodavəndənd.

Be hər ke xah neşin gərçe in nə şiveye-tost,
Ke əz to dər dele-ma rahe-bədqomani nist.

Məra ze kişe-məhəbbət həmin pəsənd oftad.
Ke gərçe həst səd azar sərgerani nist.

Kereşme gərəm soal əst, ləb, məkon rənce,
Ke ehteyac be porsidən zəbani nist.

Yekbar name-ma beqələt bər zəban nərand.
Mara şekayət əz qələme-meşkbare-tost.

Bər pare kaqəzi do se mədd mitəvan keşid,
Doşnamo hər çe həst qərəz yadeqare-tost.

Ma ço peyman ba kəsi bəstim digər nəşkənim,
Gər həme zəhr əst çon xordim sağər nəşkənim.

Hər mətaira dər in bazar nerxi bəsteənd,
Qənd əgər besyar şod ma qədre-şəkkər nəşkənim.

Ma derəxtəfkən neim, anha qoruhe-digərənd,
Ba vocude- səd təbrik şaxe-bi bər nəşkənim.

Hənuz zuriyo zurazmai nəşodəst,
Hənuz məhbəse- qeydo rəhai nəşodəst.

Negəh zəxireye-didar ku beneh emruz,
Ke həst forsəto tərhe-codai nəşodəst.

Ze extelate-to emruz yaftəm səd çiz,*
Əcəb ke daiye bivəfai nəşodəst.

Şekoftegiyəş ço hər ruz nist hali həst,
Əgər qələt nəkonəm əz mənəş məlali həst.

Be roxsəte-to ke rəftimo dərdsər bordim,
Tora məlaliyo mara həm enfeali həst.

Deltəngəmo ba hiç kəsəm meyle-soxən nist,
Kəs dər həme afaq bedeltəngiye-mən nist.

Qolgəşte-çəmən ba dele-asude təvan kərd.
Azordedelanra səre-qolgəşte-çəmən nist.

Dər həşr ço binənd bedanənd ke *Vəhşi*st,
Anra ke təne-qərqe bexun həsto kəfən nist.

Kuhkən ba in həme xara şekafiha ke daşt,
Dad cano rəxne dər sədd rəhe-hecran nəkərd.

Mən in kuşeş ke dər təsxire-an xodkam mikərdəm,
Əgər *Vəhşi* qəzali bud ura ram mikərdəm.

Be konce-in qəfəs oftade acez mən həman morğəm,
Ke tə'lime-xelase-bəsteqane-dam mikərdəm.

Be əndək səbr digər rəfte bud in naze-bimouğe,
Qələt kərdəm, çera in solhe-bi henqam mikərdəm.

---

* Beyt *əlyazma*da yoxdur.

Dər in moddət əgər ouqate-mən sərfe-mələk mişod,
Be u dər bəzmqahe-eyş mey dər cam mikərdəm.

Rəhəmra entehai nist zanru durəm əz mətləb,
Əgər midaşt payani mənəş yek qam mikərdəm.

Çe nəngamiz nami bude pişe-yar in *Vəhşi*,
Bəsi beh bud əz in gər xişra səg nam mikərdəm.

Şəbe-hecrane-to təşrif be hər ca bebərəd,
Dər pəso pişe-hezaran şəbe-yəlda bebərəd.

Xaneye-qarətzədeqanim setəm qu mitaz,
Hər çe ənduxte başim be yəğma bebərəd.

Ma əz an cens nədarim befərmay ke naz,
Səbro aram ze delhaye-şəkiba bebərəd.

Eşq çon bər sərə-kəs həmleye-bidad arəd,
Əvvələş qovvət be qorixtən əz pa bebərəd.

Ba çenin dərd ke *Vəhşi* ze xoda mitələbəd,
Bayədəş koşt əgər name-modava bebərəd.

152. ❁ MÖVLANA ŞƏRİF TƏBRİZİ* ❁ مولانا شریف تبریزی ❁

Təbrizin orta təbəqəsinə mənsub ləyaqətli və kamil şairdir. ***Xacə Qiyasəddin Kəhrə***nin həcvində yazdığı tərkibbənd haqqında mənim fikrim budur ki, həcvin tarixində belə gözəl və qüsursuz şeir yazılmayıb, bəlkə heç bundan sonra da, yazılmaya. Bu yığcam təzkirədə həcv yazmaq ləyaqətli olmasa da farsca və türkcə olan bir iki beytini nümunə gətirməkdən başqa çarə görmədim. Göygöz və sarışın bir insanı bu cür təsvir etmək çox böyük məharət istəyir. Bu bir neçə beyt həmən beytlərdəndir:

---

* H.956-da Ərdəbildə vəfat edib.

Həcv:
Əgər nei ze pərəstəndeqane-atəşe-gebr,
Və gər nei ze foruzəndeqane-nare-nefaq.

Cəhət nədir ki, bığun-qavdur müjən-kibrit,
Səbəb nədir ki, gözün-daşdır, qaşun-çaxmaq.

Gözündə heç qara yox, könül tamam qara,
Xilaf imiş bu ki, gözdən iraq, könüldən iraq.

Be çube-fələğğe şo tağ ta bequyəndət,
Bolənd mərtəbe mostufii be estehqaq.

Deyirlər ki, bu həcv yayılıb, adı çəkilən Xacəyə çatanda deyib: «Mövlana Şərifi gətirsinlər, əgər həcvini bizim yanımızda oxusa ehtiramını saxlarıq, yox əgər imtina etsə hörmətsizlik göstərərik». Mövlana Şərif gələn kimi üzünü Xacəyə tutub həcvi beyt-beyt oxudu. Cavabında isə Xacədən altı yüz şahı pul və bir xələt mukafat aldı. Şərif həmən həcvin əvəzinə çox gözəl bir qəsidə yazdı. Bu mətlə həmən qəsidədəndir.

Mətlə:
Nistəm məğbule-yek del ah əz in naqabeli,
Yek moradəm nist hasel, ah əz in bihaseli.

Bu *beyt* də o qəsidədəndir:

Qofteəm naqoftəni nəqofteye-mən qoftəni,
Xarece-məbhəs əz anəm ba vocude daxeli.

Bu beytlər də onundur:

Beytlər:
Be bağe-xubi an qol vəh çe hosne-bi-bədəl darəd,
Ke əz vəsfe-roxəş hər qonçe cozvi dər bəğəl darəd.

Ze douran mərg mixahəm həyatəm midəhəd bito,
Fələk besyar əz in san lotfhaye-biməhəl darəd.

Şərif, ər aşeqi ca bər səre-kuye-məlamət kon,
Ke eşqe-biməlamət hokme-elme-biəməl darəd.

Hər kera didəm be raze-eşq məhrəm saxtəm,
Xişra dər aşeqi rosvaye-aləm saxtəm.

Pənbehaye-dağra kərdəm siyah əz dude-del,
Puşeşe asudegira rəxte-matəm saxtəm.

Şəm'ra didəm ke əz raze-şəbe-vəsl agəh əst,
Sobh çon nəzdik şod karəş be yekdəm saxtəm.

Ançe omri can əz an misuxt bime-hecr bud,
Axər əz nasaziye-douran bean həm saxtəm.

Əz cəhan ba həsrəte-besyar rəftəm çon *Şərif*,
Zanke kari bər morade-xiştən kəm saxtəm.

Modam dərd qəm əz sağəre-ələm xordəm,
Ze omre-xiş şodəm sir bəske qəm xordəm.

Nemişəvəd ke nəşəvim ketabe-zohde-*Şərif*,
Be moshəfe-roxe-meşkinxətan qəsəm xordəm.

Məbada ze suzo -qodazi ke darəm,
Borun oftəd əz pərde razi ke darəm.

Əgər dər nəğirəd niyazi ke paşəm,
Ze mən sər keşəd səro nazi ke darəm.

Həmin ba mənət bad nazi ke dari,
Ke mən ba to darəm niyazi ke darəm.

***Şərifa**, məno səcdeye-ruye-an bot,*
*Çenin miqozarəm nəmazi ke darəm.**

---

* Bu beyt *əlyazma*da yoxdur.

Key qəme-aşeq be gəşte-bağo səhra mirəvəd,
Eşq ta ba ust qəm ba ust hər ca mirəvəd.

Axəre-omre-***Şərif*** əst, ey səba, ro pişe-yar,
Qu yek emruzəş məran zin dər ke fərda mirəvəd.

Nəhayət, ədəbsizlik edərək ustadı rəhmətlik Mövlana Lisaninin (№ 144) bir neçə beytini təzmin edib ***«Səhvül-Lisan»*** adlı bir risalə yazdı. Deyirlər ki, Mövlana Lisaninin qarğışı onun ömür baharını fəna küləyinə verdi. Ümid var ki, axirəti yaxşı olsun.

153. MÖVLANA MÖHTƏŞƏM* مولانا محتشم

Kaşanlıdır. Çox tanınmışdır. Əzəməti və böyüklərə xas olan bir görkəmi var idi. Lakin səfərlərdə olmadığından ünsiyyət qa-nun-qaydalarında bir qədər təcrübəsizlik göstərirdi. Şeirdə yeni bir üslub tutmuşdu. Əgər bir şairin əsərində olan məzmunu bu üsluba salsaydı, həmən şəxs gurultulu söz yığınından öz məzmu-nunu anlaya bilməzdi. Bu beytləri, ələlxüsus, aşağıdakı qəzəl dövran şeirləri ilə heç müqayisə oluna bilməz:

Qəzəl:

Kodam sərv ze sonbol nəhade bənd be payət,
Ke borde del ze to, ey delbər, an şəhre-fədayət.

To əz kocao gereftən be kuye-eşqe-kəsi ca,
Səg təsərrofe-an delbərəm ke borde ze cayət.

Be ***Mohtəşəm*** ke səge-tost hale-xiş əyan kon,
Ke çon cəride bedan ku ruy dəvəd ze qəfayət.

Bu beytləri də yaxşıdır:

Beytlər:

Şəvəm həlak ço qeyri xorəd xədənge-tora,
Ke danəm aştii dər qəfast cənge-tora.

---

* H.996-da vəfat edib.

Be mən əz bədqomani mikonəd çəndan qonəh nesbət,
Ke mən həm dər qoman oftade pendarəm qonəhkarəm.

Əgər həbib toi moşkeli nədarəd eşq,
Və gər təbib toi mərg həm dəva darəd.

Be mən ke ruzo şəb əz eyne-rəhməti negəran,
Sərət ze naz geran əst vay bər degəran.

Roxəş şəm'ist dude-an kəmənde-ənbəraludəş,
Əcəb şəm'i ke əz bala be pain mirəvəd dudəş.

Ço qonceşkist morğe-del be dəste-tefle bibaki,
Ke biş əz mən əzizəş darəd, əmma, mikoşəd zudəş.

Yuxarıdakı şeirin mətləindəki məzmunda olan kəlamı Kamal İsmayıla aid edirlər. Babalı deyənin boynuna. Dünyasını da Kaşanda dəyişdi.

154. ❁ XACƏ HÜSEYN SƏNAİ* خواجه حسين ثنائى ❁

Mərhum Sultan İbrahim Mirzənin (№ 16) məddahı idi. Onun mədhinə çox qəsidələr deyib. Təfəkküründə olan incəlik o qədərdir ki, əksər beytlərinin şərhə ehtiyacı var. Necə ki, deyiblər: «məna şairin bətnindədir». Təsadüfən əgər Xacə özü məclisdə olmasa, iştirak edənlər elə fikrə gəlirlər ki, şeirinin mənası yoxdur. O əziz yaxşı deyib ki, Xacə Hüseyn Sənai və Mövlana Möhtəşəmin (№ 153) söz və mənası birləşsə yaxşı bir şair alınar. Mərhum Mirzədən eşitmişəm ki, özünə qürrələnib deyirdi: «Xacə Hüseynin şeirini başa düşürəm». Hər halda, sözdə qüsur yoxdursa, məna incədir. Bu beyt onundur:

Beyt:

Gər be məsəl ca koni dər pəse-ayine şəxs,
Binəd temsale-xiş tafte ru bər qəfa.

* Qiyasəddin Məhəmməd oğlu, Məşhədlidir. H.996 və ya 1007-də vəfat edib. Məşhəddə dəfn olunub.

Bu rübaisi başqa şeirləri ilə müqayisə olunmazdır:

Rübai:

Ey xak neşine-dərgəhe-qədre-to mah,
Dəste-tələb əz daməne-vəslət kutah.
Dər kuye-to zan xane gereftəm ke məbad,
Azorde şəvəd xiyalət əz duriye-rah.

Bu beytlər də *Xacə Hüseyn*dəndir:

Beytlər:

Çenan xodra ləbaləb ze arezuye-xəncərəş binəm,
Ke gər xun rizədəm bər caye-xun dər arezu qəltəm.

Nayəd əz in pəs degər tefle-rəhm sərnequn,
Hamelera gər dəhi əz kəfe-doulət qəza.

Mehre-kəfe-coude-to nurfekən gər şəvəd,
Nist əcəb gər ze şəxs saye beyoftəd dota.

Əz qəbule-to əgər notfe beyabəd əsəri,
Pəs əz in cay konəd dər hərəme-del-ze şekəm.

Əmre-to dər girodar hokm dəhəd gər be bad
Mouc selasel şəvəd əz peye-qeyde-səba.

Baese-heyrani dide şəvəd afetab,
Şahede-hosnət dər u gər benəmayəd ləqa.

Şod etedal həva ançenan ze feyze-bəhar,
Ke xarpoşt qol arəd besane-qolbon bar.

Əgər ze rahe-əsər boqzərəd həva be məşam,
Degər be xiş beruyəd qol əz sərə-dəstar.

Şodəst xubiye-dəhr ançenan ke arefra,
Qozəştən əz sərə-donya bəsi bovəd doşvar.

Həva çenan be rotubət ke bime-veyra nist,
Keşənd əgər be məsəl şekle-əbr bər divar.

Rəside hosne-derəxtan be qayəti ke bədən,
Ze çub vəqte-siyasət nemikeşəd azar.

Bosate-səbze çenan şod ze e'tedale-həva,
Ke hər koca ke təmaşa konənd uluv əl-əbsar.

Bud ze kəsrəte-xubi əz an məkan degər,
Ço tire-xak neşin rəftən nəzər doşvar.

Be qeble ru məkonidəm ze suye-u ke bedel,
Hənuz taqəte-nəzzare degər qoncəd.

Be əhde-hefze-to nəbovəd əcəb ke bi asib,
Hocume-jale be dokkane-şişegər qoncəd.

Əcəb əgər nəşəvəd houlnaktər ze cəhim,
Mohabəte-to əgər dər del şərər qoncəd.

155. MÖVLANA VƏLİ* مولانا ولی

Xorasan bölgəsnin *«Dəşti-Bəyaz»* adlı vilayətindəndir. Şeiri gözəl, beytləri ürəyəyatandır. Lakin, şeirdən başqa bir şey bilmir. Özü kimi tamahkar nəşəxor az tapılar. Allah göstərməsin, əgər bir kəs onun bir beytinə qulaq asmaq istəsə, istər-istəməz onun tamah tələsinə düşəcək. Hər kim olur-olsun, harda olur-olsun, nə olur-olsun... Hər halda yaxşı beytləri var. Bu şeirlər onundur. Necə ki, deyiblər: خيرٌ لنا و شرٌّ لا عدائنا «Xeyir bizə, şər düşmənlərimizə»

Beytlər:

Bi to səd ca deləm əz dağe-şekayət riş əst,
İn qədr həst ke şokrəm ze şekayət biş əst.

* Mirzə Məhəmməd Vəli. H.999-da qətlə yetirilib.

Hərgez deləm ze didənət asudegi nədid,
Əz bəske mitəpəd ze peye-didəne-degər.

Gər digərist baese-solhəm çe mikonəm,
Solhi ke həst baese-rəncidəne-degər.

Şəb nalei ke kərd vəli bi əsər nəbud,
Midaşt kaş qovvəte-nalidəne-degər.

Nemikoni şəbəm əz nale mən' ta nədəhəm,
Be xod qərar ke quşe-to bər fəqane-mən əst.

Xoş anke can tələbəd əz məno bexod quyəd,
Vəli mozayeqe key mikonəd be can ba mən.

Del can seporde bəske təpidəst dər bərəm,
Mən xod dər in qoman ke qərari gereftəst.

Məno təhəmmolo duri ke yar əgər in əst,
Fərağət əz məno əz ruzeqare-mən darəd.

Ta did *Vəli* qaedeye-mərhəmət əz dust,
Danest ke səd bare ze doşmən bətəri həst.

Çe xəta rəft ke əz solh soxən nətəvan kərd,
Qayətəş əfv ze xuye-to setəmgər dur əst

Fekre-təlafiye-dele-mən kon ke hecre-to,
İn bar an nəkərd ke hər bar kərde bud.

Mikonəd qeyr be in rah soxəne-şekve ze bəxt,
Ah əgər həmço mənəş kar be peyğam oftəd.

Xoş əst və'deye-deldaro del dər an bəstən,
Be və'deye-to vəli del nəmitəvan bəstən.

Səre-səlah nədariyo gər nə ba in mehr,
*Be yek soxən səre-səd şekve mitəvan bəstən.**

* Beyt *əlyazmada* yoxdur.

Ze dərde-hecre-to eykaş can nemibordəm,
Ke rəşke-vəsle-to bər ino an nemibordəm.

Be dustiye-to çendan omid daşt deləm,
Ke doşməni be to hərgez qoman nemibordəm.

Xorsənd be omide-cəvabəst deləm kaş,
Qased ke rəvəd canebe-u dirtər ayəd.

Dəmi səd rəh ço əz bəzməm be xari mitəvan randən,
Çera əz budəne-həmçon məni deltəng bayəd bovəd.

Miyane-mao to ta in hecab xahəd bud,
Soale-xaheşe-mən bicəvab xahəd bud.

Vəli cəfa keşi əz qeyro şekve həm nəkoni,
Toi ke inhəme dər dəste-u zəbun şodei.

156. QAZİ NURİ* قاضی نوری

İsfahanlıdır. Çox ləyaqətli insandır. ***Orduyi-müəlla***ya** getgəli var idi. Hamı ilə rəftarı yaxşı idi. Şeirləri yaxşıdır. Bu beytlər də onundur:

Nəzm:

Qonahəmra əzabi bayəd əz duzəx fozun tərsəm,
Ke suzəndəm be dağe-hecr fərdaye-qiyamət həm.

Çake-deləm nəsibi əz duxtən nədarəd,
İn eşqo in məhəbbət va suxtən nədarəd.

Çe mikonim, xodaya, beheşto rezvanra,
Be mehrebaniye-ma gərm saz cananra.

Beheştra be mokafate-coure-u beferest,
Be ozr xahim an şuxe-napeşimanra.

Tərsəm əz duzəx ke ba an həst naxoşnudiyət,
Vər nə ba suzənde-atəş dər qəmət xu kərdeəm.

Atəşəm dər zən ke an pərvaneəm kəz ferte-eşq,
Suxtənra barha təlime-hendu kərdeəm.

Eşqəm bolənd mərtebe çon ruze-əvvəl əst,
Xakestəre-vocude-məra suze-əvvəl əst.

Dər aşenaiye-to be sər rəft omro to,
Biqane həmçenanke məgər ruze-əvvəl əst.

Həmayel çon təvanəm did bər duşe-kəsan dəsti,
Ke bər delha zənəd naxon əgər dər astin başəd.

Bim əst sərapay məra zatəşe-duzəx,
Coz sine ke an dağe-təmənnaye-to darəd.

Şəb dər an dər budeəm gərm əst xak əz atəşəm,
Pa məneh əz xane birun entezarəm qu bekeş.

Bu iki *rübai* də onundur:

Ey eşq, nə kafərəm bebəxşay dəmi,
Təcil be xune-mən məfərmay dəmi.
Ey qəm həme vəqt mitəvan koşt məra,
Əz rah rəsidei beyasay dəmi.

Key didevər əz cəmale-iman gərdəm,
Əz kərdeye-bəd koca peşiman gərdəm.
Xakəm ze kəlisao abəm ze şərab,
Kafərtər əz anəm ke mosəlman gərdəm.

---

* Qazi Nurəddin Məhəmməd. H.1000-ci ildə vəfat edib.
** ***Orduyi-müəlla*** dedikdə, yüksək təbəqənin – saray əhlinin yaşadığı məkan və düşərgə nəzərdə tutulur.

157. SƏBRİ RUZBEHAN* صبری روزبهان

Xoştəb və yaxşı şairdir. Bu beytlər onundur:

Şeirlər:

Be gerde-xaterəm, ey xoşdeli, çe migərdi,
Kodam ruz məra ba to aşenai bud.

Mən be pişeş dərde-del quyəm be səd omido u,
Montəzer kin qoftoquye-mən be payan key rəsəd.

Ezhare-dustiye-zəbani koca şode,
Ey səngdel, mətərs, kəsi dər dele-to nist.

İn bəs cəzaye-koştəne-*Səbri* ke ruze-həşr,
Həsrət nəmixord ke çera bəsməle-to nist.

U bər sore-bəhaneo mən hər zəman be əcz,
Quyəm hezar ozre-qonahe-nəbudera.

Hərgez be mehre-kəs nəşəvəd aşena delət,
Fareq ze qeyde-mehro vəfai xoşa delət.

Həmin emşəb be kuyəş cay dari xoş benal, ey del,
Xoda danəd be kuye-u rəsi bare-degər ya ne.

Be to, bivəfa, qomane-dele-mehreban nədarəm,
To kocavo mehrebani be to in qoman nədarəm.

Cai nədidəməş ke nəquyəd ke mirəvəm,
Hərgez nədidəməş ke qəməm biştər nəşod.

Ze lotf bər sare solh ay, xəşmo kin boqzar,
Bəs əst gər qərəzət aşeqazmai bud.

* Ərdistani İsfahani. Əvvəlki təxəllüsü *Farsi* olub.

To dər in qoman nəbudi ke be mən çenin təvan zist,
Be cəfa çenin delirət dele-bordbare-mən kərd.

Kodam vəsl, çe şadi, bedin şodəm xoşdel,
Ke əndəki beh əz əyyame-binəvai bud.

158. MÖVLANA NİSARİ مولانا نثاری

Darüs-səltənə olan Təbrizdəndir. Mülayim və dünyagörmüş insandır. İllərlə *Orduyi-müəllanın* böyüyü-kiçiyi ilə əlaqəsi, getgəli olub. Baba Fəqani [Şirazi] və Mir Şahi [Səbzəvari] divanlarının təsiri ilə divan bağlayıb. Gözəl şeirləri var. Bu beytlər həmən divanlardandır:

Şeir:

Ey ze to nameye-namcu fekr sotude rayra,
Name-to əvvəlin soxəne-şouğe-soxənsərayra.

Qafeleha be dəşte-qəm tə'meye-qorgsan şodənd,
Dər peye-bazmandeqan nə'rezənan dərayra.

Tə'meye-zağəmo zəğən dəşte-bəla məra vətən,
Vay əgərəm bər ostoxan rəh befetəd homayra.

Hər deli tağət koca miyarəd aşube-məra,
*Omre-Nuhət bad, bengər səbre-Əyyube-məra.**

Hər nekuruyi koca, aine-delcuyi koca,
Yusefi bayəd ke danəd qədre-Yəqube-məra.

Nəkərd sənge-həsəd rəxnei be sineye-ma,
Şekəstra nəbud rəh bər abgineye-ma.

Qəmət məlaməte-mərdom ze del borun nəborəd,
Ke imən amade əz hər zəman xəzineye-ma.

* Bu və sonrakı misra *əlyazma*da buraxılıb.

Bəsa ke dağe-kohən əz vosal taze şəvəd,
Be rişe-del nəməki bud eyşe-dineye-ma.

Setare suxteqanra qərin be bəxte-mən əst,
Kəsi ze əxtəre-tale nəşod qərineye-ma.

Kərde qolqun çeşme-porxabi ke misuzəd məra,
Xorde şəb cayi mey nabi ke misuzəd məra.

Kərde emşəb cam dər dəsto sorahi dər bəğəl,
Ba hərifan gəşte-məhtabi ke misuzəd məra.

Kase nuşidən be qeyro cor'e paşidən be mən, *
Mizənəd bər atəşəm abi ke misuzəd məra.

Eşqe-to azmud be dağ degər məra,
Pərto be del nədad çerağ degər məra.

Coz dağe-həsrəti ke ze dərde-to bər del əst,
Həsrət nəbude bər qole-bağ degər məra.

Del bito tə'me-xune-cegər midəhəd məra,
Keyfiyyətəş ze mərg xəbər midəhəd məra.

Əlmase-rize bər dele-məcruh mərhəm əst,
Zəhre-to çaşniye-şəkər midəhəd məra.

Ey bəste rəxne xəbəre-məclese-nehan,
Ba del çe mikoni ke xəbər midəhəd məra.

Mən kəz bəraye-yekdəme duri dər atəşəm,
Təskine-del çequne səfər midəhəd məra.

Şekəst şoukəte-mehre-to rounəqe-dinra,
Vəfa be yade-to avərd əhde-dirinra.

Be əhde-çaboki şahsovar hosne-to konəd,
Negarxane zin karxane çinra.

* Bu beytlə birlikdə sonrakı 74 beyt ***çap nüsxəsi***ndən götürülüb.

Nəkərd sir neqahi be qəsde-seyd bovəd,
Qorosne daştən seydpişe şahinra.

Qoşay rəste dəndan ke çon benat ən-nəş,
Konəd sepehr pərakənde əğde-pərvinra.

*Be pors hale-**Nesari** ke şəb ze həsrəte-to,*
Be təlxi əcəbi dad cane-şirinra.

Xun miçekəd be doure-to əz sağəre-bəla,
Ruhe-əcəl dər amədə dər peykəre-bəla.

Delra bəla ze xuye-to çon yad midəhəd,
Gərdəm hezar bar be gerde-səre-bəla.

Əfsorde an bəla ke be u eşq yar nist,
Əz eşq por şərare bovəd məcməre-bəla.

Morğe-deləm ze bənde-qəm azad key şəvəd,
Del mohreye-məhəbbəto qəm şeşdəre-bəla.

Emruz ke həmsohbəte-yar əst dele-ma,
Aya ze çe bi səbro qərar əst dele-ma.

Ba anke ze ayineye-del zəng bərəd vəsl,
Aludeye-səd qune qobar əst dele-ma

Dela, əgər vərəğe-arezu begərdani,
Ze xəşmo kin dele-an cəngcu begərdani.

*Be coz to əz to **Nesari** əgər konəd tələbi,*
Ze qebleqahe-doa ruye-u begərdani.

Ze can ta ləzzəte-qəm dər nəyabi,
Əz an nəxl təmənna bər nəyabi.

Be cayi dəst zən dər payeye-eşq,
Ke gər dəstar cuyi sər nəyabi.

Xod çe san yabəm tora ya çon xəbər girəm bequy,
Vay əgər budi səro karəm be yare-tondxuy.

Biroxəş əz qol təsəlli çon şəvəm, bolbol neyəm,
Ta be qolzarəm negəh darəd fərib costocuy.

Dela, ta mehre-məhruyi nədari,
Həvaye-sərve-delcuyi nədari.

Ze bağe-zendeqani bəhreət çist,
Ke ba sərvi ləbcuyi nədari.

Əcəb asudei quya be donbal,
Fərib çeşme-caduyi nədari.

Be doşnami dele-mara be dəst ar,
Ke həmçon ma doaquyi nədari.

Çenin ke əhde-botan ostovar nist yeki,
Omidvar be mən nayəd əz hezar yeki.

Məkoş təmame-siyasətkeşane-mohnətra,
Bəraye-ebrəte-mərdom negah dar yeki.

Doi be məzhəbe-fərmanbərane-del kofr əst,
Xoda yekiyo məhəbbət yekiyo yar yeki.

Mərgəm rəhand əz aləm cavedani,
Ba hiçkəs nəkərde çenin mehrebani.
Canəm fədaye-namerəsani ke başədəş,
Bə'd əz cəvabe-name peyame-zəbani.

Didənətra dide əz həd mibərəd nəzzaregi,
Məstiye-hosne-to dəhşət mibərəd yekbaregi.

Mojde qəmxarane-vadiye-məhəbbətra ke yar,
Hər kera qəm midəhəd xod mikonəd qəmxaregi.

Saqi, be səbu degər çe dari,
Bər xizo biyar hər çe dari.
Saqi, səro kar ba kərim əst,
Əndişeye-xeyro şər çe dari.

Nameye-solhəm bəsira piçeşe-can əst baz,
Roq'eha çon morğe-dəstamuz pərran əst baz.

Delira dər bəla xorsənd dari,
Ke dər zəncire-zolfəş bənd dari.

Məde nəğde-vəfa namostəhəqra,
Ke dər peye-çeşm hacətmənd dari.

Xoşa hale-to, ey naseh, ke çəndin,
Səre-mən' o zəbane-pənd dari.

Nesari, u xətapuş əst vər ney,
Qonəh çəndan ke miquyənd dari.

Nehan dər sine darəm afetabi,
Dele-bitaqət por ezterabi.

Əgər betəvan dəmi, ey del, beyaram,
Ke bər mən təkye darəd afetabi.

Setəmkara, delət xoş bad hər çənd,
Be dourane-to xoşnudi nəmandəst.

Baz be sorme kərdei çeşm siyah ta degər,
Sər be del ke midəhi an mojeye-derazra.

Mən be nəzzarei şodəm xake-rəhe-təkavərət,
Bər səre-digəran bərine-şoukəte-torktazra.

Halist dər qəmət dele-heyrətrobudera,
Kəz xaterəm bərəd soxəne-sərqoşudera.

Ta qosse xune-mən nəxord, ey bəsa, ke mən,
Nəşenude kərdeəm soxənane-şenudera.

İn emteyazəm əz degəran bəs ke vəqte-xəşm,
Bər mən bovəd qesase-qonəhe-nəbudera.

Ze məktubət rəsid əğyarra zəxmi bedel kari,
Nəvazeşnameəm şod digəranra xətte-bizari.

Əz coure-to rəftənd qəriban be vətənha,
Coz mən ke gereftare-to budəm təne-tənha.

Anha ke soxən dər həqqe-mərdom be to qoftənd,
Bim əst ke dər həqqe-to quyənd soxənha.

Xecalət əst be pişe-to əz qonah məra,
Mərənc əz in ke zəban nist ozrxah məra.

Bəraye-an delazar çon həlak şəvəm,
Ke u be yade-to avərd qahqah məra.

Lotfe-to natəmam ze nəfiye-təmame-mast,
Na poxtekare-ma ze təmə'haye-xame-mast.

Budim ba to yek şəbo zan ruzha qozəşt,
Gərdun hənuz dər sədəde-enteqame-mast.

Peyğame-ma cəvab nədarəd ke pişe-yar,
Qased ze nəng ançe nəquyəd peyame-mast.

An sərvra bequy ke bihasel aməde əst,
Ruz ər be və'de mande şəb dər del aməde əst.

Dər həşr koştei ke şəvəd əz to xun tələb,
An xun gerefte baz suye-qatel aməde əst.

Ta qəmze pasdare-ləbe-nuşxənde-tost,
Dəste-həvəs keşide ze nəxle-bolənde-tost.

Ba torre qu ke xale-bəna quşra bepuş,
Kan fetneye-dəstpərvəre-cadu kəməndə-tost.

Mən əz kocavo səbr koca mordəm, ey təbib,
Dərdəm fozun ze daruye-nasudməndə-tost.

Ey pəndqu, nəmande ze ma ta conun bəsi,
Cayi rəside kar ke moqufe-pənde-tost.

*An qəmzera be xune-**Nesari** ecaze de,*
Gər napəsənde-xater moşkelpəsənde-tost.

Porezterab deləm gərçe əhle-sohbət nist,
Ze bəzme-xiş məranəş ke əz morovvət nist.

Zəbane-şekve nədarəm be pişe-yar əz şərm,
Be in təsəlli del midəhəm ke forsət nist.

Ze səbr rounəqi, ey del, be karobare-to nist,
To xod bekuş kəsi çon be fekre-kare-to nist.

Həlake-əhde-to gərdəm ke zendegie-əbəd,
Be delfəribi peymane-bimədare-to nist.

Be gerde-hər del nomid gəşte danestəm,
Ke naomidtəri əz omidvare-to nist.

Qəme-to taze nəşod ta deləm bebağ nərəft,
Bəraye-təfreqe rəft əz peye-fəraq nərəft.

Be cesm olfəte-dağət ze can forutər bovəd,
Ke can borun ze tənəm rəfto nəğşe-dağ nərəft.

Kari məkon ke xodbexod axər xecel şəvi,
Hərgəh ke yad ari əz an monfəel şəvi.

Hosn əsto səd honər be həmin del məneh ke to,
Peyvənde-paresazo məhəbbət qosəl şəvi.

Ləb bəstəm əz hədis şekayət çe lazem əst,
Quyəm hekayəti ke to azordedel şəvi.

Noi məbaş omre-*Nesari* ke gər kəsi,
Cayi hekayəti be to quyəd xecel şəvi.

Peye-solhəş, nəxahəm zud yari dər miyan oftəd,
Ke şouq əfzun şəvəd çon entezari dər miyan oftəd.

Ze zə'fe-taleəm hər ruz kari dər miyan oftəd,
Ke şouğ əfzun şəvəd çon entezari dər miyan oftəd.

Be xod dadəm qərare-səbr bi u yekdoruz, əmma,
*Əz an tərsəm ke nagəh ruzqari dər miyan oftəd.**

Fəqan kəz dəst şod karəm ze hecro karsazanra,
Ze zəfe taleəm hər ruz kari dər miyan oftəd.

Xiyal əst in, ***Nesari,*** vər nə, key cayi ke u başəd,
Soxən əz həmço məne-bietebari dər miyan oftəd.

Fəğan əz an ke bərəm naneşəste tə'neye-qeyr,
Be yadəş aydo bi exteyar bər xizəd.

Xelafe və'de çenan gəştei ke vəsl tələb,
Zerehqozare-to bi entezar bər xizəd.

Be kuyət pa keşan ta çənd ayəm, heyrəti darəm,
Nəxahi çon məra mən həm nəyayəm qeyrəti darəm.

Həme ezterabi, ey del, həzəri ze bixodi kon,
Ke hekayəti be cayi nəkonəd serayət əz to.

Ze eşareət dəlirəm be neza xəsmo tərsəm,
Ke setize gərm gərdəd nərəsəd hekayət əz to.

Kəmtər əz pərvanei dər cansepari nistəm,
Gər nəsazəm can nesare-u ***Nesari*** nistəm.

Rəhm bər mən mikonəd doşmən təkəllof bər tərəf,
Mən hərif inqədr bietebari nistəm.

159. ❀ MİRZƏ HESABİ NƏTƏNZİ** میرزا حسابی نطنزی ❀

O vilayətin əsilzadələrindəndir. ***Zahiri elmləri*** mənimsəyib. Musiqi elmində böyük məharəti var. Musiqi növlərini yaxşı öyrənib məşhurlaşdı. Lakin mirzəlik yalnız adındadır. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Nazəm esteqnaye-çeşme-eşvepərdaze-tora,
Gerde-sər gərdəm neqahe-sər besər naze-tora.

Sərkeşi sərve-səhi əz sər nəhado xub kərd,
Kan nemizibəd coz sərve-sərəfraze-tora.

Emşəb kəsi be hale-məne-natəvan nəbud,
Əhvale-del məpors ke u dər miyan bud.

Duşine ba vocude-səd azordegi deləm,
Dər şekveye-to hiç be mən həmzəban nəbud.

Mişod ke çənd ruz besazəd be ma delət,
Əz ma məlul zud şodi vəqte-an nəbud.

Bi mohlət neqahe-***Hesabi*** həlak şod,
Meskin çe kərde bud ke hiçəş əman nəbud.

Be xaneəş rəvəmo in konəm bəhaneye-xiş,
Ke məst budəmo kərdəm xiyale-xaneye-xiş.

Ey kərde meyl sohbəte-şəb daştən be qeyr,
Eyşət həlal bad ke xabəm həram şod.

Bər ***Hesabi*** rəşk darəd moddəi xoşsohbətist,
Rəşk mibudəst bər həsrətkeşe-didar həm.

Do ruzi degər dərde-sər mibərim,
Ze kuye-to qouqa bedər mibərim.

Del avordeimo konun daməni,
Por əz parehaye cegər mibərim.

Hesabi, yar miyayəd be ayini ke midani,
Tora didar ərzani ke mən əz xiştən rəftəm.

---

* Bu və sonrakı beyt ***çap nüsxəsində***n götürüldü, ***əlyazmada*** yoxdur.
** Mirzə Süleyman. H.984-cü ildə sağ olub.

Əz yekdo ruze hecre-*Hesabi* ze dəst şod,
Hecran nədidəst əcəb bi təhəmmol əst.

Kine mivərzənd ba həsrətkeşane-doure-gerd,
Bəxşəd ensafi xoda pəhluneşinane-tora.

Ya hacəte-*Hesabi*ye-azordedel bər ar,
Ya hemməti bedar ke rəft əz diyare-to.

To məgər səgi, *Hesabi*, ke fereştesiretanra,
Be həme vəfa ke dari ze to ehteraz başəd.

Zin bəzm borun rəfto neku rəft *Hesabi*,
Kazorde del azorde konəd əncomənira.

160. ❀ MÖVLANA HÜZNİ* مولانا حزنی ❀

İsfahanlıdır. Böyük fəziləti var. Yaxşı molladır. Əməlisaleh və ibadət əhli olmasına baxmayaraq çox qayğısız və laübalı bir insandır. Vüqu [ədəbi] üslubundan faydalanır. Ürəyəyatan şeirləri var. Bu beytlər onundur:

Şeir:

Şəb koca budi ke atəş dər dele əhbab bud,
Rizeye-əlmas dər çeşməm be caye-xab bud.

Doçare-xaterasudeqane-eyş məbad,
Məlaləti ke şəbo-ruz dər sorağe -mən əst.

Biçare mən ke in həme omidvarim,
Bə'd əz hezar səy be herman qərar yaft.

Zəmane kine ze yarane-bivəfa keşəd axər,
Çe şod do ruzi əgər dir şod şetab nədarəm.

* Mövlana Təqiəddin Məhəmməd, Heratda yaşayıb. H.977-də Lahorda vəfat edib.

Xerqe bər ətəş nəhəm ta buye-iman beşnəvi,
Əz kohən dəlqi kəzu yek tar bi zonnar nist.

Bə'd əz in gər be nəsihət delət azarəm bəd,
Vəz bədo nike-to hərfi be zəban arəm bəd.

Əz məno aşeqiyəm nəng çera bayəd daşt,
Be rəqiban əgər in selsele nəqzarəm bəd.

Digər şekəstxater əfqare-mən məkon,
Pəre- delşekəsteəm, degər azare-mən məkon.

Mən danəmo qəməş qəme-u danədo deləm,
Naseh, to fekre-niko bədkare-mən məkon.

Di be səd hile təsəlliye-to dadəm, **Hozni**,
Baz ba çeşme-por abi ke to dari çe konəm.

Qəmzera cane-forumaye nəyaməd be nəzər,
Vər nə biçaredeləm quş be fərmane-to daşt.

Dər çəmən bud Zoleyxao be həsrət miqoft,
Yade-zendan ke dər u əncomənarai həst.

Çe şod hərfi bequ şayəd deləm xali ze qəm gərdəd,
Be əndək gərmi məlum əz esteğna çe kəm gərdəd

Mən ke ənqoştnəma budəm əz an ku rəftəm,
Bə'd əz in tire-bəlara ke neşan xahəd bud.

Del həmin dərmandegi darəd ke dər ruze-cəza,
Əz to çon razi konəd, ya rəb, xodaye-xişra.

Mobarək bad, ey del, baz dər atəş neşəstənha,
Enane-exteyar əz dəste-bidərdi qosəstənha.

Tovo an bər şekəstənhavo xunəm dər cegər kərdən,
Məno səd xare-həsrət hər zəman dər del şekəstənha.

Çon del be şekve ləb boqşayəd bequ ke mən,
Şərmənde əz kodam vəfaye-to sazəməş.

Hədise-mərge-*Hozni*, dustan, əmdən bequidəş,
Bebinid in soxən ura pərişan mikonəd ya nə.

Bəske moştoğəm bedin herman ke mibini hənuz,
Əz soxənsazan hədise-vəsl bavər mikonəm.

Əksər şeirlərinin sonuncu beytində özünü inkarı rəva bilir.

Beytlər:

Hozni, in eşq əst, ney əfsane, çəndin şekve çist,
Ləb be dəndan giro dəndan bər cegər neh bak nist.

Kuye-ura be zəmane-xod nəgerefti, *Hozni*,
Qərəz əz nale bovəd quşeye-səhrai həst.

Hənuz in əvvəle-eşq əst, *Hozni*, gerye kəmtər kon,
Ke vəqte-geryehaye-dərde-delpərdaz miyayəd.

Ze qətle-mən be fosune-to nəqzərəd, *Hozni*,
Hezar məsləhətəş biş dər həlake-mən əst.

Degər, *Hozni*, dele-zarət sepənde-atəşinruist,
Vər ne, çist in biexteyar əz ca costənha?

Ah əz in sərkeş ke gər xodra bər atəş minəhəm,
Qeyr əz in hərfi nemiquyəd ke, *Hozni*, dud çist?..

161. ❁ MÖVLANA ŞÜCA* مولانا شجاع ❁

Kaşanlıdır. Haqqında bir şey məlum olmayan namuraddır. Şeir üslubunda bir təzəlik var. Bu beytlər onundur:

Şeir:

Ey del, əhliyəte-Adəm nə to dariyo nə mən,
Rəveşe-mərdome-aləm nə to dariyo nə mən.

* ***Kor*** ləqəbli bu şair 981-ci ildə İsfahanda qətlə yetirilib.

Ey qəvipənce boro çəng məyəfkən be deləm,
Ke zəif əsto həmin dəm nə to dariyo nə mən.

Qoftəmət dəm məzən əz eşq, dela, nəşenidi,
İn zəman xatere-xorrəm nə to dariyo nə mən.

Del ke bi roxsəte -ma koşteye-u gəşt ***Şoca***,
Şərt an əst ke matəm nə to dariyo nə mən.

Be saman xu gereftəm xanesuzi ku ke əz şuxi,
Beyəndaz neqahe-əvvəl əz samanəm əndazəd.

Şoca, əz pakdamani məluləm ku cegər kavi,
Ke ləxtiye-xun del əz dide dər damanəm əndazəd.

Nə to birun rəvi əz del nə xiyalət ze nəzər,
İn çe ca bud ke dər çeşmo dele-ma kərdi.

Toi ke atəşe-eşq tora nəmud nəbaşəd,
Hənuz xane besuzi çenanke dud nəbaşəd.

Ba deləm şire-şekarane nemiyayi piş,
Məgər in seyd be çeşme-to zəbun miyayəd.

Zəmane paye-tələb kaş miborid məra,
Ke pa be qolşəne-kuyət nemirəsid məra.

Məra ze pay dər avərdei çe xoş mibud,
Ke xare-eşqe-to dər pa nemixəlid məra.

Çe kəm ze şəhne rosvapərəste-eşq şodi,
Əgər be dare-məhəbbət nəmikeşid məra.

162. ❁ MÖVLANA HEYRƏTİ* مولانا حيرتى ❁

Mərvli olmasını inkar etdi. Pis-pis işlərə çox meyilli idi. Ondan soruşmuşdular ki, «niyə bu qədər günah edirsən?» Cavab vermişdi ki, «günahım üçün Əmirəlmöminin Əli [ə]-ın məhəb-

* Mövlana Heyrəti Tuni. Vəfatı: h.961 və ya 962.

bətindən başqa heç nəyi vasitəçiliyə yaxın buraxmayacağam, lakin təyirəm biləm məni qiyamət günü bağışlayarlar, ya yox». Yaxşı qəsidə söyləyən idi. Bu qəsidəsi çox məşhurdur və yaxşı deyib:

Şeir:

Xoda məra be vosale-to delroba berəsanəd,
Həvaye-vəsle-to darəd deləm xoda berəsanəd.

Bemən ço name nevisi, nevis bər səre-name,
Ke qasedəş be sərkuçeye-bəla berəsanəd.

Bu beytlər də onundur:

Nəzm:

Ma cəfa pərvərde-eşqo to cəfacuyi çenin,
Ba ke xahi saxt gər ba ma nəxahi saxtən.

Mən an neyəm ke be bimehri əz to ruy betabəm,
Tora xoda bedəhəd mehr əgər nədaşte başi.

Mand dər zolfe-to del vay bər an seyde-zəif,
Ke be dam oftədo əz xatere-səyyad rəvəd.

163. ❀ ŞEYX ƏLİ NƏĞİ* شيخ على نقى ❀

Kümrə fazillərindəndir. Xoşsöhbət və misli olmayan cavandır. Böyük-kiçiklə [aşağılar və yuxarılarla] rəftarını biləndir. Şeir zövqü çox yaxşıdır. Necə ki, Mövlana Möhtəşəm (№ 153) onun haqqında deyib:

Fərda ke Əli Nəği biyayəd.
Mən rotbeye-şe'r va nəmayəm.

Bu beytlər *Şeyx* həzrətlərindəndir:

* Şeyx İzzəddin Əli Nəği bin Şeyx Əbülüla Haşim Tuqayi Kümreyi Fərəhani Şirazi İsfahani, h.953-1060 (?)

Beytlər:

Zan ləb be buse vəde degər midəhəd məra,
Təb darəmo təbib şəkər midəhəd məra.

Dər bare-sereşkəm həme nərqaleye-xun əst,
İn qafelera rah məgər bər cegər oftad.

Bənde-fərib bər deləm, ey pəndqu, məneh.
Kəs tare-ənkəbut bər əxgər nəbəstəst.

Ze bəske xuye-to fərmud məkse-şoleye-ah,
Hezar ca ze cegər ta zəbanəm abele kərd.

Şəbi coda ze to bər bəstəri qərar nədarəm,
Ke təkye bər dəme-şəmşire-abdar nədarəm.

Kəmtər şərabe-lotf ke por şod əyağe-ma,
Rouğən çenan məriz ke mirəd çerağe-ma.

Kərdi sefid çeşme-***Nağira*** ze entezar,
İn bud pənbei ke nəhadi be dağe-ma.

Mirəsədəm be quşe-del naleye-kuse-rehləti,
Yar veda mikonəd səbro şəkibe-hemməti.

Eyke nəkərde dər delət suze-məhəbbəti əsər,
Hər nəfəs atəşi məzən dər deləm əz nəsihəti.

Əz peye-del nərəftei del fe fosun nədadei,
Siliye qəm nəxordei mişnəvi hekayəti.

Əz celveət paye-deləm hər ləhze dər gel mirəvəd,
Vəh-vəh çe niku mirəvi kəz rəftənət del mirəvəd.

Dər qətlqahe-eşq əgər bər xak miyoftəd tənəm,
Əmma səre-por arezu həmrahe-qatel mirəvəd.

Dəsto-payi mitəvan zəd bənd əgər bər dəsto past,
Vay bər cane-gereftari ke bəndəş bər del əst.

Bulhəvəs teyye-biyabane-məşəqqət nəkonəd,
Qət'e-in mərhəle coz paye-məhəbbət nəkonəd.

Eşq həmdərde-Zoleyxa bekonəd Yusefra,
Mərəzi nist məhəbbət ke serayət nəkonəd.

Ançe ba cane-*Nəği* kərd təmənnaye-vosal,
Ba dele-duzəxiyan həsrəte-cənnət nəkonəd.

Çe əcəb gər həzər əz şoleye-delha nəkoni,
Ke to bibak ze şəmşir mohaba nəkoni.

Nəğde-delha bəri anqah be təqribe-həya,
Sər be piş əfkəniyo çeşm bebala nəkoni.

Səre-təmkine-to gərdəm ke bedin şuxi əgər,
Əz beheştət qozəranənd təmaşa nəkoni.

Ançenan qorre be hosni ke miyane-Ərəsat,
Bekeşi xəncəre-xunriziyo pərva nəkoni.

Çakha dər deləm əndaz ke əz şuxiye-təb,
Bər təne-xod bedəri came gər inha nəkoni.

Nəği, in gerye ke bər gerde-delət migərdəd,
Şəhr viran konəd ər ruy be səhra nəkoni.

Dur əz ləbe-to gər həme əz cuye-cənnət əst,
Abi nemixorim ke atəş nemişəvəd.

164. ❀ HEYDƏR KƏLİÇ* حيدر كليج ❀

Xorasanlıdır. [Şeirini] şərh və bəyan etməkdə aciz idi. Ustadımız mərhum Mir Sün'idən (№ 80) eşitmişəm, deyirdi ki, «bir gün şairlər ilə gəzişirdik. Mövlana Heydərə rast gəlib beytlərin-

* Heydər Kəliçepəz. Vəfatı: h.958.

dən birinin mənasını soruşduq. Mövlana beytin mənasını açmaqda aciz qalıb bədahətən bu mətləni dedi:

Beyt:

Çenan tutisefət heyrane -an ayineruyəm,
Ke miquyəm soxən, əmma nemidanəm çe miquyəm.

Yazdığı mətlələrdən birinə o qədər etiqadı var idi ki, deyirlər onun bir kitabı itən vaxt gümanı həmxanələrindən birinə gəlir. O adam hey allah kəlamına and içirmiş. Mövlana deyirmiş ki, «mənim [şeirimin] mətləinə and içsən qəbul edərəm». Həmən mətlə budur:

Şeir:

Dela, məcnunsefət xodra xelas əz qeyde-aləm kon,
Rəhe-səhraye-mohnət giro ru dər vadiye-qəm kon».

Mərhum şahın mədhinə bir qəsidə demişdi. Padşahın hüzuruna çatanda soruşublar ki, «sən kimsən», cavab verib ki, «***dela məcnunsefət***in sahibiyəm». O qəsidədə bir ***müəmma*** verib və şeirin həmən yeri budur:

An çist keahənindelo siminbər aməde,
Xunriz çon botane-pəripeykər aməde,

Harutvar rəfte gəhi sərnequn be çah,
Qahi ze çəh ço Yusefe-Mesri bər aməde.

Dər bər fekənde couşəno bər sər nəhade xud,
Pa kərde ostovaro be qəsde- sər aməde.

Anra ke bər tən aməde oftade əz kəmər,
Vanra ke bər sər aməde əz pa dər aməde.

Bəste bəraye - xedməte - şahan do ca kəmər.
Həlğe be quşe - Xosrove - dinpərvər aməde.

Bu beytlər də onundur:

Nəzm:

Dərdo qəmət ke bəhre-delriş mərhəmənd,
Yaran həmneşino rəfiqan həmdəmənd.

Əfsus əz an kəsan ke nədanənd inqədr,
Kəz omr an xoş əst ke yek ləhze bahəmənd.

Heydər, məcuy əz həme kəs dər cəhan vəfa,
Əz bəhre - an ke əhle - vəfa dər cəhan kəmənd.

165. ❁ MÖVLANA TÖVFİ* مولانا طوفی ❁

Təbrizlidir. Şairliyi mötəbər sayılmadığından ***sərraclıq***la gün keçirirdi. Hal-hazırda deyirlər ki, o vilayətdə nəzm əhli onu qəbul edir. Həqiqətən, zövqü və aşiqliyi olan bir insandır. Lahican şəhərində onunla rastlaşdım. Vaxtını ***kimyagərlik***lə keçirirdi. Bu fənndə olan dərrakəsizliyinə baxmayaraq risalə də yazmışdı. Yoxlamaq xatirinə məndən soruşdu: «***Həcər***in** neçə növü var?». Dedim: «Sən de görüm ***həcər***, nədir. Mən deyim neçə növü var». Və məlum oldu ki, ***həcər*** sözünün mənasını bilmir. Çox sadəlövh insandır. Hər halda, yaxşı şeirləri var. Bu beytlər də o cümlədən:

Beytlər:

Məhəbbət yad gir, ey bimorovvət, əz xəyale- xod,
Ke nəqzarəd məra dur əz to yek saət be hale-xod.

Be dəste-əcz co'rət kərde miquyəm dər solhi,
Ke dər şərme-əbəd darəd məra fekre-məhale-xod.

Cəvan bayəd ke aşeğe-dust dərde-del şenou başəd,
Nə bədxui ke ba u ərz nətəvan kərd hale-xod.

Tire-təğafole-to be can xorde mirəvəm,
Daneste baş kəz to del azorde mirəvəm.

---

* H.1022-də sağ olub. ***Şairlər təzkirəsi***nin müəllifidir.
** Daş

Bədxuy eltefatəmo adətpəzire-lotf,
Tabe-təqafole-to nəyavorde mirəvəm.

Bebin çe biqonəhəm kəz peye-təlafiye-cour,
Be aştist həvəs xuye-tizcənge-tora.

Dər təbe-qəm əz ərəğ şostəm dağe-xişra,
Ab dadim atəşin qolhaye-bağe-xişra.

Be məhşər mayeye-rəşk degər başəd rəqibanra,
Ke xahənd əz to işan dado mən xamuş beneşinəm.

Əz hərfe-tohməti ke to azordexateri,
Toufi xəbər nədarəd əz anha be cane-to.

Bazəm şekafe-sine ze tiğe-neqahe-kist?
Ruz deləm siyah ze çeşme-siyahe-kist?

Del dər vəfao əhde-to bəstən qonahe-mən,
Biqanegiyo əhd şekəstən qonahe-kist?

Əz rahe-əhd paye-vəfa çon keşid yar,
Çeşme-omidvariye-***Toufi*** be rahe kist?

Gerye biş əz həme bər koşteye-eşqe-to konənd,
Gər bedanənd ke bəsməl şodeye-xəncəre-kist.

Tora məhəbbəte-mən gərm kərde midanəm,
Ke extelate-to ba mən be exteyare-to nist.

To əz kocavo mohəbbət kocavo mehr koca,
Be mən qozar ke kare-mən əst kare-to nist.

Şəvəd hər qolbəni rəşke-nehale-vadiye-imən,
Gər əz xakestərəm gərdi səba bər qolşən əfşanəd.

166. MƏHƏMMƏD QASİM RAZİ* محمد قاسم رازی

Çox ehtimal ki, İsfahanlıdır. Çox incə xasiyyətli və xüdpəsənd idi. Deyirlər ki, şeyxlərdən bəhrələnməmiş deyildi. Bəlkə də o səbəbdən qəbul olundu. Bəzilərinin dediyinə görə çoxlu pulu var idi. Alış-veriş edib, dövriyyəyə buraxıb, yaxşı xeyir götürürdü. O cəhətdən də onu öldürüb malını kasıblar qəsb etdilər. Hər halda, yaxşı təbi var idi. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Ayine pişe-çehre neho suye-xod bebin,
Sən'e-xoda dər ayineye-ruye-xod bebin.

Dər bam yek şəbi ço məhe-çardəh bəray,
Qouqoye-aşeğan be səre-kuye-xod bebin.

Əz ma məbin ke del be to dadimo səbro huş,
İn fetneha ze nərgese-caduye-xod bebin.

Mehrabra ze qeblenəma mikoni tələb,
Bər çeşme-mən negəh kono əbruye-xod bebin.

Hale-delşekəsteye-**Razi** ze mən məpors,
Bər həlqehaye-selseleye-muye-xod bebin.

167. FƏSİHİ TƏBRİZİ** فصیحی تبریزی

Mövlana Şərifin (№ 152) müasiri, bəlkə də yaxını idi. Əksər qəzəllərini birgə yazıblar. Həqiqətən, onun təbi Mövlana Şərifin təbindən güclü olmasa da, zəif də deyil. Bu beytlər onundur:

Şeir:

Be qətləm gər şetabi kərde başi,
Çe lotfe-bihesabi kərde başi.

Şəhidane-to birun əz hesabənd.
To həm ba xod hesabi kərde başi.

Dela nikət nəkərd an qəmze bəsməl,
Məbada ezterabi kərde başi.

Cəzbeye-şouğ be həddist miyane-məno dust,
Ke əgər mən nərəvəm u be tələb miyarəd.

Ey qol, nə həmin mə'rəkeye-mən be to gərm əst,
Həngameye-səd suxteye-xərmən be to gərm əst.

Gərm əst be həm poşte-rəqiban peye-qətləm.
Ey ahe-cegərsuze-dele-mən be to gərm əst.

Sərhəlğeye-matəmzədehai to, *Fəsihi*,
Be xoruş ke həngameye-şivən be to gərm əst.

168. MÖVLANA HƏLAKİ HƏMƏDANİ*

مولانا هلاکی همدانی

Yaxşı zövq sahibi olan ləyaqətli şairdir. Şahzadə Bəhram Mirzənin (№ 13) yanında yetişib. Hər növ şeir deyirdi. Müəyyən bir həddə qədər mövləviliyi də var idi. *«Şövq və Zövq»* adlı bir kitab yazdı. Lakin ***Havanın soyuqluğu və qarın çoxluğu*** haqqında olan bir beytindən başqa o kitabın heç bir beyti məşhurlaşmadı. Həmən beyt budur:

Beyt:

Dər ləhafe-fələk oftad şekaf,
Pənbeha rixt əz in kohneləhaf.

Bu qəzəli yaxşı deyib:

---

* *Çap nüsxəsində* yoxdur.

** H.956-da vəfat edib.

* Adı Kamaləddindir. Rəşki (№ 188) və Şərari Həmədani (№ 326) qardaşlarının dayısıdır.

Qəzəl:

Xater əz eşğe-to xorsənd be qəm daşteim,
Gər qəmi əz to nəbudəst ələm daşteim.

Hiçgəh şərhe-cəfaye-to nəkərdim rəqəm,
Hərfe-sodaye-to penhan ze qələm daşteim.

Nə ze qəm bude şəbe-hecre-to bidariye-ma,
Çeşm bər rəhqozəre-xabe-ədəm daşteim.

Xuye-ma ba setəme-yar çenan bude ke yar
Lotf mikərdevo ma çeşme-setəm daşteim.

Mirəsidəst cəfaye-to kəmo-biş be ma,
Nə qəme-bişo nə əndişeye-kəm daşteim.

Divanəlik xəstəliyinə tutulmasından sevinib Məcnuna kinayə etməsi haqqında bu beyti yaxşı deyib. Baxmayaraq ki, özü bu əqidədən uzaq idi.

Beyt:

Ləzzəte-divanegi dər sənge-teflan xordən əst,
Heyf Məcnunra ze ouqati ke dər hamun qozəşt.

Bu iki *beyt* də onundur:

Por xune-cegər bad məra çeşme -tər əz to,
Ta mehro vəfa çeşm nədarəm degər əz to.

Xater əz bitabiyəm rəncid deldare-məra,
Ezterabe-şouq bərhəm zəd sərkare-məra.

Bu *məqtə'*ni də münasib deyib:

To toure-mən həme daniyo boqzəri be təqafol,
Həlake-toure -to gərdəd ***Həlaki Həmədani.***

Dünyasını Həmədanda dəyişdi və qəbri ***Şahzadə Hüseyn məqbərəsi***ndədir.

169. ❁ QAZİ ƏHMƏD FİQARİ* قاضی احمد فگاری ❁

Fəzilət sahibi olan, mötəbər və ağıllı bir adamdır. ***Orduyi-müəllanın*** əməli-saleh və yaxşı insanları ilə yaxınlıq edirdi. Şeir təbi güclü idi. Aşağıdakı beytlərdən də görünür:

Beytlər:

Ce xoş əst əz to xəşmi ke ze ruye-naz başəd,
Ke be əcz çon dər ayəm dəre-solh baz başəd.

Be hərime -vəsle-şuxi ke fereşte rəh nədarəd,
Konəd arezu ***Feqari*** ke ze əhle-raz başəd.

Dəme-sepordəne-can əst dər çenin vəqti,
Bəraye-xatere-doşmən ze mən kənar məkon.

Be rəğme-tost, ***Feqari*** rəqib bəzmneşin,
Nəqoftəmet ke əz u şekve pişe-yar məkon.

Naz əgər xaneneşin saxt tora baki nist,
Ke niyaze -mənət əz xane borun miyarəd.

Qəmət ta ba deləm hamxanegi kərd,
Degər əz biqəman biqanegi kərd.

Ba fosunəş bedam avorde budəm,
Dele-bitaqətəm divanegi kərd.

Bolənd eqbaliye-doşmən bəla bud,
Və gər nə kuhkən mərdanegi kərd.

Be coz rəqib ke dər arezuye -mərge-mən əst,
Kəsi ze hale -məne-natəvan xəbər nəgereft.

* Fiqari Səbzəvari. H.989-da vəfat edib.

Bietedaliye-to, ***Feqari,*** ze həd qozəşt,
Gər koşte mişəvi qonəhe-qatele-to nist.

Əz həd məbər cəfa ke ço nomid gəşt del,
Tərsəm ze arezuye-to qət'e-nəzər konəd.

Key daştəm qoman ke ba əfsune-moddəi,
Ba mən vəfao-mehre-to in rəng bər konəd.

Zin piş geryera əsəri bud dər deləş,
Çəndan geristəm ke dər an həm əsər nəmand.

Yekdəm qənimət əst, ***Feqari,*** vosale-dust,
Ta bər sər əz fəraq çe ayəd dəmi degər.

Del əz an be xake-qorbət qədəm ostovar darəd,
Ke hezar naomidi ze diyare-yar darəd.

Dur əz to əcəl çareye-mən mikonəd axər,
Dər quşeye-qəm delxoşiye- mən behəmin əst.

Nəzər beruye -neku gər qonah xahəd bovəd,
Çe nameha ke be məhşər siyah xahəd bovəd.

Yek ləhze təsəllidehe-in dideye-tər baş,
Ku dideye-bədxah por əz xune-cegər baş.

Səd ca ze to gərm əst, dela, mə'rəkeye-rəşk,
Ey suxteye -dağe-vəfa, suxteye-tər baş.

Şayəd ke şəvəd saxte kare-şəbe-hecran,
Ey gerye, mədədkare-doahaye- səhər baş.

Əz xane borun aməde pərvaye-ke darəd,
Qu xaneye-səd xaneneşin ziro-zebər baş.

Aməd ze səfər rouşəniye-çeşme-***Feqari,***
Ey moddəi, əz rəşk mohəyyaye-səfər baş.

170. FİKRİ ORDUBADİ فکری اردوبادی

Qayğısız və şair təbiətli bir insandır. Onun özünü görməmişəm, lakin aşiqanə şeirlərini çox görmüşəm. Lisaninin (№ 147) bu qəzəlini:

Qəzəl:

Şəb dur əz u əcəl rəge-canəm gerefte bud,
Karəm ze dəst rəfte zəbanəm gerefte bud.

Təzmin edib və aşağıdakı beyti yaxşı söyləyib:*

Tari ze kakole-to be dəste -rəqib bud,
Pendaştəm əcəl rəge -canəm gerefte bud.

Bu beytlər də onundur:

Şeir:

Qofti ze hecr minəhəmət dağ bər cegər,
Səd dağ bər del əst məra in yeki degər.

Be sorxi nist hacəte-sərsoxəne-tumare-şouqəm,
Ke sər ta pa ze xune-del neveştəm dastane-xod.

Dediyi bu mətlə də gözəldir:

Mətlə':

Əgərəm ze əşke -qolqun şode lalequn zəminha,
Nətəvan şodən pərişan qole-aşeqist inha.

* Beyt *əlyazma*da buraxılıb, *çap*dan götürüldü.

171. ❧ MƏLƏKİ BƏY [TOY] SƏRKANİ* ❧

❧ ملکی بیگ [توی] سرکانی ❧

Sərkan Həmədan tabeçiliyində olan bir qəsəbədir və bu mövlana ordandır. Olduqca xoşsöhbət, mehriban, əməlisaleh və dövrünün nəciblərindən sayılan bir şəxsdir. Evindən kənara heç bir səfər etmədiyini hesaba almasaq, heç bir qüsuru yoxdur. ***Zahiri elmlər***in təhsilində öz müasirləri arasında öncüldür. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Omid ke hərgez be del xoş nəneşinəd,
Ankəs ke tora qoft ke ba mən nəneşini.

Bəs ke daman keşi əz dəste-məne-bi saman,
Xak bər sər konəm əz dəste-to daman daman.

Bi to delgirəm ze aləm gərçe delgiri ze mən,
Mən be qayət teşneye-vəsləm to gər siri ze mən.

Tiri ze kəmane-to deləm xast nəyaməd,
Del xast ke alude şəvəd rast nəyaməd.

Eşqəm əz pərdeye-namus borun bərdo hənuz,
Şohrəte-mən be səlah əst zehi rosvai.

Əz an bər dage-can mərhəm nemixahəm ke mixahəm,
Besuzəd ta qiyamət canəm əz dağe-təmənnayəş.

Diyare-eşqra molke-qəribi yaftəm, ***Mələki,***
Həme Fərhado Məcnun vəhşiyane-kuho səhrayəş.

İn nokte bəs ze eşq ke bə'd əz hezar sal,
Şirinləban hekayəte-Fərhad mikonənd.

---

* ***Çap***da ***Mələki***, ***əlyazma***da ***Mələk bəy*** kimi təqdim edilir, üstünlük ***Mələkiyə*** verilməlidir. H.1002 və ya 1004-də vəfat edib.

Gər çon qoləş qoli ze qolestan bər amədi,
Canha be caye-nale ze morğan bər amədi.

Gər daşti be qətle-kəsi tiğe-u səri,
Hər dəm hezar sər ze gəriban bər amədi.

*Məcnun coda ze Leyli əgər daşti həyat,**
Yekbar nalei ze biyaban bər amədi.

172. ❧ MÖVLANA ZƏMİRİ HƏMƏDANİ ❧

❧ مولانا ضمیری همدانی ❧

Mövlana Heyraninin** oğludur. Əsli Qumdan olsa da daha çox Həmədanlı kimi tanınır. Dərviş təbiətli, haqq-ədalətə bağlı yumşaq bir şəxs idi. Yaxşı da ***rəmmal*** idi. Əvvəllərdə mərhum şahın məclisinə yol tapıb get-gəl edirdi. Məclis əhli haqqında bir-iki kinayəli, bəlkə də dəqiq deyilmiş «uğursuz» beytindən sonra ona qadağa qoydular. Həmən beytlər budur:

Beytlər:

Həme Hafez-felan ma hiçe,
Həme ***dərviş*** rəmze-Boqrayi.

Ke ***dəllaliyo dəfkeşi*** səd bar,
Behtər əz ***şaeriyo mollayi.***

Ömrünün qalan hissəsini Həmədanın bir guşəsində keçirib. Bu beyti çox məşhurdur:

Şeir:

Mən be vadi mordəmo Məcnun be həy, ey əbre-qəm,
Gerye bər mən kon ke Məcnun nohegər darəd bəsi.

Bu ***beyt***[ləri] də pis deməyib:

---

* Beyt ***çap nüsxəsi***ndən götürülüb.
** H.903-də vəfat edib.

Mirəvi celvekonan bixəbər əz əhle-nəzər,
Rəveşe-mərdome-in şəhr çenin əst məgər?

Məqu rəfti peyc-suzane-del əz kuyəş çe avərdi,
Çe avərdəm ze kuyəş parei xakestər avərdəm.

Dünyasını da Həmədanda dəyişdi. *Qəbri* ***İmamzadə İsmayıl əleyhüssəlam məqbərəsi****ndədir.**

173. HAFİZ SABUNİ حافظ صابونی

Qəzvinlidir. Belə nurani qoca az tapılır. Yaşının çox olmasına baxmayaraq gülərüz və incəqəlbli bir insan idi. Cavanlığımda onunla söhbət etmək şərəfi mənə də qismət olub. Dediyim beytləri onun muhakiməsinə verirdim, onun lətif şeirlərindən bəhrələnirdim. Müxtəlif dillərdə hər cür şeir deyirdi. Xan Əhmədin (№ 4) mədhinə yeddi dildə bir qəsidə yazmışdı, çox yaxşı da alınmışdı. Çox vaxt öz dilində şeirlər yazırdı. Bu şeirlər onlardandır:**

Beytlər:

مره ز تازه ولی شیشهء کلا و هاده
کلا و چو هادهیم شیسه لوبلو هاده
سرک پیر تره اومن چه جنک ویراهی
مه عاشقام و ته دیوانهء سرماهی
هرگه که کاکل آن وله بوشانه میزنی
از رشک شانه ایش دلم اشانه میزنی
زاهد که عشقبازی حافظ ره طعنه زی
دیوانه اینه خوشتره تورانه میزنی
چو بلبل این همه افقان ز سرو نور سیمی
اگر چو غنچه گریبان درم حق اود سیمی

---

* Sonuncu iki cümlə *əlyazmada* yoxdur, *çapdan* götürüldü.
** Qəzvin dialektində olduğu üçün transfoneliterasiyasını verməyə cürət etmədik və bu işi gələcək tədqiqatçıların öhdəsinə buraxdıq.

174. MÖVLANA SAİL* مولانا سائل

Həmədan düzəngahında olan Nəhavənd adlı qəsəbədəndir. ***Zahiri elmlər****in təhsilində çox zəhmət çəkib və* ***batini elmlər****i öyrənməkdə əməyi çox olub. Bəzən özündən asılı olmayan hərəkətlərə yol verirdi. Xalq bu hərəkətləri dəliliyə yozub onu zəncirləyirdi. Axırda başına dəlilik damğası vurdular. Damğa irinli yaraya çevrildi və ölümünə səbəb oldu. Cavanlıqda* ***Lalə*** *seyidlər tayfasından bir nəfərə aşiq olmuş və məhbubinin adına aşağıdakı rübaini yaxşı yazmışdır:*

Rübai:

Ey ruye-to bağe -hosnra laleye-al,
Al əst ozare-delkeşət lalemesal.
An laleye-ali to ke dari xəto xal,
Əz an nəbude kəs bedin hosnə cəmal.

Bu ***beyt****lər də onundur:*

Hərgez ləbe-əhle-dərd xəndan nəbud,
Coz gerye nəsibe-dərdməndan nəbud.

Dur əfkənəm an dide ke geryan nəbud,
Bizarəm əz an del ke pərişan nəbud.

Hər ke binəm be dərət gər həme **Sael** başəd,
Rəşkəm ayəd ke məbada be to mael başəd.

Mənəm əz hecre-boti xunin-del,
Dur əz u saxte dər xun mənzel.

Nə şəkibi ke neşinəm xamuş,
Nə ənisi ke bequyəm qəme-del.

Yar birəhmo rəqiban bədxu,
Omr kutaho əcəl mostəcel.

---

* H.940-da vəfat edib.

Ke bequyəd be səhi qaməte-mən,
Key qol əz rəşke- cəmale-to xecel.

Əz mən exfaye-təzəllom doşvar,
Vəz to ezhare-tərəhhom moşkel.

Dele-biqəm nəbud qabele-eşq,
Aşeqi ba qəme-u kon, ***Sael.***

Sael, çe neşəstei ke yaran rəftənd,
Mandi to piyadevo səvaran rəftənd.
Dər bağ nəmand qeyre-zağo zəğəni,
Siminzəğənane-laleozaran rəftənd.

175. ❁ QƏZALİ CÜNBƏK غزالی جنبک ❁

Müqəddəs Məşhəddəndir. Şair təbiətli, zarafatcıl və ünsiyyətə girən bir insan idi. Anası ilə birlikdə gəzərdi və ***Ordu*** böyüklərinin evinə get-gəl edərdilər. Mövlana Qəzalinin (№ 149) təxəllüsünə şərik çıxdığına görə qalmaqala düşdü. Axırda qərara alındı ki, bir qəzəl desin, əgər yaxşı qəzəl olsa təxəllüsü özündə qalsın, yox əgər belə olmasa, təxəllüsdən əl çəksin. Həqiqətən, yaxşı qəzəl dedi. Qəzəlin mətləsi budur:

Mətlə:

Nəzər suyət nəkərdəm vəz gereftari həzər kərdəm,
Vəli xodra gereftare-to didəm ta nəzər kərdəm.

176. ❁ MÖVLANA NİKİ* مولانا نیکی ❁

İsfahandandır. Köhnə şairdir. Günü ticarətlə keçirdi. Mərhum şahdan təqaüd alırdı. Güya, bir qədər sadəlövh olduğundan öz divanını qalın ***«sultani»*** kağızında ***«cəli»*** xətti ilə yazıb şeirlərinin çoxluğu ilə öyünürdü. Şeirləri çox səlis və güclüdür. Əvvəllərdə bir tərkibbəndli müsəddəs yazmışdı. Məktəblərdə uşaqlar onu əzbərləyirdi. Bu məşhur mətlə onundur:

* Zeynəddin Məs'ud Əli Həllac oğlu. H.1000-ci ildə vəfat edib.

Mətlə:

Canfeşaniha be xake-paye-yarəm arezust,
Vəh, ke yek can darəmo dər del hezarəm arezust.

Öz aşiqliyi haqqında dediyi bu məqtə də pis deyil:

Məqtə:

Ço morğe-nimbəsməl paye-rəftən nist ***Niki***ra,
Həman dər xako-xun oftəd əgər səd bar bərxizəd.

Bu ***beyt***ləri də pis deyil:

Məşo be səngdelihaye-xiştən məğrur,
Ke tire-ahe-mən əz səngxare miqozərəd.

Miporsim ke, ***Niki,*** bidel çe mikoni,
Xak əz qəme-fəraqe-to bər sər çe mikonəm.

Ey bəhre-qam, tora del negərani dər pey,
*Mirəvi məste-mey hosno cəhani dər pey.**

Mənəm an seyd ke əz zəxme-nehani darəm,
Nim cani be təno afəte-cani dər pey.

Hədise-ləbe-delsetan dər miyan əst,
Məşo qafel, ey del, ke can dər miyan əst.

Be əğyar dər kuye-u solh kərdəm,
Ço didəm səge -asetan dər miyan əst.

Nəqoftəm be kəs raz çon şəm' hərgez,
Və gər qofte başəm zəban dər miyan əst.

Bəla bər sərе- aşeqan çon nəyayəd,
Ke paye-to namehreban dər miyan əst.

* Bu və sonrakı misra ***əlyazma***da buraxılıb.

Kəmər bəstei ze peye- qətle-*Niki,*
Tora xəncəre-kin əz an dər miyan əst.

Kaş misuxti əz eşq borun həmço dərun,
Ta dəm əz suxtegiha nəzədi hər xami.

Məno kuyəş be beheştəm məbər əz rəh, zahed,
Be to ərzani əgər xoştər əz in cai həst.

177. ❀ MÖVLANA YƏHYA* مولانا یحیی ❀

Gilandandır. Xoşxasiyyət və insan adamdır. Lazım bildiyi elmləri oxuyub. Yeni istilahlardan faydalanır. Şeirləri yuxarılar tərəfindən bəyənilir. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Be hecr zende əz anəm ke yar miyayəd,
Və gər zendegiye-mən çe kar miyayəd?

Ço əz douran keşidəm hər cəfai ke an bud momken,
Nemidanəm degər bəhre-çe karəm zende midarəd.

Hərgez səre-xodra beşomari nəgereftəm,
Çon mərdome-aləm səro kari nəgereftəm.

Dər xod ço nədidəm be kəs əhliyət yari,
Tənha be sər avərdəmo yari nəgereftəm.

Yəhya, ço səgəm dər peye-hər torfe qəzali,
*Besyar dəvanido şekari nəgereftəm.***

Yar hərcaiyo mən həm yare-hərcaitələb,
Esteqaməte -dust nəbovəd təb'e-rosvaitələb.

Poşt xəm, muy sefid, əşk dəmadəm, *Yəhya,*
To bedin hey'ət əgər eşq nəbazi çe şəvəd?

---

* Qazi Yəhya. H.952 və ya 953-də Kaşanda vəfat edib.
** Beyt *əlyazmada* buraxılıb.

178. ❀ MÖVLANA ƏBDİ CƏNABÜDİ* ❀

❀ مولانا عبدی جنابدی ❀

Pis adam deyil. İnsanlarla qaynayıb qarışmır. Başına tac qoyub minik heyvanında gəzməyi çox sevir. Küçə və bazarda tacsız və heyvansız yola çıxmaz. Şeir təbi məsnəviyə meyillidir. Bu beytlər onundur:

Məsnəvi:

Xezr bud zende be təsire-eşq,
Çeşmeye-heyvantələb əz pire-eşq.

Şadiye-del coz be qəme-yar nist,
Vay bər an del ke gereftar nist.

Dele-biqəm eşqe moşəvvəş konəd,
Hizome-tər gerye bər atəş konəd.

Eşq ço şod qofle-bəqara kelid,
Mennəte-can bəhre-çe bayəd keşid?

Şokr ke bi eşqe-botan nistəm,
Çon degəran zende be can nistəm.

179. ❀ YƏMİNİ SİMNANİ** یمینی سمنانی ❀

Xoştəbiət və zövqü-səliqəsi olan şairdir. ***Qılınc düzəltməklə*** məşğuldur. Bu iki beyt onundur:

Şeir:

Bedəst pənbeye-dağəm be caye-nəsrin əst,
Qoli ke əz çəməne-eşq çideəm in əst.

---

* Sultan İbrahim Mirzənin (№ 16) müsahibi olub.
** Çapda ***Yümni Simnani*** kimi təqdim olunur. ***Mövlana Yəmini Şəmşirgər*** kimi də tanınır. H.981-ci ildə vəfat edib.

Seydəş təpan nə bəhre- xelasi ze bənde-ust,
Mirəqsəd əz neşat ke seyd kəmənde-ust.

180. MÖVLANA ŞƏRƏFƏDDİN ƏLİ* مولانا شرف الدين علی

Kirmanın Bafeq adlı qəsəbəsindəndir. Böyük fəzilət sahibidir. O vilayətdə ondan mötəbər bir insan olmayıb. Deyirlər həm də çox şücaətli olub. Yaşının çoxluğuna baxmayaraq həmişə allı-güllü paltarları sevirmiş. Vəhşi Bafeqi (№ 151) onun tərbiyəsi sayəsində məşhurlaşıb. Şeir təbi çox güclüdür və dəqiq fikirlərə malikdir. Şeirlərinin sayı çoxdur. Qəsidə ustasıdır. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Nəxahəm boqzərəd suye-çəmən bad əz sərе-kuyəş,
Ke tərsəm buye-u girəd qolo qeyri konəd buyəş.

Gər şəvəd rige-biyabane-həvades həme kuh,
Mərkəbe -təxte-to asude rəvəd sərsərvar.

Asemanra çe təfavot konəd əndər hərəkət,
Gər zəmin başəd əz əndaze borun nahəmvar.

Bu rübaini olduqca sufiyanə deyib:

Rübai:

Gər sayeneşine-sərve-bağe-Erəmi,
Vər cor'ekeşe-morad əz came-cəmi.
Qafel məneşin ke ta zəni çeşm behəm,
Əz xeyle-mocaveran kətme-ədəmi.

* Sam Mirzənin nədimlərindən olub. H.974 və ya 978-də Qəzvində 80 yaşında vəfat edib.

181. MÖVLANA HATƏM KAŞİ* مولانا حاتم کاشی

Çox yüksəkdən uçan bir insandır. Allah özü saxlasın onun şeir oxuyub qulaq asmasından. Hər halda təbi yaxşıdır. Təzə sözləri var. Bu qəzəl onundur:

Qəzəl:

Şecəre-hosne-to hərgez be çenin nur nəbud,
Məclese-emşəb be səfa hiç kəm əz tur nəbud.

Do cəhan mohnəto qəm dər dele-mən kərd nozul,
Hərgez in xane bedin mərtəbe məmur nəbud.

Məstiye-eşq ənəlhəqq be zəban avərdəş,
Yek səre-mu qonəh əz canebe-Mənsur nəbud,

Çon Zoleyxa negərəd dər roxe-Yusef quyəd,
Dər əzəl dideye-Yəqub çera kur nəbud?

Yar rəncid ze bədməstiye-duşət, ***Hatəm,***
Bade bayəst ke kəmtər bexori zur nəbud.

Poşte-esteqnaye-u gərm əst əz emdade-hosn,
Xatere-exlase-mən cəm əst əz təsire-eşq.

Məra be rəftəne-bəzmi dəlir saxte eşq,
Ke cəbrəil be dəhşət konəd qozar anca.

Fetadəm əz nəzəre-hər ke bud dər aləm,
Hənuz çeşme-bəd əndiş dər qəfaye-mən əst.

Bəhre-qətle-mən ke miquyəd ke xəşmalude baş,
Mikeşəd səd çon məra eşqət boro asude baş.

Bi to nəfəsi xoş nəzədəm xoş nəneşəstəm,
Cayi nəneşəstəm ke bər ataş nəneşəstəm.

* Hidayətullah [Heybətullah], vəfatı: h.997.

Bər geryehaye-məstiye-mən di səbuye-mey,
Xəndid anqədr ke şekəm bər zəmin nəhad.

Por nur gəşte ture-məhəbbət ze nure-mən,
Musae-ture-xişəmo in əst ture-mən.

Hənuz əz an negəhe-eşvesaz mitərsəm,
Hənuz əz an mojehaye-deraz mitərsəm.
Hezar mərtəbe əz coure-binəhayəte-u,
Bər an şodəm ke konəm şekve baz mitərsəm.

Eşq çon məhrum xahəd aşeqanra əz neqah,
Enteqam əvvəl ze Yəqub peyəmbər mikeşəd.

An mahleqa be bəzm duş aməde bud,
Duş aməde budo badenuş aməde bud.

Del dər bəre-rəğbət əz tərəb mirəqsid,
Xun dər dele-arezu be cuş aməde bud.

182. MÖVLANA MƏLİK QUMİ* مولانا ملک قمی

Namurad bir cavandır. Yaxşı cəhətləri çoxdur. Gözəlliyi də var imiş. Şeir təbi pis deyil. Çox təzə sözləri məşhurlaşdı. Bu beytlər onundur:

Rübai:

Aləm çe bovəd bağo məhəbbət şəcəre-u,
Qəm şaxo bəla bərgo məlamət səmərə-u.
Mixast nəməksud konəd dağe-***Məlek***ra,
Şod rizeye-əlmas nəmək bər cegərə-u.

Beytlər:

Konun ke bəxt be kam əst hale-ma in əst,
Nəuzibillah əgər ruzgar bər gərdəd.

* Molla Məlik Məhəmməd. H.1024-də Dəkəndə (Hindistan) vəfat edib.

Şodəm be bağ ke təskine-del dəhəm, didəm.
Miyane-bolbolo qol gərmii ke dağ şodəm.

Rəftəm ke xar əz pa keşəm məhməl nehan gəşt əz nəzər,
Yek ləhze qafel kəştəmo səd sale rahəm dur şod.

Rübai:

Zolfəş bekeşi şəb deraz ayəd əz u,
Vər boqzari çonqəl baz ayəd əz u.
Vər gərd be astin əz u befşani
Damən damən meşk təraz ayəd əz u.

Sərhəlqeye-kişe-botpərəstan maim,
Qarətzədeye-mətae-iman maim.
İn torfe ke u rahe-delo din zəde əst,
Kafər maimo namosəlman maim.

183. HƏSƏN BƏY ƏCZİ* حسن بیگ عجزی

Təbrizlidir. Dostcanlı və söhbətcil bir cavandır. Şeirində çox incəlik və təzəlik var. İnsanlarla rəftarında olduqca səmimidir. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Hosne-to pərtou əfkənd gər be sofale-meykəde,
Tiregiye-əbəd dəhəd came-cəhannəmara.

Çe qosse kərd fozun emşəb əşko ahe-məra,
Ke saxt mə'dəne-əlmas xabqahe-məra.

Be məqfərət ze bəs omide-mən fereşte sezəd,
Ke zibe-arez taət konəd qonahe-məra.

Nə ze an san naleye-naquse-tərsa rahe-taət zəd,
Ke bime-mə'siyət əz nə'reye-ya hey şəvəd mara.

* H.1004-də vəfat edib.

Çənd qəme-atəş əfkənəd bər dele-por gəzənde-ma,
Suze-dorun bər avərəd dud ze bənd-bənde-ma.

Mərhəme-ma ze bəxte-bəd qeyrət niştər bovəd,
Xasiyyəte-nəmək dəhəd daruye-sudmənde-ma.

İn xeclətəm sezaye-qonəh bəs ke ruze-həşr,
Əfve-to fe'le-zeşt nəyarəd beruye-ma.

Dağe-xunin biqəmanra lale miyayəd beçeşm,
Dər nəzər atəş qol ayəd mərdome-asudera.

Əxgər bedağe-sine təfside gəşteim,
*Delhaye-riş ba nəmək aludeim ma.**

Dər çeşme-kəs nəyaməd eim əz kəmale-nəng,
Gerde-hər gəşte ayine nənəmudeim ma.

Səccadeye-məlaekera misezəd ze qədr,
An daməni ke əz qonəh aludeim ma.

Çe dərd şəb ze to mişod degər həvaleye-ma,
Ke sər be zanuye-xorşid daşt naleye-ma.

Əz xənde nəmək deh ləbe-ləl nəməkinra,
Xanhaye-nəmək saz təbəqhaye-zəminra.

Əz bəxte-siyahe-mən əgər pərde bər oftəd,
Xasiyyəte-zolmət dəhəd ənvare-yəqinra.

Əfzud sereşk əz roxe-zibaye-to mara,
Dər dide nəmək rixt təmaşaye-to mara.

Çenan eşqe-to atəş zəd dele-bihasele-mara,
Ke misuzəd zəban gər mibəri name-dele-mara.

Həlake-aşeqan peyvənd ba omre-əbəd darəd,
Ze came-Xezr dadənd ab tiğe-qatele-mara.

Hecr nəhade bər ləbəm came-qəmi ke dəmbədəm,
Çare be zəhr mikonəm təlxiye-kame-xişra.

* Bu və sonrakı beyt *əlyazma*da buraxılıb.

Be xak xofte xoş an mordeqane-zende delim,
Ke kəsb kərde Xezr zendeqani əz qole-ma.

Be yade-an moje çəndan senan əz sineəm sər zəd,
Ke qəm dər xaterəm pa miqozarəd ba həzər emşəb.

Gəribangir şod mərgəm, məro yek emşəb əz səre-balin,
Ke ba ruze-codai dəst darəm dər kəmər emşəb.

Xorşidəmo ze bəxte-bəd əz nur mandeəm.
Həmxaneye-Məsihəmo rəncur mandeəm.

Rige-səhraye-conun qeymət e-yaqut şekəst,
Baz ta pay ke dər rahe-to bər səng aməd.

Dər in qolşənsəra ta mitəvani seyde-dami şou,
Ke əz səd bolbole-azade beh zağe-gereftari.

Pəlase-pareye-mara yekist daməno duş,
Kəfən şəvəd əgər in pirhən gəriban did.

Sereşkriziye-mojqanəm exteyari nist,
Ze eşteyağe-to xun dər cegər nemigəncəd.

Şame-qəm kəz geryeye-çeşməm bi to tufan bər gereft,
Rixt çəndan xun borun kəndişeye-daman bər gereft.

Eşqra nazəm ke zəd bər kofro iman poştpay,
Nənge-məzhəb əz səre-gebro mosəlman bər gereft.

Mitəravəd əz dəro divare-kuye-eşq xun,
Astin ya rəbb ke baz əz çeşme-geryan bər gereft.

Naləd qələm anca ke peyame-to nevisənd,
Xorşid şəvəd name ço name-to nevisənd.

Əczi, ze çe ru qom şode çon kame-məni,
Avare ço bəxte-bi sərəncame-məni,
Yekrəh ze to hiçkəs nemiyarəd yad,
Peyvəste fəramuşi məgər name-məni.

184. ❀ MÖVLANA KAMALİ SƏBZƏVARİ ❀

❀ مولانا کمالی سبزواری ❀

Yaxşı insandır. Olduqca xoşxislət və zərərsiz adamdır. Tale bir gün də olsun onun üzünə gülməyib. Şah Abbas mədhində bir *«Şahnamə»* də yazıb. Bəxtsizliyindən qəbul olunmadı. Aşağıdakı beytlər onun təbinin məhsuludur:*

Şeir:

Rəncide xaterha ze həm, əmma, təravoş mikonəd,
Şouq təqafolhaye-mən şuxi ze esteqnaye to.

Beriz xune-deləm inqədr təqafol çist,
Konun ke doure-hərifan qozəşto nobəte-mast.

Çon məra doşmənе-xod mişomari niku nist,
Ke kəsi inhəme qafel bovəd əz doşmənе-xiş.

Hənuz bulhəvəs əz xariye-mən agəh nist,
Əz rəşk bər məno bər etebare-mən darəd.

Əz dele-qeyr koca naleye-həsrət xizəd,
İn giyahist ke əz dəşte məhəbbət xizəd.

Del be neyrəngo fosun əz həme kəs nətəvan bord,
Dusti kon ke məhəbbət ze məhəbbət xizəd.

Mehre- to saxt bəsteye-dame-məhəbbətəm.
Vər ne məra be mehro məhəbbət çe kar bud.

Əz zouğe-bəzm duş *Kəmali* ze xiş rəft,
Çon çeşm baz kərd nə məcles, nə yar bud.

* Çap nüsxəsindəki bioqrafiya çox qısadır. Vəfatı: h.1020.

185. ❀ MÖVLANA VÜQUİ* مولانا وقوعی ❀

Təbrizli olmasına baxmayaraq olduqca yazıq və namurad cavandır. Mövlana Həddadinin oğludur. Yaxşı təbi var. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Dər ağaze-məhəbbət bər delət eşqəm geran aməd.
Do ruzi digər əz rosvaiyəm xahi be can aməd.

Ze dəste- biqəmi xunin cegər budəm behəmdullah,
Ke əyyame- gereftariyo şəbhaye- fəqan aməd.

Be əvvəl eşveəm əz pa dər avərdi, sərət gərdəm,
Məşo əz seyde-xod qafel ke tirət bər neşan aməd.

Məno bər səbr pa əfşordəno tən dər setəm dadən,
Tovo-bidade-xunrizi ke vəqte-emtəhan aməd.

Voqui, yar birəhm əst mitərsəm ke nətəvani,
Borun əz ohdeye-bidad an namehreban aməd.

Konəd həvale be hecrəm çera be corme-vəfa,
Kəsi be xune-kəsi təşne inqədr başəd.

Mən an neyəm ke, *Voqui* , əz u be kam rəsəm,
Gereftəm an ke fəqane- məra əsər başəd.

Çeşməş əz dozdideye-didənhast dər seyde-deləm.
Həmço səyyadi ke paşəd əndək-əndək danera.

Qeyrra kərdəm şəfie- xod be omidi ke həst,
Abru pişe-to biş əz aşena biqanera.

Dər qiyamət həm gereftare-to fareqbal nist.
Məstiye-eşqe-tora hoşyari əz donbal nist.

* Məhəmməd Şərif Vüqui Təbrizi. H.1018-də Ətəbati-Aliyyatda vəfat edib.

Əz to imən nistəm, ey bəxt, vər nə pişe-yar,
Mitəvanəm hale-xod qoftən, zəbanəm lal nist.

Birəhm çenan gərme-setəm şod ke nədanest,
Bicorm kodam əsto qonəhkar kodam əst.

Çenan dər ərze- haləm bim əz an naaşena başəd,
Ke çon hərfi konəm təqrir dur əz moddəa başəd.

Be e'raze-hecabalude-u mirəm ke hər saət,
Şəvəd əz şekveəm dər tabo xamuş əz həya başəd.

Ze rəşke-moddəi mordəm çe bəzmi por məlal əst in,
Borun əz biqərari haləti darəm, çe hal əst in.

Be zəhr çeşm suyəm dido ləb bəst əz soxən kərdən,
Hecabe-səd neqah əst an, cəvabe-səd soal əst in.

Qəməm şod faşo nətəvanəm ke çeşm əz ruye -u puşəm,
Səra pa heyrətəm xasiyyəte-bəzme-vosal əst in.

Ləb qoşudəm pişe-u bənd əz zəbanəm bər nəxast,
Mordəm əz bitabiyo ahi ze canəm bər nəxast.

Eşqəm əz can dadənəm şod faşo qah didənəş,
Ta nəmordəm pərde əz raze-nehanəm bər nəxast.

Əz to key dozdidəm ahi kəz təpidənhaye-del,
Sər be can nənəhado dud əz ostoxanəm bər nəxast.

Bi suze-eşq qeyr çe danəd ke rəşk çist,
Qeyrət qərardade-vəfavo məhəbbət əst.

Ey bəxt, omrhast ke, şərməndeye- məni,
Əknun be vəsl yariye-mən kon ke mennət əst.

Ze ezterab *Voqui* qozəşt xəşmalud,
Xəyal kərd ke biçare exteyari daşt.

186. QAZİ QƏLƏNDƏR* غازی قلندر

Dərviş təbiətli və aşiq xislətli namuraddır. Şeirlərini də elə bu tərzdə deyir. Simnanda yaşayırdı. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Zəmane çon to setəmkarei be dəst avərd,
Əcəb ke yek del asude dər cəhan mand.

Name- Leyli be səre-torbəte- Məcnun məbərid,
Boqzarid ke divane qərari girəd.

Qəm qorizan şod əz əfqane-to, *Qazi,* şəbe-hecr,
Bə'd əz in dəst dər ağuşe- ke xahi kərdən.

Təmam dərdəmo pişe-to şekve sər nəkonəm,
Təmam atəşəmo dər delət əsər nəkonəm.
Məhəbbətəm ke fəramuş kərdei əz mən,
Vəfa konəm ke be gerde-delət qozər nəkonəm.

Cəzaye-yekşəbe hecrəm əgər dəhəd izəd,
Be suye -xold bərəm kafəro mosəlmanra.

Ba in qolovvi şouqo şəbi in çenin deraz,
Qazi, əgər to Xezr şəvi can nemibəri.

Məra quyənd bidərdan ke dəsti zən be damanəş,
Əgər midaştəm dəsti gəriban pare mikərdəm.

Beheşt zane-to, zahed, məno hərime-dərəş,
Ke-caye-zərre ze kuyəş fereşte bər xizəd.

Qeyr həmdəm, doşmənan məhrəm, rəqiban mohtərəm,
Qeyre-*Qazi* hiçkəs məhrum zin dərqah nist.

Bulhəvəs ba to bərabər nəşəvəd, ey *Qazi,*
Morğabi nətəvanəd ke səməndər gərdəd.

---

* Qazi İsfahani

Ey mən fədaye-qəmzeye- mərdazmaye-to,
Qorbane- an neqahe-təhəmmolrobaye-to,
İsa kocast ta be təəccob nəzər konəd,
Bər xəndeye-nehani moceznəmaye-to.

Ta key məra be xune-cegər rəhnəmun şəvi?
Ruzidəhəndeəm şodi, ey del, ke xun şəvi?
Heyf əst bər to xəl'əte-divaneqane-eşq,
To kisti ke qabele-dağe-conun şəvi?

Bayəd ke məra mehro vəfa başəd, əgər yar?
Səngin delo bimehro vəfa şod şode başəd.

Be qorbane- sərət gərdəm bebəxşay,
Əgər *Qazi* qonahi kərde başəd.

Sərət gərdəm, neqahi kon be *Qazi*,
Ke meskin tabe-esteqna nədarəd.

Kəsi ke zəhre-həlahol xord be caye-şərab,
Çe bak əz qəme-xunabeye-cegər darəd?

Midəhəd fətvaye-xun çeşme-siyahi ke torast,
Qəsde-xun mikonəd an tərze-neqahi ke torast.
Çist məqsude-to əz ahe-dəmadəm, *Qazi?*
Aləmi suxte əz gərmiye-ahi ke torast.

Zəhre-məşəqqət əst şərabi ke mixorəm,
Pərvərdeye-bəladəm abi ke mixorəm,

Dəndan gəhi be del nəhəmo, qah bər cegər,
İn əst dər şərabe-kəbabi ke mixorəm.

Qazi kerast zəhre ke arəd be pişe-ləb,
Por zəhr kasehaye-şərabi ke mixorəm.

Bu rübaini olduqca rindanə deyib:

Rübai:

Yekçənd ço Musa be monacat şodəm,
Yekçənd be məsced peye-taat şodəm,
Əz hiç tərəf dəri be ruyəm nəqoşud,
Baz amədəmo rende-xərabat şodəm.

187. MƏZHƏRİ KƏŞMİRİ* مظهری کشمیری

Olduqca gözəl və artıq dərəcədə məlahətli idi. Müqəddəs Məşhəddə bir qədər *«Müqəddəmat»*dan təhsil aldı. Bığ yeri təzəcə tərləyən vaxtlarında *Orduyi-müəlla*ya gəldi. Gözəlliyinə baxmayaraq camaatla ünsiyyətdə heç bir fərq qoymazdı. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Oşşaq məhal əst ke asude neşinənd,
Gər tiğ cəfa nist xədəng nəzəri həst.

Çənd əz fosune-mehr əsər dozdəm əz doa,
Xodra be atəşe- dele-ma biş əz in məzən.

Ze qorbe-qeyr dər bəzməş be çeşməm tire şod aləm,
Nemidanəm ke şame-hecr ya ruze-vosal əst in.

Rəftəm ke səbur başəm, əmma,
Del bər duri nəhad nətəvan,
Peydast ke dər miyane-atəş,
Be təvan şodo istad nətəvan.

Əsəre-nale be dəryuze ze delha tələbəm,
Hacət in əst kəsira ke gədaye-to bovəd.

Çon *Məzhəri* bərəş nəbud rahe-şekveəm,
Yek-yek be del gereh konəm angəh foru xorəm.

Bebəst dideye-Məcnun be xişo biqane,
Çe aşena negəhi bud çeşme-Leylira.

---

* Əkbər şahın yanında *admiral* olub. H.1017 və ya 1026-da vəfat edib.

Ma sərbesər cərahəte-dərdim, *Məzhəri*,
Rəhm əst bər deli ke dər u yade-ma rəvəd.

188. MÖVLANA RƏŞKİ HƏMƏDANİ*

مولانا رشکی همدانی

O vilayətin nəcibzadələrindəndir. Həsən Bəy Ləngdürudabadinin oğludur. ***Əlaqəbəndlik*** sənətində - ***baftaçılıq***da öz yaşıdlarından çox irəlidə idi. Lakin olduqca veyil, avara, qorxu nə olduğunu bilməyən və bədnəfs idi və bu səbəbdən də Təbrizdə gecə qarovulçularının başçısı oldu. Çox çəkmədi ki, cəmiyyətin mənfi ünsürləri onu çox böyük rüsvayçılıqla öz cəzasına çatdırdılar. Ağlı olmasa da yaxşı fəhmi var idi. Bu beytlər onundur:

Şeirlər:

Şəbe-hecr aşeqira ke əcəl rəside başəd,
Be çe dərd morde başəd ke tora nədide başəd.

To an nei ke kəsi zende dər cəhan boqzari,
Yəqin ke nobəte- mən mirəsəd, şetab nədarəm.

Həstənd bəsi koştəni ağaz ze mən kon,
Tərsəm ke be təng ayiyo mən zende bemanəm.

Məkon təklife-bəzme-xişo boqzarəm be hale-xod,
Həman gir amədəm azordeəm kərdi borun rəftəm.

Şayəd be moddəaye-to quyəm hekayəti,
Yek bar ərzhale-məra mitəvan şenid.

Aşağıdakı beytləri sevgilisinin eşqi haqqında pis deməyib:

* Adı Möhsün bəydir. Əbdi bəy Şərari Həmədaninin [№ 326] qardaşıdır. Hər ikisi Mövlana Həlaki Həmədaninin [№ 168] bacısı oğlanlarıdır.

Şeir:

Sərət gərdəm dər in əyyam ba mohnət səri dari.
Delət nazəm ze dərde-eşq mojqane-təri dari.

Qobaraludeət hər sobh binəm zende çon manəm,
Neşan əst in ke şəbha cay bər xake-dəri dari.

Be haləm gər nəpərdazi dər in əyyam mə'zuri,
Enane-exteyare-del be dəste-digəri dari.

Əz səre-kuye-to aşeq zəxme-qeyrət xorde rəft.
Ba rəqibət did meskin zende aməd morde rəft.

Nəticeye-əcəbi dad zariyət, ***Rəşki,***
Əgər qələt nəkonəm in təzərro əz to nəbud.

Mən be suze-sine xorsəndəm, vəli in çeşme-tər,
Mizənəd bər atəşəm abi ke misuzəd məra.

Xəbər dəhid be tərke-şekarpişeye-ma,
Ke zəxmxordeye-to nimbəsməl oftade əst.

Gər çenin xahəd zədən rahe-mosəlmanan qəmət,
Rəfte-rəfte in velayət kaferestan mişəvəd.

Bidadra əz həd məbər axər mosəlmanzadei,
Kari bekon ba mən ke an dər kaferestan boqzərəd.

Əz hale-xod agəh neyəm, leyk inqədr danəm ke to,
Hər qah dər del boqzəri, əşkəm ze daman boqzərəd.

Emşəb ze kuye-u degər azorde mirəvəm,
Dər hər xərabei ke nəhəm pay şivən əst.

Rəşki təngdel əsto to bədxuy çon konəd,
Ku ançenan deli ke besazəd bexuye- to?

Dirist ke azordegi daştəm əz yar,
Emruz bedozdide neqahi qozərandəm.

Çe mennət əst əgər dideəm məhəbbət əz to?
Məhəbbət əst ke, in mikonəd çe mennət əz u?

Ma kəmbezaətimo vosalət geranbəha,
Moşkel miyane-mao to soda behəm rəsəd.

U be an hosno be an naz əgər lotf konəd,
Mən be in şouğo be in housəle can xahəm dad.

Kare-*Rəşki* əz neqahe-əvvəlin gərdəd təmam,
Gər hecabe-eşq boqzərəd ke sər bala konəd.

189. AĞABABA CÖVLƏKİ* [MƏDRƏKİ]

آقا بابا جولکی [مدرکی]

Cövlək Həmədan tabeçiliyində olan Nəhavənd adlı qəsəbənin bir kəndidir və Ağababa həmən kəndin kəndxudası və ağası idi. Olduqca insanpərvər və qonaqsevər bir kişi idi. Dostlara köməkdən çəkinməzdi. Dəfələrlə Həmədana gəlib nəzm əhli və düşüncə sahibləri ilə görüşürdü. Çox böyük ləyaqəti və insanlığı var idi. Çox yaxşılıqlar etdiyindən Allah-təala onun bir böyük övladını Əsəfcah Ağa Xızır kimi tanıtdı və Kaşan vilayətinə hakim təyin olundu. İllərdir ki, həmin vilayətdə rahat hökmranlıq edir. [Ağababa Cövləki] *Mədrəki* təxəllüsü ilə şeirlər yazır. Bu şeirlər onundur:

* ***Çap nüsxəsi*ndə** yoxdur. Səid Nəfisiyə görə Ağababa (درکی) Dərəki Cövləki. Eyni mənbəyə görə atası I Şah İsmayıl tərəfindən Həmədana hakim təyin olunub. Başqa mənbəyə (Nəsrəbadi) görə isə Ağa Xızır Kaşan hakimi olub və Ağa Baqi adında şair qardaşı da olub. Doktor Xəyyampura görə qardaşının adı Əbdülbaqi olub və onun ***«Məasiri-Rəhimi»*** adlı təzkirəsi də var.

Şeir:

Çeşme-bədbinan ze ruye- xubruyan dur bad,
Suyeşan hər kəs ke bəd binəd ilahi, kur bad.

Çon ziyan darəd be ruye-nikvan çeşme-bədan,
Ruye-xubəş, ya rəb, əz çeşme-bədan məstur bad.

Mədrəkira xaneye-del gəşt viran əz fərağ.
Bare-digər əz vosale-an pəri mə'mur bud.

Ze mən mohnətətra codai məbad,
Be qeyre-mənəş aşenai məbad.

Fetadim dər dame-zolfe-to mara,
Əz in dam hərgez rəhai məbad.

Şəhi kəz təəzzom peye-bot şekəstən,
Nəhəd paye-qodrət be kətfe-peyəmbər.

Təəzzom həmin əst ma əzəmollah,
Mədrəki həmin əst allahu əkbər.

190. KAKAYİ-QƏZVİNİ* كاكاى قزوينى

Zahiri görkəmi cır-cındır içində, lakin batini olduqca təmiz və pak xislətli bir insan idi. Əvvəllərdə meylini həcvə salıb dəqiq fikirlər söylərdi, lakin sonradan ağlın yolunu tutub təzə sözlər dedi. Onun bu beytləri məşhurdur:

Beytlər:

Gər konəm bitaqəti suyəm kəm əndazəd nəzər,
Hər ke bədməsti konəd saqi meyəş kəmtər dəhəd.

Bulhəvəsra zud əz sər va şəvəd soudaye-eşq,
Tohmət aludi ke girəd şəhne zudəş sər dəhəd.

* Dərviş, səbzifüruş. H.980-də vəfat edib.

Məcnune-to ba əhle xerəd yar nəbaşəd.
Qarətzədera qafele dər kar nəbaşəd.

191. ❀ MÖVLANA TƏBƏXİ مولانا طبخی ❀

O da Qəzvinlidir. Gün-güzəranı ***aşpazlıq***dan keçir. Dərviş xasiyyətli namurad bir insandır. Çoxdankı şairdir və öz şeirini elə dərdli və təsirli söyləyir ki, qulaq asanın qəlbini riqqətə gətirir. Sənətinə aşiqliyi də əlavə olunduğu üçün həmişə yanıb-yaxılır. Bu beytlər onundur:

Şeirlər:

Ney qəme-mavo nə pərvaye-dele- ma yarra,
Dər miyan bihude əz ma rənceşi əğyarra.

Nəmuneye-tənfərsudeye-şəhide-to bud,
Homaye-eşq be dəşti ke ostoxan əndaxt.

Kəm eltefati əz qəmzeye-to fəhmidəm,
Təbəssome-to məra baz dər qoman əndaxt.

Yek şəb ənise-dideye-geryane-mən şodi.
Bəsti be ruye-dideye-mən rahe-xabra.

Fetad pərtou ruye-toəm be xəlvəte-del,
Çe şoleha ke bər aməd əz in çerağ məra.

Təbəxi, vocude-tost dər in rəh hecabe-to,
Ahi ze del bər aro besuz in hecabra.

192. ❀ MÖVLANA NİSBƏTİ مولانا نسبتی ❀

Məşhədlidir. Namurad və ləyaqətli bir gəncdir. Müflis olan vaxtlarda ərbab və əhalidən səfər vəsiləsi və azuqəsi alar, lakin heç bir yerə getməzdi. Bununla belə xəcalət də çəkməzdi. Səxavət və himməti elə bir dərəcədə idi ki, pul kisəsinə vurduğu düyünlərin sayı o qədər olardı ki, onları açana qədər həmsöhbətləri hamam və yemək pulunu ödəyərdilər. Nə isə, zövqü-səliqəsi pis

deyildi. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Be qorbət gər şodəm rosvaye-eşq, əmma, bedin şadəm,
Ke qəmxari nədarəm ta nəsihət kare-mən başəd.

Qayeb ze dide ta şode can dad ***Nisbəti,***
Biçare tabe- hecr əz in biştər nədaşt.

Səburiye-məno birəhmiye-to atəşo ab.
Dele məno qəme-eşqe-to abgineyo səng.

Məra yek arezu zan bivəfa hərgez nəşod hasel.
Əgər ba naomidi xu nemikərdəm çe mikərdəm?

Bəraye- rəsmha mən rəsmo-aine-degər darəm.
Mosəlman nistəm, kafer neyəm, dine- degər darəm.

Şəbe-fəraq nəgəştəm be hiç pəhluyi,
Ke yade-an mojeye-tiz dər deləm nəqozəşt.

193. ❀ MÖVLANA FƏHMİ KAŞİ* مولانا فهمی کاشی ❀

Qayğısız və namurad bir insandır. Gün-güzəranı ***sövdəgər***liklə keçir. Aşiqliyi də var, lakin möhkəm deyil. Yaxşı şeir təbi var. Bu şeirlər onundur:

Beytlər:

To əz kəs nəqzəri keş rəxnei dər can nəyəndazi,
Mən əz heyrət nemidanəm ke zəxmi xordeəm ya nə.

Baz əşkəm sər arayeşe-mojqan darəd,
Bazəm ənqoşte- molağat be dəndan darəd.

Xaneəm şod bəske gərm əz ahe-ateşbare-mən,
Miqorizəd aftab əz sayeye- divare-mən.

* Mövhədəddin

Əz sərənqoşte-esteğfar nətəvan baz kərd.
İn gerehhayi ke mohkəm gəşte bər zonnare-mən.

Əgər bər bəstəre-mən qol feşani bər dəməd atəş,
Və gər bər torbəte-mən ab rizi dud bər xizəd.

Keşidəm do se cam əz şərabe-bişərmi.
Xoda konəd ke doçarəm şəvi dər in gərmi.

Bər həmço məni celvegərihaye-to heyf əst,
Xodra mənma ta be təmənnaye-to mirəm.

Səd abele zəd zəbano ənqoşt,
Əz bəske bəla şomar kərdəm.

Binəm ço dər rəftare-u heyrət ze miyəngirəm konəd,
Pa bər sərе-can minəhəd qafel nəhadi inçenin.

Gərçe rame-dele-bisəbro qərarəm nəşodi.
Səre- rahi nəgereftəm ke doçarəm nəşodi.

194. MÖVLANA SƏMAİ* مولانا سماعی

Mülayim və sakit bir insandır. Çox gəzib-dolanıb, çox insanlar görüb. Qiyabi şahmat oyununu elə bilir və elə hazırlıqlıdır ki, özünün və rəqibinin bütün gedişlərini əvvəlcədən duyur və bir piyada belə artıq-əskik əldən verməz. Şeir haqqında fikirləşir, dostlarla söhbət edir, lakin yenə də rəqibinin gedişlərindən xəbərsiz olmur. Həqiqətən, güclü hafizəyə malik olan bir şəxsdir. Şeiri belə deyir:

Şeir:

Mey dər sağəre-omide-məste-mən nemirizəd,
Ke səd peymane xun əz dideye-doşmən nemirizəd.

* *Çap nüsxəsində* yoxdur. Ehtimal ki, h.1001-də vəfat etmiş Həkim Mahmud Səmai Hərəvidir.

Nəsimi pəs ze qolzari koca vəslo koca aşeq,
Qolestani koni dər çake-pirahən nemirizəd.

195. FƏRİBİ TEHRANİ* فریبی طهرانی

O vilayətin nəcibzadələrindən və Mövlana Ümidinin nəslindəndir. Təbiəti olduqca sakit və yumşaqdır. Əgər soruşmasalar, məlum deyil öz iradəsi ilə ağzını açıb faydasız bir söz deməyə razı olsun. Şeir təbi olduqca mülayimdir. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Be şuxiye-to səvari be sədre-zin nəneşəst.
To nasəvar şodi fetne bər zəmin nəneşəst.

Ləbi ke tər nəşod əz mey ləbe-əyağe-mən əst.
Qoli ke taze bud ta be həşr dağe-mən əst.

Nemiquim kəz zendane-hecr azad kon mara,
Əgər cai gereftari bebini yad kon mara.

Bibakiyət bebəzme-rəqiban dər avərəd,
Ta aqebət məra çe bəla bər sər avərəd.

Bavər məkon hədise-vəfadari əz rəqib,
Gər əz xətte-məlaeke səd məhzər avərəd.

Boqzar çon mətae-dele-ma nemixəri,
Ta digəri be bey'e-məhəbbət dər avərəd.

Kutah kon zəban, ***Fəribi,*** ke xub nist,
İn macəra be mərəkeye-məhşər avərəd.

Ze xət zael nəgərdəd canfəzai lə'le-cananra,
Ze xasiyyət nəyəndazəd qobari abe-heyvanra.

Çe dərd əst in ke hiçəş çareye-təskin nemidanəm.
Ze bitabi tən əz bəstər sər əz balin nemidanəm.

* Məhəmməd Şərif Hicri Tehraninin qardaşı oğlu, Xacə Keyin oğlu Xacə Şapur Tehrani, h.1048-də vəfat edib.

Zin piş əgər bud qəmi bud şəkibi,
Hərgez be deləm kar çenin təng nəbudəst.

Teflo şux əsto ze azare- kəsi dərhəm nist,
Gər bedanəd qəme-oşşaq kəsira qəm nist.

Nekhəte-zolfe-to dər xəlvəte-del ca darəd
Degər emruz dər in sine nəfəs məhrəm nist.

Bi to əz vəsle-to asudegiyəm biştər əst.
Ba ələm bixodi həst ke ba mərhəm nist.

Eşq ançenan be şiveye-Məcnun nəmande əst,
Səd dərdo dağe-digərəş əfzudeim ma.

Ba moddəi ço celvekonan əz bərəm qozəşt,
Çeşm anqədr gerist ke ab əz sərəm qozəşt.

Tən suxt ze atəşi ke nəsime-riyaze-xold,
Bade-səmum şod ço be xakestərəm qozəşt.

Həmneşin əz həstiyəm coz şole dər bəstər nədid,
Anke şəb did atəşəm emruz xakestər nədid.

Nesare-duste-deləm qeyr nəğde-can nəkonəd,
Ze dustdariye- mən hiçkəs ziyan nəkonəd.

Qoləş məbuy ke buye- vəfa nemiyayəd,
Ze qolbəni ke dər u bolbol aşeyan nəkonəd.

Be suze-sine, ***Fəribi,*** çequne saxtei?
Nəfəs bər ar ke əfsordeəm qoman nəkonəd.

Çon yade-səfər konəm ke çəndi,
Səngе rəhe-ino an nəbaşəm.
Bari ço be kame- doşmənanəm.
Bare-dele-dustan nəbaşəm.

Zinsan ke ze qəm şodəm zəmingir,
Gər ab şəvəm rəvan nəbaşəm.

196. MAHMUD BƏY FÜSUNİ* محمود بیگ فسونی

Deyirlər Təbrizdəndir. ***Dəftərxana işçisi***dir. ***Siyağ elmi***ni** yaxşı bilir. Zahiri və batini gözəlliyi də var. Təbi çox yaxşıdır. Bu beytlər onundur:

Şeir:

Mordəm əz qəm soxən əz rəftəne-xod çənd koni,
İn nə hərfist ke quyiyo şəkərxənd koni.
Gəştəm qeyr əz to del azordeo mən dər tabəm,
Ke deləş baz be azar ke xorsənd koni.

Xab rahət şod əz an dide ke didən danest,
Rəft asayeş əz an del ke təpidən danest.
Rəft dər tab ço dər kuye- degər did məra,
Xare-qəm dər cegər əz rəşk xəlidən danest.

Qozəşt əz sər həmsohbətiyo yari, heyf,
Qosəst reşteye- mehro omidvari, heyf,
Be u ço mirəsəm asude mişəvəd dərdəm,
Nədide hale-məra vəqte-biqərari, heyf,
Şetab kərd **Füsuni** dər aşenaiye-u,
Nəyaft ləzzəte- biqanegiyo xari, heyf.

Salha şod kəz to xorsəndəm bedin biçaregi,
Bər omide- anke yabəm ləzzəte- qəmxaregi,
Midəhi ba mən qərare-həmsəfər budən ke baz,
Xod nəyayiyo məra lazem şəvəd avaregi.

Əhd kərdəm ke degər yade-xəyaləş nəkonəm,
Mirəm əz şouqo təmənnaye-vosaləş nəkonəm.

---

* ***Əlyazma***da səhv olaraq ***Fəsani*** getmişdir. ***Vüqu*** ədəbi məktəbinin nümayəndəsi olan Mahmud bəy Abdulla oğlu Füsunidir. H.1027-də Allahabadda (Hindistan) vəfat edib.

** Hərflərlə aparılan mühasibat

Dəme-mordən əgərəm bər səre-balin ayəd,
Anqədr housele xahəm ke xəyaləş nəkonəm.

Xoşa zouği ke çon birun rəvəm azorde əz bəzməş,
Be omide-tələb hər saətəm ru bər qəfa başəd.

Ze xəşme-u nə həmin əz vosal məhruməm,
Çenan rəmide ze mən kəz xəyal məhrumən.
Səfər nəkərde ze kuyəş do qam bər gəştəm.
Koun ze şərme- veda əz vosal məhrumən.

Nəhəm çon ru bər an pa əvvələş bər çeşme-tər malən,
Ke çeşməm həsrəte-pabusəş əz ləb biştər darəd.

Əz dəste- cəfaye-to əgər beqorizəm,
Dur əz to bequ çe xak bər sər rizəm.
Bər xake-rəh ke oftəm ər beneşinəm,
Bər gerde- sər ke gərdəm ər bər xizəm.

197. HƏKİM ŞƏFAİ* حکیم شفائی

İsfahanlıdır. *Hikmət*dən baş açır. O qədər təkəbbürlü və xudpəsənddir ki, əgər bir kəs ölüm ayağında olsa belə onunla kəlmə kəsməyə razı olmaz. Şeir təbi yaxşıdır, lakin təkəbbür və lovğalığından onun şeirlərini heç kim eşitmək istəmir. Hər halda bu şeirlər onundur:

Şeir:

Be həşrəm və'deye-didar əgər dadi nemirəncəm,
Ke vəsle-çon toira səbr in meqdar mibayəd.

Xaterəm əz to təsəlli be neqahi nəşəvəd,
Çeşme-lotf əz to be əndazei- həsrət darəd.

Və bu rübaini saçın tökülməsi haqqında yaxşı demişdir:

* Həkim Molla İsfahanının oğlu Həkim Şərəfəddin Həsən Şəfai, I Şah Abbasın təbibi olub. H.966-da doğulub və h.1037-də 71 yaşında vəfat edib.

Rübai:

Zan çeşme-to tiğe-cour əndaxt ze çəng,
Kəz çeşme-to bi selah miayəd cəng.
Tire-moje bəske rixti dər dele-təng,
Şod tərkeş qəmzeye-to xali ze xedəng.

198. MÖVLANA ŞƏKİBİ* مولانا شکیبی

İsfahanlıdır. Hələ də səfası var. Xoştəbiət və görkəmli cavandır. Hindli adətinə uyğun şəkildə saç saxlayır... Bununla belə Heratda ***Məliküş-şüəra***lıq iddiasında idi. Guya ərəbcə olan bu beytin bir misrası onun vəsfinə deyilib:

Beyt:

Şəyəni acəbəni humə əbradu min yəx.
Şeyxan yətəsabiyə va sabiyən yətəşeyx.

Bu həqirin [mənim] aşağıdakı ***mətlə***li qəzəlimi:

Ze çake-sine nəmudəm dele-por abelera,
Be qəmze qoft qoşudi degər dəre-gelera.

Təzmin edərək belə deyib:

Be ruze-səbr şekəstim dər del abelera,
Be roxsəte-to ke bərhəm zədim selselera.

Be rəftən ço məni key delət qəmin gərdəd,
Ke sər be badiye dadi hezar qafelera

Bu beytləri də pis deməyib:

Beytlər:

Gər pərəd morği dər an ku mirəm əz qeyrət ke baz,
Nameye-dərd ke avərdəsto morğe-ruh kist.

* Xacə Abdulla İmami İsfahaninin oğlu Məhəmmədrza Şəkibi h.964-də doğulub və h.1023-də Dehlidə vəfat edib.

Şəbhaye-hecrra qozərandimo zendegi,
*Mara be səxtcaniye-xod in qoman nəbud.**

Şure-nəməke-ləbe-to amuxt.
Mocqane-məra cegərforuşi.

Nemiyayəd, ***Şəkibi,*** qolebən an səngdel birun,
Ke buye-naomidi əz dəro divar miyayəd.

199. MÖVLANA QƏZƏNFƏR KƏLƏCARİ **

مولانا غضنفر کله جاری

Kələcar Kaşan yaxınlığında olan bir qəsəbədir və Mövlana həmən qəsəbədəndir. Olduqca dərdli bir insan və şöhrəti şeirindən artıqdır. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Baz be kuçeye-həvəs tefle-məzağe-moddəi,
Bi ədəbane mirəvəd siliye-ruzqar ku?

Yaro rəqibra behəm in həme olfət əz çe şod,
Şərme-rəqib bər tərəf tondiye-xuye yar ku?

Asayeş əst ançe be xater nemirəsəd,
An ruzqar nist ke in arezu konəm.

Tiryəklə arası yaxşı olduğundan bu rübaini özünə münasib deyib:

Rübai:

Ba nəş'eye-teryak, ***Qəzənfər***, mibaş ta vəqte-həlak,
Fərbeh nəşəvəd təne-to lağər mibaş-mixor teryak.

---

* Beyt *əlyazma*da buraxılıb.
** ***Çap nüsxəsi***nə görə Mövlana Qəzənfəri Kələcari. Mənbələrdə Mövlana Şücaəddin Qəzənfər Qumi kimi təqdim olunur.

Cesme-to əgər zəif şod, baki nist- deldar qəvi,
Ku to'meye-maro mur kəmtər mibaş, dər aləme-xak.

200. ZÜHURİ ŞİRAZİ ظهوری شیرازی

Mövlana Vəhşinin (№ 151) şagirdidir. Onun özünü görməmişəm, lakin şeirlərini çox görmüşəm. Təbi şux və şeirləri yaxşıdır. Aşağıdakı müxtəlif beytlər onundur:

Beytlər:

To pakdaməni, əmma, ze rəşk nəzdik əst,
Ke sər be vadiye-töhmət dəhi qomane-məra.

Əgər doruğo gər rast hərfha darəm,
Ze qeyr zud bebor ya bebor zəbane-məra.

Xoş əst an qəm ke başəd mayeye-səd qune xoşhali,
Xodaya, biqəmira əz gəme-xode-şad mixahəm.

Hər zəman quyi ke əz kuyəm boro caye -degər,
Cane-mən caye-degər mibayədo paye-degər.

Yek niyazəm baese-səd naz migərdəd tora,
Qalebən çon mən nədari nazfərmaye-degər.

Nazokdel əst yar, xodaya, be kame-xəlq,
Şirin məsaz qesseye-rosvaiye-məra.

Douran hezar çahe-bəla konəd dər rəhəm,
Vanqah bəst dideye-binaiye-məra.

Ze reşke-qeyr, ***Zohuri***, be mərg nəzdiki,
Bemir zud ke, qorbane-qeyrəte-to şəvəm.

Kare-hər biçarə kəz coure-to moşkel mand, mand.
Dər cəfayət dəste-hər bidel ke bər del mand, mand.

Be qeyrət inhəme mehro vəfa çerast, bequ,
Tora ze mərge-əsiran çe moddəast, bequ.

Məbad zendegiyəm bare-xaterət başəd.
Xodayra ke morovvəte-mur ze rast bequ.

Be corme-bixodi əz dide mişəvi penhan,
Setizhaye- to mara əgər be cast, bequ.

201. ❀ MÖVLANA MALİK DEYLƏMİ* ❀ مولانا مالک دیلمی

Deyləm Qəzvin şəriflərindən böyük bir ailənin adıdır. Mövlana son dərəcə müsəlman, xoşəxlaq və mehriban idi. Müxtəlif xətt növlərini, xüsusilə nəstəliqi çox gözəl yazırdı. Öz dövrünün ustadı və xəttatı idi və müəyyən bir həddə qədər fəziləti də var idi. Şeir təbi mülayim idi. Bu beytlər onundur:

Şeir:

Bəhre-fəribəm əvvəl dame-vəfa nəhadi,
Paye-deləm ço bəsti dəste-cəfa qoşadi.

Rəsid celvekonan sərve-nərəsideye-mən,
Rəmid huşo qərar əz dele-rəmideye-mən.

202. ❀ ZƏKİ HƏMƏDANİ** ❀ زکی همدانی

Bir elə də namurad deyil. *Nalçı*dır. Gün-güzəranı bu sənətlə keçir. Yəqin ki, həm də himmət sahibidir. Çünki belə gəliri az, zəhməti isə ağır olan bir işə razı olub qit'ə-qəsidə alverini özünə ar bilir. Şeir təbi yaxşıdır. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Gər del əz ərze-niyazəm be moradi nərəsid,
İnqədr şod ke tora bər səre-naz avərdəm.

---

* Əbülhadi Qəzvininin [Mövlana] (№ 276) dayısıdır. H.969-da sağ olub.
** H.1025 və ya 1030-da vəfat edib.

Ləbe-to kərde çenan aam rəsme-ehyara,
Ke midəhəd be əcəl mənsəbe-Məsihara.

Ze zouğe-didəne-u mirəm ər nə şouğe-roxəş,
Bedozdəd əz negəhəm ləzzəte-təmaşara.

Besuye-Mesr nəsimi nəyayəd əz Kən'an,
Ke daməni nəzənəd atəş Zoleyxara.

Be xod quya qərare-koştəne-mən dade in nobət,
Ke meyle-del çenin bi exteyarəm mikeşəd suyəş.

Əz şouğe-to mordimo cəmale-to nədidim,
Vəz pay fetadimo be kuyət nərəsidim.

Name-to nəbordim ke əz huş nərəftim,
Yade-to nəkərdim ke dər xun nətəpidim.

Deləş azorde şod əz bəske dərde-del şenid əz mən,
Be mən ta mehreban şod çoz delazari nədid əz mən.

Tənəm şod pay ta sər dağ-dağ əz atəşe-duri,
Zəmine-dərd budəm laleye- həsrət dəmid əz mən.

Xəyaləş ançenan ba dideəm olfətpəzir aməd,
Ke hər saət neqahəm dər miyan biqane migərdəd.

Nərgesət emruz dade-sərgerani midəhəd,
Naleye-mən emşəb əz xabəş məgər bidar kərd.

Məğfərət rəqskonan həmrəhe-tabut rəvəd,
Koşteira ke be şəmşire-to qorban şodəst.

Dər təmaşaye-to bitabəm ke çeşməm kənde bad,
Ta əz in qostaxe-didənha nəyazarəm tora.

Xunabe-qosse dər dele-kousər gereh konəd,
Rəşke-meyi ke bər kəfe-dordikeşane-tost.

Azadegi nəticeye-bixano manist,
Pərvaz kon ke qeyde-to əz aşeyane-tost.

Ta dər roxət *Zəki* nəzəri kərd can sepord,
Qui təmame- omr dər in entezar bud.

Nemiqoncəd dərune-sine del əz şouğe-pabust,
Ecazət deh ke birun avərəm dər payət əndazəm.

Ze şouğe-xəncəre-u xune-mən be cuş ayəd,
Ço biqonəh koşi dər deləş qozar konəd.

Ze şouğ mordəmo şərm əz toəm coda darəd,
Həya mozayeğe dər extelate-ma darəd.

Zin şouğ suxtəm ke konəm can fədaye-to,
Mordəm dər in həvəs ke bemirəm bəraye-to.

Pa bəsteo pər rixteo bal şekəste,
Ma xod beçe halimo pəridən ke təvanəd.

Dər sineye-mən bəske del əz şouğe-to pər zəd,
Beşkəst qəfəsrao pəridən nətəvanest.

Bu rübailər də onundur:

Rübailər:

Gər afiyətəm ze hecr fani gərdid,
Eyşəm ze xəyal cavedani gərdid.
Zan bito nəmordəm ke be yade-ləbe-to,
Xun dər tənəm abe-zendeqani gərdid.

Emşəb dər eyş bəste budəm ta ruz,
Vəz tiğe-fəraq xəste budəm ta ruz.
Diruz be xak xofte budəm ta şəb,
Və emşəb dər xun neşəste budəm ta ruz.

Pərvaneye-şəm'e-nəzəre-xiştənim,
Atəşzədeye-balo pəre-xiştənim,
Kousəre-təf sinehaye-ma nəneşanəd,
Ma təşne be xune-cegəre-xiştənim.

Qəm suxt demağe-laleye-rağe-deləm,
Gərdid siyah səbzeye-bağe-deləm,
Digər be həvaye-atəşin lə'le-ləbi,
Ləb bər ləbe-şole minəhəd dağe-deləm.

Bu rübaini özünün dərdsizliyindən narazı olması haqqında pis deməyib:

Rübai:

Ta əz qəme-eşq xaterəm fərd şodəst,
Əndişeye- eyş bər ləbəm sərd şodəst,
Dirist ke bixodane ahi nəzədəm,
Xun bad deləm ke səxt bidərd şodəst.

203. ❈ ŞƏRMİ QƏZVİNİ* شرمی قزوینی ❈

Pis namurad deyil. Yeni yetişənlərdəndir. Şeirini də belə deyir:

Beytlər:

An morğ mənəm kəz qəfəs azorde nəbaşəd,
Mirəm ze qəm ər yek nəfəs azorde nəbaşəd.

Bimare-tora kar rəsidəst be cai,
Kəz mordəne-u hiçkəs azorde nəbaşəd.

Azordegiye-əhle-vəfa pişe-to səhl əst,
Bayəd ke dele-bulhəvəs azorde nəbaşəd.

Oftade peye-naqeye-u səd qərəzalud,
Çon del ze sədaye-cərəs azorde nəbaşəd.

Şərmi, məkonəş mən' ze həmsohbətiye-qeyr,
Şayəd ke qol əz xaro xəs azorde nəbaşəd.

---

* Mənbələrdə Şərqi Qəzvini kimi də təqdim olunur. I Şah Abbasın *dərzisi* olub. H.1003-də həyatda idi.

Ma səfire-qəmsərayanim dər hər noubəhar,
Həst pişahənge-morğane-çəmən əfqane-ma.

Dər vəsləmo mimirəm əz rəşk ke aya,
Dəste-həvəse-kist dər ağuşe-xəyaləş.

Qeyr souda key təvanəd kərd dər bazare-eşq,
Nəqde-can dər astin bayəd xəridare-tora.

Del codai ze to qət'ən nətəvanəd kərdən,
Xişra bi to şəkiba nətəvanəd kərdən.

Dele-əğyar ze xunabeye-həsrət por bad,
Ta xəyale-to dər u ca nətəvanəd kərdən.

Eşq anca ke səfe-esməte-Yusef şekənəd,
Hefze-namuse-Zoleyxa nətəvanəd kərdən.

Can be kəf bər səre-bazare-məhəbbət, *Şərmi*,
Hiçkəs həmço to souda nətəvanəd kərdən.

Əsər əz bəhre-an gerde-doaye-mən nemigərdəd,
Ke douran coz be əkse-moddəaye-mən nemigərdəd.

Təmame-omr əgər ouqat sərfe-aşeqi sazəm,
Yeki zin bivəfayan aşenaye-mən nemigərdəd.

Be noui bikəsəm, *Şərmi*, ke dər henqame-can dadən,
Əcəl piramone-matəmsəraye-mən nemigərdəd.

Bəsi əfsordeəm bieşq hosne-xanesuzi ku,
Ke çon xorşid nərtou bər dəro divarəm əndazəd.

Xun şəvəd gerye ke u pərde ze razəm bərdaşt,
Qom şəvəd nale ke şod mucebe-rosvaiye-mən.

Be corme-dusti dər xun məra an tondxu darəd,
Çenin darənd ərbabe-məhəbbətra ke u darəd.

Be rəngo bu məkon xodra əsire-yare-hərcai,
Ke qol həm ba vocude- bivəfai rəngo bu darəd.

Kəsi ke xorde mey əz came-aşenaiye-to,
Be ləb çequne nəhəd sağəre-codaiye-to.

To dər məqame-fəribiyo mən dər in fekrəm,
Ke ta çe bər sərəm ayəd ze aşenaiye-to.

Bu iki rübai də onundur:

Rübai:

Mirəm ze qəm ər be mən cəfayi nərəvəd,
Ya bər dele-zar macərayi nərəvəd.
Ta mən başəm qəm be kəsi ru nənəhəd,
Məhnət ze səraye-mən be cayi nərəvəd.

Ba yarəmo daem deləm əz qəm riş əst.
Dər vəsləmo məhnətəm ze hecran biş əst.
Təlx əst məzağe-canəm əz şərbəte-vəsl,
Hali darəm ke nuş bər mən niş əst.

204. NƏZRİ KAŞİ* نذری كاشی

Alçaq boylu və zəif bədənli bir adamdır. Bu halına baxmayaraq olduqca davakar və həyasızdır. Hər cəhətcə özündən on dəfə artıq adamlarla dava salır. Belə ki, Həsən bəy Əczi (№ 184) ilə tutuşdu, Həsən bəy onun başını yardı, o isə Həsən bəyin yaxasını cırdı. Buradan kimin uzun, kimin qısa boylu olduğu məlum oldu. Bu qəzəl onundur. Baxmayaraq ki, mətləi qüsurludur:

Qəzəl:

Rəftimo yarra be rəqiban qozaştim,
Yusef be qorgo qorg be exvan qozaştim.

* *Şamlu* tayfasındandır.

Ma mişodimo dide be donbale- yar bud,
Dər hər qədəm hezar negəhban qozaştim.

Ma mocremimo duzəxe-hecran nəsibe-mast,
Əz sər həvaye-rouzeye-rezvan qozaştim.

Xorrəmneşin be qeyr ke rəftim əz dərət,
Həsrət be caye-tuşe dər ənban qozaştim.

Zan piş eşq bud vəli bi xodi nəbud,
Ma dər zəmaneye-çake-gəriban qozaştim.

Bəstim əz cəfaye-to zonnar bər miyan,
Səd dağe-kofr bər delo iman qozaştim.

Nəzri, ze ma məpors ke dino delət çe şod,
Dino deli ke bud be Kaşan qozaştim.

Bu beytlər də onundur:

Beytlər:

Qətrezənan be rahe-u əşk feşanəm əz moje,
Kəz nəmək ab bekonəm abelehaye-payra.

Ma cegərxaran ze ne'məthaye-aləm fareqim,
Pareye-del mixord hər kəs ke şod mehmane- ma.

Vay bər cani ke ahe-ma fetəd donbale u,
Ah əz zəxmi ke dər vey beşkənəd peykane-ma.

Nəsime-can şenəvəd çon Xezr ze abe-həyat,
Kəsi ke buy konəd xake-torbəte-mara.

Delət azorde migərdəd xodara dər deləm məqzər,
Ke viran gəşte portəng əsto dər vey dərd besyar əst.

Səba tari ke əz zolfe-to beqoşud,
Brəhmən zinəte-zonnare-xod kərd.

Məhe-mən dide bər ayine nəqoşud,
Həzər əz qəmzeye-xunxare-xod kərd.

Do ruzi gərçe ba ma sərgəran bud,
Vəli axər məhəbbət kare-xod kərd.

Meyle-azare-cane-ma dari,
Degər emruz mehreban şodei.

Ruzi ke, qədəm dər rəhe-canane nəhadim,
Əsbabe-fərağət həme dər xane nəhadim.

Şəm'e-səhər əz ma rəveşe-suxtən amuxt,
Ma suze-nəhan dər dele-pərvane nəhadim.

Xakəm be sər ke dur ze bəzme-məhəbbətəm,
Eblisvar randeye-dərgahe-ezzətəm.

Avareye-diyare-vosaləm ze rəşke-qeyr,
Bihude gerde-badiyeye-dərdo mohnətəm.

Əsire-eşq koca meyle-nobəhar konəd,
Qolo şərab bər qolxəni çe kar konəd.

Ze vədehaye-to əlmase-rize dər cegər əst,
Əcəl be kəs nəkonəd ançe entezar konəd.

205. ❁ MAQSUD XURDEFÜRUŞ* مقصود خرده فروش ❁

Kaşanlıdır. Alim, şair, istedadlı bir insandır. Bu beytlər onundur:

Şeir:

Şəbe-vəsl əst gəlugir şou, ey morğe-səhər,
Pasi əz şəb nəqozəştəst çe əfqan əst in.
Mən bedin suxtegi dağe-dele-əğyarəm,
Gərçe azordedeləm leyk rəqibazarəm.

* H.987-də Yəzddə öldürülüb.

Rəftən neku nəbud ço rəfti bebəzme-qeyr,
Xahi be nuş badeo xahi nəmaz kon.

Həvaleəş be əcəl kon ke xoşkləb mirəd,
Kəsi ke koşteye-şəmşire-abdare-to nist.

Səhl əst əgər ze qeyr tənəzzol konəd kəsi,
Hərçənd doşmən əst bebin dər pənahe-kist.

Dər vey negəro talebe-vey baş ke Musa,
Məhrum əz an şod ke nəzər bər şəcər əndaxt.

Rəftəm be asetanət in rusiyahiyəm bəs,
Əmma ze del nərəftəm in ozrxahiyəm bəs.

Mən gereftəm ke ze *Məqsud* nemiyayəd hiç,
Dust başəd beh əz an nist ke doşmən başəd.

206. ❁ MÖVLANA NAMİ* مولانا نامی ❁

Ordubadlıdır. Etiqadı möhkəm və mehriban bir insan idi. *Bədr* adlı oğlu ilə Təbrizə gələndə məndə oğluna məhəbbət oyandı. Bir gün ustadımız mərhum Mir Sun'i (№ 80) ilə şeir üstündə mübahisələri düşdü. Mən susub qarışmadım. Çünki hər iki tərəfdən çəkinirdim. Ustadım gizlicə buyururdu ki, «onun tərəfini tut, mən səndən incimərəm. Əks halda o sənə əziyyət verər». Bu iş dərdə şərik olmağın ən yüksək nümunəsidir. Allah-təala onun axirət və aqibətini abad etsin. Həmən bu Mövlana bir qədər yumşaq və həlim xasiyyətli olduğundan oğlunun adına dediyi beytləri məclislərdə oxuyur, xəcalət də çəkmirdi. Bu səbəbdən ona qarşı olan mehribançılığım azalmağa başladı, dostluğum laqeydliyə çevrildi. Bu mətlə həmən beytlərdəndir:

* *Naci Ordubadi* kimi də təqdim olunur. Çox ehtimal ki, daha dəqiqdir.

Mətlə:
Bədre-monire-ma nə həmin delpəzire-mast,
Xorşide-sayepərvər *Bədre*-monire-mast.

Mövlana Katibinin *"Dəvə hücrəsi"* şeirinə cavab olaraq bir *ağcaqanad* əlavə etməklə qəsidə yazıb. Bu mətlə həmən qəsidədəndir:

Mətlə:
Bəs əst pəşşeye-fekrəm şotor be hocreye-tən,
Ke pəşşe kare-şotor mikonəd be hocreye-mən.

Hindistana gedib orada da vəfat etdi.

207. ❁ MÖVLANA XARİ* مولانا خواری ❁

İstedadlı və zövqü-səliqəsi olan bir adam idi. *Xəfi-nəstəliq* xəttini çox gözəl yazırdı. Lakin qorxu-hürkü bilməyən, gecə quldurluğundan, qan tökməkdən çəkinməyən bir şəxs idi. Bu sarıdan dostların nəsihətini qulaq ardına vurardı. Həmən bu Mövlana ilə bağlı çox qəribə bir hadisənin şahidi oldum. Guya xacəzadəsini axundu döyür. Uşaqlar nahara gedən vaxt Mövlana bir neçə qoçu ilə məscidə daxil olub axundu təpik altına salırlar. Axundun hay-həşiri qalxan vaxt Mövlana ona deyir: «Axund ağa, bəs nə üçün o incə məxluqa rəhm etmədin. Biz də sənə rəhm etməyəcəyik». Şeir təbi yaxşı idi. Bu beytlər onundur:

Beytlər:
Əz in couro cəfa axər peşiman xahəmət didən,
Ze qətle- koşteye-bidad heyran xahəmət didən.

Kəsi kemruz dari dər qozərha dəst bər duşəş,
Be u dər hər qozər dəsto qəriban xahəmət didən.

* *Çap nüsxəsində* Xari Təbrizi adı ilə verilib. Lisaninin (№ 147) şagirdi olub. H.974-cü ildə vəfat edib.

Bəxte-anəm ku, ke xabalude bər xizi şəbi,
Naleəm nəşenasiyo quşi be fəryadəm koni.

Xari bedan rəside ke bədquiye-məra,
Sərmayeye-xoşaməde-əğyar kərdəst.

Ço porsəd hale-moştağan bequ dərde-deli, *Xari,*
Xoda danəd ke digər baesi peyda şəvəd ya nə.

Ço ayəd qeyr suyət yekzəman gərmi məkon ba u,
Bebin digər vosalətra təmənna mikonəd ya nə.

208. ❁ MÖVLANA HEYDƏRİ* مولانا حيدرى ❁

Təbrizlidir. Xoşsöhbət bir adam idi. Dəfələrlə Hindistana gedib özü ilə oradan var-dövlət gətirib. Əlbəttə ki, səfərlər etməyin, insanlar görməyin təsiri çox böyükdür. Söhbətləri şeirlərindən daha canlı idi. Şeirləri bu qəbildəndir:

Şeir:
Həmço atəş naleye-xunindelane-dərdmənd,
Biştər darəd əsər hərçənd migərdəd bolənd.

Bu *rübaisi* də məşhurdur:

Dər keşvəre-Hend şadiyo qəm məlum,
Dər aləme-qəm xatere-xorrəm məlum.
Cayi ke be yek rupeye adəm bexərənd,
Adəm məlumo qədre-adəm məlum.

Əmirlər əmiri haqqında kinayə ilə deyilmiş bu iki qitəsini də pis yazmayıb:

Qitə:
Şahe-mən lotfi ke kərdi əz sərə-cor'ət be mən,
Çon bequyəm kəz bəraye-in gəda layeq nəbud.

* H.1000-ci ildə vəfat edib. Sadiq bəy Əfşar onun *«Lisan əl-Qeyb»* əsərini öz *«Həcvi-Sales»* əsərində tənqid edib.

Çon səgət budəm be caye-quşt dadi ostoxan,
Layeqe-mən bud, əmma, əz şoma layeq nəbud.

Bərate- qərzxahan çon nevisəd,
Be doşabo be pənbe Mire-dana

Təhəmmol an qədr bayəd ke gərdəd.
Şəvəd pənbe kəfən, doşab həlva.

209. ❁ MÖVLANA SÜHEYFİ* مولانا صحيفى ❁

Şirazlıdır. Özü həmsöhbət, dili də dilimdəndir. Şair təbiəti və özünü tutması o qədər yüksəkdir ki, çox cəsur bir şair lazımdır ki, onun təbiətindən qorxmayıb onun sual-cavabı qarşısına çıxsın. Əksər vaxtlarda zatı qırıq böyük uşaqlarını tapıb onlara bədahətən mənasız qəsidələr deyər və böyük mükafatlar alardı. O zamanlar olduqca laqeyd və dərd-sərdən uzaq idi. Lakin indi tövbəkar və pərhizkar olub. Allah axırını yaxşı etsin. Türkcə və farsca şeirlər deyir. Aşağıdakı türkcə beytlər onundur:

Beytlər:
Verib can nəqdini zülfün ələ salmaq xəyalım bar,
Nə dersən, başına çavrulduğum, olurmu sevdamız?

Söyləmişsən kim *Süheyfi* çavrulurmu başıma,
Bəs kimin qurbanıyam başına qurban olduğum.

Can nədir kim iltifat edə, könül, canan ona,
Canıma minnət əgər layiq düşərsə can ona.

Nə gözümdən axıdırsan cigərim peymanəsini,**
Səni sevdim nəzəri-pak ilə qan eyləmədim.

Bu təəssüf mənə nimədi *Süheyfi* ki dünən,
Göndərən qasid ilə mafi rəvan eyləmədim.

Bu farsca beytlər də *Mövlana Süheyfi*nindir:

* Gözəl xəttat olub (süls xətti) və h.1022-də vəfat edib.
** Bu və sonrakı beytlər *çap nüsxəsi*ndə yoxdur.

Beytlər:

Meyl əst ba ləbət dele-porezterabra,
Xoşolfətist ba meye-qolqun şərabra.

Nəsihət biqərarira nəşayəd,
Ke mərhəm zəxmkarira nəşayəd.
Deləm seyde-to şod bər vey məbəxşay,
Ke bəxşidən şekarira nəşayəd.

Nə əşkəst in ke ayəd dəmbedəm əz çeşme-tər birun,
Deləm porşoleye-şouğəst, mirizəd şərər birun,

Pərde məyəfkən ze rox, ab ze çeşməm məriz.
Səbre-təngmayera rəxt be dərya məde,

Eşğra hər dəm təğazaiyo hər ca halətist.
Dər nəzər inəst xunaludo dər del ataş əst,

Qolşəne hosne-tora fəsle-xəzan nəzdik əst.
Sudo sərmayeye-hosnət be zəban nəzdik əst.

Xam şod poxtegiye-eşğe-***Soheyfi*** əz to.
Hərfe-vasuxtegiha be zəban nəzdik əst.

210. ❀ MÖVLANA QEYRƏTİ ŞİRAZİ ❀

❀ مولانا غیرتی شیرازی ❀

Şirazın tanınmış nəsillərindəndir. Cəsur, gözəl at çapan, yaxşı da oxatandır. Bəzək-düzəyi çox sevir. Həm də himmət sahibidir. Təbi şeirin bütün növlərində yaxşıdır. Bu beytləri yaxşı deyib:

Beytlər:

Rəşkəm ayəd ke, be eşq əz qəme- məhcuriye-qol,
Hiçkəs mən'e-cegərxariye-bolbol nəkonəd.

*Qeyrəti*ra şode mojqane-koşəndi qatel,
Ke be xunrize-mələk niz təəllol nəkonəd.

Şəbha ke ruye-del be xodaye-to kərdeəm,
Əvvəl ədaye-şokre-cəfaye-to kərdeəm.

Həlake-qəmzeye-bibake-tərsazadei gərdəm,
Ke dər məhşər bedo bəxşənd xune-səd mosəlmanra.

Əcəl əz comleye-matəmzədeqanəş başəd,
Hər kera çon qəme-hecrane-to cəlladi həst.

Fəqan ze çeşme-fəribəndeye-fosunsazət,
Ke yekdəməm ze xeyale-to ba xoda nəqzaşt.

Leyli şəvəd agəh ze geranbariye-naqe,
Məcnun ço be həsrət negərəd canebe -məhməl.

Negəh konid deləmra ke xurkərdeye-kist,
Nəzər be ruye-məno ruzeqare-mən məkonid.

Əcəb nəbovəd ke gərdəd tutiyaye-çeşme-moştağan,
Ço douran xak sazəd çeşme-porhəsrət neqahanra.

Qeyrət bərəm əz suxtəne-duzəxe-cavid,
Keu niz məgər dağe-təmənnaye-to darəd.

Ço qəmzeye-to be xun rixtən konəd ahəng,
Lebase-xak konəd bər təne-şəhidan təng.

Şəb əz heyrət neqahəşra təsəvvor anqədr kərdəm,
Ke zəhre-qəmzeəş aməd borun əz çeşme-heyranəm.

Be ataş gər besuzəndəm bədəm çəndan ke midanəm,
Ke nəngəm monkere-ataş konəd ataşpərəstanra.

Bəske dər badiyeye-eşq şəhidan qəmənd,
Ostoxanhast be caye-xəso xaşak anca.

Şodəm azorde be noi ze təəlloğ ke degər,
Hemmətəm təkye be divare-təvəkkol nəkonəd.

211. MÖVLANA HİŞMƏTİ* مولانا حشمتی

Girdbadiqan adlı qəsəbədəndir. Olduqca insanpərvər və mülayim adamdır. Camaatla ünsiyyəti var. Bir kimsənin xatirinə dəyməyib və dəyməz. Mənimlə çox yaxındır. Çox vaxt mənə nəvaziş göstərərək daxmamıza gəlir. Yaşı altmışa yaxındır. Heç vaxt kədxudalıq – mənsəb iddiasında olmamışdır. Ruzisi Allahdan gəlir. Nəstəliq və nəsx xəttini yaxşı yazır. Vaxtını ***kitab üzü köçürmə*** ilə keçirib bir kimsəyə möhtac olmaz. Bütün şeir növlərində yaxşı yazır. Şeir dili sadə olduğundan tez anlaşılır. Yazdıqları belədir:

Rübai:

Karəm həme bare-qəm keşidən başəd,
Vəsləm be morad narəsidən başəd.
Darəm ze fərağe-u dele-xunşode,
Çon qətre ke moquf çekidən başəd.

Can əz keşəşe-vəsl ço ney tab şəvəd.
Del dər kəfe-ezterab simab şəvəd.
An şoleye- atəşəm ke dər dəste-fəraq,
Hər səng ke bər sine zənəm ab şəvəd.

Hər dəm be səri tace-zəri mixəndəd,.
Hər ləhze be qəddi kəməri mixəndəd,
Yəni ke be sərvəri məşo qorre ke çərx,
Hər ruz be rişe-digəri mixəndəd.

212. MÖVLANA NƏZİRİ** مولانا نظیری

Nişapurludur. Həmən vılayətdə ***sərraflıq***la məşğul idi. Heç nədən çəkinməyən və əliaçıq cavandır. Təbi də pis deyil. Bu beytlər onundur:

---

* ***Çap nüsxəsi***ndə yoxdur.
** Adı Məhəmməd Hüseyndir. H.1023-də Əhmədabadda (Hindistan) vəfat edib.

Beytlər:

Zəbane-şekveye-ma kutəh əz boridən nist,
Əlace-dərde-dele-ma be coz şenidən nist,
Ze bəske həsrəte-çeşme-to natəvanəm saxt,
Neqahra be roxət qovvəte-rəsidən nist.

An bud nure-dide ke rəft əz nəzər məra,
İn dide pareist ze xune-cegər məra,
Fekre-kəfən konid ke bimariye-fəraq,
Hər ruz bədtər əst ze ruze-degər məra.

Ze bəs kəz həsrəte-ruyət be səxti midəhəm canra,
Əcəl bər gerde-mən ba çeşme-xunalud migərdəd,

To gər soudaye-del bər həm zəni nazi ziyan dari,
Məra sərmayeye-donyavo din nabud migərdəd.

Dur əz an dər mordeəm key mikonəd xakəm qəbul,
Atəşəm dər can zəno xakestərəm bər bad deh.

Gərəm səd bar suzi baz bər gerde-sərət gərdəm.
Neyəm pərvane kəz yek suxtən dər dəsto pa oftəm.

Nəziri, zendei dər hecre-u xakət be sər bada,
Tora dərde- məhəbbət ta koca budəst danestəm.

Ze xod hərgez nəyazarəm delira,
Ke mitərsəm dər u caye-to başəd.

Bər nəyaməd yek Əziz əz Mesre-mərdompərvəri,
Pir şod dər çah səd Yusef ze qəhte-moştəri.

Buye- xuni əz şəhidan bər məşaməm xordeəst.
Hemməti yaran degər zin sər nemiyayəd səri.

Məcles axər şod, *Nəziri*,dərde-xod ba u bequ,
Hər zəman bəzmiyo hər dəm sohbəti ba digəri.

Bu beyti də ona aid edirlər:

Beyt:

Gər zire-qolbəni qəfəsəmra nəminəhi,
Cayi beneh ke nale be quşe-çəmən rəsəd.

213. MÖVLANA CƏFƏRİ SAVƏCİ* مولانا جعفری ساوجی

Namurad və sadə bir insandır. Gözəl saflığı da var. Şairlərin alçaqlığına səbəb olan tamahı özünə yaxan buraxmır. Bir kəsdən minnət götürmür. Hər cür şeir deyir. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Kəfən əz xak puşəd çon şəhide- tiğe-soudayəş,
Gəribançak sazəd xakra bər yade-balayəş.

Ço morği kəz qəfəs nəzzareye-qolşən konəd hər dəm,
Deləm əz çakhaye-sine mibinəd sərapayəş.

Cəhan ze mən şode quyavo mən xəmuş əz qəm,
Ke binəsib ze xod həmço abe-heyvanəm.

Ze kofre-zolfe-to peyvənd nəqsəlanəd del,
Əgər məlaeke təlqin konənd imanəm.

Şodəm əsire-boti, *Cəfəri*, ke bəd əz mərg,
Konənd qebleye-xod kafəro mosəlmanəm.

Ze del key qəm bərəd birun təbəssomhaye- şirinət,
Həman təlx əst əgər can bər kəbabe-təlx mirizi.

Təbəssomət sərе-tarac kofro din darəd,
Qobare-xəte-to ba afetab kin darəd.

Təmam atəşəm əz qəm homaye-eşqe-tora,
Əcəb ke bəhrei əz ostoxane-mən başəd.

* Adı Zülfiqar xandır. Sərfi Savəcinin (№ 215, 307) qohumu və hər ikisi Salman Savəcinin nəslindəndir.

Çeşme-baten, dela, ço boqşayi,
Yar hər ca şəvi doçar şəvəd.

Səbhevo zonnar sədde-rahe-məqsəd şod, dela,
Kofro imanra behel dər yekdegər penhan bovəd.

214. MÖVLANA MÜŞFİQİ * مولانا مشفقی

Buxaralıdır. Fəzilət sahibidir. Müxtəlif şeir növlərinə varid idi. O vilayətin böyüyü-kiçiyi Mövlananın ehtiramını çox saxlayarmış. Deyirlər ki, Abdulla xan Özbəyin (№ 8) ***kitabdarı*** imiş. Babalı deyənin boynuna.Aşağıdakı beytlər onundur:

Beytlər:

Be kuyəş rəftəmo dər paye-mən xari şekəst anca.
Be həmdollah ke təğribi şod əz bəhre-neşəst anca.

Morğane-nimbəsməl quyənd be əhle-zouğ,
Təlim midəhənd təriğe-neşəsto xast.

Hər dəm əz suze-dərun name nevisəm be yar,
Əlefe-ah bovəd nameye-piçideye-ma,

Ba səgət hərfe-vəfa amuxtəm biqane şod,
Kaşki hərgez çenin hərfi nemiamuxtəm.

Məra dur əz səgət şəbha şəkibai çe mibaşəd,
Kəsi tənha şəvəd danəd ke tənhai çe mibaşəd.

Ta ze qəm çak zədəm cibe-şəkibaira,
Eşq benəmud be mən kuçeye-rosvaira.

Zire-xakəm ze molağate-rəqiban xoştər,
Be cəhani nədəhəm quşeye-tənhaira.

* ***Çap nüsxəsində*** yoxdur. Adı Əbdürrəhmandır. Vəfat tarixi: h.995 və ya 996.

Hər dəm, ey şaxe-qole-taze, be rənge-degəri,
Əz ke amuxtei in həme rənaira?

Qədəm əz fərq be sevdaye-vosalət kərdəm.
Əz qədəm fərq nəkərdəm sər soudaira.

Moşfeqi, əz qədəme-yar məro caye-degər,
Ke qəbuli nəbovəd mərdome-hərcaira.

Eşqəst mosəlmaniyo in torfe ke mərdom,
Quyənd ke aşeq nəşəvəd hiç mosəlman.

Bu qit'əni də yaxşı deyib:

Qit'ə:

Keşvəre-Hend şəkkərestanist,
Dəlbəranəş şəkkərforuş həme,
Mərdomanəş be surəte-məgəsan,
Çehre bəndo təkuçepuş həme.

215. MÖVLANA SƏRFİ SAVƏCİ* مولانا صرفی ساوجی

Guya Mövlana Cəfəri (№ 213) ilə qohumluğu var. Hər ikisinin nəsəbi şairlərin ən fəsahətlisi Xacə Salmana [Savəci] çatır. Yaxşı şairdir. Onunla görüşməmişəm. Lakin bu beytlərini eşitmişəm:

Beytlər:

Be səfər zəmane dayem ço mennəte-qərib darəd,
Səre-an diyar gərdəm ke toəş qərib başi.

Boqzər ze çareye-mən boqzar ta bemirəm,
Mən natəvan ke başəm ke toəm təbib başi.

Əgərət nəsib əz an ləb nərəsəd mərənc, *Sərfi*,
Qonəhe-kəsi çe başəd ço to binəsib başi.

---

* Mənbələr adı bu təzkirədə qeyd olunan Sərfi Julidemuyla (№ 307) eyni şəxs olduğunu yazırlar. H.999-da Hindistanda vəfat edib.

Qəmi kəz mərge-doşmən darəm in əst,
Ke tərsəm dər qəme-u morde başəd.

Koştəndo suxtənd məra, ey homa, boro,
Kəz qesməte-to hiç dər in ostoxan nəbud.

Quya ke mikoşənd məra hərgez inçenin,
Qouqaye-aam bər dəre-zendane-mən nəbud.

Xodaya, inqədr dər həqqe-an bibak miquyəm,
Ke gər namehrebanəş afəridi mehrebanəş kon.

Xəbərəm ze rəftəne-xod gəh-gəh səfər nəkərdi,
Çe səlah dide budi ke məra xəbər nəkərdi.

Ço ze rəftəne-to mordəm to neşat kon ke hərgez,
Be morade-xatere-xod beh əz in səfər nəkərdi.

To təmam xəşmo nazi mennət əz kodam quyəm,
Çe be ruzqar, *Sərfi*, to setize gər nəkərdi.

216. MÖVLANA XİSALİ* مولانا خصالی

Kaşanlıdır. Mövlana Möhtəşəmin (№ 153) şagirdididir. Dərviş xislətli, namurad bir insandır. Bütün növlərdə şeir yazır. İstəsə divan bağlayar. Şeiri belədir:

Şeir:

Çenan zəifə nezarəm ke dər dele-zarəm,
Əgər xəyal qozər mikonəd geranbarəm.

Vəsiyyət mikonəm, qased, ço miyari peyaməşra,
Əgər mən morde başəm yek beyek bər xake mən qui.

Lafe-qorbe-to əz an pişe-hərifan nəzənəm,
Ke gərəm dur koni baese-xeclət nəşəvəd.

---

* *Çap nüsxəsində* yoxdur.

To esteğna koni tərsəm ke del noi degər fəhməd,
Bequyəd in nə esteğnast məşuqi nemifəhməd.

Mirəvi həmrəhe-əğyaro təvəqqe dari,
Ke həman bər sore-rah ayəmo aşeq başəm.

Fayedeye-eşq məra bəs bud,
İn ke nəquyənd felan biqəməst.

217. ❀ MÖVLANA MİRİ* مولانا میری ❀

Yəzddəndir. Gün-güzəranı **münəccim**liklə keçərmiş. Bu məşhur mətlə onundur:

Mətlə:

Dər qətle-mən xahəd şodən fərda təmaşeye-degər,
Çizi nəmand əz omre-ma, maimo fərdaye-degər.

218. ❀ MÖVLANA DƏVAMİ** مولانا دوامی ❀

O da Yəzd şəhərindəndir. ***Göy-göyərti satan*** oğludur. Şair təbiətli bir insandır. Həcv deməyi xoşlayır. Yari və Mövlana Niki İsfahaninin (№ 176) həcvində deyilmiş bu iki rübai onundur:

Rübai:

Boqzo həsədo kineo nefaqo xari,
Dozdiyo hiziyo məsxəregi, əyyari,
Əlqesse, bədihaye-cəhan dəste-qəza,
Avərde behəm nəhade naməş ***Yari***.

Hizəsto bədo şiveye-u niz bəd əst,
Şək nist ke hizra həme çiz bəd əst.
Gər zanke konəd hezar niki ba to,
Bazi nəxori ke ***Niki*** çize-bəd əst.

---

* ***Çap nüsxəsində*** yoxdur.
** ***Çap nüsxəsində*** yoxdur.

219. ❀ MÖVLANA ƏQDƏSİ* مولانا اقدسی ❀

Məşhəddəndir. Xudpəsənd və uyuşmaz bir adam olduğundan camaata qarışmazdı. Çox vaxt tənha yol gedərdi. Bütün bunlarla yanaşı sözlərinin duzu və təzəliyi var. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Be paye-naqe xoruşane-delşekəste kist,
Ke in səda be sədaye-cərəs nemimanəd.

Key rəsəd dər həşr əczaye-vocude-ma behəm,
Zin pərişani ke əz zolfe-botan dər kare-mast.

Bəd xu be dəvaye-to şodəm vər nə əz in piş,
Dər dərd keşidən dele-mən tabe-degər daşt.

Xunin çerast əşkəm əgər tiğe-qəmzeət,
Dər çeşmxane sər nəboridəst xabra.

Darəm deli ke qute be xun zəd həvəs dər u,
Sər əz miyane-xun bedər arəd nəfəs dər u.

Dele-gərməm ço dər atəşkədeye-qəm suzəd,
Nəfəsi sər zənəd əz sine ke aləm suzəd.

Dər şəbestan tərəbe-nur nəxizəd ze deləm,
İn çerağist ke dər həlqeye-matəm suzəd.

An morğe-zəifəm ke ze şouğe-dəro baməst,
Pər mizənəmo qovvəte-pərvaz nədarəm.

Bu rübai də onundur:

---

* Məhəmməd Əqdəsi. Səbzəvarda doğulub. H.1002-ci ildə 26 yaşında Qəzvində vəfat edib.

Rübai:

Ruzi ke be qətle-həmço məne-bicegəri,
Peyda konəd an neqare-bədmehr səri.
Əczaye-tənəm ze şouğe-bəsməl hər yek,
Xodra bezənəd be tiğ piş əz degəri.

Zolfe-to səbhera ze kəfe-parsa gereft,*
Xale-ləbe-to nokte be sone-xoda gereft.

Xale-siyəh məquy ke Xezri dər in lebas.
Bər tərfe-çeşme matəme-ləbtəşneha gereft.

Ro mohtəseb ke əz peye-hefze-səbuye-ma,
Sənge-tora fereşte be dəste-doa gereft.

220. ❁ MÖVLANA VƏHŞƏTİ** مولانا وحشتی ❁

Kaşan tabeliyində olan Cuşqandandır. Çox cüssəli və qüvvətli görkəmi var. Bu beyti öz görkəminə çox uyğundur:

Şeir:

Fərhad əgər əz Bisetun Qolqun be gərdən mibord,
Mən Bisetunra mibərəm karəm ço bər gərdən fetəd.

Belə bir qüdrət sahibi olmasına baxmayaraq namurad bir insandır və məcazi eşq yolunda elə sabitqədəmdir ki, xacəzadəsinin belə övladlarına xidmətlər göstərir. Arifə bir işarə də kifayətdir. Bu beytlər o vəfadarındır:

Beytlər:

Səd zolemat qom şəvəd dər şəbe-tare-hecre-u,
Çərx məgər ze bəxte-mən bafte in gelimra.

Yek ləhze gerye gər nəkonəm kur mişəvəm,
Quya çerağe-çeşme-mən əz ab rouşən əst.

* Bu və sonrakı beytlər *çap nüsxəsində* yoxdur.
** Vəhşi Kaşani kimi tanınır. H.1012 və ya 1013-də vəfat edib.

Şəbe-hecri be əzabe-do cəhan midadəm,
Gər kəsi ba məne-sevdazəde souda mikərd.

Be yar həmrəhəm, əmma, del əz pərişani,
Hezar mərtəbe hər qam əz u xəbər girəd.

Əhle-nəzər be qeymə̈te-yaqut mixərənd,
Xunabei ke bər səre-mojqan gereh şəvəd.

Əgər ta həşr geryəm atəşe-eşqe-to nəqzarəd,
Ke mojqane-şərərbarəm ze abe-dide nəm girəd.

Çon nure-dide dər nəzərəm celve mikonəd,
Ba anke salhast kəzu dur mandeəm.

Şəb dər qoman oftəm ke del ba əşke-xunin şod borun.
Zan porsəm əhvaləş səhər əz dideye-bidare-xod.

Əz bəske sərkeş əst səmənde-vosale-u,
Dəste-təsəvvorəş nətəvanəd enan gereft.

Cəhan bər ab bud əvvəl mənəş dər atəş əfkəndəm,
Ze çeşməm bəske şəbha seyle-atəş dər cəhan oftad.

Məno del karvansalare-rahe-mohnəto dərdim,
Bəla əz bime-can dər mənzele-ma bar nəqşayəd.

Mordəm əz şouqe-to səd baro hənuzəm ço nəfəs,
Bəhre-isare-to can əz peye-can miyayəd.

Nədarəd aseman həm dər xure-omide-mən qami,
Əz an hərgez nədidəm bər morade-xiş douranra.

Ze məhəbbəte-to çendan təfe-del be xak bordəm,
Ke fereşteye-əzabəm besəre-məzar nayəd.

Gəştəm çenan zəif ke dər qolşəne-vosal,
Hərdəm məra nəsim be suye-degər bərəd.

Ço gərd bixəbər əz xiş damənət girəm,
Əgər tora be səre-xake-mən qozər başəd.

Xare-mojqanəm ço qolbən qonçe miyarəd be bar,
Bəske çeşme-xunfeşanəm bər qole-ruyət bemanəd.

Ze xakəm duzəxi piş əz qiyamət aşenara şod,
Ze bəs kəz suze-del ataş fekəndəm dər məzare-xod.

Hər səhər qole-çeşm bər rah əst pəndarəd şəbi,
Gərdi əz kuye-to dər dəste-səba xahəd fetad.

Duş çəndan gerye kərdəm əz qəme-nadidənəş,
Kəz sereşkəm dər nəhade-sənge-ataş nəm gereft.

Dər dəme-mordən məra coz əşk bər balin nəbud,
Əşke-xunin aqebət çeşme-məra bərhəm gereft.

Bu rübai də onundur:

Rübai:

Ta Kə'beye-kuye-xod nəmayan kərdi,
Bər mən rəhe-toufe-Kə'be asan kərdi.
İd əst be kuye-xiş qorbanəm kon,
Dər Kə'be həman gir ke qorban kərdi.

221. HAFİZ SULTAN HÜSEYN* حافظ سلطان حسین

O da Yəzddəndir. Xoş söhbətləri ilə məşhurdur. Əksər şeirləri belədir:

Beyt:

Be bağ rəfte kəsi həst nare-mən xorde.
Əcəb qorosne gədai doçare-mən xorde.

* *Çap nüsxəsində* yoxdur.

222. MİRZƏ ƏBU TURAB FİRQƏTİ* میرزا ابو تراب فرقتی

Əncidanlıdır. İnsan övladıdır. Yaxşı təbi var. Təriflərə çox qulaq asmasa daha yaxşı olar. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Paye-əşkəm be təmənnaye-to səd abele kərd,
Ba həme gərmruyha ze təkapuy be mand.

Nə gerdbad nəmayan ze tərəfe-hamun əst,
Be xake-badiye alude ruhe-Məcnun əst.

Be yade-ruye-to ta key be xabəm binəm qol,
Ço çeşm baz konəm pareye-cegər başəd.

Bəske dağe-sineəmra qol təsəvvor mikonənd,
Dər qolestanəm ze cuşe-bolbolan aram nist.

Ze şure-bolbolanəm gəşt mə'lum,
Ke qol çidən kəm əz xun kərdəni nist.

Çon məqsəd ta ze sərxane-vosalət rəftəm,
Loğmeye-mən sər ənqoşte-peşimani bud.

Xater cəm' ze sərvəğte-conunəm əndaxt,
Yade-an ruz ke dər eyne-pərişani bud.

Şəb ke bixod be təvafe-qolruyət ayəm,
Təkye bər duşe-səba kərde be suyət ayəm.

Dər ruzeqar hər ke əziz əst xare-tost,
İn rəsme-tazeist ke dər ruzeqare-tost.

Ta qafelera Kə'be sərkuye-botan əst,
Peyvənd be naqus rəsanəd cərəse-ma.

Zanruz ke gəştim be dame-to gereftar,
Şod Kəbeye-morğane-beheşti qəfəse-ma.

* Xacə Əli bəy Əncidani oğludur. H.1025-də vəfat edib.

223. ❁ MÖVLANA BAĞİRİ* مولانا باقری ❁

Heratlıdır. Allahın yerdə olan kölgəsi padşahımız Şah Abbas onu Xorasandan İraqa gətirdilər. Ona ehtiramlar göstərdilər. Həqiqətən, səbəbsiz deyildi. Belə ki, həmən bu Mövlana ağ rəngli kağızı boyayıb tünd və yarım tünd edirdi ki, bu da möcüzəyə bərabərdir. Yəzd və İsfahan *səbbağları*** deyirdilər ki, Mövlana bir vərəq rəngləyərsə biz on arşın ağ vərəqi həmən rəngə boyayarıq. Aydındır ki, inad üzündən belə deyirlər.

Hər lise key begirəd paye-rouğən,
Balatər əz siyahi rəngi degər nəbaşəd.

Şeirdə müəmmaya daha çox meyl göstərir. Bu *müəmma*lar onundur:

Yusif adına:

Berəft əz bərəm yare-peymankesel.
Bəsi biqərarəst əz in sərə del.

Haşim adına:

Bemaləm astin bər çeşmo əz qeyrəş konəm penhan.
Ço xahəd qətreye-abi çekəd əz dide bər daman.

Hatəm adına:

Ba həme şuxi gərəş başəd qəme-ma əndəki.
Hər zəman çon quşeye-əbru nəmayəd ba yeki.

224. ❁ MÖVLANA KƏSRA QÜRBƏ*** مولانا کسری گربه ❁

Kaşanlıdır. Deyir ki, «Əhli Xorasaninin**** övladıyam». Heç bir qohumluğu olmaya-olmaya özünü o adama aid edir. Düzünü Allah bilir. Şeir də belə deyir:

* *Çap nüsxəsi*ndə yoxdur.
** Rəng ustaları.
*** Məhəmməd Qasim
**** Əsli Təbrizdən olub. H.934-də Təbrizdə vəfat edib.

Beytlər:

Anra ke rəd konim şəvəd rədde-kaenat,
Mərdude-barqahe-dele-ma kəsi məbad.

Hənuz, ey qebleye -can, del be yade-tağe-əbruyət,
Be məsced mirəvəd gerde-sərə-mehrab migərdəd.

Conun mozdure-soudaye-to başəd,
Bəla şagerde -balaye-to başəd.

225. ❁ MÖVLANA QƏRİBİ KAŞİ مولانا غریبی کاشی ❁

Köhnə şairdir. Xan Əhməd padşahın (№ 4) yanında *məliküş-şüəra*dır. Mövlana Lisaninin (№ 144) aşağıdakı *beyt*lə başlayan qəzəlinə:

Mənəm zan xuynazok astin bər çeşme-tər mande.
*Ze mojqan ta cegər səd pərde xun bər yekdegər mande.**

Belə bir *beyt*lə başlayan nəzirə yazıb:

To əz mən fareğo mən bi to hər su dərbedər mande,
Ze xari bər sərə-dun hemmətan bi pavo sər mande.

226. ❁ MÖVLANA MÜİN** مولانا معین ❁

Astərabadlıdır. Fitri istedadı və mövləviyyat xisləti ilə yanaşı nadir kəlam sahibi və qeyri-adi lətifələr mənbəyi idi. Böyüyün də kiçiyin də qəbul etdiyi belə insanlar az olur. Dövrünün sultan məclislərinə gediş-gəlişi maneəsiz idi. Onun dediyi kəlamlardan biri belədir:

«Mən və haldan düşmüş doqquz ayıb toplusu. *Birinci* ayıbın

* Beyt *çap nüsxəsi*ndən götürüldü. *Əlyazma*da yoxdur.
** Təxəllüsü *Müini* olub. H.976-cı ildən sonra həlak olub. Onun *«Risaleyi-Ləzzat»* adlı əsərinə Sadiq bəy Əfşar *«Risaleyi-Həzziyyat»* əsəri ilə cavab verib.

adın çəksəm camaat saqqalıma tüpürər, ***ikincisi*** haldan düşmüş xiyardır, ***üçüncüsü*** haldan düşmüş yumurtalar, ***dördüncüsü*** haldan düşmüş kişi, ***beşincisi*** halsız şeir, ***altıncısı*** halı olmayan fikir, ***yeddincisi*** halsız şərik, ***səkkizinci*** və ***doqquzuncusu*** odur ki, çəkil qırağa, nə qədər ki, atım sənin üstünə batırmayıb və sairə və ilaxirə».

Hafez, əgər məst nei kəc məro
Kəz to kəsi nəşnəvəd in ozre-ləng.

Bu şuxluğu ilə yanaşı belə şeir də deyir:

Rübai:

Əfsus ke peyke-omr rahi kərdim,
Mərdane nəzistimo vahi kərdim.
Dər name nəmand caye-yek noğte səfid,
Əz bəs şəbo ruz rusiyahi kərdim.

227. QİYASƏDDİN MƏHƏMMƏD BƏZMİ

غياث الدين محمد بزمى

Astərabadın tanınmış nəcibzadələrindəndir. Gözəl həmsöhbət və xoşrəftar bir insandır. Yaxşı dübeyti deyir. Təbində gözəllik, zehnində şuxluq var idi. Deyirlər hal-hazırda qətlə yetirilib. Bəli, Astərabadda heç kəs öz əcəli ilə ölmür. Bu rübailər onundur:

Rübailər:

Cana, qəme-nikxah mibayəd daşt,
Fekre-dele-biqonah mibayəd daşt,
Del əz kəfe-aşeqan borun avordən,
Səhl əst, vəli neqah mibayəd daşt.

Ta pərde ze xorşide-cəmal əfkəndi,
Ataş be nəhade-əhle-hal əfkəndi.

Bərdaşte budəm əz xəyalate-to del,
Bazəm be kereşme dər xəyal əfkəndi.

Mirəm cayi ke qoftoquye-to konənd,
Vəsfe-səre-zolfe-meşkbuye-to konənd.
Əz xəlq qorizəm məne-rosva ke məbad,
Binənd mərao yade-ruye-to konənd.

Bu iki ***beyt*** də onundur:

Əz navəke-qəmət dele-bihaseləm por əst,
Pişət çequne zar nəgeryəm deləm por əst.

Rəhm kon bər ***Bəzmi***ye-meskin ke, emşəm ta səhər.
Ba vocude-biqonahi karəş esteğfar bud.

228. ZƏMANİ NƏQQAŞ* زمانى نقاش

Deyirlər ki, İsfahanlıdır. Mən inanmıram. Çünki olduqca ləyaqətli, abır-həya bilən, namurad bir cavandır. Bütün bunlarla yanaşı yaxşı ***rəssam*** və gözəl ***şəkil çəkən***dir. Həqiqətən də bacarıqlı və nadir işlər sahibidir. Kübar şeir məclislərində kənar durmaz. Könlü istəyəndə şeir də deyər. Bir xacənin rəzaləti haqqında bu ikibeytini yaxşı deyib:

Beytlər:

Xace hər ke xahəd əz bəhre-səra çahi kənəd,
Ta nəbaşəd əhle-bineşra ze biabi əzab.

Xod ze yek su nəqşe-nani mineqarəd bər zəmin,
Vəz degər caneb kənizan mirəsanəndəş be ab.

Fozun ze hər çe təsəvvor konənd ezzəte-mast,
Borun ze houseleye-kayenat taqəte-mast.

* ***Çap nüsxəsi***ndə yoxdur.

Təəqqole-meye-ma məstiye-əbəd bəxşəd,
Çe bixodist ke dər sağər məhəbbəte-məst.

Ba deləm portəbo portab şod,
Abelehaye-cegərəm ab şod,
Naleye-mən pərde dər səbr gəşt,
Geryeye-gəribankeş xunab şod.

229. MÖVLANA QİSMƏTİ ASTƏRABADİ*

مولانا قسمتی استرابادی

Mir Ziyaəddin oğlu Mirzəbəy Fəndərəskinin** qulluğundadır. Bu rübai və beytlər onundur:

Rübai:

Toufe-hərəme-Kə'be ze rəhban mətləb,
Tə'zime-keneşt əz xodaxan mətləb,
Ma randeye-Kə'beyim vamandeye-deyr,
Əz ma rəveşe-gebro mosəlman mətləb.

Beytlər:

Dər xane gəşte-golşəne-ferdous mikonəd,
Çeşmi ke əz moşahedeye-delsetan por əst.

Gər bovəd qased mələk vangəh bemən arəd peyam,
Mirəm əz qeyrət əgər quşi be peygaməş konəd.

230. MÖVLANA MÜXLİSİ مولانا مخلصی

Səbzəvardandır. Təbi pis deyil. Bu beytlər onundur:

Şeirlər:

Ço çeşme-xunfeşan bər sakenane-məhşərəm oftəd,
Soxənhaye-gereftarane-eşqət bavərəm oftəd.

---

* Molla Məhəmməd Əli. *«Vamiq və Əzra»* məsnəvisi var.
** Mir Əbülqasim Hüseyni Musəvi, hikmət, həndəsə və riyaziyyat sahəsində böyük alim. H.1050-də səksən yaşlarında İsfahanda vəfat edib, orada da dəfn olunub.

Pəs əz omri ke xabe-rahəti gerde-deləm gərdəd,
Dude-bitaqəti piş əz məno bər bəstərəm oftəd.

Besuzanəm vəli boqzar çəndan bər səre-kuyət,
Ke in əfsordeqanra çeşm bər xakestərəm oftəd.

Hocume-naomidi, *Moxlesi*, bengər ke dər kuyəş,
Qədəm nənəhade əşke-həsrət əz çeşme-tərəm oftəd.

231. MÖVLANA İTABİ* مولانا عتابی

Əvvəllər eşitmişdim ki, Reydəndir. Lakin görüşümüzdən sonra bildirdi ki, Heratdandır. Daha sonra dostlardan eşitdim ki, *Təkəlu oymağı «Bəğiyyətüs-seyflər»*dəndir. Və həmçinin məlum oldu ki, *«Heydər çarxı»* adlı bir şöbədəbazinin – oyunbazın camaatxanasında - truppasında olub. Hər halda yaxşı eldən və yaxşı dəstədən çıxıb. Deyir ki, *«Xəmsə»*yə cavab yazmışam. Bu beytlər müxtəsər şəkildə öz halından xəbər verir:

Beytlər:

Nezami ke vəsfe-Sekəndər nəmud,
Əgər saheri kərd mocez nəbud.
Bəyanəş gər *Ayineye-ənvər* əst.
Məaniye-mən *Sədde-Sekəndər* əst.

Oxuculara zəhmət verməmək üçün onun aşağıdakı beyti ilə kifayətlənirik:

Beyt:

Lezzəte-sədsale əz yek didənəş dər yaftəm,
Şokrollah karzura həsrəti dər del nəmand.

---

* *Çap nüsxəsinə* görə Mövlana Əyani. Həsən bəy İtabi Təkəlu adlı şair də var. H.1021 və ya 1025-ci ildə vəfat edib.

232. HİŞMƏTİ RƏŞTİ حشمتی رشتی

Qayğısız bir şair və namuraddır. Şeiri də belə deyir:

Beytlər:

Çe eyş əst in ke zəhre-qosse dər came-mən əst emşəb,
Ze qəm omidra xune-cegər dər damən əst emşəb.

Nəqui, *Heşməti*, nuri nədarəd şəme-omidəm,
Çerağəm pərtovi darəd ke bəzməm rouşən əst emşəb.

Mən hərife-atəşəm, mey bər qədəhnuşan separ,
Bade dər xor nist cane-duzəx aşam məra.

Asan nəyaft şərbəte-vəsle-to *Heşməti*,
Səd bar mord ta be zolale-bəqa rəsid.

Be səbr avixtəm yekbarevo təskine-del dadəm.
Be zəhramize-şərbət çareye-bimare-xod kərdəm.

Əz mətae-xod ziyan didim dər bazare-eşq,
Xak behtər əz çenan censi ke ma avərdeim.

233. RAMİ ORDUBADİ رامی اردوبادی

Mövlana Vəhşi Yəzdinin (№ 151) sevimli şagirdi idi və bu təxəllüsü ona o səbəbdən vermişdilər ki, bu cür vəhşi bir ahunu özünə ram etmişdi. Həqiqətən, olduqca boğazyandırıcı gözəlliyi var idi. Özündən elə bir fitri istedad zahir olmasa da belə şeirlər deyərdi:

Şeir:

Bəyane-dərde-to kare-zəban nemibaşəd.
Cəhan cəhane-qəme-delra bəyan nemibaşəd.

To cens həsti xod dər məzare-eşq əndaz.
Xəmuş baş ke inca ziyan nemibaşəd.

Təmənna səxt bitab əst dər ərze-niyaz emşəb,
Hocume-arezu xahəd şekəstən qofle-raz emşəb.

Məzac hosne-lətif əsto mən hərise-neqah,
Əcəb ke kəm nəşəvəd bər dəre-to hormətə-mən.

Be in qəbulo be in nəng dustiye-*Rami*,
Ke midəhəd be səge-u qərar nesbəte-mən.

Bəla əz cane-qəmfərsudeye-mən kəm nemibaşəd.
Məno asudegira nesbəti bahəm nemibaşəd.

Şekibai əlace-aşeğe-meskin şəvəd vər ne,
Şekafe-dəşnehaye-nazra mərhəm nemibaşəd.

234. MÖVLANA ƏBDÜLQAFUR مولانا عبدالغفور

Lahicanlıdır. Döyüşçü görkəmli, cəngavər duruşlu cavandır. Gilan sipəhsalarlarının yaxınlarındandır. Dostcanlılıq və mehribançılığına söz ola bilməz. Musiqidə bir çox təsnifləri var. Şeiri də pis deyil. Qızılbaşdan üz döndərib Darülmərzə* gedəndə mənə ehtiram göstərib qəribnəvazlıqlar etdi. Bu iki beyt onundur:

Şeir:

Gərçe şod nobəte-hecre-to məbdəl be vosal,
Əgər əz şadiye-didar nemirəm əcəb əst.

Qorbane-del şəvəm ke coz əndişe tora,
Dər sineye-şekəsteye-xod ca nemidəhəd.

235. MÜCRİMİ ƏRDƏBİLİ** مجرمی اردبیلی

Yaxşı namuraddır. Özünü incə söz sahibləri sırasına aid edir. Bu beyt onundur:

Beyt:

Əz conun mennət pəzirəm zanke yarəm omrhast,
Kəz nəzər rəftəsto ba u gərm qoftarəm hənuz.

---

* Gilana.
** Həm *çap*, həm də *əlyazma* nüsxəsində *Məhrəmi* adı altında verilmişdir. Mənbələrə əsasən *Mücrimi Ərdəbili* adına üstünlük verildi.

236. MÖVLANA KƏLBƏLİ* مولانا کلب علی

Təbrizin qəbul olunmuş fəzilət sahiblərindəndir. Həm türk, həm də farsca məharəti var. Xoşsöhbət və yaxşı insandır. Bu rübaini türkcə pis deməyib:

Rübai:

Gül fəsli bu yıl əcəb baharım keçdi,
Qəm birlə bu çağlarda mədarım keçdi
Sənsiz nə deyim, nə çəkmişəm, əlhasil,
Qanlar içə-içə ruzigarım keçdi.

Təbriz qətliamından – soyqırımından sonra Gilana gedir və Xan Əhməd padşahın (№ 4) iltifatının azlığından inciyərək kinayə ilə aşağıdakı mətləni öz halına uyğun çox gözəl deyib:

Beyt:

Giləkan, ne'məte-Gilan be şoma ərzani,
Douləte-duri əz in molk be ma ərzani.

237. ÇƏLƏBİ BƏY FARİQ TƏBRİZİ**

چلبی بیگ فارغ تبریزی

Təbirizin əyan-əşrəflərindəndir. Fəzililəti də var. Şeir təbi belədir:

Şeir:

Xoda dər sineye-mən ahe-suzanra negəh darəd,
Ze asibəş dele-birəhme-cananra negəh darəd.

Mənadi mikonəd emruz zonnare-sərə-zolfəş,
Ke bi iman bemirəd hər ke imanra negəh darəd.

* H.1002-də *Ətəbati-aliyyat* səfərində vəfat edib. Təxəllüsü ***Raqib*** olub.
** Bütöv adı Kamaləddin Şeyx Əbülfəzl Çələbi bəy Fariq Təbrizi, atasının adı isə Mirzə Əli bəydir. H.1010-1011 və ya 1014-də Lahorda vəfat edib.

Tora şəbhaye-eyşo söhbəte-əğyar mibaşəd,
Məra xabe-əcəl dər dideye-bidar mibaşəd.
Setəm mikon ke in cane-məlamət dideye-mara,
Şekəst bər şekəst azar bər azar mibaşəd.

238. XƏLİL ZƏRGƏR خلیل زرگر

Rəştdə ***sərraf*** idi. Cəmşid xanın (№ 10) qulluğuna gedib-gələrdi. Sifarişlə ***«Cəmşidnamə»*** əsərini yazdı. Lakin şöhrət tapmadı. Bu beytlər o kitabdandır:

Beytlər:

Ze besyariye-nizedarane-cəng,
Həva bər senano senan gəşt təng.
Nəmayan ze qorbane-kəman dər cədal,
Ço əz ləkkeye-əbr nimi həlal.
Ze əsban ərəğ bəske rizan şode,
Sərasər zəmin abe-heyvan şode.

239. QAMƏTİ GİLANİ قامتی گیلانی

Dərviş təbiətli namurad bir insandır. Adamlara yovuşmur. Təxəllüsü özünə çox münasibdir. Mən, bu qədər səyahət etməyimə baxmayaraq, heç bir vilayətdə onun qamətində uzun adam görməmişəm. Peyğəmbərin hədisində deyilən «Uzun adamın ağlı olmaz» kəlamı bu şəxsdə həqiqətə uyğun gəlir. Bu ***məqtə***dən də zahirdir:

Qaməti, tond məro dər peye-an ahu baz,
Çon qəde-nəhse-tora did rəmidən girəd.

Bu ***mətlə***ni pis deməyib:

Gər mitəvani yek-do ruz ey del, məkon pərvaye-u,
*Şayəd ke pərvaiyət kəm sazəd esteqnaye-u.**

* Beyt *əlyazma*da buraxılıb, *çap*dan götürüldü.

Bu *beytlərdə* də nəsə var:

Besyar gər nəzər be roxət mikonəm mərənc,
Besyar həm qozəşte ke ruyət nədideəm.

Bər sərе-rəhm ay əndək vər ne dər hər ca tora,
Bivəfa mixanəmo rosvaye-aləm mikonəm.

Qamətі, gər can tələb darəd səgəş təslim kon,
Səhl kari nist ezhare-məhəbbət kərdei.

240. MÖVLANA MEŞKİ مولانا مشکی

İnsan övladıdır. Bir qədər qara olduğu üçün özünə bu təxəllüsü götürüb. İsfahanın *came məscidində* buz satdığı yeri o qədər səfalı bir məkana döndərib ki, söz sərraflarının, xüsusilə şairlərin təkyəgahına çevrilib. Şeir təbi belədir:

Şeir:

Degər əz sadegi cuyəm vosale-pakdamani,
Ke bər gerde-xəyaləş arezu doşvar migərdəd.

Dəhid əz kofre-*Meşki* mojde əknun botpərəstanra,
Ke iman miqozarəd talebe-zonnar migərdəd.

241. MÖVLANA QƏNİ LAHİCİ مولانا غنی لاهیجی

Öz vilayətində kübar təbəqəsinə mənsub bir insan kimi tanınsa da güzəranı *misgərliklə* keçir. Xan Əhməd padşahın (№ 4) buyuruğu ilə onun hüzurunda bir qəzəl demişdi, aşağıdakı *iki beyt* həmən şeirdəndir:

Deləm xodra bəlagərdane-an xunxar mixahəd,
Ke əz hər quşeye-çeşməş bəla zenhar mixahəd,

Nəbəndəd gər həya qofle-əbəd bər ləb təmənnara,
Həvəs səd kam hər dəm əz ləbe-deldar mixahəd.

Bu rübai də onundur:

Rübai:

Zahed, ze to xoldo hure-deldar əz mən,
Rahət həme zane-tovo azar əz mən,
Səccadevo xaneqaho təsbih əz to,
Naquso kəlisavo zonnar əz mən.

242. MÖVLANA İNAYƏT مولانا عنایت

O da Lahicanda *bəhleduzluqla** məşğuldur. Namurad bir insandır. Bu mətlə onundur:

Beyt:

Xake-rəhe-to gəşt təne-dərdnake-mən,
Ta sayei ze qəde-to oftəd be xake-mən.

243. MÖVLANA TƏZHİBİ مولانا تذهیبی

İsfahanlıdır. Dərviş təbiətli, asanlıqla ünsiyyətə girən-müsahib və şuxtəb bir insandır. *Təzhib*,** *cədvəlkeşi*,*** *əfşan*,**** əlvan və əbri kağızların düzəldilməsi işlərində mahirdir. İsfahana gətdiyim zaman həmkar olduğu üçün görüşümüz oldu. Orada olduğum bir neçə gündə bir saat belə məndən xəbərsiz olmadı, köməyini əsirgəmədi. Doğrudan da yaxşı müsahibdir. Bu rübai onundur:

Rübai:

Ey atəşe-eşq dər del əfruxteqan,
Vey xərməne-afiyət ze qəm suxteqan,
Danid ke hemmət ze kiyan bayəd xast?
Əz bəstələbano əz nəzərduxteqan.

---

* Ovçular üçün dəri əlcək tikməklə.
** Qızıl suyu ilə işləmə (əlyazma kitab sənəti)
*** Ornamentlərin rənglə işlənməsindən əvvəl cizgilənməsi
**** Rəng çiləmək

Bu qitəni də düz deyib:

Qitə:

Honərməndi bəhre-səd sale-axər,
Be əhle-dərde-douran minəmayəd.
Kəsi keş dərdkari kargər nist,
Be nəzde-əql nadan minəmayəd.
Boro eşkale-kar əz kargər pors,
Ke kar əz dur asan minəmayəd.

244. HƏYATİ KAŞİ* حیاتی کاشی

Mən onu görməmişəm, lakin bu beyti çox məşhurdur:

Beyt:

Kuye-yar əst əz inca be təkəbbor məqzər,
Sər beneh səcdegəhe-gebro mosəlman incast.

245. VƏCHİ SƏNCARİ وجهی سنجاری

Deyirlər böyük fəziləti və səviyyəsi var. Şeirləri dərvişanədir. Bu beyt onundur:

Şeir:

Məra çenanke mənəm comle xəlq danestənd,
Tora çenanke toi hiçkəs nemidanəd.

246. MÖVLANA MƏŞRƏBİ** مولانا مشربی

Qum vilayətindəndir. *Ütü çəkən* kimi tanınırdı. Əvvəllərdə bu sənətlə dolanırdı. Lakin sonradan bu işdən əl çəkib şairliyə keçdi. Namurad bir insandır. Şeir təbi aşağıda yazılanlar kimidir:

---

* Təxəllüsü *Səqqai* (Susatan) olub. Nöqtəvilər təriqətində olub. Tövbə edib. Hindistana gedib.

** İsfahanda yaşayıb.

Şeir:

Sər ta beqədəm suxteye-atəşe-eşqim,
Pərvaneye-pərsuxtera rotbeye -ma nist.

Nəxahəd rəft zouğe-qəmzeye -xunrizət əz canəm,
Fəribe-eşveət gər səd rəhəm omre-əbəd bəxşəd.

Moşkel ke fələk kineye-dirine nəxahəd,
Emruz ke ura ço to bidadgəri həst.

Be asani çe san əz del kənəm bixe-məhəbbətra,
Yekbar əz dərun birun konəm səd qune həsrətra.

Qətreye-əşke-to miyarəd qole-həsrət bebar,
Gər be cənnət mifeşani, *Məşrəbi*, in danera.

Dərdo qəmət xoş əst ke gərdəm hezar bar,
Bər gərd xateri ke ze coure-to şad nist.

Səbzeye-zəhralud mixizəd ze xake-koşteqan,
Bəske zəhre-çeşm dər kare-şəhidan kərdei.

Can midəhəd be təlxiye-besyar *Məşrəbi*,
Zəhr ab dade bud məgər tiğ qateləş.

Həzər kərdəm ke bər gərdun nəsuzəd pəre-məlaekra,
Və gər nə baz emşəb tire-ahi dər kəmanəm bud.

Mirəvəd bitab hər dəm bər səre-rahi degər,
Məşrəbi, digər nemidanəm ke sərgərdan kist.

Gərdənd şəhidane-to çon ruze-cəza cəm,
Məlum şəvəd vosəte-səhraye-qiyamət.

247. HİMMƏTİ İSFAHANİ همتی اصفهانی

İsfahanlı olmasına baxmayaraq ləyaqət sahibi və namurad bir cavandır. Yusif xan Əfşarın dəftərxanasında çalışırdı. Şeir təbi pis deyil. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Deli ze kuye-to naaşena nemiyayəd,
Ke səd cəhan setəməş dər qəfa nemiyayəd.

Emşəb dərune-del qəməş ahestətər dəra,
Əz ruye-mərhəmət ke sərapa cərahət əst.

Olfəte-miyaneye-delo qəmhaye-eşqe-u,
Cayi rəsidəst ke mən hiçkareəm.

Dele-kəmhousele əz tiğe-setəm bad do nim,
Dər həme omr əgər name-təmənna bebərəd.

Be aşenai biqanei deləm gərm əst,
Ke xişra be mən əz nəng aşena nəkonəd.

Be nure-şəm'roxi rouşən əst xaneye-del,
Ke dağe-rəşk nəhəd bər del təcəllaye-Tur.

248. ❀ MÖVLANA MAİLİ مولانا مائلی ❀

Ərdəbildəndir. Elm yolçusu, ədəb-ərkan sahibidir. Bununla bərabər yaxşı da tənbur çalır. ***Şeyxavəndlər***in qulluğunda durur. Bu cür şeir də deyir:

Bəzm xali didəm emşəb çon sorahi pişe-yar,
Rixtəm dər came-exlas ançe dər del daştəm.

249. ❀ ƏTİQİ ŞİRVANİ عتیقی شروانی ❀

Şamaxıda anadan olub. Dərviş təbiətli, dərviş xirqəsi – canlıq geyən bir insandır. Türkcə, farsca şeirlər yazır. Bu iki beyt onundur:

Beytlər:

Ey rəqib, əz pakdamani çe lafi dər bərəm,
Came əz moshəf əgər puşi nəyayəd bavərəm.

Ətiqi yüz çevirməz yüz gəh sürsən asetanından.
Gədalar, padşahım, kebro esteğnanı bilməslər.

250. ❀ SÜRUDİ سرودی ❀

Qum vilayətinin Xansar adlı qəsəbəsindəndir. Namuraddır. Musiqi elminə variddir. Nişapurəkdə Bünyad adlı birinə həsr etdiyi aşağıdakı beyti çox məşhurlaşdı:

Beyt:

Bonyad, məkon ba məne-soudazəde bidad,
Ta mən nəkonəm nale ze bidade-to bonyad.

251. ❀ XƏLƏFİ-FƏRRAŞ خلف فراش ❀

Mərhum şahın ***divan fərraşı*** idi. Savadsız olduğundan kiçik qardaşının dediyinə görə allahın nəzərindən uzaq düşmüş şairlərə hörmət edib qonaqlıqlar verirdi ki, onun adına şeir desinlər. Ancaq, dediyi şeirlər bunlar idisə, heç bir xahiş-minnətə dəyməzlər. Babalı nəql edənlərin boynuna. Nə isə, aşağıdakı şeirləri deyir ki, «mənimdir»:

Şeir:

Bər tərəf gərdid bəzmo şişe xali şod ze mey,
Atəşi rəft əz miyano mand əz u xakestəri.

Ey ke bərəş moqərrebi, baese-xariyəm məşo,
Xariye-mən nemişəvəd mucebe-etebare-to.

252. ❀ MÖVLANA ALƏMİ* مولانا عالمی ❀

Darabcərddəndir. ***Zahiri elmlər***i başa çıxmışdı. Məharət və bacarıqları çox idi. Şirazda yaşayırdı, orada da dünyasını dəyişdi. Bu məşhur mətlə onundur:

Mətlə:

An torke-sorxcame səvare-səmənd şod,
Yaran, həzər konid ke atəş bolənd şod.

---

* Mirzə Söhrab. H.975-də vəfat edib.

253. MÖVLANA SUZİ مولانا سوزى

İsfahanlıdır. Zahirən təmiz və yaxşı insandır. Təbində də yaxşılıq çoxdur. Bu məqtə onundur:

Şeir:

Suzi, in kaferdelanra dər cəfa bədxu məsaz,
Ta təvanəd eşq vərzidən mosəlmani degər.

254. MÖVLANA KƏLAMİ* مولانا كلامى

Qəlbi təmiz və ədalətli bir insandır. İsfahandan Əbərquha getdiyi zaman mənimlə tanış oldu və elə yoldaca bu rübaini yazıb mənə verdi:

Rübai:

Duri ze bərəm koni əgər can gərdəm,
Dər kofr zəni çəng gər iman gərdəm,
Bər bad dəhi ço xak əgər gərdəm gel,
Ləb tər nəkoni gər abe-heyvan gərdəm.

***Baba Fəqaniy**ə* (Şirazi) nəzirə yazdığı aşağıdakı beytləri də mənim üçün oxudu:

Beytlər:

Xu baz kərdən əz qəm hecr əst cansetan,
Fəryad əz an zəman ke be vəsle-to xu konənd.

Başəd ze sənge-hadese imən ze feyze-eşq,
Gər xake-məst came-məhəbbət səbu konənd.

Ezaze-eşq bin ke mәlaek be abe-çeşm,
Cesme-şəhide-eşqe-tora şostoşu konənd.

Aməd roxe-***Kəlami**yo* xake-dərət, bəli,
Əhle-nəzər be Kə'beye-məqsud ru konənd.

Bu beyt də onundur:

* Mövlana Səlaminin (№ 308) qardaşıdır.

Beyt:

Do cəhan dərd nəhi bər delo quyi ke kəm əst,
Gər bedani ke çe meqdar məhəbbət darəm.

255. MÖVLANA MƏHƏMMƏD MÜRŞİDİ* مولانا محمد مرشدى

İsfahan yaxınlığında olan ***Zəvvarə*** adlı qəsəbədəndir. ***Zahiri elmlər**in* öyrənilməsində böyük uğurlar qazanıb. Ələlxüsus, ***riyaziyyat*** və ***nadir elmlər**də* çox mahir idi. Dərviş xasiyyətli və sufi təbiətli bir insan idi. Belə ki, camaata qarışmazdı. Elm və fəziləti ilə yanaşı şeiri də yaxşı deyirdi. Bu beytlər onundur:

Şeir:

Nəqoşude ləb səd arezu dər can rəncur əfkənəd.
Mojqan nəmək narixte dər aləmi şur əfkənəd.
An hosne-lazem, nazənin, kəz ləntərani bər dərəş,
Moştağe-məhcuri konənd u celve bər tur əfkənəd.

256. MÖVLANA CƏLAL SİPEHRİ** مولانا جلال سپهرى

Mövlana Məhəmmədin (№ 255) qardaşıdır. Mövlana Cəlal da fazil, saleh və sufi təbiətli bir insandır. Yaxşı şeirləri çoxdur. Böyük kəlam sahibi Şeyx Müslihəddin Sədinin ***«Bustan»*** əsərini

* ***Çap nüsxəsin**də* yoxdur. Mövlana Cəlal Sipehrinin (№ 256) qardaşıdır. H.1020-də vəfat edib.

** Mirzə bəy. H.979-da Hindistanda vəfat edib.***Çap nüsxəsin**də* ***Sipehri Zəvareci*** adı altında verilib. Mətni bütünlüklə təqdim edirik: «***Sipehri Zəvareci.*** Deyirlər pis adam deyil. Təbində mülayimlik çoxdur. Bu beytlər onundur:

Nədanəm an ke be dərgahe-Kə'be ruy nəhad,
Be ozrxahiye-an xake-asetane çe kərd.

Cəmale-şahede-məni be qeyre-surəte-u nist,
Ço ruye-qol ke be qeyr əz neqab hiç nəbaşəd.

Şərməndeye-deləm ke tələb mikonəd ze mən,
Mehro məhəbbəti ke dər abo gele-to nist.»

tətəbbö edib, çox yaxşı da alınıb. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Nədanəm anke be dərgahe-Kə'be ru avərd,
Be ozre-an xake-asetane çe kərd.

Ruzəm ta şəb be meypərəsti qozərəd,
Şəb ta ruzəm be xabe-məsti qozərəd,
Zin bi xodi modam şadəm ke məbad,
Bər mən nəfəsi dər qəme-həsti qozərəd.

257. ❁ MÖVLANA FƏZAİ مولانا فضائی ❁

Həmədanlıdır. Qəlbi təmiz, sözündə möhkəm bir insan idi. Müəmma elmində mənim müəllimim idi. Şeiri rəvan və duzludur. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Cəzbe-eşq bin ke hərgəh sərve-fareqbale-mən,
Binədəm əz dur miyayəd be esteğbale-mən.

Qol'ozare-mən nə tənha canebe-əğyar-daşt,
Hər koca şaxe-qoli didəm səri ba xar daşt.

Aşeqanra zouq əz mənist ni surət ze dust,
Surəte-Şirin be çeşme-kuhkən qu səng baş.

Bare-qəm əz dele-Məcnun ke təvanəd bər daşt,
Naqeye-Leyli əgər ruy be hamun nəkonəd.

Pənbe bər dağe-sərə-xod nənəhəm bəhre-dəva,
Minəhəm pənbe ke sevdaye -to birun nəşəvəd.

Çenanəm dər del atəş bixəbər zəd eşqe-cansuzi,
Ke çon sər zəd ze canəm ahe-atəşbar fəhmidəm.

Məhəmməd adına olan bu müəmma onundur:

Müəmma:

Ço əndazəd be suyi tire-mojqan nərgese-məstəş,
Sərə-mən bad qorbane-kəmano an sərə-dəstəş.

258. ❁ MÖVLANA SEYRƏFİ* مولانا صیرفی ❁

Həmədanda ***sərraflıq***la məşğul idi. Cəsur və məharətli kamandar-atıcı idi. Lakin beyni səhvlərdən xali deyildi. Belə ki, Əmir Şahi (Səbzəvari) divanına və Mövlana Katibinin (Turşizi Nişapuri) qəsidələrinə nəzirə yazmışdı, lakin ağıllı bir beyt belə deyə bilməmişdi. Şeirlərini elə qürur və təmtəraqla oxuyurdu ki, qulaq asanın Əmir Xosrov olduğunu zənn etsəydi belə heç bir vəchlə xəcalət çəkməzdi. Həmədanda bu iki beyti ondan eşitdim:

Beyt:

Qəsəm be lotfe-kəmo coure-bi nəhayəte-to,
Ke ba kəsi nəkonəm şəmei şekayəte-to.

Cayi ke to ba kəsi neşini,
Kəsi ba degəri çera neşinəd?

259. ❁ MÖVLANA HUŞİ مولانا هوشی ❁

Dinvər [دینور] tabeliyində olan Sonqər [سنغر] adlı kənddəndir. Həddən artıq xoşsəliqə bir insan idi. Əksər elmləri öyrənib, müəmmanı yaxşı bilir. Həmədanda ***məktəbdar*** idi. Anasına o qədər itaət edirdi ki, hər hansı bir əməlinə mane olardısa ona xilaf çıxmazdı. Özü sufitəbiət bir adam idi, lakin sünni kimi daha çox tanınırdı. Bir gün, adı bu təzkirədə çəkilən Süsəni Bəy Türkəman (№ 130) zarafatla ondan soruşur: «Mövlana, bizi neçə günə sünni edə bilərsən»? Cavabında deyir: «Sizin qabiliyyətiniz var. Bir həftəyə elə edə bilərəm ki, bir arşın, bəlkə bir az da çox quyruğunuz əmələ gələr». Biz bu qədər hazırcavab adam görməmişik. Təbi həcvdə yaxşı idi. Qara Bəy Zülqədr haqqında dediyi həcvdən bir beyti şöhrətləndi. Hətta mərhum şah da onu əzbərləyib deyirdi. Həmən beyt budur:

* Qasım Seyrəfi

Beyt:

Şimdi Qəra bəy gər həcərül-əsvəd olursa,
Tövf etmənəm ol gövhəri kim taşə dönübdür.

Bu iki beyt də onundur:

Şeir:

Qoftəm rəvəm ke çeşmət mayel be xabe-naz əst,
Boqşud zolfo qofta beneşin ke şəb deraz əst.

Ey be doure-nərgesət penhan ze çeşme-fetne xab,
Fetne dər çeşme-to napeyda ço məsti dər şərab.

260. ❁ MÖVLANA RİZAİ* مولانا رضائی ❁

Müqəddəs Məşhəddəndir. O mələklər dərgahında ***ayaqqabılara nəzarət*** edirdi. Qızılbaş hakimiyyətindən sonra Herata getdi və indi oradadır. Çox namurad insandır. Şeir təbi pis deyil. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Be bəzme-qeyr əz an şux qoftoquyi həst,
Ke rəşkra be dele-xəsteəm qoluyi həst.

Be həsrətəm keşədo quyədəm be naz, be qu,
Be qeyr əz in əgərət dər del arezuyi həst.

Bər deləm gərdo bezən atəşe-qeyrət dər vey,
Xali əz dağe-təmənnayət əgər cayi həst.

261. ❁ MÖVLANA QİYAS مولانا غیاس ❁

Astərabadlıdır. Xoşsöhbət və mehriban kişidir. Çoxlu səfərlər edib. Astərabadda, əsasən, mənimlə həmsöhbət idi. Hər cür şeir deyir və bu beytlər onundur:

* Molla Məhəmməd Rza. H.988-də sağ olub.

Beytlər:

Xunin kəfən be ərseye-məhşər məro, ***Qiyas***,
Ta əz to xecləti nəbovəd qatele-tora.

Namət ze rəşk pişe-kəsi çon nemibərəm,
Aya sorağ əz ke konəm mənzele-tora?

Şərmsarəm ze rəfiqe-şəbe-hecran ta key,
U gəribane-məra duzədo mən pare konəm.

Sonuncu beytin məzmunu mübahisəlidir. Çünki Mövlana Şərif Təbrizi (№ 152) belə buyurub:

Beyt:

Həmneşine-çake-gəriban məra hər çənd duxt,
Əz nəzər narəfte bazəm çak dər daman rəsid.

Lakin bizim bu Mövlana mübahisəni qəbul etmir. Allah-təala bu tayfaya insaf versin. ***Biminnəhu vucudəhu*** – Varlığına görə.

262. ❁ MÖVLANA YETİMİ* مولانا یتیمی ❁

Heratda yaşayır. ***Mirzə mədrəsəsində*** oturur. Camaatla qaynayıb-qarışmır. Dediyi başdan-başa inci olmasa da söhbətcil adamdır. Çoxlu şeiri var. Bu məqtə beyti çox məşhurdur:

Məqtə:

Ey ***Yetimi***, dər cəhan hər bağ darəd mivei,
Miveye-bağe-***Yetimi*** xəncəro peykan bovəd.

263. ❁ YARƏK QƏZVİNİ یارک قزوینی ❁**

Heratda sakindir. Dərviş təbiətli, mülayim bir insandır. Güzəranı şairliklə keçir. Bu mətlə onundur:

* Ehtimai ki, əsli Təbrizdən olub Heratda yaşamış və h.995-də səksən yaşından sonra Bəlxdə vəfat etmiş Yetimi Təbrizidir.
** Həkim İmadəddin

Mətlə:

Pərişanxaterəm əz kakolo zolfe-pərişanəş,
Ke an sər mikonəd dər quşo in sər dər gəribanəş.

264. XACƏ AĞAMİR خواجه آقامیر

Həmədanın kübar nəslindəndir. Həmsöhbət, dost yolunda canı qurban verən idi. Himməti təkcə bu qələm sahibində gördüm. Mənimlə arası yaxşı idi. Belə ki, təzə yazdığı şeirləri birinci mənim üçün oxuyurdu. Şeirin bütün növlərindən ən çox rübaiyə meyl göstərirdi. Bu səbəbdən ona *Xacə Rübai* deyirdilər. Bu iki rübai onundur:

Rübai:

Bipavo sərane-dəşte-xunaşami,
Mordənd be həsrəto qəm əz nakami.
Mohnətzədeqane-vadiye-eşqe-tora,
Hecran koşədo əcəl koşəd bədnami.

Məcnun be mən bi səro pa mimanəd,
Qəmxaneye-del be Kərbəla mimanəd.
Coğdi be səraye-mən şəbi amədo qoft,
Kin xane be viraneye-ma mimanəd.

Bu rübaini məhbubunun soyuqdəyməsi və özünün canfəşanlıq etməsi haqqında yaxşı deyib:

Şeir:

Qofti ke ze təb be xod qomani darəm,
Ya əz əsəre-həva neşani darəm.
Kərdənd təsəddoğe-to hər kəs çizi,
Mən niz be sədqeye-to cani darəm.

265. MÖVLANA ƏSİRİ TÜRBƏTİ* مولانا اسیری تربتی

Dərviş təbiətli, mülayim və namurad bir insandır. Allahın nəzərindən o qədər uzaq düşmüş və bədbəxtdir ki, ona əl tutmaq vacib sayılsa belə bir kimsənin ağlına gəlmir ki, o yazığa qara quruş da olsa vermək lazımdır. Camaatla ünsiyyətdə olsa belə heç kəsdən umacağı yoxdur. Lakin heç bir vaxt da paysız qalmaz. O qədər müti və əmrə tabedir ki, hər nə desən qulaq asmamış təsdiq edir. Şeiri də belə bədbəxtanədir:

Şeir:

Əz suze-eşq dude-deləm bişərar nist,
Zanru məra ço şoleye atəş qərar nist.

* *«Vamiq və Əzra»* adlı məsnəvisi var.

266. MÖVLANA ÜRFİ* مولانا عرفی

Fars vilayətindəndir. Xoştəb və təzəliyi olan şairdir. Şeirin bütün növlərində yazır. Şeirləri zəmanənin söz sərrafları tərəfindən bəyənilir. Hindistana getdi. Deyirlər rəhmətə gedib. Bu beytlər onundur:

Orfi, dəme-nəz'əsto həman məsti to,
Axər be çe maye bar bər bəsti to.
Fərdast ke dust nəqde-ferdous be kəf,
Cuyaye -mətaəsto tohi-dəsti-to.

Onun qəsidələrindən:

Biya ke ba deləm an mikonəd pərişani,
Ke qəmzeye-to nəkərdəst ba mosəlmani.

Kəsi ke təşneləbe-naze-tost midanəd,
Ke mouce-abe-həyatəst çine-pişani.

* *Bütöv adı: Seyyid Cəmaləddin Məhəmməd bin Xacə Zeynəddin Əli. H.999-da 36 yaşında vəfat edib. Qəbri Nəcəfdədir. **Çap nüsxəsində olan** mətn fərqli olduğundan bütünlüklə təqdim olunur:*

*Ürfi. Şirazlıdır. Yaxşı təbi var. Hər bir fənndə [elm, sənət] misli yoxdur. **Şeyx [Nizami]** həzrətlərinin **«Sirlər xəzinəsi»**nə cavab yazıb, lakin tamamlamamış dünyasını dəyişdi. Ömrünün axırlarında Hindistana gedib bir müddət orada da qaldı və nəhayət Lahorda vəfat etdi. Kamil divanı var. Nəzm əhli onun ürəyəyatan şeirlərini bəyənib. Bu rübai onundur:*

Beytlər:

Be coz nişe-bəla mərhəm məbada sineye-pərişanra,
Ədavət ba dele-ma bad zəhralude neşanra.

Be mən biqaneqanra key səre-həmsohbəti başəd,
Ke ba mən sohbəte-qəm mikonəd biqane xişanra.

Ze dide rəftiyo mordəm həman nəfəs, fəryad,
Ke bi to mordəmo angəh çenin be asani.

Neheşt qəmzeye-eslam doşmənət ke do ruz,
Məhəbbəte-to konəm cəm ba mosəlmani.

Tərəhhomi nəkonəd hosn bər deləm qui,
Ke dər zəmaneye-Yusef nəbude zendani.

Ke qoft mətləe-digər çenin nəyarəd qoft,
Ke taze sazəd əz in mətlə afərinxani.

Zehi vəfaye-to həmsayeye-peşimani,
Neqahe-gərme-to təklife-namosəlmani.

Ləbe-to cor'edehe-badeye-delaşubi,
Qəme-to şanekeşe-torreye-tənasani.

Mətae-lotfe-to sərmayeye-təhidəsti,
Xiyale-zolfe-to məcmueye-pərişani.

Qol kereşme bexəndəd ço çeşm baz koni,
Bəhar eşve berizəd ço rox bepuşani.

Ze dine-xiş soali konənd dər məhşər,
Kəsi ke eşqe-to nəqozid bər mosəlmani.

Çenin ke ləşgəri əz morqname bər darəm,
Məra rəsəd ke konəm də'viye-Soleymani.

Bəsi neveşto nəyaməd cəvabe-name ze dust,
Qələm ke dəst ze mən mibərəd be geryani.

Ço dəst dər xom əndişe mizənəm digər,
Məgər be cuş dər arəd şərabe-ruhani.

Bəli, ço sineye-elhamo vəhy micuşəd,
Ze şouğe əncoməne-fəhme-mirzaxani.

Nə ba mən ba yeki əz əhle-dele-xod dusti məkon,
Vəli dər kar həst axər sərе-zolfe-pərişanra.

Kuhkən sən'əte-ma daşt vəli fərğ bəsist,
Ğovvəte-bazuye-del mitələbəd tişeye-ma.

Nedarəd nure-şərari çerağe-həstiye-ma,
Qoli beçinəd ze şaxi deraz dəstiye-ma.

Həvaye-bağe-məhəbbət beğayəti gərm əst,
Ke hiç səbze nədidəst ruye şəbnəmra.

Orfi, beriz şəm' məşo moztəreb ke, həst,
Əcri degər şəhid bexune-natəpidera.

Dər bağe-təbiət befoşordim qədəmra,
Çidimo qozəştim qole-şadiyo ğəmra.

Ma səcde bər sayeye-divar qozəştim,
Əz biədəban pors hərəmqahe-sənəmra.

Mən bolbole-an qol ke qolabəş həme xun əst,
Morğabiye-an bəhr ke abəş həme xunəst.

Həsəd tohməte-azadiye-sərvəm beqodaxt,
In moradist ke bər mohnəte-u həm həsəd əst.

Orfi, mənal bihude əhvale-del məqu,
Kəz nalehaye-bi əsər əfsane xoştər əst.

Rəvəm beduzəxo şokre-beheşt miquyəm,
Ke in nəbərd mokafate-mən beheşte-mənəst.

Mən əz fərib emarət gəda şodəm vər nə,
Hezar gənc be viraneye-del oftadəst.

Əz lezzəte-ommide-təmaşaye-to mordən,
Dər bağe-təmənna səmərе-bişrəse-mast.

Nəvaye sur ke quyənd morde zende konəd,
Hekayətist və gər həst həm xoruşe-mən əst.

Key mordəst hər ke nəhəd dağ bər cegər,
Dağist dağe-ma ke cegərha dər u qoməst.

Be in ke Kə'be nəmayan şəvəd ze pa məneşin,
Ke nim qam codai hezar fərsəng əst.

Demağe-Yusef əgər tər konənd kəf bebərəd,
Əz an şərab ke dər sağəre-təmaşaist.

Danəm ke şəfiğənd təbiban həme, likən,
Mərhəm ke mə'şuğ nəhəd doşməne-riş əst.

Ba Kə'be rəvan ons nəgirəd dele-*Orfi*,
Ari qədəmi çənd əz in qafele piş əst.

267. XACƏ ƏBDÜLƏZİZ NƏQQAŞ

خواجه عبدالعزیز نقاش

Mərhum şahın kitabxanasındakı əsabələrdən biri idi. Təsvir və nəqqaşlıq fənnində ustad Behzadın şagirdidir. Özü deyirdi ki, «Ustad Behzaddan yaxşı nə varsa əxz etmişəm, pis şeyləri götürməmişəm». Doğrudan da hərtərəfli biliyə malik insan idi. *Nəqşbəndliyi* də* yaxşı bilirdi. Xacə Qəbahət Cərrahın oğlu Mirzə Məhəmməd öz gözəl vaxtlarında bir neçə xüsusi nəqqaşı ilə birlikdə onu da götürüb Hindistana yola düşür. Yolda mərhum şahın möhürünü saxtalaşdırıb öz ərbabının adına yüz tümənlik bir *barat*** tərtib edir. Dörd və iki *danqlıq**** pul vahidinə çevirdikləri zaman qurçi dəstəsi həmən bu Xacəni Mövlana Əli Əsgər Müsəvvirlə birlikdə tutub şah dərgahına gətirirlər. Mərhum şahın onların qətllərindən vaz keçərək günahlarını bağışlamaq istədiyi əsnada Xacə Qəbahət içəridən çölə çıxıb deyir: «Əmr verildi ki, Xacə Əbdüləzizin və Mövlana Əli Əsgərin qulaq və burunları kəsilsin» və bu söz cəld icra olundu. Sonradan nəqqaşlığı sayəsində özü üçün elə bir burun düzəltdi ki, həqiqi burundan daha

* Parça üzərində təsvir yaratmağı
** Pul çeki
*** Bir danq, vahidin altıda biridir.

yaxşı idi, yaraşırdı da. Guya aşağıdakı beyti öz halına münasib deyib:

Beyt:

Nə mikoşəndo nə əz dəst miqozarəndəm,
Demağ kar nədarəm çe kar darəndəm.

268. MÖVLANA MÜZƏFFƏRƏLİ NƏQQAŞ

مولانا مظفر علی نقاش

Türbətlidir. Ustad Behzadın bacısı oğlu Mövlana Heydərəlinin oğludur. Nəqqaşlıqda mənim ustadımdır. Elmdə, hünərdə hərtərəfli insan idi. Bir balaca talesizliyindən başqa heç bir qüsuru yox idi. Mərhum şahdan dəfələrlə eşitmişdim ki, onu ustad Behzaddan üstün tutur. Xəttin ustadları sayılan Mövlana Mirəli və Mövlana Sultan Əlinin qitələrini elə köçürürdü ki, qitə sahibləri bu sənətin biliciləri olmalarına baxmayaraq ayıra bilmirdilər. Əmr olunmuşdu ki, öz qitələrində «*Nəqqaşi-Şahi*» [təxəllüsü] yazsın. Kiçik və böyük şahmatı əyani və qiyabi yaxşı oynayırdı. Bəzən şeirə də meyl edirdi. Bu mətlə onundur:

Mətlə:

Təravəte-qole-ruyət ze xəte-noxiz əst,
Bəhare-qolşəne-hosne-to ənbəramiz əst.

Qəzvində dünyasını dəyişdi. *Şahzadə Hüseyn Əbiristanlığın*da dəfn olunub.

269. MOLLA MƏLİK SƏİD [KAMİL]*

ملا ملک سعید [کامل]

Ərdəbillidir. Böyük fəzilət sahibidir. Hal-hazırda Şirazda gucənişindir. İbadətlə məşğul olur, yaradanla ünsiyyətdədir. Allah-

* *Çap nüsxəsində* yoxdur. *Xalxali* kimi də təqdim olunur. H.1016-da Şirazda vəfat edib.

təala bütün namuradlarını o səviyyəyə çatdırsın. İstəyəndə şeir də yazır. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Saqi, biya ke, qəm dele-mara foru gereft,
Molke-vocude-ma qəme-an tondxu gereft.

Mehre-toravo səbre-məra nist etebar,
Ey vay deli ke be mehre-to xu gereft.

Dər doure-badenuşi an parsafərib,
Kamel qozaşt səbhe be cayəş səbu gereft.

Qofti ke mənzele-degərəm coz dele-to nist,
Be nəma be mən deli ke dər u mənzele-to nist.

Kamel, to nimbəsməle-hecrano zendei,
Ba anke kəs be çaboki qatele-to nist.

270. ❀ USTAD HƏSƏN MÜZƏHHİB استاد حسن مذهب ❀

Bağdadlıdır. Ustad Qəvaməddin Bağdadinin oğludur. Atasının bütün yaxşı sifətlərinin əksi oğlundadır. Öz sənətində misli yoxdur. Sanki Allahın rəsulu həzrəti-peyğəmbər (s.ə.): ***«Kullu qəsirin fitnətin»*** - ***«Hər bir qüsur fitnədir»*** hədisini onun barəsində deyib. Əlindən gələn hər cür əziyyəti öz həmcinsinə etməkdən çəkinmirdi. Müxtəlif məsuliyyətsiz hərəkətlərə yol verdi. Hətta II Şah İsmayılın (№ 3) möhürünü saxtalaşdırdı və rüsvay oldu. Bütün bunlarla bərabər sağ-salamat da qaldı. Kişi belə işlərin ustası idi. Onun törətdiyi bütün əməlləri bu müxtəsər yazıda əhatə etmək qeyri-mümkün olduğundan onların bəzilərini zikr etməklə kifayətlənirik: Birincisi budur ki, ***sumax daşını*** hündür bir damdan atasının başına elə atmışdı ki, əgər təqdir ilə tədbir üts-üstə düşsəydi onu min illik ölülərə bərabər edərdi. Bunu atasının öz dilindən eşitdim. Atası Bağdad camaatı və kübarları adından onların xətti və möhürü ilə bir yazı hazırlayıb İrana

göndərmişdi ki, hər kim Mövlana Həsən Müzəhhibi qətlə yetirsə cavabını bu dünyada və axirətdə mən verəcəyəm. Biri də budur ki, Qasım bəy Səhhaf adlı bir cavan Təbrizdə həmən bu Mövlananı öz evinə məhrəm edir. Mövlana ondan arxayın olduqdan sonra bir çərkəz cariyəsi-kənizi ilə orda eşqlə məşğul olur. Rüsvay olduqdan sonra ölüm qorxusu altında hiylə ilə onu cavandan satın alır. Hal-hazırda həmən kənizdən elə halal bir övladı var ki, Mövlananın özü heç bir şeydə onun şagirdi belə ola bilməz. Yaxşı deyiblər ki,

Beyt:

Bədqohər ba kəsi vəfa nəkonəd,
Əhle-bəd dər xəta xəta nəkonəd.

Bu rübai onundur:

Rübai:

Qorbane-do çeşme-nimməste-to şəvəm,
Dər rahe-vəfa ço xak pəste-to şəvəm.
Ba navəke-qəmze qəsde-canha kərdi.
Seyd əfkəne-mən həlake-şəste-to şəvəm.

271. ❀ MÖVLANA RƏHMİ* مولانا رحمی ❀

Lahicanlıdır. Yaxşı həmsöhbət və nöqsansız insandır. Layiqli şeirləri var. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Kari nəsaxt gerye kəzu xoş konim del,
Ey gerye zud baş ke noubət əzane-tost.

---

* Bu şair ***əlyazma***da və ***çap***da fərqli variantlarda təqdim edildiyindən onlardan birini (***çap***ı) səhifə axırına keçirməyi məsləhət bildik: ***«Mövlana Rəhmi***. *Lahican sakinidir. Güzəranı qızıl sap düzəltməklə keçir. Pis adam deyil. Qəbul olunmuş şairdir. Şeiri də belə deyir:*

Gər be fərmane-to xahəm budən, ey del, inçenin,
Zud əz bitaqətihaye-to rosva mişəvəm.
Dərune sineye-Rəhmi çe mitəpi, ey del,
Qərar gir zəmani ke, yar miqozərəd.

Dərune-sineye-*Rəhmi* çe mitəpi, ey del,
Qərar gir zəmani ke, yar miqozərəd.

Xəyale-ruye-to qahi ke nəqzərəd be deləş,
Qərar dər delgərmi be hiç ruy nist.

Sərət gərdəm ze həd birun məbər ba qeyr olfətra,
Soxən beşno mərəncan xatere-əhle məhəbbətra.

Nəxori fəribe-bədqu nəkoni ze quş birun,
Be nəsihəte-to *Rəhmi* qohəri ke soft emşəb.

Paye-del əz tərəddode-vəsləm cərahət əst,
İnəş sezast hər ke tələbkare-rahətəst.

Degər məqu ke be kuyəş nemirəvəm, *Rəhmi*,
Boro, boro ke hədise-to etebari nist.

272. QƏZALİ TƏBRİZİ غزالی تبریزی

Rind və laübalı bir insan idi, güzəranını *misgərlik*lə keçirirdi. Təbi də pis deyil. Bu mətlə onundur:

Şeir:

Sile-əşkəm həmço teflan mikonəd meyle-kənar,
Bər kənarəm ta nemiyayəd nemigirəd qərar.

273. HÜSNİ İSFAHANİ حسنی اصفهانی

Adı özünə müvafiqdir. Həqiqətən boğazyandıran gözəlliyi var. Oyunbaz idi. Onun çıxardığı oyunlar bizi özünə cəlb edirdi. Dəfələrlə səhnəsinin kənarında durub tamaşa edərdik. Bu beytləri onun özünün şirin-şəkər dilindən eşitmişəm:

Beyt:

Nəvide-vəsle-Şirin Bisetunra mikənəd vər nə,
Ze Fərhade-həzin coz zə'fo can kəndən nemiyayəd.

Məkon əz eşq mən'əm, ey nəsihətqu, ke mən hərgez,
Nəxahəm kərd tərke-eşqo in əz mən nemiyayəd.

Del bord əz mən an məho qəm dad dər əvəz,
Xuban dər in moamele aya çe dideənd.

274. HƏKİM ZÜHURİ* حکیم ظهوری

Təbrizlidir. Pis adam deyil. Fəzilət və istedadı da var. Bu iki beyt onundur:

Şeir:

Hənuz əvvəl eşq əst, poretab məkon,
Bənaye-eşqe-məra əz setəm xərab məkon.

Çe rəşk mibəri, ey del, be koşteqane-qəməş,
To həm be məqsəde-xod mirəsi şetab məkon.

275. HƏKİM BƏDİİ** حکیم بدیعی

O da Təbrizlidir. Fazil, xoştəb, bilikli və xoşxislət bir adamdır. Ustadımız, adı bu təzkirədə olan (№ 268) Ustad Müzəffərəli Nəqqaş ilə gecə-gündüz həmsöhbət idilər. Türkcə və farsca şeirləri var. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Dela, müqəyyəd ol ənbərin kəmənd ola gör,
Qərib silsilədir zülfi-yar bənd ola gör,
Xümi-şərab, *Bədii*, ləvəndi-meykədədir.
Əyağı torpağına baş qoyub ləvənd ola gör.

Bu qəsidəni yaxşı deyib. Mətləsi və onun gözəlliyi belədir:

Şeir:

Məra əz cəvanane-şirinşəmayel,
Be can mennət əst ançe kərdənd ba del,

* H.1010-da sağ olub.
** H.980-də vəfat edib.

Konəd mən'e-ma şeyxe-şəhr əz cavanan,
Çe quim ura ke pirist cahel.

Bu iki beyt də onundur:

Nəzm:
Məhe-mən şod be mən gərmetab ahəste-ahəste,
Bəli gərmi fəzayəd afetab ahəste-ahəste.

Be xunəm tiğe-an qol rəfte-rəfte sorx xahəd şod,
Qəza xahəd zədən nəqşi bər ab ahəste-ahəste.

276. MÖVLANA ƏBÜLHADİ مولانا ابوالهادی

Mövlana Malik Xoşnevisin (№ 201) bacısı oğlu idi. O da ***xoşnevis – xəttat*** və xoştəb bir cavan idi. Musiqi sahəsində biliyi çox idi. Aşağıdakı beyti ***Hüseyni muğamı***nda gözəl yaratdı, çox da məşhur oldu:

Nəzm:
Be mən qofti ço mən yari nədari,
To həm çon mən gereftari nədari

Qəzvində dünyadan köçdü. Məzarı ***Şahzadə Hüseyn qəbiristanlığı***ndadır.

277. MİRZƏ BAĞIR* میرزا باقر

Xacə Hüseyn Sənainin (№ 154) bacısı oğludur. Hal-hazırda Hindistandadır. Təbi pis deyil. Bu beyt onundur:

Beyt:
Çenan mostəğreq kofrəm ke gər təsbihe-zahedra,
Be xater boqzəranəm reşteye-zonnar migərdəd.

* Mir Məhəmməd Bağır Tusi

278. MÖVLANA HƏZİNİ GÜNABADİ مولانا حزینی گونابادی

Pis adam deyil. Güzəranı ***ticarət***lə keçir. Zövqü-səliqəsi də yaxşıdır. Bu beytlər onundur:

Beytlər:
Səd hərfe-bixodane şəbəm bər zəban qozəşt,
Əz mən mərənc əgər gelei dər miyan qozəşt.
Aşeq həmin, ***Həzini***, cavidaşeq əst.
İn yekdoruze aşeqiye-digəran qozəşt.

U be gəşte-bağ məşğulo məra dər kuye-u.
Dideye-omid ta şəb bər dəro divar bud.
Mirəvəm gər bivəfa vər bulhəvəs mə'zur dar,
Eşqe-ma in budo səbre-ma həmin meqdar bud.

Gərçe momken nist bi u zistən qeyrəte-xoş əst,
Yarra ba qeyr didən pişe-ma doşvar bovəd.

Ey ***Həzini***, qafeli, bər xizo fekre-xiş kon,
İn qəraro səbre-mara dorei dər kar bovəd.

Çe adət əst gereftar ta be key quyəd,
Ke tefle-şuxiyo inha be exteyare-to nist.

Zud bəstənd məra zəxmo nəqoftəm ke hənuz,
Yekdo peykan por əz zəhrəm əz u dər cegər əst.

Be in kereşmeye-xunrizo hosne-aləmsuz,
Nəzaregi çe konəd gər hezar can darəd.

Kəsi ke pişe-to ezhare-aşenai kərd,
Tora be doşməniye-xiş rəhnəmai kərd.

Təmame-omr setəm kərdo mən həman aşeq,
Be yek negəh ke dər əyyame-delrobai kərd.

Tora hezar cəfa dər delo məra qəme-in,
Ke zud mirəmo qui ke bivəfai kərd.

Nə kofr qoft *Həzini* ke lafe-taqət zəd,
Ke hecr inhəme ba u setizerai kərd.

279. ŞEYX ƏHMƏD XALXALİ [FƏNAYİ]*

شیخ احمد خلخالی [فنایی]

Tanınmış və fazil bir insandır. Deyilənə görə öz vətənindən heç bir yerə səfər etməyib. Bu beytləri məşhurdur:

Beytlər:

Məra nəxle-qədət əz ca dər avərd,
Xərame-qamətət əz pa dər avərd.
Həmin təsire-tənhamandegi bəs,
Ke ura əz dərəm tənha dər avərd.

Keşəm bər səfheye-del surəte-cananeye-xodra,
Bedin surət dəhəm təskine-dele-divaneye-xodra.

280. FƏSİHİ YƏZDİ فصیحی یزدی

*Ticarət*lə məşğuldur. Bu *beyt* onundur:

Qozar anqədrəm dər rekabe-douləte-xiş,
Ke xişra be rəqiban nəmayəmo berəvəm.

281. MƏHƏMMƏD ƏMİN QUBARİ محمد امین غباری

Heratdandır. Yaxşı elm yolçusudur. İnşası da pis deyil. *Hey'ət elmi*ni yaxşı bilir. Bu beytlər onundur:

Şeir:

Çenan məkon ke degər tərke-aho nale konəm,
Çenan məkon ke tora ba xoda həvale konəm.

* H.975 və ya 985-də Qəzvində vəfat edib.

Roxi ke gəşte ço kah əz xomare-mohnəto dərd,
Ze nəş'eye-mey varəstegi ço lale konəm.

Be nim ləhze ke damane-digəri girəm,
Seza be daməne-rəşke-hezarsale konəm.

Dele-xoş be səre-kuye-conun aməde bud,
Dər səbro səbat zufunun aməde bud.

282. MÖVLANA ŞAH MAHMUD [RƏHİ]

مولانا شاه محمود [رهی]

Nəqqaş-rəssam idi. Məşhəddə yaşayırdı. Təxəllüsü *Rəhi*dir. Şeirini qədim [şairlər] üslubunda yazırdı. Bu rübailər onundur:

Rübai:

Ta eşq do dide bər to siminbər duxt,
Bəs del ke xədənge-ah bər əxtər duxt.
Bəs reşteye-ahe-atəşin baft deləm,
Ta vəsle-morəğğeye-həyatəm bər duxt.

Rəftare-to kəş ze hər qədəm kousər rixt.
Dər qalebe-fetne peykər məhşər rixt.
Ta did səvade-şame-zolfət xorşid,
Çon şəm' fərğe-xiş xakestər rixt.

An şux ke dərde-u be dərman nədəhəm,
Mordən ze qəməş be səd cəhan can nədəhəm.
Çon qəmzeye-u xoş əst ba rişe-deləm,
Səd Kə'be be yek xare-moqilan nədəhəm.

283. MÖVLANA MUSA RİZA* مولانا موسی رضا

Həmədanlıdır. Mənim yanımda nəqqaşlıq və təsvir məşqini tamamladı. Yaxşı nəqqaş oldu. Şeir də yazırdı. Cəsur və şücaət-

* *Çap nüsxəsi*ndə yoxdur.

lidir. Himməti də olsa pis olmaz. Xülasə, mükəmməl cavandır. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Ta aşena be hərfe-dərun şod zəbane-ma,
Ənbaşte ze abeleha şod dəhane-ma.

Bolbol neim ma ke ze xəsxane sər konim
Bər şaxe-şole tənbih şod aşeyane-ma,

Əz duriye-to kare-mən əz can qozəştəst,
Dərdəm ze yade-sohbəte-dərman qozəştəst.

Əz kav-kave-xəncəre-coure-to dər deləm,
Əşkəm ze sazqariye-dərman qozəştəst.

Ku qovvəti ke çak zənəm çibe-sinera,
Kəz hecr kare-mən ze gəriban qozəştəst.

Saxtəm… nomidiye-herman saxtəm.
Ançe di doşvar bud emruz asan saxtəm.

Ey hecr, ze to beh nəşəvəd hale-kəsi,
Ba vəsfe-to niku nəbovəd fale-kəsi.
Misuziyo miqodaziyo minəkoşi,
Ya rəb, ke nəyofti to be donbale-kəsi.

Dərde-to ke ca dər ostoxanəm darəd,
Əz zistən emşəb be qomanəm darəd.
Əz sine degər nəfəs geran mixizəd,
Quya ke be duş bare-canəm darəd.

284. İBRAHİM BƏY ابراهیم بیک

Şirazlıdır. Yaxşı yazıçıdır – şairdir. Şeirdə rübaiyə daha çox üstünlük verir. Bu rübailər onundur:

Rübailər:

Əz fağevo fəğr mərdra nəngi nist,
Kişist ke kəsra be kəsi cəngi nist,

Ahəst əgərçe kare-dərviş, əmma,
Bər ayeneye-deli əz an zəngi nist.

Xəşmo qəzəb inqədr mətin mibaşəd?
Kəs ba kəsi in həme be kin mibaşəd?
Ey hər do cəhan omid bərhəmzəne-mən,
Mərdiyo morovvət inçenin mibaşəd?

Dər eşqe-boti ze dide xunbarəm mən.
Ruzi səd bar can be ləb arəm mən.
Mehre-kəs əgərçe dər deləş ca nəkonəd,
İn toxm be səngxare mikarəm mən.

Ruzi ke çerağe-omr xamuş şəvəd,
Vəz sağəre-mərg əql bihuş şəvəd,
Ba bidərdan məkon, xodaya, həşrəm,
Tərsəm ke məhəbbətəm fəramuş şəvəd.

285. MÖVLANA ƏHDİ SAVƏCİ مولانا عهدی ساوجی

Mətin bir insan idi. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Çe mixori qəme-mərgəm həman təsəvvor kon,
Ke yek şekəsteye-xunincegər nəbud tora.

Boro ba hər ke mixahəd delət gəşte-çəmən mikon,
Əgər xari begirəd damənətra yade-mən mikon.

Be çe əndişeəm əz xatere-naşad rəvi,
Çe be xater qozəranəm ke to əz yad rəvi.

286. ŞEYX RÜBAİ* شیخ رباعی

Dərviş təbiətli, tərki-dünya bir adam idi. Sultan İbrahim Mirzənin (№ 16) qəbul etdiyi bir insan idi, bəlkə də o özü buna can atırdı. Şeyxin bacarıqları çox idi. Dərvişliyi də o cümlədən. O cə-

* Məşhədlidir.

hətdən də şeir növlərindən rübaiyə üstünlük verirdi. Bu rübailər onundur:

Rübailər:

Ey qol, deləm əz to qu nədime-qəm baş,
Məhrum ze vəsle-qeyro qu məhrəm baş.
Mərhəm nə dağe-dele-bidərdan şou,
Qu dağe-dele-mən əz bi mərhəm baş.

Geryan rəftəm pişe-roxe-zibayəş,
Şod əşk rəvan be ruye-məhsimayəş.
Bər mən nəgerist əşke-mən ruy nəmud,
Dər ayineye -ruye-cəhanarayəş.

Bu iki rübaini gözəl deyib:

Şeir:

Hərfe-gərmi be qəmənduxteye-xod nəzədi,
Atəşi dər cegərsuxteye-xod nəzədi.
*Pir gəşti be cəhan **Şeyxe-Robaiyo** hənuz,*
*Bəxiyye bər çeşme-həvəsduxteye-xod nəzədi.**

Dər del qəme-yaro yar dər dele-mara,
Qəm dər delo qəmkosar dər dele-mara,
Ma çehre əz u be xune-del kərde neqar,
Vin torfe ke an neqar dər dele-mara.

287. ❁ HAFİZ ƏNDƏLİB** حافظ عندليب ❁

Təbrizdəndir. Həmyaşıd və həmzəmanələri tərəfindən söz deməkdə və oxumaqda qəbul olunurdu. Olduqca xoşxasiyyət və təvazökar insan idi. İllərlə mərhum Hafiz ilə həmsöhbət idik. Onun belə bir fikri var idi ki, əgər bir kimsənin ağlına Hafizdən bir beyti eşitmək fikri gəlsəydi çox məmnun və minnətdar olardı. Təkrar etməyə ehtiyac olmazdı. Şeir təbi yaxşı idi. Bu qəzəli öz dilindən eşitdim:

Şeir:

Tora be hale-məne-zar hiç pərva nist,
Toi ke mehro vəfa dər dele-to əsla nist.

Xəyale-muye-miyanət çenan zəifəm saxt,
Ke coz xəyali əz in cesme-zar peyda nist.

Modam çeşme-to bibade məsto məxmur əst.
Xomare-məste-tora hacəti be səhba nist.

Ze biqərariye-del ba təbib çon qoftəm,
Təbib qoft ke in dərdra modava nist.

Be doure-an qolru ***Əndəlib*** xanənd məra,
Hezar şokr ke in esm bi mosəmma nist.

Bare-qəm bər səre-həm dər deləm əz əğyar əst.
Qəme-del baro qəme-səngdelan sərbar əst.

288. ❁ MÖVLANA XADİMİ مولانا خادمی ❁

Qəzvindəndir. Zəhmətkeş ***dəllək*** və namurad bir insan idi. Şeiri də belə idi. Mövlana Kəsbinin (Qəzvini) aşiqliyi və Gurkən oğlunun məşuqluğu haqqında bu rübaini öz ləhcəsində deyib:

Rübai:

Kəsbi ərə iş zəmane qofti dari,
Bari be cəvan qofto şenofti dari.
Çon Qurekən işte be çe lotfi dari,
Onan eçe xəs ke qur mofti dari.

---

* Rübainin ikinci beyti *əlyazmada* buraxılıb.

** ***Çap nüsxəsində*** yoxdur. Məhəmmədəli Tərbiyətin bu şair haqqında məlumat verməsi və mənbə kimi ***«Məcməül-xəvas»***ı göstərməsi onun təzkirənin bu ***əlyazma nüsxəsin***dən və ya buna yaxın bir nüsxədən istifadə etməsi fikrinə zəmin yaradır.

289. ❀ MÖVLANA SEYĞƏLİ مولانا صیقلی ❀

Həmədan vilayətinin Boruçərd qəsəbəsindəndir. Güzəranı ***bıçaq düzəltmək***lə keçirdi. Gülərüz və istiqanlı cavandır. Əvvəllərdə xeyli ədəbli, gözü tox və zəhmətkeş idi. Lakin indi deyilənə görə şairliyə qurşanaraq məsxərə obyekti və tamahkar olub. İnşallah, axırı yaxşı olsun. Lorestan ləhcəsində çoxlu məşhur beytləri var. Bu şeirlər də onundur:

Beytlər:

Xoş an təvazeo gərmi miyane-nazo məhəbbət,
Ke dude-atəşe-rəşk əz del niyaz bər ayəd.

Nəqzərəd bər xaterəş hərgez təlafi gərdəni,
Xater azari ke xoş kərdəst azare-məra.

Nədarəm xater asude əz şoğle-bəla hərgez,
Bəla quya moəyyən əz bəraye-xatere -mən şod.

Miyane-əhle-doa dəm nemitəvanəm zəd,
Ke monfəel ze doahaye-biəsər şodəm.

Hosne-Yusef əgər əz qəmze çenin tiğ keşəd,
Noubəte-dəst boridən be Zoleyxa nərəsəd.

Xahəm əzabe-duzəxe-cavid dər cəhan,
Ta xişra be dağe-qəmət emtəhan konəm.

Del xun şodo meyle-gerye darəm,
Dirist ke çeşme-tər nədideəm.

290. ❀ ÖVCİ DƏRCƏZİNİ اوجی درجزینی ❀

Dərcəzin vilayətinin nəcibzadələrindəndir. Xoştəb və böyük himmət sahibi olan cavan idi. Olduqca istiqanlı və mehriban idi. Bu iki beyt onundur:

Beyt:

Deh be deh şəhr be şəhrəm peye-qolroxsari,
Peye-anəm həme ca ta be kəf arəm yari.

Dozdide neqahət ze məne-delşode can bord,
Ah in çe neqah əst kəzu can nətəvan bord.

291. ❀ MÖVLANA MƏHƏMMƏD ƏMİN مولانا محمد امین ❀

Məşhəddəndir. Təbabətlə məşğuldur. Ləyaqətli və istiqanlı cavandır. Müəyyən bir həddə qədər fəziləti də var. ***Müəmma elmi***ndə də yaxşıdır. Bu müəmmanı ***Qasım*** adına deyib:

Müəmma:

Bəske dər atəşe-del suxtəm əz xodkami,
Del atəşe-xure-mara nəbud coz nami.

Bu ***rübai*** də onundur:

Anəm ke cəhan cəhane-qəməm mahəzər əst,
Vəz ahe-peyapeyəm fələk dər həzər əst,
Əz atəşe-duzəxəm mətərsan ke məra,
Suzist ke səd duzəx əz u dər xətər əst.

292. ❀ MÖVLANA ŞÜURİ مولانا شعوری ❀

Nişapurludur. Çox vaxt Məşhəddə olurdu. Zövq – səliqə sahibi və xoştəbiət bir insandır. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Arezuye-ma cəmale-xubruyi biş nist,
Qesməte-ma əz cəmaləş arezuyi biş nist.

Piş əz həlak xuye-to tərsəm ke suzədəm,
Dər qətle xod çenin ke tora gərm kərdeəm.

Çon ba bəlaye-eşqe-*Şouri* məra sərist,
Sərmənzeli be kuye-bəla gərm kərdeəm.

Tofeyle-digəran ta yek nəzər suye-mən əndazəd,
Be rahe-entezarəş pəhluye-əğyar beneşinəm.

Ze bitabi be bəzmət amədəm bərhəm məzən məcles,
Çe xuy əst in zəmani səbr kon boqzar beneşinəm.

Deli ke ah keşəd dər qəme-to əz xamist,
Ke hər çe suxt əz an dud bər nemixizəd.

Şouri, çon rəvəm əz bixodi naxande dər bəzməş,
Peye-rəf'e xecalət həmzəbane-mən ke xahəd şod.

293. MÖVLANA SEYRƏFİ KOR مولانا صيرفى كور

Təbrizlidir. Meydanda, güləş meydançası önündə *sərrafliq*la məşğul idi. Bir gözü də zədəli idi. Nəzm əhli də həmən yerdə toplaşıb şeir məclisi düzəldirdi. Mövlana da, istedaddan uzaq olmasına baxmayaraq, ***məlikürş-şüəra****lıq* edirdi. Qərib bir şair gəldim edərdi. Təsadüfən, bir gün ustadımız Mir Sün'i ki, adı bu təzkirədə yazılıb (№ 80) məclis əhlinə şeir oxuyurdu və Mövlana yersiz bir etiraz edir. Mərhum Mir Sün'i sözünü nə qədər əsaslandırmağa çalışsa da xeyri olmadı. Nəhayət Lisaninin bu beytini oxudu:

Şeir:

Mən meye-biqəşo ərbabe-morovvət bizouğ,
Zəre-mən xaleso sərrafe -soxən nabina.

Xacə Asəfinın bu mətləsinə:

Mətlə:

Dərdi ke del ze dəste-to mikərd mikonəd,
Bər del çequne dəst nəhəm dərd mikonəd.

Belə cavab vermişdi:

Namərd pişe-tiğe-to ru zərd mikonəd,
Tiğe-to fərğe-mərd ze namərd mikonəd.

294. MÖVLANA BƏYANİ مولانا بيانى

O da Təbrizdəndir. Köhnə şairdir. Əvvəllərdə ***zərkeşlik****lə* - ***qıl sap düzəltmək****lə* güzəran keçirirdi. Zövq əhli olduğundan cəlbedici sənət olan ***kağız kəsiciliyi****nə* girişdi və bu səbəbdən də uşaqlarla ünsiyyətdə olurdu. Hal-hazırda kağız kəsiciliyindən ***nəqqaşlığa*** keçib. Lakin orada da bir şey alınmayıb. Bu beyt onundur:

Beyt:

Məhe-mən suye-meskinan neqahi mitəvan kərdən.
Əgər hər ruz nətəvani be hər mahi mitəvan kərdən.

295. ƏMANİ HƏMƏDANİ امانى همدانى

Yoxsul və fağır insandır. Güzəranı ***palçıq işi****ylə* keçir. Belə şeir də deyir:

Şeir:

Ze hər çeşmət nə çenan çaşnei dad məra,
Ke rəvəd ləzzətəş əz xatere-naşad məra.

Avixte əz dare-bəla baz səri çənd,
Zaheri şode zan qəmzeye-xuni əsəri çənd.

296. MƏLİK SULTAN MƏHƏMMƏD ملک سلطان محمد

Qumdandır. Rəis Şəhabəddin* oğludur. Təxəllüsü ***Sultan****dır*. Bənzərsiz və xoştəb bir gəncdir. Bu beytlər onundur:

---

* Alim və şair olub. Daha çox müəmma ustası kimi tanınır.

Şeir:

Bəske del ruye-təzəllom bər dəre-u sudəst,
Xune-del hər çənd miyayəd qobaraludəst.

Boqzar ta zouqi bərəm əz didəne-divaro dər,
Birun miya suyəm məbin çon nəqşe-divarəm məkon.

Fəğan ke mayeye-bidari hezar şəb əst.
Hekayəti ke əz an ləb şenideəm emruz.

Xake-kuyət dəme-mordən həme dər çeşm keşəm,
Ta be mərgəm nəfeşanəd degəri bər səre-xiş.

Dər dele-gebro mosəlman zəde ahəm atəş,
To həm, ey bot, nəzəri kon be dele-kafəre-xiş.

297. QAZİ HƏSƏN قاضی حسن

Həmədan vilayətinin Toy [Sərkan] adlı kəndindəndir. Xoştəbiət və xoşsöhbət cavandır. Bir xeyli də fəziləti var. Bütün bunlarla yanaşı aşiq təbiətli və səlahiyyət sahibidir. Şeir təbi də pis deyil və bu rübai onundur:

Rübai:

Emşəb degər, ey del, ezterabi dari,
Əz sağəre-hecr xune-nabi dari,
Əz xune-cegər por əst peymaneye-to,
Neveşt bada, əcəb şərabi dari.

298. MÖVLANA ƏSƏD [CANİ] مولانا اسد [جانی]

Həmədanlıdır. Təxəllüsü ***Cani*dir**. Olduqca sakittəbiət və xoşrəftar bir insandır. Aşiqlikdə bənzəri yoxdur. Müxtəlif xətt növlərini yaxşı yazır. Neçə illər onunla müsahib olmuşam. Müəmma ustasıdır. Yaxşı da təbi var. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Be suye-meykəde hərgez məne-xərab nərəftəm,
Ke həmço şişeye-mey dər xome-şərab nərəftəm.

Miyane-əhle-məhəbbət neşane-mən qom bad,
Ke name-mehr be əhde-to bivəfa bordəm.

Be mərdomkoş neqahan afəte-canha eşarət kərd,
Ke əz xeyle-bəni-adəm kəsira zende nəqzarəd.

Şod ze rosvaiye-ma şəhr poro torfe ke ma,
Tohmətalude-səlahiyim bedin rosvai.

Keşidəm in be daman çon dəvid avazeye-eşqəm,
Neşəstəm bər zəmin ruzi ke rosvaye-cəhan gəştəm.

Ədhəm adına dediyi bu müəmma da pis çıxmayıb:

Müəmma:

Səf keşid əz bəhre-qətle-mən sepahe-dərdo qəm,
Dude-ahəm sərkeş əst əz sine xahəd zəd ələm.

299. SUZİ SAVƏCİ* سوزی ساوجی

Şair görkəmli, qayğısız bir cavan idi. Zahiri və batinindəki korluğa baxmayaraq təbi pis deyil. Bu beyti ölünü məhəbbətin gücü ilə diriltmək haqqında pis deməyib:

Beyt:

Ecaze-aşeqist ke ruzi hezar bar,
Mimirəm əz bəraye-tovo zende mişəvəm.

300. BİDELİ HƏMƏDANİ بیدلی همدانی

Dərviş və namurad bir insan idi. Səbbağxanada – ***boyaçı dükanında yazı işləri*** ilə qane olub gün keçirərdi. Bəzən rəvan şeirlər də yazırdı. Bu beytlər onundur:

Beyt:

Çenanəm borde əz ca rəqse-sərve-aləmarayi,
Ke nətəvanəm neşəst əz biqərari yeknəfəs cayi.

---

* Molla Həsənəli. H.1002 və ya 1014-də vəfat edib.

Məcu keyfiyyət əz mey, ***Bideli***, gər qovvəte-can bəxşəd,
Ke əz keyfiyyəte-u hər çe yabi dərde-sər yabi.

301. MÖVLANA KƏMTƏRİ مولانا کمتری

Şirazlıdır. Deyilənə görə zəhmətkeş və namurad bir insandır. ***Çəkməçilik*** sənəti ilə məşğuldur. Yaxşı təbi var. Bu məşhur mətlə onundur:

Beyt:

Peyki ke be costən gerou əz bade-səba bord,
Damən be miyan bər zədo zəng əz dele-ma bord.

302. MÖVLANA ƏNİSİ مولانا انیسی

Həmədanda ***xətiblik – xütbə oxumaq işi*** ilə məşğuldur. Əsli pak, etiqadı gözəl insandır. Xütbəçiliyi ilə yanaşı həm də xoştəbdir. Guya həmən bu mövlananın bir minik heyvanı itir və o da Caminin məşhur mətləsini bədahətən təzmin edir:

Şeir:

Ey xəre-qomgəşte kəz can dusttər darəm tora,
Bəske dər can fekaro çeşme-xunbarəm toi.

Əz xətibo moqriyo vaez ke həmcense- toənd,
Hər ke peyda mişəvəd əz dur pendarəm toi.

303. MÖVLANA PƏNAHİ مولانا پناهی

O da Həmədanlıdır. Həmən vilayətin böyük adamlarından olan Xacə Meyrəm bəy Kəlantərin oğludur. Doğrudan, yaxşı ailədir. Elm-şeir əhlinə qiymət verən idilər. Şairlər çox vaxt onların məclisində olurdular. Rəhmətlik Mövlana Lisani (№ 147) deyirdi ki, Xacə Meyrəmin şərabı başqa əyan-əşrəfin suyundan daha halaldır. Mövlana Pənahi ilə illərlə müsahib oldum. Təbində bir rəvanlıq var. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Dağe-conun ke bər səre-soudaiye-mən əst,
Məcnune-eşqəmo in qol rosvaiye-mən əst.

Ey vay bər an gəşte ke fərdaye-qiyamət,
Bəsməlşodeye-tiğe-cəfaye-to nəbaşəd.

Do şive həst xubanra ke cansuz əsto aşeqkoş,
Dər əvvəle-an rəmidənha dər axər arəmidənha.

Mohnətzədehaye-kuçeye rosvai,
Xununcegərane-quşeye-tənhai,
Hasel ze qəme-eşq nəkərdənd be coz,
Bədnamiyo rosvaiyo bipərvai.

304. RUHİ TƏBRİZİ* روحی تبریزی

Həmən vilayətdə ***həkkaklıq sənəti*** ilə məşğuldur. Təbi pis deyil. Bu beyt onundur:

Beyt:

Əz neqahe-qəzəbalude-to şod məlumən,
Ke ze mən qofte hədisi be to sahebqərəzi.

305. MÖVLANA DAİ** مولانا داعی

Mövlana Zəmiri İsfahaninin (№ 148) oğludur. Çox ləyaqətli, sadə və təmkinli cavan idi. Şairlər içində himmət sahibi bircə onu gördüm. الولد سرّ ابيه – «İşıqlı övlad» hədisi onun haqqında düzgün deyilib. Şeirləri belədir:

Şeir:

Amədi rəft ze del səbro qərarəm beneşin,
Beneşin ta be xod ayəd dele-zarəm beneşin.

---

* Ədəbiyyat tarixçilərinin bəziləri Ruhi Təbrizini həmən dövr şairlərindən olan Ruhi Ənarcani ilə eyniləşdirməyə cəhd edirlər.
** Mirək

Ostade-qodrətət ze ensan ke bayəst afərid,
Biş əz in xubi be zərfe-hosn qoncayeş nədaşt.

Zəxmkarist məra vəqte-şəhidi xoş bad,
Ke təvanəd do se qam əz peye-qatel berəvəd.

306. MİRZƏ MƏHƏMMƏD ƏMNİ* میرزا محمد امنی

Təbrizlidir. Sakit və zərərsiz bir insandır. Bəzək-düzəyə çox meyilli idi. Belə ki, gündə bir dəfə tacını başına dolayıb əşrəfanə yol yeriyirdi. Köhnə şairdir. Divan bağlayıb. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Bimariye-mən çon səbəbe-porseşe u bud,
Mimirəm əz in qəm ke çera behtərəm emruz.

Eşq mostouliyo mən bitabo an məh mehreban,
Midəhəd bihude naseh hər zəman pəndi degər.

Əmni, hekayətə-şəbe-qəm ərze kon be yar,
Karət ze dəst rəft, çe vəqte-nəhoftən əst.

307. SƏRFİ JULİDEMUY** صرفی ژولیده موی

Dərviş görkəmində, dilənçi kökündə gəzirdi. Pis dərviş deyildi. Təsadüfən bir gün onunla rəqib olduq. Axırda xacəzadənin cəfasına tab gətirməyib elə bir üsulla əl çəkdi ki, məmnun və minnətdar olduq. Çox az adam öz xeyrini bu cür bilir. Adı özünə uyğun idi. Şeir təbi də düz-doğru və qüsursuz idi. Bu beyt onundur:

* ***Əlyazma**da **Əmin** adı ilə təqdim edilsə də **çap**da olan **Əmni** təxəllüsünə üstünlük verildi.
** Mövlana Sərfi Savəci (№ 125) ilə eyni şəxs olduğu ehtimal edilir.

Beyt:

Çe dəmi bud ke aşeq səre-kuye-yar girəd,
Be hezar omidvari səre-rəhqozar girəd.

308. MÖVLANA SƏLAMİ* مولانا سلامی

Ərdəbildəndir. Sədrəddin xan Məsum bəy oğlunun vəziri idi. *Kəndçiliyindən* daha artıq bəzək-düzəyə üstünlük verər, nəzakətə çox meyl göstərərdi. Bər-bəzəkli halda ədəbi məclislərə daxil olub şeir oxuyardı. Təsadüfən günlərin birində bir neçə şairlə, xüsusən adı bu təzkirədə qeyd olunmuş Mövlana Həzini Gilani (№ 323) ilə şairanə söhbət edirdim. Bu zaman Mövlana Sənlami daxil olub müdaxilə üçün fürsət axtarır. Həzini təəccüblənib soruşur: «Siz şairsiniz? Adınız nədir?» Dedi: «Bəli, məşhur beytlərim var». Həzini soruşdu: «Ədəbsizlik olmasın, bəs *fəlakətiniz* - abır-həyanız hanı?» Camaat gülüşdü. Lakin Mövlananın vecinə də olmadı. Xəcalət çəkmədiyindən şeir oxumağa başladı. Təsadüfən bir ***bərdiye***** oxudu. Yenə də Mövlana Həzini dedi: «Soyuq şeir də deyirsiniz». Allahtəala bütün namuradları şair dilindən saxlasın. Bu beyt o günahsızındır:

Beyt:

Hecran bedan rəsid ke hərçənd midəhəm,
Delra be vəsle-mojde təsəlli nemişəvəd.

Bir dostu var idi, baxmayaraq ki, şeir təbi yox idi özünə Kəlami təxəllüsü götürmüşdü. Şair sənətdaşları onların hər ikisi haqqında yaxşı deyiblər:

Beyt:

Do çizənd bədtər ze tire-hərami,
Səlame-***Kəlami***, kəlame-***Səlami***.

* Mövlana Kəlaminin (№ 254) qardaşıdır.
** Soyuğun təsvirinə həsr olunmuş şeir.

309. MÖVLANA KÖVSƏRİ مولانا کوثری

O da Ərdəbillidir. Sufi təbiətli, dərviş görkəmli adam idi. *Nöqtəvi* məzhəbinə də malik idi. *Mahmud** davamçıları onu *Xəlifə* adlandırırdılar. Çox bədbəxtləri dinsizlik vadisində sərgərdan edib. Bu beyt onundur:

Beyt:

To çenan cəfapəsəndi ke əgər xədənge-nazət,
Suye-del qoşad yabəd be kereşme baz dari.

310. MÖVLANA ƏHDİ** مولانا عهدی

Bağdaddandır. Xoşrəftar və xoştəbiət insandır. İllərlə ünsiyyətdə olmuşuq. Hər cür şeir deyir. Divan bağlayır. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Əgər əz doşmənanəm tiğ bər keş qətle-doşmən kon,
Və gər əz dustanəm çareye-dərde-dele-mən kon.

Miyane-doşmənan ba mən hədise-dusti kəm qu,
Nehani dust baş, əmma be zaher kare-doşmən kon.

Ze bəzme-vəsle-canan əzme-rəftən mikoni, *Əhdi,*
Mohəyya şo bəraye-can sepordən fekre-mordən kon.

311. SÜBHİ SAVƏCİ*** صبحی ساوجی

Dərviş təbiətli, tərki-dünya, namurad bir insan idi. Güzəranı şeirlə keçirdi. Səhər-axşam gündəlik tiryək norması bir misqal idi. Belə şeir də deyir:

---

* Nöqtəvilər təriqətinin banisi. H.800-cü ildə zühur edib.
** Böyük Azərbaycan şairi və təzkirəçisi Əhdi Bağdadi. Adı *Əhməd* olmuşdur. H.1002-ci ildə vəfat edib.
*** H.973-də vəfat edib.

Şeir:

Çon ney deləm əz yade-to xali nəfəsi nist,
Bər yade-to minaləmo fəryadrəsi nist.
Əz tire-qəmo navəke-ənduh nətərsəm,
Mən atəşəm, əndişeəm əz xaro xəsi nist.

312. QEYDİ ŞİRAZİ* قیدی شیرازی

Nadir xudpəsənd və qeyri-adi aşiqdir. *Orduyi-müəlla*nın bəzi böyükləri sayəsində gün keçirir. Şeir təbi pis deyil. Bu beytləri ona aid edirlər:

Beytlər:

Ey qədəm nənəhade hərgez əz dele-təngəm borun,
Heyrəti darəm ke çon dər hər deli ca kərdei.

Rəside bud əz u şekveha be ləb ke rəsid,
Kereşmei ke degər taqəte-əda nəqzaşt.

Gər bemanəm məno qeyri be vedaəş nərəsəd,
Sareban, gərm çeddi baş ke məhməl berəvəd.

Mətac-şekve besyar əst aşeqra həman behtər,
Ke coz dər ruye-bazare-qiyamət bar nəqşayəd.

Kodam mərhəme-lotf əz to bər del əst məra,
Ke canqodaztər əz dağhaye- həsrət nist.

Səbəbe-xəndeye-an ləb şode ta geryeye-mən,
Qətreye-əşk be səd xune-cegər mitələbəd.

313. MÖVLANA TALİB** مولانا طالب

Gilandandır. Qüsursuz və püxtə şairdir. Deyilənə görə həmən vilayətdə ondan üstün şair yoxdur. Yaxşı beytləri var. Divan bağlayıb. Bu beytlər onundur:

---

* H.990-da vəfat edib.
** Yəhya xan. Gilan hakimi Xan Əhməd xanın vəziri olub. Həm də təbib olub.

Beytlər:

Əcəl ze mohnəte-həsti dəhəd necat məra,
Ke mən həyat nemixahəmo həyat məra.

Ço rəh be suye-toəm nist qom şəvəd, ya rəb,
Həvəs ke dər tələbe-vəsle-rəhnəmune-mən əst.

Avaregi nəsibe-məne-dərdmənd şod,
Şadi kon, ey rəqib, ke bəxtət morad dad.

Xakbuyan qozərəd ta şenəvəd buye-vəfa,
Səge-Leyli ço suye torbəte-Məcnun qozərəd.

Də'viye-eşqo conun əhle-vəfara mirəsəd,
Aşeqi mirase-Məcnun əst mara mirəsəd.

Gərçe tefli eşve əz xuban fozun danestei,
Vəqte-nadanist heyranəm ke çon danestei.

Ey tora sərv əz gereftarane-pa dər qol yeki,
Qonçera dər də'viye-eşqət zəban ba del yeki.

314. MÖVLANA FÜRUQİ* مولانا فروغی

Qəzvindəndir. Qəribə adamdır. Əql və cəhlinin ziddiyyət məcmusu sözlərindən aşkardır. Qəribəlik bundadır ki, ağıl və dərrakədə heç kimi özünə bərabər və hətta özünün onda biri qədər də qəbul etmir. Hindistana gedib dolanışıq üçün bir az pul gətirdi. İndi Qəzvin vilayətində *cəvahirat dükanı* varıdır. Çox vaxt aldığı qızılları üstündə götürüb ağayana yol gedir. Bu qəzəl onundur:

Qəzəl:

Birun xəram məsto bər əfkən neqabra,
Sərgərme-lotf saz şəhide-etabra.

* Füruqi Əttar

Pişəm ço ləb be hərf qoşudi həya məkon,
Dəstur de ze bəzme-xod emşəb hecabra.

Xu ba fəraq kərde nədarəd məzaĝe-vəsl,
Rahət ələm bud dele-porezterabra.

Qased be ezterabe-təmam əz bərəm berəft,
Nəqzaşt ta təmam nevisəm cəvabra.

Seylabe-xun ze dide, *Foruqi*, çenin məbar,
Tufan gerefte gir cəhane-xərabra.

Bu iki beyt də onundur, pis deməyib:

Şeir:

Beçe məşğul konəm didevo delra ke modam,
Del tora mitələbəd dide tora mixahəd.

Gərdi be daməni nəneşinəd ke ruzeqar,
Dər əhde-u ze mən nəkeşəd enteqamra.

315. SƏDİD GİLƏK* سدید گیلک

Xoştəb və namurad bir adamdır. Şeirində rəvanlıq var. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Zəman-zəman ze to dur əfkənd zəmane məra,
Coda konəd ze vosalət be səd bəhane məra.

Çe kine bud nədanəm zəmanera ba mən,
Ke dur saxt əz an xake- asetane məra.

Tovo eyş ba rəqiban məno can ze rəşk dadən,
To beman be eyş kəz qəm məne-delfeqar mordəm.

* Nemət Təbib Gilaninin oğlu, özü də təbib olub.

316. MİR ƏZİZ KƏMANÇEİ مير عزيز كمانچه

Deyilənə görə öz zəmanəsinin Əflatunu sayılan Ustad Zeytunun* kiçik qardaşıdır. İri cüssəli bir zat olmasına baxmayaraq böyük istedadı var idi. Əvvəla, yaxşı saz çalıb təsniflər bağlamışdı. Bundan başqa *«Müqəddəmat»*ı – birinci mərhələ elmləri oxuyub, ***hey'ət*** və ***nücum***dan xəbərdar idi. Bir müddət onunla birlikdə Əmirxan Türkəmanın qulluğunda xidmətdə idik. ***Mülazimlər***dən birinin təqsiri üzündən mənimlə arası dəydi. Arada kin-küdurət peyda oldu. Məsələni xana çatdırdılar. Xan məsələnin səbəbini ayırd etdikdən sonra gördü ki, haq mənim tərəfimdədir və onu qovdu. Bir neçə gün sonra İsfahana gedərkən qəribə bir hadisə nəticəsində yolkəsənlər Mir Əzizi öldürdülər. İddiaçılar məni ittiham edib səs-küy qaldırdılar. Nəhayət, nə yolla qətlə yetirildiyi məlum oldu. Bu beytini gözəl deyib böyük şöhrət qazandı:

Beyt:

Qəme-eşqe-to mehmane-*Əziz* əst,
Bəsi şirintər əz cane-*Əziz* əst.

317. CÜNUNİ QALİPUŞ جنونى قالى پوش

Qəndəharlıdır. İti dilli və çoxdanışan bir zatdır. Başında saç saxlayıb kilim parçasına bürünərək yol gedirdi. Belə bir dərviş görkəmində məclislərdə öz əcdadlarının cah-cəlalından danışardı. Deyirdi ki, «bir gün böyük bir çini kasa əlimdən düşüb sındı və onun sədası mənim qulağımı elə oxşadı ki, o cür əlli-altmış başqa kasanı qəsdən yerə salıb sındırdım, bəlkə həmən sədanı bir də eşidim, lakin eşitmədim». Axmaq camaat da padşahzadədən qəbul edilməsi mümkün olmayan yalanı ondan inanırdılar və onunla ədəb-ərkanla rəftar edirdilər. Kimyadan xəbəri olmaya-olmaya kimyagərlik iddiasında olub bir çoxlarını sərgərdan və özünə müti etmişdi. Mərhum Mövlana Həlaki Həmədanidən

* Musiqiçi – alim olub.

(№ 168) eşitmişəm, deyir ki, cavanlıq illərində də Qəndəharda belə avara və korluq bilməyən dostları ilə əlaqəsi var idi və onlarla oturub-dururdu. Babalı rəvayət edənlərin boynuna. Hər halda təbi pis deyil. Bu şeirləri özünə aid edir və belə şeirlər çox güman ki, elə onun olar:

Şeir:

Ba qəmzeət əz tiğe-bəla yad nəyayəd,
Kare-moje əz xəncəre-fulad nəyayəd.

Ta sedqe-məhəbbət nəkonəd cəzbe delira,
Bivasete kəsra ze kəsi yad nəyayəd.

Cəzbeye-şouğe-Zoleyxa dəşt Yusefra əsir,
Vər nə məşuq əz kocavo mehnəte-zendan koca.

318. MÖVLANA HACI MƏHƏMMƏD* مولانا حاجى محمد

Kaşanlıdır. Mövlana Sürurinin atasıdır. Adı bu təzkirədə qeyd olunub (№ 324). Dərviş təbiətli, zəhmətkeş insan idi. Yurddaşlarının böyük təzyiqlərinə davam gətirməyib qarışıqlıqların birində İsfahana gəlib yurd saldı. Orada da dünyasını dəyişdi. Şeir təbi yaxşıdır. Bu şeirlər onundur:

Şeirlər:

Kəsi ke ba meyo ney vəqte-qol səbuh nəkərd,
Be omre-xiş təvan qoft həzze-ruh nəkərd.

Qoşud yek qədəhəm bər del ançe moşkel bud,
Be səd doaye-qədəh zahed in fotuh nəkərd.

Ze dide cay be del kon ke çeşme-tufanxiz,
Xərab kərd cəhanra çenanke nuh nəkərd.

Dəmi ke, bad be qolzar buye-yar avərd,
Kodam nəfxe ke an ləhze kare-ruh nəkərd.

* *Çap nüsxəsində* yoxdur.

Be qoule-naseh əgər tobe haci əz mey kərd,
Biyar bade ke u tobeye-nosuh nəkərd.

Ey nəfse-dəni ke səxt qəhhari to,
Bər gənce-rəvane-adəmi mari to.
Likən peye-kəsbe-xəlq həmçon səge-Kəhf,
Ba çənd nəbizade dər in qari to.

319. ❁ MÖVLANA HƏQİRİ* ❁ مولانا حقیری

Təbrizlidir. *Muyineduzluq*la** məşğuldur. Dərviş təbiətli, zərərsiz insandır. Köhnə şairdir. Şeiri də rəvandır. Bu şeirlər onundur:

Şeirlər:

Mehreban budi be mən hər ruz əz ruze-degər,
Baese-nameherbaniha dər in əyyam çist?

Bəske ço bad amədəm suye-to kuhe-qəm be del,
Dər nəzərət şodəm səbok bər delət amədəm geran.

Ta gereftarəm be dərde-eşq vəqte-mən xoş əst.
Vəqte-an kəs xoş ke bonyade-gereftari nəhad.

320. ❁ HƏSƏN MÜXLİSİ ❁ حسن مخلصی

Azərbaycanda *Bənis* adlı qəsəbədəndir. Vaxtını *zəfər paltarları hazırlayıb bəzəmək*lə keçirərdi. Guya Mirzə Məhəmməd vəzir üçün bir zəfər qəbası hazırlayıb verir, lakin istədiyi mükafatı ala bilmir. Ona görə də bu qitəni yazıb ona göndərir.

Qit'ə:

Cameye-fəthra ço qeymət nist,
Həsəne-Moxlesiye-Bənisi.

* H.994-də şəhid olub.
** Tük – sap toxuculuğu.

Bəd əz in bəhre-əmrdan bayəd,
Bənde-tonbane-fəth benevisi.

321. ❁ VƏFAİ İSFAHANİ ❁ وفائی اصفهانی

Boş-boş danışan və vecsiz bir adamdır. Özündən şair düzəldib şairanə yol gedir. Şeiri də belədir:

Şeir:

Qahi qədəm be porseşe-bimare-xiş neh,
Hərgez miyane-mavo to rəsm inçenin nəbud.

Həzər ze tire-ecabət qərine-xəstedelan,
Ke bi əsər qozər əz xaneye-kəman nəkonəd.

Zin yekdəme hecran çe koni nale, *Vəfai,*
Xamuş neşin in həme fəryad nədarəd.

322. ❁ XACƏ NƏSİR* ❁ خواجه نصیر

Əsil-nəsəbləri ilə seçilən Xacə Mahmud bəy Həmədaninin** oğludur. Xacə Mahmud bəy olduqca fazil və xoşsəliqə bir adam idi. Oğlu da atasının səviyyəsinə çatmışdı. Dövran elə gətirdi ki, vətəni tərk edib Hindistanda məskən saldı. Şeiri də belə idi:

Beytlər:

Şodəm-mostəğreqe-dəryaye-eşqət, aşenai ku,
Ke girəd dəste-mən ta dəsto payi mitəvan zəd.

Gədaye-xakneşinəm neşəste bər səre-kuyət,
Be douləte-qəme-to padşahe-ruye-zəminəm.

323. ❁ MÖVLANA HƏZİNİ ❁ مولانا حزینی

Gilandandır. Etiqadı pak bir insan idi. Həzrəti-Əmir əl-möminin Əli Əleyhüssəlamın mədhinə çoxlu qəsidələr yazıb. Bu

* Şairlikdən başqa yazıçılığı da olub. *Münşəat* müəllifidir.
** Borucərd hakimi olub.

beyt onlardandır:

Beyt:

Xune-həram aməd, vəli xune-əduye-mortəza,
Gər həme xune-pedər başəd ço şire-madər əst.

324. MÖVLANA SÜRURİ* مولانا سروری

Kaşanlıdır. Güzəranı ***çəkmə tikmək***lə keçirdi. Şux təbi onun üzünü şeir yazmaq tərəfə döndərdi. Qitə və qəsidə yazmağı özünə ar bilib. Həqiqətən istedadı böyükdür. Çox zəhmət çəkib. ***Lüğət bab***ında bir ***risalə***sini mütaliə etdik. Az lüğət tapılar ki, ona öz münasibətini bildirməsin. Bəlkə də yoxdur. Təbi şeirdə də mülayimdir. Bu beytlər o namuradındır:

Beytlər:

Əz atəşe-soudaye-u çon suxt cesme-lağərəm.
Duzəxfozune-dərd şod hər zərre əz xakestərəm.

Əz yade-ruyəş ta be şəb ba mehr dər yek xaneəm,
Əz fekre-çeşməş ta səhər ba fetne dər yek bəstərəm.

Dudist duzəxra neşan hər muye-xəşm ğəmkeşəm.
Abist atəşe-diman hər ğətre əz çeşme-tərəm.

Ləbe-to zende konəd mo'ceze-Məsihara,
Ğədət be xak neşanəd nehale-tubara.

Ze rəşke-anke səbara bər u qozər nəbvəd,
Ze can hesar konəm xak ila kəfe-para.

Damane-arezuye-məra por şəkər konəd,
Lə'le-to xəndei ke zənəd bər soale-mən.

Məra ze atəşe-roxsarei cegər suzəd,
Ke əz moşahedeəş nur dər bəsər suzəd.

* ***Çap nüsxəsi***ndə yoxdur. ***«Fərhəngi-Süruri»*** müəllifi olan Məhəmməd-qasim bin Hacı Məhəmməddir. Atası da şair olub (bax: № 318).

Ləbe-omid şəvəd xoşko çeşme-həsrət tər,
Gəhi ke atəşe-eşğe-to xoşko tər suzəd.

Ta çənd xun şəvəd dele-por arezuye-ma.
Ta çənd xune-dide şəvəd ab be ruye-ma.

Bər in dəhr ke xəbərəş həme mərhune-şərəst,
Del bər kon əgər tora ze mə'ni xəbər əst.

Zin xak çe omid təvan daşt,
Hər zərre hezar arezuye-degər əst.

Zan biş ke ba ruh fetəd kare-deləm,
Soudaye-to gərm kərd bazare-deləm.

Bər kohne bənaye-çərx sebğət darəd,
Tarixe-ğəmət bər dəro-divare-deləm.

325. FÜSUNİ فسونی

Namurad və ləyaqətli bir cavandır. Yaxşı cəhətləri çoxdur. Bu beyti öz ürəyindən üzrxahlıq etməsi bəyanında çox dərdmənanə deyib:

Kərdəm nəkərde başəmət, ey del, ze gerye mən',
Meskin ze gerye in həme xodra çe mikoşi?

326. ŞƏRARİ HƏMƏDANİ* شراری همدانی

Nəcibzadədir və Mövlana Rəşkinin (№ 188) qardaşıdır. O da ***əlaqəbəndlik***** sənətində pis deyil. Şeir təbi də var. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Şouğəm enan gerefte be suye-to amədəm,
Xunəm gerefte bər səre-kuye-to amədəm.

* Adı Əbdi Bəydir. H.964-də Həmədanda doğulub.
** Güləbətin – baftaçılıq sənəti

Ey qol, şekofte baş zəmani ke ba toəm,
Dər qolestane-dəhr be buye-to amədəm.

Ma şoleforuşim ze dağe-to həmişe,
Peymanepərəstim be yade-to ço şişe,
Hər naleye-mən doşməne-səd kuhe-geran əst,
Anca ke fetəd kar be həmrahiye-tişe.

327. QAZİYİ-LƏNG [Ə'RƏCİ] قاضی لنگ [اعرجی]

Marağadandır. Bənzəri olmayan laqeyd və laübalı bir zatdır. **Ə'rəci** təxəllüsü daşıyır. Əgər ayağı olsaydı başı olmazdı. ***Ordu**** avaralarıyla həmişə məst və pərişan gəzib dolanırdı. Bu cür şeirlə heç kimi qəbul etmirdi:

Şeir:

Bir sərvqədi-laləüzarım bardır.
Bir tazənihali-cuybarım bardır.
Qurban olayım başına bir kəz demədi,
Bir qəmzədeyi-sinəfigarım bardır.

328. SEYRİ ASTƏRABADİ سیری استرابادی

Öz vilayətində ***vəsməçi***** idi. Divan əhlinin soyğunçuluğu üzündən ildə bir dəfə sənət icazəsi*** almaq üçün ***Orduyi-müəlla***ya gələrdi. Mərhum şah**** da şiəliyə olan məhəbbətindən istədiyi hökmü ona əta edərdi. Astərabad əhli də bu səbəbdən Mövlanaya ehtiramlar göstərərdilər. Bu iki beyt onundur:

Beyt:

Əz səgane-to codayi ze vəfadari nist,
Tərke-ərbabe-vəfa qaedeye-yari nist.

---

* Orduyi-müəlla
** Saç rəngi düzəldən
*** Lisenziya
**** Sultan Məhəmməd Xudabəndə

Zəxmkariyo mən əz lezzəte-tiğət quyəm,
Karəm əz tiğe-degər saz ke in kari nist.

329. TABEİ DƏMAVƏNDİ تابعی دماوندی

O torpağın böyüklərinin nəslindəndir. Gözəlliklərdən xali deyil. Yaxşı təbi var. Təzə yetişir. Allah köməyi olsun. Bu beyt onundur:

Beyt:

Ma həvəsra ba məta dərde-souda kərdeim,
Arezura rahe-xaheş nist dər bazare-ma.

330. XOSRƏVİ* - XALÇAÇIBAŞI خسروی

Xalçaçılıqla məşğul olan Dirəxş adlı qəsəbənin böyüklərinin nəslindəndir. Hindistana gedir, geri qayıdarkən dünyasını dəyişir. Mən həmən qəsəbədə xalçaçılara müdirlik etdiyim zaman ölüm xəbəri gəldi. Çox şeirin oxudum. Özünü tərifdən başqa bir şey görmədim. Bu rübai onundur:

Rübai:

Yarəm ke be celve nəğde-həsti bebərəd,
Əz deyr rəvace-botpərəsti bebərəd.
Çəndan nəməkəş həst ke gər əkse-ləbəş,
Dər cam fetəd ze bade məsti bebərəd.

331. MÖVLANA QUBARİ [KİRMANİ]** مولانا غباری [کرمانی]

Kirmanlıdır. Qubar xəttini çox yaxşı yazırdı. Mövlana Vəhşi Bafeqinin (№ 151) şagirdidir. Mövlana Vəhşinin ona böyük inamı var idi. Bu qəzəl onundur:

---

* *Çap nüsxəsində* yoxdur.
** *Çap nüszəsində* yoxdur.

Qəzəl:
Mara çe zohreye-həvəse-bustane-to,
Bər ruye-hur dər şekənəd bağbane-to.

Dər eteqade-qeyrəte-mən nəqse-esmət əst,
Gər filməsəl fereşte şəvəd pasebane-to.

Rahe-niyazo-naz be həsrət bər avərəd,
Şərme-nəzzaregiyo neqahe-nehane-to.

Gər mande core be hərife-degər rəsan,
Mara nəmand zərfe-mey emtəhane-to.

Ferdouso qəsre-hur *Qobari* çe mikonəd,
İn bəs ke həst xake-rəhe-asetane-to.

332. SƏN'ƏTİ صنعتی

Məşhəddə yaşayırdı. *Qəlibyonan* kimi tanınır. Təmkinli və fədakar adamdır. Şeir təbi də pis deyil. Bu beytlər onundur:

Beytlər:
Robude səbrəm əz del delbəri dər an rə'nayi,
Ke lə'le-u nəməkdani bud bər xane-rə'nayi.

Səre-an fetnecu gərdəm ke ba an nazo esteğna,
Xoda dadəst ura ançe həst emkane-rə'nayi

Be lotfəm gərme-soudaye məhəbbət kon ke xubanra,
Mətae-mehr başəd rounəğe-dokkane-rə'nayi.

Səra pa nazo rənaist şuxe-delfəribe-mən,
Çenin nazok nihali nist dər bostane-rə'nayi.

Be qəmze kərde tarace-şəkib, *Sən'əti*, an şux,
Ke çon u şəhsovari nist dər meydane-rə'nayi.

Nəzər be suye-mən an çeşme-fetnegər nəkonəd,
Əgər həlak şəvəm əz qəməş nəzər nəkonəd.

Be həşr əgər nəkeşəd cəzbe-şouğ birunəş,
Ze xak koşteye-eşqe-to sərbedər nəkonəd.

Be qeyr boqzəriyo nəngəri be canebe-mən,
Kəsi cəfa be əsire-xod in qədr nəkonəd.

Be coure-yar xoşəm, *Sən'əti*, vəli tərsəm,
Ke xoşdeləm be setəm binədo degər nəkonəd.

Mən danəmo deləm ke be canəm çe mikonənd,
An çeşme-porfəribo neqahe-koşənde-to.

333. FƏRQİ HƏRƏVİ* فرقی هروی

Şair təbiətli, ləyaqət sahibidir. Yaxşı cəhətləri çoxdur. Təbi də yaxşıdır. Bu beytləri ona aid edirlər:

Beytlər:
Bəhare-eyşo tərəb xorrəm əz mosibəte-mast,
Ke zəhrxordeye-eşqimo mərg rahəte-mast.

Şəbe-vosale-to pərvanesan besuzəd əgər,
Fereşte pər zənəd anca ke şəm' xəlvəte-mast.

Conun negər ke ço toğyan nəmayəd atəşe-rəşk,
Hezar bərğe-bəla yek şərare-qeyrəte-mast.

334. MÖVLANA NƏSRİ مولانا نشری

Gilandandır. Çox hərarətli və gözəl dastan oxumağı var idi. Lakin əqidəsi olduqca puç idi və küfr sözlər yalnız ondan çıxardı. Deyilənə görə bu puç etiqadının bədbəxtçiliyindən Muxtar Sultan Şərəfəddinin oğlu tərəfindən məhv edildi. Hər halda bu beytlər onundur:

Beytlər:
Həme-şəb rəhzəne-xabe-do cəhanəm ke be xab,
Nərəvəd tefle-xiyale-to dər ağuşe-kəsi.

* Həkim olub.

Fetne hər ca həst qahi çeşm bər həm minəhəd,
Fetneye-çeşme-tora nazəm ke hiçəş xab nist.

335. DƏVAİ* دوائی

Səbzəvarlıdır. Təvazökar və insan adamdır. Bu beyt onundur:

Beyt:

Morğe-deləm ke əz həme-xuban rəmide bud,
Seyde-to gəşte bud neqahəş nədaşti.

336. MÖVLANA ZÖVQİ ** مولانا ذوقی

Güzəranı ***cam-qədəh düzəltmək***lə keçir. Bir elə də namurad deyil. İsfəhanda özünü ***məlik üş-şüəra*** hesab edən Həkim Şəfai (№ 197) ilə yaxınlığı var. Bir-birini həcv edirlər. Ziddiyyətləri köklü olmadığından həmsöhbət və yaxındırlar. Bu beytlər Mövlana Zövqinin təbinin nəticəsidir:

Beytlər:

Ta çənd ze həmrahiye-xod baz pəs oftəm,
Çon navəke-teflan be neşan nimrəs oftəm.

Be hər zəmin ke çekəd qətre ze xune-deləm,
Qoli ke midəməd əz vey be dağ mimanəd.

Məra be kolbeye-əhzan çerağ hacət nist,
Kodam şoleye-dağ əz çerağ mimanəd.

Əz conune-eşq zənciri ke dər paye-mən əst,
Çeşmha beqoşudevo heyran suye-mən əst.

Qəmze dər tiğ zədən bud ke mojqan dər yaft,
Qesmət in bud ke məqtule-do qatel başəm.

* Həkim olub
** ***Çap nüsxəsi***ndə yoxdur.

Məkon eybəm əgər sər mikeşəm qahi ze fərmanət,
Nəməkpərvərdeye-naze-toəm ayine-u darəm.

Avordeəm mətae-delo midəhəm be hiç,
Piş a ke eşteyağ ze sudo ziyani qozəşt.

Bulhəvəs bade kəm dəh bəzmra bər həm məzən.
Mey be came-hər kəsi dər xorde-estedad riz.

Zaher şəvəd ke, ba del, ***Zouği***, çe kərdei,
Ruze-cəza ke ba to məra ruberu konənd.

Çequne Kə'be nəpuşəd lebase-matəmiyan,
Ke xanei ço deləş dər moqabel oftadəst.

Əfsordei ke monkere-tə'sire-ahe-mast,
Qu inqədr be saz ke əz del coda şəvəd.

Beneşin ke, cəhan tağəte-in celve nədarəd,
Tərsəm ke ze bonyade-cəhan gərd bər ayəd.

Çəndan be ələm xuy gereftim ke axər,
Ba hoseleye-tağəte-ma dərd kəmi kərd

Əz xod borun nərəftəmo avordəməş be dəst,
Məmnune-hemmətəm ke məra dərbedər nəkərd.

Ço dəmid xəte-səbzəş ze həvaye-kar didəm,
Ke zəmane mineşanəd be kənar keşt mara.

Nə şokufei, nə bərgi, nə səmər, nə saye darim,
Həme heyrətəm ke dehqan be çe kar keşt mara.

337. HAFİZ HACI BƏY* حافظ حاجی بیک

Qəzvinli olmasına baxmayaraq xalq tərəfindən qəbul olunur. Yaxşı xanəndədir. Təbi də var. Bu mətlə onundur:

* Kaşanda yaşayıb

Mətlə:

Ma ba to xordeim meyo bito key xorim,
Xune-cegər xorim əgər bi to mey xorim.

338. MÖVLANA ŞƏMSİ* مولانا شمسی

Bağdaddandır. Təəssübkeş şiədir. Çoxlu şeiri var. Bu qit'əni gözəl deyib:

Şeir:

Gər çenin sabun peyapey ayəd əz şəhre-Hələb,
Zamene-sabun əz inca xeyme birun mizənəd.

Hər ke mostəcer şəvəd emsal sabunxanera,
Riş kouni mizənəd ya came sabun mizənəd.

339. MÖVLANA GƏRMİ مولانا گرمی

Həmədan tabeçiliyində olan Borucərd qəsəbəsindəndir. Həqiqətən istiqanlı və zarafatcıl adamdır. Bu mətlə onundur:

Şeir:

Dele-biqərar darəd geleye-bi nəhayət əz to,
Şode vəqt anke ayəd be zəban şekayət əz to,

340. ZÜLALİ GİLANİ زلالی گیلانی

Pis adam deyil. Bu beyt onundur:

Beyt:

Məya be suye- məzare- şəhide-xod ba qeyr,
Əgərçe rəfte rəvanəş nərəfte qeyrət əz u.

341. RƏFİQİ YƏZDİ رفیقی یزدی

Olduqca laqeyd və laübalı bir adam idi. Özü kimi mahir qumarbaz və ehtiraslı bir əyyaş görmədim. Həm də bihəya və ədəb-

* Əhdi Bağdadinin (№ 310) atası. H.975-də vəfat edib.

siz idi. Ustadımız mərhum Mir Sün'idən (№ 80) eşitdim ki, «bir gün Rəfiqi yanıma gəlib Əmir Xosrov divanını biədəbanə açaraq dedi ki, «hər nə çıxsa cavab verirəm». Təsadüfən bu qəzəl çıxdı:

Qəzəl:

Boro səbaho səlami be asetanəş rəsan,
Be kaxo mənzəro eyvano nərdebanəş rəsan.

Həmən bu Mövlana istehza ilə dedi ki, «Barəkallah, Əmir, yaxşı buyurdun». Həmən gecə Əmir Xosrov Dəhləvi onun yuxusuna girib deyir: «Ey namərd, nə üçün mətlənin canını oxumadın?» Mövlana həyəcan və qorxu içində həmən gecə özünü bizə yetirir və o dahinin qınağından elə vahiməli bir hala düşmüşdü ki, gördüyü yuxunu danışa da bilmirdi. Böyük bir əziyyət ilə qəziyyə məlum oldu və divanı açıb gördük ki, mətlənin canı budur:

Fesordei ke zənəd tə'ne bər dəme-gərməm,
Ze aho naleye-mən atəşi be canəş rəsan.

Mövlana Rəfiqinin şeiri belə idi:

Şeir:

Ze zəxme-tiğ bud bər cəbin ***Rəfiqi***ra,
Neşane-bəndegiye-yar bər cəbin darəd».

342. CÜNUNİ* جنونی

Bəlxdəndir. Azəricə yazırdı. Müqəddəs Məşhəddə bir zərgər oğluna vurulub. Özbəkiyyə zamanında ***həsbiyələrə*** qoşulubmuş. Çox cəsarətli çıxışlar da edirmiş. Qarmaqarışıqlıqda Məşhəd əhli Mövlanaya qəsd edir. Özünü mənim daxmama çatdırdı. Mənə sığınaraq həmən hadisədən xilas oldu. ***Orduyi-müəlla*** ilə birlikdə İraqa gəldi. Bu cür şeirlər də deyirdi:

Şeir:

Bər xiz təbib əz səre-baline-məne-zar,
Kin zəxme-məra mərhəme-biqane nəsazəd.

* ***Çap nüsxəsi***ndə yoxdur.

Ta bəzme-mey be qeyr məhe-mən qərar dad,
Qəm kase-kase xun be mən biqərar dad.

Əz təşnegiye-rəvan bedəme-can rəside bud,
Lotfi nəmude abe-məra tiğe-yar dad.

343. ❁ MÖVLANA QUBARİ [YƏZDİ] مولانا غباری [یزدی] ❁

O da Yəzddəndir. Xoşsöhbət bir cavandır. Qubar xəttini yaxşı yazır. Bu mətlə onundur:

Mətlə:

Qobar xəte-şəkkərsetane-lə'le-yar gereft,
Fəqan ke çeşmeye-xorşidra qobar gereft.

344. ❁ MÖVLANA XƏLQİ * مولانا خلقی ❁

Deyirlər ki, Məşhədlidir. Rind və namurad bir insandır. Təbi pis deyil. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Nədarəm əz qəme-xod bim çəndani əz an tərsəm,
Ke zur arəd qəmət xoşhali əz aləm bər əndazəd.

Zenhar, qətle-əhle-məhəbbət rəva mədar,
Hər çənd əz to kəs tələbe-xun nemikonəd.

Ço biqədri dər an ku yekdoruz anca məro, *Xəlqi*
Ke esteğnaye-aşeq qahqahi xub mibaşəd.

---

* ***Əlyazma nüsxəsində*** ***Xəliqi*** təxəllüsü ilə təqdim olunsa da, doğru variant **Xəlqidir**. Adı Mir Məhəmməd Yusifdir. H.927-də qətlə yetirilib.

345. ❁ MƏHƏMMƏD HÜSEYN ZİNƏTİ ❁

❁ محمد حسین زینتی ❁

Məşhəddəndir. Sakit və təmkinli bir adamdır. ***Tikinti və memarlıq işləri***ndə tayı-bərabəri yoxdur. Dərviş təbiətli olduğundan şeirlərini də dərvişanə deyir. ***[Maddeyi-]tarixləri*** yaxşı söyləyir. Bu rübailər onundur:

Rübailər:

Ey dust, şekəst tobehaye-məne-məst,
Zanrust ke surət qəbule-to nəbəst.
Əz rahe-kərəm qəbul kon tobeye-mən,
Kan tobe ke şod qəbul digər nəşekəst.

Dəm pişe-kəsi ze qəm nemibayəd zəd,
Dad əz setəme-ələm nemibayəd zəd.
İn dərd be hiçkəs nemibayəd qoft,
Mibayəd mordo dəm nemibayəd zəd.

Birahət nist geryehaye-dele-şəb,
Zanru ke əsər konəd doaye-dele-şəb.
Besyar əgərçe sobhe-sadeq be səfast,
Əmma nərəsəd be an səfaye-dele-şəb.

346. ❁ MİRZƏ MƏHƏMMƏD ƏMİN میرزا محمد امین ❁

Həmədan vilayətinin Toy [Sərkan] adlı qəsəbəsinin kəlantərinin oğludur. Yaxşı kənd əhlidir. Xeyli nəzakətlidir. Deyilənə görə həm də gözəl olub. Təbində bir rəvanlıq var. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Emşəb ke, yar bər səre-lotfo enayət əst,
Ey nale, gərm baş ke vəqte-serayət əst.

Anke mərgəmra be can mixast əz courət konun
Rəhm bər mən mikonəd bi etebarira bebin.

Emşəb ze nəvide-vəsle yari ke məpors,
Budəm məşğule-entezari ke məpors,
Əlqesse ke duş ta səhər ba canəm,
Nomidi vəde kərd kari ke məpors.

347. MÜZƏFFƏR BƏY RƏNGRƏZ مظفر بیک رنگرز

Kirmandandır. Zəhmətkeş və mehriban adamdır. Yaxşı yetişmiş şairdir. Bu rübaisi məşhurdur:

Rübai:

Əfsus ke, həmdəmane-munes rəftənd,
Yarane-movafeqe-mohəndes rəftənd.
Anha ke behəm neşəste budim modam,
Hər yek be bəhanei ze məcles rəftənd.

348. ƏBÜLVƏFAYİ-QƏLƏNDƏR ابوالوفای قلندر

O da Kirmanlıdır və Şah Nemətullahın (Vəli)* dərvişlərindəndir. Təbi var. Aşağıdakı mətləsinə böyük etiqadı var:

Şeir:

Mənəm ke şohreye-şəhrəm ze mah ta mahi,
*Əbülvəfa*ye-vəfadare-Nemətullahi.

349. MÖVLANA ŞÜKUHİ** مولانا شکوهی

Həmədan tabeliyində olan Borucərd adlı qəsəbədəndir. ***İmamzadə Səhl*** (ə) ***məqbərəsi***ndə sakindir. Nəstəliq xəttini olduqca yaxşı yazır. Şeir təbi yeni bir üsluba üz tutub. Özü namürad və rəftarı yaxşı bir cavandır. Bu beytlər onunlur:

* Nemətullahi təriqətinin banisi. H.731-də Kirmanda doğulub və h.834-də 103 yaşında elə orada da vəfat edib.
** *Çap nüsxəsi*ndə yoxdur.

Beytlər:

Baz ba qəme-yaro ba asudegi doşmən şodəm,
Mərhəme-səd dağ budəm dağe-səd qolxən şodəm.

Astin budəm besənitaşk yekçənd in zəman,
Tən be xune-dide dadəm quşeye-damən şodəm.

Əşk şod damantələb ləxt cegər mojqan bəstən,
Forsətəm bada ke xoş amadeye-şivən şodəm.

Emşəb qozəre-nale ba qəlbəm əsər bud,
Dər sağəre-şaməm həme səhbaye-səhər bud.

Emşəb behəmağuşiye-mərhəm be sər aməd,
Cuşi ke siyahifekən dağe-cegər bud.

Yaqut şod əz pərtove-xorşid cəmaləş.
Əşki ke ço dorr bər ləbe-dəryaye-nəzər bud.

An dağ ke əlmas be kəf daşt, ***Şokuhi,***
Emşəb be rəhe-navəke-bidad sepər bud

Baz soute-dağe-herman motrebe-cane-mən əst,
Naleye-mən bolbole-qolhaye-mojqane-ləbət.

Hər koca abi şekafəd çib, xaki moztərəb,
Gerye dər girəm ke in dəsto gəribane-mən əst.

Be həvayət ze ədəm taxte çon bərg kelim,
Xişra dər çəmən əndaxte çon bərg kelim.

Çeşme-bəd dur ke dər gəşte-qolestane-vosal,
Dəst bər duş həm əndaxte çon bərg kelim.

Əşko ahist rəhavərde-bəhare-dele-ma,
Be nəsimiyo nemisaxte çon bərg kelim.

Ney saf qərabeimo ney dərde-əyağ,
Ney pərtove-aftabo ney dude-çerağ.

Xakestəre-həsrətim dər qolxəne-eşq,
Va mande ze şoleimo əfşande ze dağ.

350. MƏRDÜMİ KAŞİ مردمی کاشی

İnsan övladıdır və pis adam deyil. Yanğısını izhar etmək yolu ilə xacəzadəsini ram etməsi haqqında bu beyti yaxşı deyib:

Beyt:

Kərdəm əz hileye-varəstəgiyəş ram be xod,
Saəti səbr kon, ey del, ke təpidən zud əst.

351. MÖVLANA MƏCDİ مولانا مجدی

Həmədanlıdır. Xorasanda boya-başa çatıb.Şairanə görkəmi var. *«Müqəddəmat»* mərhələsini keçib. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Məşşateye-bəhar ke qolra cəmile saxt,
Bəhre-qəzəlsərai bolbol vəsile saxt.

Məcnuno eşq tohməte-məhz əst, zanke u,
Tabe-setəm nədaşt conunra vəsile saxt.

Əgər əz şekve xəmuşəm ze şəkibai nist,
Eşqe-esmətteləbəmra səre-rosvai nist.

Şouğəm avərd dəlirane be bəzmi ke bud,
Həvəs əz bime-həya pay be daman anca.

352. NAZÜKİ NƏHAVƏNDİ نازکی نهاوندی

Qeyri-adi sinədəftər bir şair idi. Və daha qeyri-adilik onda idi ki, altmış bir cild kitab yazıb, lakin bir beyti də məşhurlaşmayıb. Bu rübaisini çox tərifləyir, lakin onun da məzmununda qüsur var. Orada öz adına işarə vurulduğu üçün ondan xoşu gəlir. Hər halda rübai budur:

Rübai:

Dər del ço xəyalət, ey səmənbər, gərdəd,
Səd eyşe-nəhan məra moyəssər gərdəd.
Bər paye-to çeşme-tər nəmaləm, tərsəm,
Paye-to ze eyne-*Nazoki* tər gərdəd.

Mövlana bu rübaini iki mənada yozmaq istəsə də orada bircə mənadan artıq bir şey yoxdur.

353. MÖVLANA VƏCHİ مولانا وجهی

İsfahanlıdır. Elm öyrənən, sufi təbiətli bir insandır. Şeir növlərindən rübaiyə üstünlük verir. Bu rübailər onundur:

Rübailər:

Miqoftəm eşqo minədanestəm çist,
Miqoftəm yaro minədanestəm kist.
Gər yar in əst key təvan bi u bud,
Vər eşq inəst çon təvan ba u zist.

Di pire-moğan atəşe-sohbət əfruxt,
İmane-məra dido deləş bər mən suxt.
Əz daməne-kofr roq'evari beborid,
Avərdo bər astine-imanəm duxt.

Bər səfheye-xubi to əfşan nəmək,
Şuri ze təbəssome-to dər kan nəmək.
İn torfe ke dər kame-nəmək rizəd ab,
Lə'le-to ke atəş zəde dər can nəmək.

354. MÖVLANA HAMİDİ مولانا حامدی

Deyilənə görə Qəzvinlidir. Hər növ şeir yazır. O qədər göylə gedən və məğrurdur ki, Əmir Xosrovu çox böyük çətinliklə qəbul edir. Allah bütün şairləri belə halətdən özü saxlasın. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Be celvei ze bərəm an pəri rəvan gərdid,
Ke abe-həsrətəm əndər dəhan can gərdid.

Zəmane daşt ze mən kineye-nəhan dər del,
Ço mobtəlaye-toəm did mehreban gərdid.

355. MÖVLANA SƏHABİ* مولانا سحابی

Təcrid və tənhalıq libasında *Ətəbati-Aliyyat*da, xüsusən Nəcəfdə sakin idi. On yeddi il o müqəddəs ocaqda elə riyakar mömin həyatı yaşadı ki, ocağın əksər xadim və zəvvarlarını özünə inandırıb müridinə çevirmişdi. Onun bu haləti yalançı olduğundan mən Ətəbata gələndə o bir neçə nəfsani, bəlkə də şeytani qədilər - müridləri münkir oldular. Bu gün də əvvəlki həyat tərzini saxlayıb, elə bil ki, o qəbahətlərin sahibi özü olmayıb. Hər halda zahiri görkəmi dərvişanədir və deyir ki, «aşağıdakı rübaini mən demişəm»:

Rübai:

Yek ləhze çerağe-arezuha pof kon,
Qət'e-nəzər əz cəmale-hər Yusef kon.
Ənqoşti əz in şəhd be kamət bərəsan,
Dər lezzət əgər məhv nəkərdi tof kon.

356. QAZİ VAFİ** قاضی وافی

Təbrizdəndir. Olduqca rind və laübalı cavan idi. Bütün həyatı boyu günləri aşiqlikdə keçdi. Deyirlər zalım bir məşuqun əliylə qətlə yetirildi. Bu beyt onundur:

Beyt:

Dər entezare-tiğəş bər rəh neşəste *Vafi,*
Payi keşide bər xod, payi deraz kərde.

---

* Astərabadlıdır. H.1010 və ya 1016-da Nəcəfdə vəfat edib.
** H.992-də qətlə yetirilib.

357. CİSMİ HƏMƏDANİ* جسمی همدانی

Mövlana Həlaki Həmədaninin (№ 169) şagirdidir. İnsan övladı olmasına baxmayaraq olduqca qayğısız, laübalı və əyyaş bir namuraddır. Mövlana Həlaki bu təxəllüsü ona düzgün verib. Həmədanda *ipək dükanı* var idi. Xeyir-mayanı əlindən verib. Bu günlərdə başına qəribə rüsvayçılıqlar gəlib. Dilə düşdü. Allahtəala bütün adəm övladlarını öz ismət pənahında saxlasın. Bu cür pozğunluğu və mənəviyyatsızlığı ilə bərabər belə şeir də deyir:

Şeir:

An rend mikoşəm ke bər əflake-qodsiyan,
Sougənd mixorənd be damane-pake-mən.

An təngməşrəb hərifəm mən ke bəhre-məstiyəm,
Əz zəbane-saqiye-xod name-mey bordən bəs əst.

Vəqte-nəmaz fout şod, ey qorbeye-səbuh,
Xune-deli biyar ke, məstan vozu konənd.

358. XÖVFİ HƏMƏDANİ خوفی همدانی

Yoxsul adamdır. Güzəranı *səyyaflıq*la – *qılınc düzəltmək*lə keçir. Aşiqlikdə rəqibi olmasına baxmayaraq eşqdən əl çəkmir. Belə şeir də deyir:

Beyt:

Entezar əz bime-nomidi deləmra pak suxt,
Həmçenan omidvar əz vədeye-yarəm hənuz.

359. BAZİLİ SAVƏCİ** باذلی ساوجی

Olduqca təvazökar və ziyansız insandır. Nəstəliq xəttini pis yazmır. Mətanət və qorxmazlığı elə bir dərəcədədir ki, gecə-gündüz diş ağrısından qərar tuta bilməyən vaxtlarda məni neçə dəfə

---

* H.1024-də sağ olub.
** Mövlana Əmiri oğlu

həcamət dəstgahının yanına gətirdi, lakin diş çəkdirməyə ürək eləmədi. Axırda bir gün əllərini möhkəm tutub iki dişini çəkdim. Həqiqətən, dediyi şeirlərə uyğun cavab oldu:

Dur əz bəzme-vosalət mikonəd dər bəzme-qəm,
Bərğe-ahəm xane suzi dorre-əşkəm qouhəri.
Kərd əgər tarace-dino del be əfsune-qəmzəəş
Bazeli, an qəmzera adət bovəd qarətgəri.

360. BİKƏSİ ŞİRAZİ بیکسی شیرازی

Köhnə şairdir. Mövlana Qəzali Məşhədi (№ 149) Şiraza gəldiyi vaxt şeir əhli onu imtahana çəkmək üçün bir qəzəl tərtib edirlər. Qəzalinin həcvində yazdığı bu qitəsi çox məşhurlaşdı:

Qit'ə:

Qəzali an soxənpərdaz kəndər şaeri xodra,
Çenan danəd ke şagerdənd Xaqaniyo Səlmani.

Be Şiraz amədo naqah şeri dər miyan oftad,
Bəraye-emtəhan təklif mikərdənd yaranəş.

Bəhaneye-dərde-dəndan kərdo dərmanəş bud kəndən,
Əgər xahəd ke quyəd şeir bayəd kənəd dəndanəş.

361. HƏRİFİ SAVƏCİ* حریفی ساوجی

Pis şair deyil. Dilini kəsmişdilər, yenə də danışırdı. Etiqadı süst olduğundan dediyini kəramətə yozurdu. Bu şeirləri çox məşhurdur:

Şeir:

Yar bərəfruxteye-qamət rəsid,
Fetneye-ərbab səlamət rəsid.

---

* H.967 və ya 971 və ya 991-də vəfat edib. *Əli Fərraş* kimi tanınır.

Mirəvəd an şuxe-şəhidane -eşq,
Mojde şomara ke qiyamət rəsid.

362. MÖVLANA ZƏRİFİ* مولانا ظریفی

O da həmən vilayətdəndir və belə şeir deyir:

Beyt:

Məgər dər sine xakestər şod in suzəndeye-del vər nə,
Çe vaqe şod ke emşəb dud əz rouzən nemiyayəd.

363. ARİZİ QUMİ** عارضی قمی

Peşəsi şairlikdir. ***Orduyi-müəlla***ya get-gəli var idi. Şeirdə təbi yaxşıdır. Şeiri belədir:

Beyt:

Yek şəb nəşod ke dər qəme-eşqət ze çeşmo del,
Xunabha nəyamədo silabha nərəft.

364. XIZRİ خضری

Qəzvinlidir. Dərdli adamdır. Bu iki beyt onundur:

Beyt:

Be məhəbbət ke boqu dər dele-gərmət çe qozəşt,
Katəşe-dəğdəğei dər məne-bitab oftad.

Əcəl nemikonədəm qəsde-cano miquyəd,
Ke ruzeqare-həsrətkeşan həmin darəd.

365. QUBARİ CİLANİ غباری جیلانی

Kamanatan və ***qubar xətti yazan***dır. Sazı da yaxşı çalır. Bu beyt onundur:

---

* Mahmud bəy

** H.1000-ci ildə sağ olub.

Beyt:

Ya rəb, ke bud in ke təğafol konan qozəşt,
Ke in tərze-aşenaiye-biqaneye-mən əst.

366. RİZAİ KAŞİ* رضائی کاشی

Xoşsəliqə adamdır. Şeir əhli yanında sözü keçəndir. Bu beytlər onundur:

Şeir:

Zəncir dər zendane-qəm bəske ba mən kərde xu,
Hərqah miconbəm ze ca bonyade-şivən mikonəd.

Hər çənd binəmət be to meyləm fozun şəvəd,
Abe-həyati əz to kəsi sir çon şəvəd.

Zaheri lik hecabəm ze to darəd məhrum,
Torfe halist to incaiyo herman incast.

Təskine-del be və'deye-vəsle-to çon dəhəm,
Dər pişe-mən neşəsteiyo nist bavərəm.

Rezai, gər be zur əz piş rəfti kare-aşeqra,
Bedin bi dəsto pai kare-səd Fərhad mikərdəm.

Qəbrəm beşekafido ze tə'sire məhəbbət,
Ə'zay dorosto cegər pare bebinid.

367. MÖVLANA ŞÜHUDİ** مولانا شهودی

Səbzəvarlıdır. Yaxşı elm yolçusudur. Şux və zarafatcıl adamdır. Yoldaşlığı da pis deyil. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Qəmhaye-to tərke-ma nəxahəd kərdən,
Mara nəfəsi rəha nəxahəd kərdən.

* Kitab üzü köçürən olub. H.980-də Xorasanda qətlə yetirilib.
** Mir Hüseyn – *rəmmal*.

Hecre-to əgər çenin bud omre-əbəd,
Ba yek şəbe-u vəfa nəxahəd kərdən.

Dur əz to ke afət xerəd bayəd bud,
Gəh ba xodo gəh be qeyr bəd bayəd bud,
Gər dər xore-mehre-mast məhrumiye-ma,
Məhrum ze vəsl ta əbəd bayəd bud.

Bu beyt də onundur:

Gər be məsəl rixte başəd neşat,
Dəsto deli ku ke fərahəm konəm.

368. MÖVLANA FƏRAQİ مولانا فراقی

Taliqandandır. ***Hafizi-Qur'an*** idi. ***Yaxşı səsi*** də var və ***musiqi elmini*** də yaxşı bilir. Bu beytlər onundur:

Beytlər:

Ey del, be kuye-eşq ze ərbabe-dərd baş,
Yəni dər in sərace baziçeye-fərd baş.

Yekrəng başo gərde-dorəngi ze del beşuy,
Fareğ ze gərdeşe-fələke-deyrgərd baş.

Kare-cəhan be mərde-cəhandar va qozar,
Boqzər ze qeyde-aləmo azadmərd baş.

Dər həm nəvərd nameye-həstiye-xişra,
Boqzər ze abe-dideyo dəryanəvərd baş.

Ba xoşko tərəb saz, ***Fəraqi***, dər in cəhan,
Qane be hərçe mirəsəd əz gərmo sərd baş.

369. ƏYYUB ایوب

Xorasanlıdır. Əbülbərəkə oğludur. Əmiri-Kəbir Əmir Əlişir öz ***«Məcalis ün-Nəfais»*** kitabında onun haqqında yazır ki, «o qədər zatı qırıq və sarsaq idi ki, Xorasan əhli onun əlindən qaçıb

çöllərə düşdülər». Bu beyti onun haqqında deyiblər:

Şeir:

Dive-şeytansefət Əbülbərəkə,
Bad cayət be həftomin dərəkə.

Lakin oğlu öz əksi olaraq məclis yaraşığı və şuxtəbiət bir adam idi. Ustadımız mərhum Mir Sün'i (№ 80) ilə çox yaxın idilər. Bu beytlər onundur:

Şeirlər:

Hədise-məzhəb əz rendane-ba məşrəb çe miporsi,
Ze rendan hərfe-məşrəb pors əz məzhəb çe miporsi?

Əz qəmze bekeş tiğ çe tərsi ze qiyamət,
Mara be rəhan əz xodo xodra ze məlamət.

Suze-penhane-məra dağe-dele-mən danəd,
Haləte-suxtera suxteye-xərmən danəd.

Əz douləte-xiyale-to duşəm vosal bud,
Anku məra rəsand be vəslət xəyal bud.

❀ XATİMƏ خاتمه ❀

...Bu təzkirənin müəllifi Sadiqi rəva görmədi ki, bu şairlər cərgəsindən kənarda qalsın və bu səbəbdən də öz şeirlərindən bir neçə beyti acizanə üzr və təvazökarlıqla şeir əhlinin xidmətinə çatdırır və ümid edir ki, özünütərif və özünüöymə kimi qiymətləndirilməyəcək...

Müəllif:

Ze qeyr ba dele-porşekve pişe-yar şodəm,
Gereft canebe-əğyaro şərmsar şodəm.

Sotun sər konəd e'caze-hosnət dəste-Musara,
Be bəstər əfkənəd bimariye-çeşmət Məsihara,

Məhəbbət ba vocude an həme aludegi axər,
Dər avərd əz dəre-deldari Yusefe-Zoleyxara.

Xoş an məsti ke yad əz kərdehaye-nasəvab ayəd,
Peye-ozre-qonəh əz gerye tər sazi mosəllara.

Gər kərde ino xaste an əst ruze-həşr,
Əz ma səlam rouzeye-dar əs-səlamra.

Ruzi rəsəd ke sufiye-xəlvətneşin keşəd,
Nane-həlale-xiş be abe-hərame-ma.

Benazəm sərkeşihaye-səməndnaze-Yusefra,
Ke midanest kare-eşq mərd əz zən nemiyayəd.

Qorbane-an ləbəm ke ço gəştəm dəvatələb,
Forsət nədad qəmzeye-hazercəvabra.

Fəda şəvəm ədəbe-eşqe-pakra ke nəkərd,
Çenan ke dər dele-mən boqzərəd xiyale-tənəş.

Əz cəfa hər kəs nəsihət mikonəd yare-məra,
Mibərəd bər mən qoman şekveye-deldare-məra.

Əgər dəsti por əz xune-cegər bər sər zənəd aşeq,
Çe bak ura ke qol bər quşei dəstar mixahəd.

Came-codaiye-to nəşod zəhre-qateləm,*
Keyfiyyəte-vosale-noubəre-mən həram bad.

Be xater nəqzəranəm hərfe-şadi bəs ke nomidəm,
Ze kuyəş name ba anke binəm şad miyayəd.

Ze çake-sine nəmudəm dele-por abelera,
Be xənde qoft qoşudi degər dəre-gelera.

Moltəfete-soale-kəs əz səre-naz əgər şəvi,
Omr be entəha rəsəd montəzere-cəvabra.

Məaləş mohəssenim, vəli bime-zərər nist,
Səd sal əgər ba xəso xaşak neşinim.

Demağe-məcmiyanra be buye-xod xoş dar,
Ke ma be doure-qolruye-to ze kam şodim.

Nə vəfa, nə mehrebani, nə təne-xəmo, nə yari,
Be çe xoşdeləst aşeq ke del əz to bər nədarəd.

Bəhre-qətləm heçro qəm kərdənd bahəm del yeki,
Kaş ki, mibud moştağe-tora qatel yeki.**

Qəsidə

Ey sərve-nazpərvər, ey nəxle-barvər,
Ey bəhre-porloali, vey kane-porqohər,

Ey feyze-xedməte-to dəme-ruhra mədəd,
Vey nure-təl'əte-to şəbe-qirra səhər.

Əz sor'əte -obure-səhab səxaye-to,
Çon dər fəzaye-bağe-təravoş konəd mətər.

* Növbəti səkkiz beyt ***çap nüsxəsi**ndə* yoxdur.
** ***Əlyazma*** burada bitir. Sona qədər olan bütün beytlər ***çap nüsxə-sin**dən* götürülüb.

Bə'd əz hezar sal əgər boqzərəd, şəvəd,
Dər xoşksal hadeseye-paye-nəsim tər

Zinsan ke məhze-mərhəməti selke-tora,
Xasiyyətist ruhfəza dərgəhe-zərər.

Çon niştər əgər berəge-can rəsəd xoş əst,
Kazar kəmtər əst dər u nəf' biştər.

Gər dər çəmən səmume-etabe-to pa nəhəd,
Sər bər nəyavərəd ze qəriban yar bər.

Quyənd dirpay nəbaşənd to əman,
İn rast nist zanke be ənvae-nəf'o zər.

Şod salha ke rəsme-codai nəcosteənd,
Əz lotfo qəhrət ənduho şadiyo xeyro şər.

Gər bər hobab bengəri əz eyne-mərdomi,
Yabəd be sane-mərdomək əz mərdomi əsər.

Şaha peye-felarke-keşvərqoşaye-to,
Sər zəd ze bəhre-xatere-mən mətləi degər.

Tiğət dəmi ke puşeşe-matəm konəd be dər,
Əz xune-xəsm xəl'əte-sur əfkənəd be bər.

Ayi borun ze roxət fərağət bi cədəl,
Zinət dəhi tən əz zereho sər ze xud zər.

Dər çeşme-xəsm dame-bəlai şəvəd zereh,
Meyle-kolaxud ze kuri dəhəd xəbər.

Gərdəd ço badha dəh tiğe-to dəstyar,
Aməd şod xədənge-fədai tizpər.

Hənqame saz çərxe-moşəbed be yek nəfəs,
Ruyəndaze-zəmin cədəle-səfçehaye-sər.

Əz conbeşe-nəsim zəfərqahe-dadodeh,
Çon va konəd tənin derəfşe-to balo-pər.

Nosrət ze tondi hərəkət şire-şəğera,
Sazəd peye-hələk əduye-to həmlegər.

Dəryakeşan xəsme-to qaleb təhi konəd,
Asare-zihəyat nəmanəd be bəhro bər.

Ticane-ahənin some-gərdunməsire-to,
Əz bəske konəd ruye-zəmin qah kərrofər,

Çərx əz peye-təlafiye-an xast xəl'əti.
Saman dəhəd ze xavər ta hədde-baxtər.

Əz koşteqane-tiğe-qəzaye-to həşr saxt,
Kərd əz qobaro xak ləhəd ruyo astər.

«Abbasnamə»dən:

Əzimət kon rahe-in davəri,
Çenin ranəd rəxşe-soxənpərvəri.

Ke çon xosrove-ruz şod tiğbənd,
Bər aməd be roxəş sepehre-bolənd.

Qorizan şod əz rəzmqahe-sepehr,
Şəbe-divçehr əz dəme-tiğmehr.

Dər in vəqt xorşid əncomsepah,
Cəhandare-cəmcah, yəni ke şah.

Be fərmud ta seyte-ruyine xəm,
Rəsand be quşe-yəlan hərfe-qəm.

Cədəl pişe-mərdan por xaş fən,
Bər arənd rəxte-fərağət ze tən.

Səranra befərmud kəz xod zər,
Sərəfraz kərdənd bare-degər.

Cəvanan əz davəri bəhremənd,
Şəvənd əz sepər həmço məh halebənd.

Bud ta be şəmşire-kin dəstrəs,
Bedarənd əz səbze dəste-həvəs.

Ze çaçi kəmanhaye-təyyar kuş.
Bər arənd əz çərxe-çaçi xoruş.

Suye-nikçeşmane-aşubdin,
Nəbinənd qeyr əz zereh bə'd əz in.

Səre-zolfe-xubane-balabolənd,
Qozarəndo girənd tican kəmənd.

Be qədde-botan meyl kəmtər konənd,
Senanha be xune-ədu tər konənd.

Nəgirənd dəste-cəvanan şəng,
Konənd astinha be xune-lalerəng.

Bud ta nehal elme-celvegər,
Nəyarənd sərve-səhi dər nəzər.

Keşənd əz rəhe-bustan paye-xiş,
Nəcuyənd coz rəzmgəh caye-xiş.

Ze qorzo sepər ta nəgərdəd şad,
Nəyarənd əz nərgeso qol be yad.

Ço başəd xoruşidən kinekuş,
Nəgirənd hərfe-tərənnom be quş.

Be mojqane-xubane-ayinsetiz,
Nəbinənd digər be coz tiğe-tiz.

Bovəd ta aləm celvegər dər miyan,
Ço xubane-qolçehre damənkeşan.

Cahanbani Səfi Mirzənin xətnə – sünnət tarixi:

Dər xətneye-şahzadeye-qədrbolənd,
Şod qonçe be sorxe-bide-şadi peyvənd.

Həm lale omre-pirəhən kərd qəba,
Həm qonçe tarixe-kəlle dur əfkənd.

Kəllə-qönçə məsəli köhnə bir təmsilə işarədir.

Kitabın xətmi haqqında qit'ə:

*Yazıldı təzkireyi-**Sadiqi**, mübarək bad,*
Rəis əfəndiyə tənhadə ola gahi ənis,

Görüncə Haşimi itmamını onun, tarix,
*Dedi: **Ketabe-novo bibədəl bəraye-rəis***

1016-cı il

SADİQ BƏY ƏFŞARIN TƏBRİZ ƏLYAZMA KÜLLİYYATINA ƏLAVƏ OLUNMUŞ TÜRK-OSMANLI ŞAİRLƏRİNİN SİYAHISI

1. Əhməd Paşa
2. İshaq Əfəndi
3. Əmri Ədirnəli
4. Üsuli Varidi
5. Ümidi İstanbullu
6. Agəhi Vardari
7. Ahi Qaraqəryəli
8. Azəri Çələbi
9. Əhli Qəltəli
10. Ənvəri Rumi
11. Əhməd Paşa
12. Aftabi Rumi
13. Bağı İstanbuli
14. Beheşti Çurlu
15. Bali Ədirnəli
16. Bəğai Əzniki
17. Bürqi Əndəruni
18. Bəzmi İstanbullu
19. Bəsiri Rumi
20. Tiği Ədirnəli
21. Təliqi Şahnaməqu
22. Sani İstanbullu
23. Cəlal bəy Manastırı
24. Cinani Bursalı
25. Cəmali İstanbullu
26. Cəfəri İstanbullu
27. Cami Rumi
28. Cürmi Rumi
29. Heyrəti Vardari
30. Haləti İstanbullu
31. Həsən Həmidi
32. Hökmi Rumi
33. Həlimi Çələbi Rumi
34. Hüsami Tərəli
35. Hilmi Belqradi
36. Haləti–Həzrəti-Gülşəni oğlu
37. Həsən İstanbullu
38. Xəyali bəy Vardari
39. Hatəmi Ədirnəli
40. Xosrov İstanbullu
41. Xavəri Ədirnəli
42. Xəlili Amədli
43. Xalisi İstanbullu
44. Xülusi Dərviş
45. Haki İstanbullu
46. Xüldi Rumi
47. Dai Bursalı
48. Zati Balikəsrli
49. Rəhmi Bursalı
50. Rəvani
51. Rumi Bağdadi
52. Razi Vardari
53. Riyazi Rumi
54. Rüfəti Rumi
55. Zari Ədirnəli
56. Zeyni Rumi
57. Sirri Vardari
58. Salman Vardari
59. Sai Amasiyalı
60. Sevdai Rumi
61. Semai Gəmiçəri
62. Süheyli Ətləbəli
63. Seyfi Rumi
64. Sə'di Saruxani
65. Süleyman bəy Vardari
66. Sirəti Müftəribi

67. Şəm'i Ədirnəli
68. Şəme paşa
69. Şani Vardari
70. Şöhrəti Amədli
71. Şühudi Manisalı
72. Şövqi Rumi
73. Şinasi Suri Hasarlı
74. Süni Gülbüvili
75. Səbri Qəltəli
76. Səbabi Manastırlı
77. Səbuhi Həmidi
78. Safi Bəzəməli
79. Zə'fi Saruxani
80. Tüfeyli Amədi
81. Zühuri Rumi
82. Əmidi Ədirnəli
83. Ələvi (Ülvi) Qəltəli
84. Üzari Ədirnəli
85. Ali Kəlisulu
86. Əzmi Kədusi
87. Əta əfəndi
88. Əbdi Tərqani
89. Əyani Rumi
90. Üzri Tirədili
91. Ətai Saruxani
92. İlmi Bağdadi
93. Aşiqi Üskülü
94. Qəribi Vardari
95. Qubari Rumi
96. Qəzali Bursalı
97. İtabi Saruxani
98. Fəğani Tərəbəfzuni
99. Fikri Ədirnəli
100. Fərağı Aydını
101. Fəhmi Rumi
102. Fəthi İstanbuli
103. Fəqihi Amədi
104. Füruği Rədusçikli
105. Fəğiri Rumi
106. Fərhad bəy Ayaz paşa oğlu
107. Qəbuli Kədusi
108. Qənanizadə İstanbullu
109. Qədri Bursalı
110. Qüdsi Vardari
111. Qələndər Tövqatlı
112. Kəşfi Ədirnəli
113. Günahi Vardari
114. Lisani Rumi
115. Məsihi Ədirnəli
116. Misali Ədirnəli
117. Məqali Alaşəhərli
118. Müşami Qaramanlı
119. Məscidi Lövzənəli
120. Mani Bursalı
121. Məşqi Toqati
122. Meyli Vardari
123. Müzəffər Əfəndi
124. Nidami Rumi
125. Mustafa Çələbi Vardari
126. Nizami Qaramani
127. Növi Ədirnəli
128. Valehi Üskülü
129. Veysi Aydınlı
130. Vüsuli bəy Busənəli
131. Vəhdəti Rumi
132. Haşimi İskəndəri
133. Haşimi Bursalı
134. Hatifi Rumi
135. Hidai İstanbuli
136. Himməti Dənizli
137. Lamei Bursalı
138. Yəhya Şiftəli

TƏZKİRƏNİN ÇAPA HAZIRLANMASINDA İSTİFADƏ OLUNMUŞ ƏSAS ƏDƏBİYYAT SİYAHISI

1 – Bəyani Mehdi. Əhval və asare-xoşnevisan. Tehran, 1344.
2 – Dehxoda Əli Əkbər. Loğətname. Tehran.
3 – Doulətabadi Əziz. Soxənvərane-Azərbaycan. Təbriz, 1377.
4 – Ete Herman. Tarixe-ədəbiyyate-farsi. Tərcomeye-Doktor Rzazade Şəfəq. Tehran, 1337.
5 – Xəyyampur, doktor Əbdor-Rəsul. Fərhənge-soxənvəran. Təbriz, 1340.
6 – Məani Əhmən Qolçin. Tarixe-təzkirehaye-farsi. Tehran, 1348-1350.
7 – Nəfisi Səid. Tarixe-nəzm və nəsr dər İran və dər zəbane-farsi. Tehran, 1344.
8 – Nəqəvi, doktor Seyyed Əli Reza. Təzkirenevisiye-farsi dər Hend və Pakestan. Tehran, 1964 m.
9 – Nəsrəbadi Məhəmməd Tahir. Təzkereye-Nəsrəbadi (Təzkereye-şoəra). Təlif 1083-1090 h.q. Moqəddeme, təshih və tə'liqat Mohsen Naci Nəsrəbadi. Tehran, 1387.
10 – Sadeqi Ketabdar. Məcməol-xəvas. Təlif 1016 h.q. Tərcome be zəbane-farsi be xameye-Doktor Əbdor-Rəsul Xəyyampur. Təbriz, 1327.
11 – Sam Mirzə Səfəvi. Tohfeye-Sami. Təlif dər 957-968 h.q. Be təshihe-Roknəddin Homayun Fərrux. Tehran, 1347.
12 – Sami Şəmsəddin. Qamus əl-elam. İstanbul, 1306-1316.
13 – Tərbiyət Məhəmmədəli. Daneşməndane-Azərbaycan. Be-kuşeşe-Qolamreza Təbatəbai Məcd. Tehran, 1377.
14 – Каталог персидских рукописей. Т.III. Баку, 2007.
15 – Казиев А.Ю. Художественное оформление Азербайджанской рукописной книги XIII-XVII веков. Москва, 1977.

	قصایدله ...
غزلیات ص ۱۳۳	متفرقه ص ۳۹۴
تذکرة الشعرا مجمع الخواص ص ۳۰۱	رباعیات ص ۳۴۰
مقالات وحکایات منظومه ص ۴۴۶	معمیات هم شعرا ص ۴۵۴
مثنوی فتحنامه ص ۴۷۴	بقیه تذکرة الشعرا ص ۶۲۷
قصاید و غزلیات ص ۸۸۸	رساله دربارهٔ شعر ... ص ۹۴۳
قانون الصور در نقاشی ص ۹۳۳	رساله خطیات ص ۹۳۸
مرثیه و ترکیب بند ص ۹۴۴	ص ۹۸۶
ترجیع بند ص ۹۹۴	... ص ۱۰۰۰
ملمعات ترکی و ... ص ۱۰۰۸	بیت شکایت در فلک ... ص ۱۰۳۴
هجویات متفرقه ص ۱۰۶۲	

Təbriz əlyazmasının mündəricatı

شهرت قبولی

بابت دور ابراهیم خان خدمتنده بعدا دغه باروب خان مرحوم
سلطان سلیمان خواندکار دین هزیمت قیلوب عراقنه کیلدکنده
مولانا منشار الیه حالده امتوطن بلور لار علوم ظاهری اکثرینه
مشغول بولوب آزکونداکوب تحصیل قیلور فی الواقع هیچ کیسینی
که بو استعداد ایله بر ماسید وبکم ترکی و فارسی و عربی کلام مبلغه
بویا تطبیع قادر بولغای ترکیچه دیوان غزل وقصاید وشاه وکدا
ولیلی ومجنون ومناظرهٔ بنگ وباده ودوصه اتمام غه سکوردو بدور
وفارسیچه دیوان غزل وقصاید ورند وزاهد وصحت ومرض
مرقوم قیلوبید و عربچه دیوان غزل وقصاید منثو بدور
تجبنا اونو زمین بیت اشعار دی بارکیم بو حقیر اوزخطی بیرله
مطالعه قیلدوم اگرچه مولانا منشار الیه بینک بی نظیر دی
بیبل اشعار دی کوب بار بو مختصر متحمل بولما دوغدین هر بیچه مشهور
نا مشهور ابیاتی بیرله اختصار قیلور ترکی مطلعلاری دین
دیوان ترتیب اولنور

Məhəmməd Füzuli haqqında olan səhifə,
əlyazmadan xətt nümunəsi kimi

ADLAR GÖSTƏRİCİSİ

Şəxs adları

Təxəllüslər

Rəssam və ya təsviri sənətə meylli olan şairlər

Musiqişünas və ya incəsənətlə bağlı olan şairlər

Xəttat və ya gözəl xətt sahibi olan şairlər

Təbib və ya təbabət elmi ilə bağlı olan şairlər

Yer və tayfa adları

Əsər və kitab adları

Peşə, sənət, vəzifə adları və titullar

MÜNDƏRİCAT

Sadiq bəy Əfşar, "Məcməül-Xəvas"
(tərcümə, müqayisəli mətn)

Bakı - «Elm» - 2008

«Elm» Redaksiya-Nəşriyyat və Poliqrafiya Mərkəzi

Direktor: Ş.Alışanlı

Formatı 60x84 1/16.
Həcmi 25,75 ç.v.
Tirajı 300. Sifariş № 100
Qiymәti müqavilə ilə.

«Elm» RNPM-nin mətbəəsində çap edilmişdir.
(Bakı, İstiqlaliyyət, 8).